

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

UKRAINIAN PROFESSIONAL EDUCATION

Scientific journal

Issue 17

Founded in July, 2016

Issued twice a year

Poltava
2025

FOUNDER

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University
(Ministry of Education and Science of Ukraine)

EDITORIAL BOARD

Editor in Chief – *Kravchenko Liubov Mykolaivna*, Dr. of Ped. Sciences, professor; Poltava V.G.Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Deputy Editor-in-Chief *Muszkieto Radoslaw*, doctor habilitated, professor; Nicolaus Copernicus University in Toruń (Torun, Poland)

Members of the editorial board:

Tsirigotis Kostjantinos, doctor habilitated, professor; Jan Kokhanowski University in Kielce, (Kielce, Poland)

Zolotukhina Svitlana, Dr. of Ped Sciences, professor; Kharkiv National Pedagogical University named after G.S. Skovoroda (Kharkiv)

Lukyanenko Oleksandr, Dr. of Sciences in History, associate professor; Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Hrytsai Nataliia, Dr. Ped Sciences, professor; Rivne State University of Humanities (Rivne)

Vishnikina Liubov, Dr. of Ped Sciences, professor, Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Onipko Valentyna, Dr. of Ped Sciences, professor, Poltava State Agrarian University (Poltava)

Sushchenko Andriy, Dr. Ped Sciences, professor; Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Sulaeva Natalia, Dr. of Ped Sciences, professor; Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Ilchenko Olena, Dr. of Ped Sciences, professor, Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Khomenko Pavlo, Dr. Ped Sciences, professor; Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Kornosenko Oksana, Dr. Ped Sciences, professor; Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Zoriy Yaroslav, Dr. Ped Sciences, associate professor; Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Chernivtsi)

Hnizdilova Olena, Dr. of Ped Sciences, professor, Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Zdanevych Larysa, Dr. of Ped Sciences, professor, Khmelnytskyi Humanitarian and Pedagogical Academy (Khmelnytskyi)

Dyckivska Ilona, Dr. Ped of Sciences, professor; Rivne State University of Humanities (Rivne)

Palamar Svitlana, can-t. of Ped. Sciences, associate professor, Borys Grinchenko Pedagogical Institute of Kyiv University (Kyiv)

Vynnychuk Renata, Dr. of Ped Sciences, associate professor, Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Danyso Oksana, Dr. of Ped. Sciences, teacher; Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Ukrainian professional education = Українська професійна освіта : Scientific journal / Poltava V. G. Korolenko Nat. Ped. University. Poltava, 2025. Iss. 17. 181 p.

*It is published according to the decision of the academic council
of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (protocol No.14 of 29.05.2025)*

EDITORIAL OF THE JOURNAL

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University
36003, Poltava city, st. Ostrogradsky, 2, e-mail: ukr.prof.edu@gmail.com

The electronic version of the magazine is posted on the website <http://pnpu.edu.ua/ua/ukrprofosvita.php>

Editor in Chief: Kravchenko L. M.

The journal is included in the list of scientific and specialized publications of Ukraine (category B),
in which the results of dissertation works can be published
(Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated April 7, 2022 No. 320).

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

УКРАЇНСЬКА ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

Науковий журнал

Випуск 17

Засновано в липні 2016 року

Виходить двічі на рік

Полтава
2025

ЗАСНОВНИК

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
(Міністерство освіти і науки України)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор – *Кравченко Любов*, д-р пед. наук, професор; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Заступник головного редактора – *Мушкієта Радослав*, д-р хабілітований, професор; Університет Миколи Коперника в Торуні (м. Торунь, Польща)

Члени редакційної колегії:

Циріготіс Костянтинос, д-р хабілітований, професор; Університет імені Яна Кохановського в Кельцах (м. Кельце, Польща)

Золотухіна Світлана, д-р пед. наук, професор; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (м. Харків)

Лук'яненко Олександр, д-р іст. наук, доцент; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Грицай Наталія, д-р пед. наук, професор; Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне)

Вішнікіна Любов, д-р пед. наук, професор; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Онїко Валентина, д-р пед. наук, професор; Полтавський державний аграрний університет (м. Полтава)

Сущенко Андрій, д-р пед. наук, професор; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Сулаєва Наталія, д-р пед. наук, професор; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Ільченко Олена, д-р пед. наук, професор; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Хоменко Павло, д-р пед. наук, професор; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Корносенко Оксана, д-р пед. наук, професор; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Зорій Ярослав, д-р пед. наук, доцент; Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (м. Чернівці)

Гнізділова Олена, д-р пед. наук, професор; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Зданевич Лариса, д-р пед. наук, професор; Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія (м. Хмельницький)

Дичківська Ілона, д-р пед. наук, професор; Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне)

Паламар Світлана, канд. пед. наук, професор; Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка (м. Київ)

Винничук Рената, д-р пед. наук, доцент; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Даниско Оксана, д-р пед. наук; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Ukrainian professional education = Українська професійна освіта: науковий журнал / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 2025. Вип. 17. 181 с.

Друкується за рішенням ученої ради Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (протокол № 14 від 29.05.2025 р.)

РЕДАКЦІЯ ЖУРНАЛУ

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
36003, м. Полтава, вул. Остроградського, 2, e-mail: ukr.prof.edu@gmail.com
Електронну версію журналу розміщено на сайті <http://pnpu.edu.ua/ua/ukrprofosvita.php>

Головний редактор: *Кравченко Л. М.*

Журнал входить до переліку наукових фахових видань України (категорія В), в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт з наук про освіту (Наказ Міністерства освіти і науки України від 7 квітня 2022 р. № 320).

CONTENT

EDITOR IN CHIEF COLUMN

<i>Liubov Kravchenko, Oleksandr Saienko</i>	National consciousness and national legal culture: issues of formation.....	9
<i>Oleksandr Lukyanenko, Vita Dmytrenko, Nazar Maistruk</i>	Role of museums in the formation of general and professional competences of students in arts and humanities.....	19

PROBLEMS, ACHIEVEMENTS AND PROSPECTS OF THE NATIONAL AND FOREIGN PROFESSIONAL EDUCATION

<i>Valerii Titarenko</i>	Theoretical and methodological aspects of forming integral competence in future professionals of vocational education.....	32
<i>Valentyna Onipko</i>	Formation of legal culture of higher education students.....	40
<i>Renata Vinnichuk</i>	Modeling professional training of specialists in the system of socio-cultural education.....	49
<i>Mykola Blyzniuk, Yaroslav Radko</i>	Theoretical bases of digital competence of future vocational education teachers in professional training.....	60
<i>Olena Gnizdilova</i>	Modern toys as an effective tool for ensuring play activities for young children.....	80
<i>Larysa Hrytsenko</i>	Innovative teaching technologies in the professional training of teachers for service industry institutions.....	87
<i>Yana Demus, Oksana Kornosenko</i>	Professional activities of physical education teachers in an inclusive educational environment.....	94
<i>Oksana Snigovska, Liubov Kravchenko</i>	Cultural and regional scientific approach to training specialists in universities.....	103
<i>Pavlo Khomenko, Roman Ustilovsky</i>	Educational design of military and professional training for future officers: interdisciplinary approaches and innovative practices.....	114
<i>Vira Dragunova</i>	Experimental testing of the advisory system design at the pedagogical university.....	121
<i>Olena Ilchenko, Vsevolod Lanin</i>	Ioann Maksimovich's pedagogical views on the spiritual and moral education of the individual: traditions and the present day.....	129

<i>Oleksandr Lukianenko, Oleksandr Kindyak</i>	Legal culture as an element of the professional culture of specialists.....	139
<i>Natalia Sulaieva</i>	Ukrainian folk songs as a factor in enhancing the artistic competence of future music teachers in the context of informal art education.....	155
<i>Pavlo Khomenko, Olena Momot, Oleksandr Khizhnyak</i>	Implementation of scientific and applied projects in the research activities of future physical culture and sports specialists.....	164
<i>Ihor Alekseiev</i>	Operationalisation of the formation of general ICT-competencies of future sociocultural activities managers.....	172

ЗМІСТ

КОЛОНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

<i>Любов Кравченко, Олександр Саєнко</i>	Національна свідомість та національно-правова культура: проблеми формування.....	9
<i>Олександр Лук'яненко, Віта Дмитренко, Назар Майструк</i>	Role of museums in the formation of general and professional competences of students in arts and humanities.....	19

ПРОБЛЕМИ, НАДБАННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

<i>Валерій Титаренко</i>	Теоретико-методичні аспекти формування інтегральної компетентності майбутніх фахівців професійної освіти.....	32
<i>Валентина Оніпко</i>	Формування правової культури здобувачів вищої освіти.....	40
<i>Рената Винничук</i>	Моделювання професійної підготовки фахівця в системі соціокультурної освіти.....	49
<i>Микола Близнюк, Ярослав Радько</i>	Теоретичні основи цифрової компетентності майбутніх викладачів професійної освіти у фаховій підготовці.....	60
<i>Олена Гнізділова</i>	Сучасні іграшки як ефективний інструмент забезпечення ігрової діяльності дітей раннього віку.....	80
<i>Лариса Гриценко</i>	Інноваційні технології навчання у професійній підготовці педагогів для закладів сфери обслуговування.....	87
<i>Яна Демус, Оксана Корносенко</i>	Професійна діяльність учителя фізичної культури в умовах інклюзивного освітнього середовища.....	94
<i>Оксана Сніговська Любов Кравченко,</i>	Культурологічно-регіональний науковий підхід до підготовки фахівців в університетах.....	103
<i>Павло Хоменко, Роман Устіловський,</i>	Педагогічне проектування військово-професійної підготовки майбутніх офіцерів: міждисциплінарні підходи та інноваційні практики.....	114
<i>Віра Драгунова</i>	Експериментальна перевірка системи проектування дорадництва в педагогічному університеті.....	121
<i>Олена Ільченко, Всеволод Ланін</i>	Педагогічні погляди Іоанна Максимовича на духовно-моральне виховання особистості: традиції і сьогодення.....	129

<i>Олександр Лук'яненко, Олександр Кіндяк</i>	Правова культура як елемент професійної культури фахівців.....	139
<i>Наталія Сулаєва</i>	Ukrainian folk song as a factor in enriching the artistic competence of future music teachers in the context of non-formal art education.....	155
<i>Павло Хоменко, Олена Момот, Олександр Хижняк</i>	Реалізація науково-прикладних проєктів у системі дослідницької діяльності майбутніх фахівців фізичної культури і спорту.....	164
<i>Ігор Алексеєв</i>	Operationalisation of the formation of general ICT-competencies of future sociocultural activities managers.....	172

КОЛОНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

УДК 351.858:34

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2025.17.342358>

ORCID <https://orcid.org/0009-0002-6317-2777>

ORCID <https://orcid.org/0009-0001-1108-6255>

НАЦІОНАЛЬНА СВІДОМІСТЬ ТА НАЦІОНАЛЬНО-ПРАВОВА КУЛЬТУРА: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ

Любов Кравченко,

докторка педагогічних наук,

професорка, професорка кафедри культурології, філософії та музеєзнавства,
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка;

головна редакторка журналу

«*Ukrainian professional education = Українська професійна освіта*»;

Олександр Сасенко,

аспірант кафедри культурології, філософії та музеєзнавства;

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Стаття присвячена теоретико-аналітичному осмисленню взаємозв'язку національної свідомості та національно-правової культури крізь призму проблем їх формування в сучасній Україні. Вихідною позицією обрано трактування національної свідомості як багаторівневої системи когнітивних уявлень, емоційних лояльностей і настанов дії щодо належності до політичної нації; національно-правову культуру розглянуто як інституційно опосередковану здатність суспільства відтворювати правопорядок через інтерналізацію норм, процедурну раціональність і довіру до публічної влади. Центральним механізмом трансляції ідентифікаційних смислів у правові практики визначено правосвідомість, а зовнішнім контуром верифікації цієї трансляції – стандарти верховенства права (законність, правова визначеність, заборона зловживань владою, рівність, доступ до правосуддя), які переводять дискурс про «культуру» з рівня метафор у вимір спостережуваних процедур і поведінкових ефектів. Методологічно робота спирається на поєднання інституційного підходу, порівняльно-правового аналізу та критичного прочитання емпіричних студій, що дозволяє узгодити історико-цивілізаційні нашарування з конституційно-правовими рамками й оцінити вплив освітніх, правосудових і комунікаційних каналів соціалізації.

У центрі уваги авторів – проблеми формування; показано, що ключові перешкоди концентруються у трьох взаємопов'язаних блоках: інституційна незавершеність і фрагментарність політик, які породжують розрив між нормою та її передбачуваним застосуванням; дефіцит соціалізаційної інфраструктури – нерівномірність правопросвіти, регіональні асиметрії, слабкість практик участі; недостатня рутинізація справедливої процедури в точках щоденного контакту громадянина з державою, що підриває довіру та закріплює толерантність до неформальних норм.

Ключові слова: національна свідомість, національно-правова культура, правосвідомість, верховенство права, правова соціалізація, інституційна довіра, правопорядок.

Постановка проблеми. У ситуації багатофакторної трансформації українського суспільства – поєднання затяжної війни, прискореної правової євроінтеграції та інституційної перебудови – національна свідомість і національно-правова культура постають як взаємно обумовлені компоненти єдиної когнітивно-нормативної системи. Перша виконує функцію символічної інтеграції та колективної мотивації, друга – забезпечує нормативну інтерналізацію та процедурну регламентацію поведінки. Власне проблема полягає у стійкій неізоморфності цих рівнів: декларована ідентичність не гарантує правокультурної спроможності, а нормативні режими верховенства права не автоматично конвертуються у щоденні правомірні практики. Виникає структурний «зсув фаз» між макроінституційними конструкціями та мікроповедінковими сценаріями, що підважує легітимність інститутів, відтворює правовий нігілізм і не дозволяє капіталізувати морально-політичну мобілізацію у стає правопорядкування.

Епістемологічне ядро обраної проблеми задають три взаємопов'язані вузли. По-перше, історична path dependence: колоніально-авторитарні спадки, клієнелістські практики та «інструментальна» правосвідомість створюють інерцію неформальних правил, що конкурують з формально-правовими нормами. По-друге, безпеково-правовий контекст війни породжує амбівалентність між вимогами швидкої оборонної реакції та стандартами процедурної легітимності; унаслідок цього частина громадянської лояльності закріплюється у форматах позаправових очікувань («держава має»), а не в моделях відповідальної участі й підзвітності. По-третє, цифрово-медійна екосистема, що структурує символічні репертуари ідентичності, одночасно посилює вразливість до маніпуляцій і дезінформації, підмінюючи громадянську компетентність «символічною достатністю» – високою експресією належності за умов низької операційної грамотності у правових процедурах.

Інституційні відповіді на зазначені розриви залишаються в Україні фрагментарними: громадянська й правова освіта не зведені в єдину траєкторію правової соціалізації; комунікації публічної влади не формують стабільних очікувань щодо процедур і відповідальності; судова та адміністративна практики не завжди демонструють передбачуваність і рівність застосування норм; механізми участі (e-democracy) використовуються без повної інтеграції з освітніми та правопросвітніми інструментами. У підсумку національна свідомість функціонує як ресурс мобілізації, але недостатньо – як механізм обов'язкової правової координації, що й конститує ядро дослідницької проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правова культура у сучасній доктрині трактується як інституційний ресурс відтворення правопорядку – поєднання інтерналізації норм, процедурної передбачуваності та довіри до інститутів; її причинний вплив на якість правопорядку окреслено Г. Клімовою, історичні розриви між формальними нормами й неформальними практиками – О. Мінкович-Слободяник, а поняттєвий вузол «верховенство права – правосвідомість – легітимність» систематизовано Т. Поліщуком (Клімова, 2019; Мінкович-Слободяник, 2019; Поліщук, 2023). Емпіричні студії фіксують деформації правосвідомості як індикатори дефіциту правової культури (М. Суходоля) та висвітлюють соціалізаційні й інформаційні чинники її формування (М. Черкас), тоді як С. Зубченко підкреслює консолідаційний ефект правових звичок для демократичної стійкості (Суходоля, 2021; Черкас, 2016; Зубченко, 2019).

Ідентифікаційний блок уточнює межу «національна свідомість – правова культура»: редукція ідентичності до бінарів є методологічно хибною (М. Рябчук), у кризових реаліях символічна мобілізація випереджає процедурну грамотність (Ю. Паніч), а без правокультурної «архітектури» її перетворювальний ефект обмежений (А. Романова) (Рябчук, 2019; Паніч, 2018; Романова, 2022; Романова, 2023). Нормативно-методичну рамку становлять індикатори верховенства права Чек-листа Венеційської комісії та їх національна застосовність у контексті війни й реформ (НаУКМА), що разом із доктринальним розумінням верховенства права як правової й політичної цінності структурують межі дискреції та стандарти легітимності (European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), 2016; Український центр сприяння впровадженню верховенства права (НаУКМА), 2021; Скрипнюк, 2024).

Політики довгого горизонту – культурна стратегія до 2030 року та курс на реформу юридичної освіти – задають інфраструктуру правової соціалізації, але без інституційної узгодженості та прозорої комунікації символічні ініціативи не конвертуються у правомірні практики (Кабінет Міністрів України, 2025; Міністерство освіти і науки України, 2019; Національний інститут стратегічних досліджень, 2019). Узагальнено, корпус праць підтримує робочу гіпотезу причинного ланцюга «ідентичність → правова соціалізація → інституційна довіра → правопорядок», у якій контрольними змінними є стандарти rule of law та якість освітньо-культурної інфраструктури.

Мета статті – теоретично й системно осмислити взаємозв'язок національної свідомості та національно-правової культури в Україні, виявити їхні історико-культурні, інституційні та соціально-психологічні детермінанти і бар'єри формування, а також окреслити концептуально-аналітичну рамку оцінювання правокультурної спроможності суспільства.

Виклад основного матеріалу. Національна свідомість постає як багаторівнева система когнітивних уявлень, афективних лояльностей і конативних настанов щодо належності до політичної нації, тоді як національно-правова культура – як інституційно опосередкована здатність відтворювати правопорядок через інтерналізацію норм, процедурну раціональність і довіру до публічної влади; якість цієї культури детермінує стабільність правопорядку, замикаючи ланцюг «норма – практика – легітимність» (Клімова, 2019), але її історичне становлення позначене стійкими розривами між формальними правилами та неформальними практиками (Мінькович-Слободяник, 2019). Теоретико-правовий каркас зводиться до вузлів «верховенство права – правосвідомість – інституційна легітимність» (Поліщук, 2023) і корелює з індикаторами Венеційської комісії – законністю, правовою визначеністю, заборонаю зловживань, рівністю й доступом до правосуддя (European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), 2016).

У площині ідентичності хибність бінарів «etno – civic» підкреслює, що конверсія громадянської лояльності у правові практики залежить від процедурної інфраструктури (Рябчук, 2019); у кризових контекстах символічна мобілізація зростає швидше за процедурну грамотність, а медіатором між ідентичністю та правомірною поведінкою виступає правосвідомість (Паніч, 2018). За умов війни правосвідомість разом із національною ідеєю є опорою легітимності, однак їхня стійкість потребує рутинізованого досвіду справедливої процедури та підзвітності (Романова, 2022; Романова, 2023); деформації масової правосвідомості (правовий нігілізм, толерантність до неформальних норм) слугують індикаторами дефіциту правової культури (Суходоля, 2021), зумовленими соціалізаційними та інформаційними чинниками (Черкас, 2016) й особливо помітними в молодіжних та регіонально вразливих групах (Вахнюк, 2023). Консолідаційний ефект правової культури виникає там, де правові звички та довіра інституціям набувають регулярності (Зубченко, 2019); застосовність стандартів rule of law до українських реалій війни та реформ підтверджено національним кейсом НаУКМА (Український центр сприяння впровадженню верховенства права (НаУКМА), 2021).

Операційно це зчитується через три рамки: інституційну – де структура норм і процедур формує очікування та стратегії (Кабінет Міністрів України, 2025; Міністерство освіти і науки України, 2019), соціально-психологічну – де регулярність, передбачуваність і прозорість процедур акумулюють довіру (Скрипнюк, 2024), політико-комунікаційну – де міжвідомча узгодженість запобігає розриву між символічними політиками й поведінковими ефектами (Національний інститут стратегічних досліджень, 2019); у підсумку причинний ланцюг «ідентичність → правова соціалізація → інституційна довіра → правопорядок» стає аналітично тестованим, із правосвідомістю як «передавальною шестернею» та стандартами rule of law як контрольними змінними (European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), 2016; Український центр сприяння впровадженню верховенства права (НаУКМА), 2021).

Історія українського державотворення сформувала багатопланові форми правового мислення, де колоніально-імперські спадки та посттоталітарні трансформації нашаровувалися на модерні проекти націєтворення; у цій динаміці національна свідомість не

зводиться ані до етнічності, ані до суто сівіс-лояльності: методологічна хисткість бінарів «етно-сівіс» підкреслює залежність громадянської ідентичності від наявності процедурної інфраструктури та досвіду справедливої процедури (Рябчук, 2019). Емпіричні зрізи фіксують, що в посткримських і постдонбаських умовах символічна мобілізація посилюється, але без механізмів правової соціалізації розпадається на фрагментарні практики (Паніч, 2018), тоді як історіографія показує хронічний розрив між формальними нормами й неформальними «правилами гри», що відтворює недовіру та толерантність до позаправових рішень (Мінькович-Слободяник, 2019).

Конституційно-правова рамка визначає, у яких межах національна свідомість конвертується у правову культуру: верховенство права як правова й політична цінність окреслює межі дискреції та стандарти легітимності (Скрипнюк, 2024), а чек-лист Венеційської комісії – операційні індикатори законності, визначеності, заборони зловживань, рівності й доступу до правосуддя (European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), 2016), застосовність яких до умов війни та реформ показано у національному кейсі НаУКМА (Український центр сприяння впровадженню верховенства права (НаУКМА), 2021). Звідси: ідентифікаційні наративи набувають правокультурної ваги лише як повторюваний досвід процедурної справедливості – від прозорого нормотворення до передбачуваного правозастосування (Клімова, 2019). Довгий горизонт політик задають Культурна стратегія до 2030 року та проєкт МОН щодо юридичної освіти, проте без міжвідомчої узгодженості символічні ресурси не конвертуються у правомірні практики (Кабінет Міністрів України, 2025; Міністерство освіти і науки України, 2019; Національний інститут стратегічних досліджень, 2019). На рівні суспільного тла правосвідомість і національна ідея слугують опорами легітимності лише настільки, наскільки щоденні процедури підтверджують справедливість і підзвітність (Романова, 2022; Романова, 2023), а консолідаційний ефект виникає там, де правові звички й довіра до інститутів стали рутинною (Зубченко, 2019). Таким чином, історико-цивілізаційні нашарування та конституційно-правові рамки не лише окреслюють траєкторії становлення, а й виявляють структурні обмеження, що вимагають подальшого аналізу інституційних чинників і умов сучасного формування національно-правової культури.

Ключовим каналом трансляції національної свідомості в національно-правову культуру є безперервна правова соціалізація: від школи й ЗВО до систем підвищення кваліфікації (Кравченко, 2011). Поєднання рефлексивної громадянської освіти з компетентнісною юридичною підготовкою формує «довгу хвилю» процедурної грамотності; каркас змістових модулів і практик (права людини, етика, аналіз судової аргументації, юридичні клініки, moot court, сервіс-лернінг) окреслено у проєкті реформи юридичної освіти (Міністерство освіти і науки України, 2019). Інтервенції мають таргетувати молодіжні «вузькі місця» – нерівномірність правопросвіти, регіональні асиметрії, дефіцит процедурної компетентності (Вахнюк, 2023) – і нейтралізувати деформації правосвідомості, пов'язані з толерантністю до неформальних норм та ризиками правового нігілізму (Суходоля, 2021; Черкас, 2016). Нормувальну «рамку якості» цих процесів задають індикатори rule of law – законність, визначеність, рівність, доступ до правосуддя (European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), 2016).

Другий контур – інституційні практики публічної влади й правосуддя, що рутинізують досвід справедливої процедури та кристалізують довіру. Верховенство права як правова і політична цінність обмежує дискрецію й структурує стандарти легітимності публічної дії (Скрипнюк, 2024); «приземлення» стандартів у воєнний і реформний контексти демонструють відкриті реєстри, е-судочинство, омбудсман-інституції та участь громад у контролі якості послуг (Український центр сприяння впровадженню верховенства права (НаУКМА), 2021). Причинні зв'язки «якість правової культури → правопорядок» конкретизуються через політики комплаєнсу, етичні кодекси, дисциплінарні процедури та процесуальну економію (Клімова, 2019). Культурна стратегія до 2030 року підсилює «сенсотворення» і канали сівіс-взаємодії (Кабінет Міністрів України, 2025), однак без міжвідомчої синхронізації культурної, освітньої та правової політики символічні ресурси не

конвертуються у стійкі правові практики (Національний інститут стратегічних досліджень, 2019).

Третій контур – громадянське суспільство, медіа й е-демократія, що замикають цикл «ідентичність → участь → підзвітність». Консолідаційний ефект виникає лише за умов інституційно опосередкованої, повторюваної участі (бюджети участі, наглядові ради тощо) (Зубченко, 2019); у кризах зростання ролі правосвідомості та національної ідеї потребує комунікаційних політик, які зменшують інформаційні асиметрії та протидіють маніпуляціям (Романова, 2022; Романова, 2023; Паніч, 2018). Отже, перетворення національної свідомості на стійкі правові практики залежить не від декларацій, а від узгоджених освітніх, правосудових і комунікаційних каналів соціалізації, оцінених за індикаторами rule of law (European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), 2016; Український центр сприяння впровадженню верховенства права (НаУКМА), 2021).

Соціокультурне середовище впливає на правову культуру через конкретні механізми перетворення ідентичнісних смислів на процедурні звички; насамперед ідеться про узгодження колективної пам'яті з правилами справедливої процедури: якщо наративи (свобода, гідність, солідарність) не супроводжуються регулярним досвідом передбачуваних процедур, вони швидко деградуєть у символічну декларативність. Це добре видно на матеріалі кризових періодів, коли, як показує Ю. Паніч, символічна мобілізація зростає швидше, ніж процедурна грамотність; відтак утворюється «конверсійний розрив» між національною свідомістю та правопорядком (Паніч, 2018). Критика редукційних бінарів ідентичності у М. Рябчука підказує практичний висновок: зміст civic-ідентичності задається не гаслами, а інституційно забезпеченими практиками участі й підзвітності (Рябчук, 2019), тому культурна політика має вимірюватися не кількістю символічних подій, а здатністю продукувати повторюваний досвід процедурної справедливості. Саме такої логіки вимагає і стратегія культурного планування до 2030 року, яка виходить з критеріїв суспільної консолідації, а не лише репертуару подій (Кабінет Міністрів України, 2025; Національний інститут стратегічних досліджень, 2019).

Одним із ключових компонентів формування є інформаційно-комунікаційні середовища. За наявності прозорих правил і доступу до даних комунікація працює як «канал комплаєнсу», інакше ж – як мультиплікатор правового нігілізму. Операційні індикатори Венеційської комісії (законність, визначеність, заборона зловживань, рівність, доступ до правосуддя) дозволяють предметно оцінювати, чи перетворюються публічні комунікації на довіру й правомірну поведінку (European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), 2016); національний кейс НаУКМА демонструє, як ці індикатори «приземляються» в умовах війни та реформ – через відкриті реєстри, е-судочинство, інститути скарг та омбудсманські процедури (Український центр сприяння впровадженню верховенства права (НаУКМА), 2021). О. Скрипнюк слушно фіксує: верховенство права – це не лише норма, а й політична цінність, яка структурно обмежує дискрецію і тим самим підвищує передбачуваність комунікацій держави з громадянами (Скрипнюк, 2024); висновок практичний: без вимірюваних процедурних стандартів жодна правова просвіта не дає стійкого ефекту.

Наступний компонент – освіта як інфраструктура процедурної грамотності, де процес соціалізації переводить ідентичність у звичку діяти правомірно. Проект МОН фіксує змістові модулі й практики (права людини, юридична етика, аналіз судової аргументації, клінічна підготовка), що безпосередньо формують компетентність діяти всередині стандартів rule of law (Міністерство освіти і науки України, 2019). Молодіжні зрізи виявляють критичні місця – нерівномірність правопросвіти й дефіцит процедурної компетентності (Вахнюк, 2023), які резонують із зафіксованими вченими деформаціями правосвідомості та толерантністю до неформальних норм (Суходоля, 2021). Чинникові карти щодо джерел правових настанов зумовлюють конкретну постановку задачі – таргетовані інтервенції у шкільні/університетські курикулами та місцеві практики участі (Черкас, 2016). Те, що Г. Клімова описує як причинний вплив правової культури на правопорядок (Клімова, 2019), а Т. Поліщук – як системний вузол «правосвідомість – верховенство права – легітимність» (Поліщук, 2023), на

рівні політики означає просту, але непопулярну вимогу: фінансувати не символічні заходи, а повторюваний досвід справедливих процедур (у школі, суді, сервісах публічної адміністрації) бо саме він перетворює національну свідомість на відтворювані правові практики та довіру.

Ключовою перешкодою формування є інституційна незавершеність і фрагментарність політик, коли символічна мобілізація ідентичності не підкріплюється регулярним досвідом діяльності. Г. Клімова показує причинний зв'язок «якість правової культури → стан правопорядку», однак саме на рівні процедур виникають «розриви» між нормою та її застосуванням (Клімова, 2019); О. Мінькович-Слободяник фіксує тривалу колізію формальних правил з неформальними практиками, що відтворює недовіру та толерантність до позаправових способів дії (Мінькович-Слободяник, 2019). Нормативні критерії Венеційської комісії (законність, правова визначеність, заборона зловживань, рівність, доступ до правосуддя) окреслюють еталон, якого українські інституції досягають нерівномірно (European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), 2016; Український центр сприяння впровадженню верховенства права (НаУКМА), 2021). У доктринальному плані О. Скрипнюк наголошує, що верховенство права – і правова, і політична цінність, але саме політична складова (межі дискреції, публічна підзвітність) часто є вузьким місцем інституційної практики (Скрипнюк, 2024). Внаслідок цього стратегічні документи (КМУ-2030; МОН щодо юридичної освіти) залишаються слабо зчепленими з повсякденними процедурами, а тому дають переважно символічний, а не поведінковий ефект (Кабінет Міністрів України, 2025; Міністерство освіти і науки України, 2019; Національний інститут стратегічних досліджень, 2019).

Водночас проблема деформації правосвідомості та соціокультурна асиметрія підриває рух національної свідомості до правових звичок. М. Суходоля описує правовий нігілізм і терпимість до «тіньових правил» як масові установки, несумісні з очікуванням рівності та передбачуваності (Суходоля, 2021); емпіричні зрізи М. Черкаса вказують на соціалізаційні джерела цих деформацій, від дефіциту практик участі до впливу інформаційних середовищ (Черкас, 2016); Н. Вахнюк локалізує молодіжні «вузькі місця» (нерівномірність правопросвіти, регіональні диспропорції, брак процедурної грамотності), що консервують поведінкову інерцію (Вахнюк, 2023). У кризових контекстах, які фіксує Ю. Паніч, символічна національна мобілізація зростає швидше, ніж інституційні потужності для її «перекладу» у процедури, тому й виникає розрив між ідентичністю та правопорядком (Паніч, 2018); без інституційно забезпечених каналів участі та підзвітності сівіс-лояльність лишається декларативною (Рябчук, 2019).

Проблему посилює дефіцит консолідаційних механізмів і слабкий «зворотний зв'язок» між громадянами та інститутами. С. Зубченко переконливо пов'язує правову культуру з суспільною консолідацією, але підкреслює, що ефект виникає лише там, де участь інституціоналізована і повторювана (наглядові ради, бюджети участі, е-демократія) (Зубченко, 2019); натомість домінують точкові комунікаційні акції, тоді як сталі практики доступу до даних, мотивовані судові рішення, прозорі дисциплінарні процедури та зрозумілі механізми оскарження запроваджуються нерівномірно (European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), 2016; Український центр сприяння впровадженню верховенства права (НаУКМА), 2021). Теоретичні огляди вчених тлумачать це як розрив між правосвідомістю, стандартами rule of law і легітимністю, який не долається без «рутинізації» справедливої процедури у точках контакту – освіті, публічній адміністрації, суді (Поліщук, 2023). Додається і чинник війни: основи легітимності (правосвідомість і національна ідея), працюють на підтримку інституцій лише настільки, наскільки щоденний досвід підтверджує їх справедливість та підзвітність (Романова, 2022; Романова, 2023). У підсумку проблеми формування концентруються у взаємопов'язаних дефіцитах процедурної регулярності, соціалізаційної інфраструктури та інституційної підзвітності, що гальмують перехід від символічної лояльності до відтворюваних правових практик.

Висновки. Національну свідомість і національно-правову культуру визначаємо взаємозалежними ланками механізму відтворення правопорядку, де правосвідомість забезпечує

перетворення ідентифікаційних смислів у стабільні процедурні практики. Головний збій цього механізму спричиняє поєднання інституційної незавершеності, соціокультурної асиметрії та деформацій правосвідомості, що розривають зв'язок між нормативною декларативністю та повсякденним правозастосуванням. Узагальнюючи, проблема формування полягає не у браку символічних ресурсів, а у відсутності рутинізованого досвіду справедливої процедури, без якого національна свідомість не переходить у правову культуру дії.

ЛІТЕРАТУРА

- Вахнюк, Н. М. (2023). Основні проблеми формування правової культури молоді в Україні. *Нове українське право*, 3, 128-134.
- Зубченко, С. (2019). Формування правової культури громадян як чинник консолідації українського суспільства. *Strategic Priorities*, 3/4 (51), 55-66. Взято з <https://niss-priority.com/index.php/journal/article/download/263/250>
- Кабінет Міністрів України. (2025). *Про схвалення Стратегії розвитку культури в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках*: розпорядження № 293-р. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/go/293-2025-%D1%80>
- Клімова, Г. П. (2019). Вплив правової культури на формування правопорядку в суспільстві. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*, 3, 77-85. Взято з https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/14564/1/Klimova_77-85.pdf
- Кравченко, Л. (2020). Правова культура і компетентність особистості: спільне та відмінне культурологічного і компетентнісного підходів. *Імідж сучасного педагога*, 4, 29-33.
- Кравченко, Л., Васищев, В. (2019). Структура загальнопедагогічної культури майбутніх офіцерів (на матеріалах Національної гвардії України). *Вища школа*, 12, 19-25.
- Кравченко, Л. М. (2011). Компетентнісно-концентричний підхід до підготовки менеджера загальноосвітнього навчального закладу. *Педагогічні науки*, 2, 11-17. Взято з <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/882/1/Kravchen.pdf>
- Міністерство освіти і науки України. (2019). *Концепція розвитку юридичної освіти (проект)*. Взято з <https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/kontseptsiya-rozvitku-yuridichnoi-osviti>
- Мінькович-Слободяник, О. (2019). Основні етапи формування правової культури на теренах сучасної України. *Часопис Київського університету права*, 3, 54-58. Взято з https://jnas.nbuv.gov.ua/j-pdf/Chkup_2019_3_10.pdf
- Національний інститут стратегічних досліджень. (2019). *Роль культури у формуванні суспільної консолідації* (аналітична записка). Взято з <https://www.niss.gov.ua/sites/default/files/2019-07/ANALIT%20VALEVSKY%20HUMANE%20DEVELOPMENT%201%202019%201.pdf>
- Паніч, Ю. (2018). *Національна свідомість українських громадян в сучасних умовах* (аналітична записка). Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Взято з https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/panich_natsionalna.pdf
- Поліщук, Т. С. (2023). Теоретико-правові засади і сучасний стан правової культури в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Юридичні науки*, 34 (6), 184-188. Взято з https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/6_2023/37.pdf
- Романова, А. С. (2022). Національна ідентичність у праві в кризовий період розвитку суспільства. *Проблеми сучасних трансформацій. Право, публічне управління та адміністрування*, 3, 1-4.
- Романова, А. С. (2023). Правосвідомість та національна ідея – основа стабільного державно-правового розвитку суспільства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*, 2 (38), 85-90.
- Рябчук, М. (2019). «Химера національної ідентичності»: кілька методологічних проблем. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 95/96, 3-14. Взято з https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2019/03/riabchuk_khymera.pdf

- Скрипнюк, О. В. (2024). Верховенство права як правова і політична цінність: Замість передмови. *Альманах права*, 15, 3-10. Взято з https://jnas.nbu.gov.ua/j-pdf/ap_2024_15_3.pdf
- Суходоля, М. (2021). Фактичний стан правової культури населення України як відображення деформованої правосвідомості. *Підприємництво, господарство і право*, 1, 220-225. Взято з <https://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/1/36.pdf>
- Український центр сприяння впровадженню верховенства права (НаУКМА). (2021). Rule of law checklist at national level: Case of Ukraine. Взято з <https://rol.ukma.edu.ua/en/rule-of-law-checklist-at-national-level-case-of-ukraine/>
- Черкас, М. Є. (2016). Чинники, що впливають на формування правосвідомості в Україні. *Вісник Національної академії правових наук України*, 3 (86), 172-182.
- European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). (2016). *Rule of law checklist* (CDL-AD(2016)007). Council of Europe. Retrieved from <https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD%282016%29007-e>

REFERENCES

- Cherkas, M. Ye. (2016). Chynnyky, shcho vplyvaiut na formuvannia pravosvidomosti v Ukraini [Factors influencing the formation of legal awareness in Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy [Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine]*, 3 (86), 172-182 [in Ukrainian].
- European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). (2016). *Rule of law checklist* (CDL-AD(2016)007). Council of Europe. Retrieved from <https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD%282016%29007-e>
- Kabinet Ministriv Ukrainy. (2025). *Pro skhvalennia Stratehii rozvytku kultury v Ukraini na period do 2030 roku ta zatverdzhennia operatsiinoho planu zakhodiv z yii realizatsii u 2025-2027 rokakh [On approval of the Strategy for the Development of Culture in Ukraine for the period until 2030 and approval of the operational plan of measures for its implementation in 2025-2027]: rozporiadzhennia № 293-r*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/293-2025-%D1%80> [in Ukrainian].
- Klimova, H. P. (2019). Vplyv pravovoi kultury na formuvannia pravoporiadku v suspilstvi [The influence of legal culture on the formation of law and order in society]. *Visnyk Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho [Bulletin of the Yaroslav the Wise National Law University]*, 3, 77-85. Retrieved from https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/14564/1/Klimova_77-85.pdf [in Ukrainian].
- Kravchenko, L. (2020). Pravova kultura i kompetentnist osobystosti: spilne ta vidminne kulturolohichnoho i kompetentnisnoho pidkhodiv [Legal culture and individual competence: common and distinctive features of cultural and competence approaches]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 4, 29-33 [in Ukrainian].
- Kravchenko, L. M. (2011). Kompetentnisno-kontsentrychnyi pidkhid do pidhotovky menedzhera zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu [Competency-focused approach to training a manager of a general educational institution]. *Pedahohichni nauky [Pedagogical Sciences]*, 2, 11-17. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/882/1/Kravchen.pdf> [in Ukrainian].
- Kravchenko, L., & Vasyshchev, V. (2019). Struktura zahalnopedahohichnoi kultury maibutnikh ofitseriv (na materialakh Natsionalnoi hvardii Ukrainy) [The structure of the general pedagogical culture of future officers (based on materials from the National Guard of Ukraine)]. *Vyshcha shkola [High school]*, 12, 19-25 [in Ukrainian].
- Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2019). *Kontsepsiia rozvytku yurydychnoi osvity (proiekt) [Concept for the development of legal education (project)]*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/kontsepsiya-rozvitku-yuridichnoi-osviti> [in Ukrainian].

- Minkovych-Slobodanyk, O. (2019). Osnovni etapy formuvannia pravovoi kultury na terenakh suchasnoi Ukrainy [The main stages of the formation of legal culture in modern Ukraine]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava [Journal of the Kyiv University of Law]*, 3, 54-58. Retrieved from https://jnas.nbu.gov.ua/j-pdf/Chkup_2019_3_10.pdf [in Ukrainian].
- Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. (2019). *Rol kultury u formuvanni suspilnoi konsolidatsii [The role of culture in shaping social consolidation]* (analitichna zapyska). Retrieved from <https://www.niss.gov.ua/sites/default/files/2019-07/ANALIT%20VALEVSKY%20HUMANE%20DEVELOPMENT%201%202019%201.pdf> [in Ukrainian].
- Panich, Yu. (2018). *Natsionalna svidomist ukraïnskykh hromadian v suchasnykh umovakh [National consciousness of Ukrainian citizens in modern conditions]* (analitichna zapyska). Instytut politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. Retrieved from https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/panich_natsionalna.pdf [in Ukrainian].
- Polishchuk, T. S. (2023). Teoretyko-pravovi zasady i suchasnyi stan pravovoi kultury v Ukraini [Theoretical and legal foundations and the current state of legal culture in Ukraine]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Yurydychni nauky [Academic Notes of the V. I. Vernadsky Tavrichesky National University. Legal Sciences]*, 34 (6), 184-188. Retrieved from https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/6_2023/37.pdf [in Ukrainian].
- Riabchuk, M. (2019). «Khymera natsionalnoi identychnosti»: kilka metodolohichnykh problem [«The Chimera of National Identity»: Several Methodological Problems]. *Naukovi zapysky IPIEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy [Scientific notes of the I. F. Kuras Institute of Physics and Technology of the National Academy of Sciences of Ukraine]*, 95/96, 3-14. Retrieved from https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2019/03/riabchuk_khymera.pdf [in Ukrainian].
- Romanova, A. S. (2022). Natsionalna identychnist u pravi v kryzovyi period rozvytku suspilstva [National identity in law in a crisis period of social development]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Pravo, publichne upravlinnia ta administruvannia [Problems of modern transformations. Law, public management and administration]*, 3, 1-4 [in Ukrainian].
- Romanova, A. S. (2023). Pravosvidomist ta natsionalna ideia – osnova stabilnoho derzhavno-pravovoho rozvytku suspilstva [Legal awareness and national idea are the basis for stable state and legal development of society]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha». Yurydychni nauky [Bulletin of the National University «Lviv Polytechnic». Legal Sciences]*, 2 (38), 85-90 [in Ukrainian].
- Skrypniuk, O. V. (2024). Verkhovenstvo prava yak pravova i politychna tsinnist: Zamist peredmovy [The Rule of Law as a Legal and Political Value: Instead of a Preface]. *Almanakh prava [Law Almanac]*, 15, 3-10. Retrieved from https://jnas.nbu.gov.ua/j-pdf/ap_2024_15_3.pdf [in Ukrainian].
- Sukhodolia, M. (2021). Faktychnyi stan pravovoi kultury naseleння Ukrainy yak vidobrazhennia deformovanoi pravosvidomosti [The actual state of the legal culture of the population of Ukraine as a reflection of a deformed legal consciousness]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo [Entrepreneurship, economics and law]*, 1, 220-225. Retrieved from <https://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/1/36.pdf> [in Ukrainian].
- Ukrainskyi tsentr spryannia vprovadzhenniu verkhovenstva prava (NaUKMA) [Ukrainian Center for Promoting the Rule of Law (NaUKMA)]*. (2021). Rule of law checklist at national level: Case of Ukraine. Retrieved from <https://rol.ukma.edu.ua/en/rule-of-law-checklist-at-national-level-case-of-ukraine/> [in Ukrainian].
- Vakhniuk, N. M. (2023). Osnovni problemy formuvannia pravovoi kultury molodi v Ukraini [The main problems of forming the legal culture of youth in Ukraine]. *Nove ukrainske pravo [New Ukrainian law]*, 3, 128-134 [in Ukrainian].
- Zubchenko, S. (2019). Formuvannia pravovoi kultury hromadian yak chynnyk konsolidatsii ukrainskoho suspilstva [Formation of legal culture of citizens as a factor in the consolidation of Ukrainian society]. *Strategic Priorities*, 3/4 (51), 55-66. Retrieved from <https://niss-priority.com/index.php/journal/article/download/263/250> [in Ukrainian].

NATIONAL CONSCIOUSNESS AND NATIONAL LEGAL CULTURE: ISSUES OF FORMATION

Liubov Kravchenko,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Cultural Studies, Philosophy, and Museology,
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University;
Editor-in-Chief of the journal
«Ukrainian Professional Education = Українська професійна освіта»;

Oleksandr Saienko,

Postgraduate Student, Department of Cultural Studies, Philosophy, and Museology;
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

The article is devoted to a theoretical and analytical understanding of the relationship between national consciousness and national legal culture through the prism of the problems of their formation in modern Ukraine. The starting point is the interpretation of national consciousness as a multi-level system of cognitive representations, emotional loyalties, and attitudes toward belonging to a political nation, while national legal culture is viewed as the institutionally mediated ability of society to reproduce the rule of law through the internalization of norms, procedural rationality, and trust in public authority. Legal consciousness is identified as the central mechanism for translating identifying meanings into legal practices, and the external contour of verification of this translation is the standards of the rule of law (legality, legal certainty, prohibition of abuse of power, equality, access to justice), which translate the discourse on «culture» from the level of metaphors to the dimension of observable procedures and behavioral effects. Methodologically, the work is based on a combination of an institutional approach, comparative legal analysis, and critical reading of empirical studies, which allows us to reconcile historical and civilizational layers with the constitutional and legal framework and assess the impact of educational, judicial, and communication channels of socialization.

The focus is on the problems of formation. It is shown that the key obstacles are concentrated in three interrelated blocks: institutional incompleteness and fragmentation of policies, which create a gap between the norm and its intended application; a deficit in socialization infrastructure – uneven legal education, regional asymmetries, weak participation practices; insufficient routinization of fair procedures at points of daily contact between citizens and the state, which undermines trust and reinforces tolerance for informal norms.

Keywords: national consciousness, national legal culture, legal consciousness, rule of law, legal socialization, institutional trust, legal order.

Надійшла до редакції 10.04.2025 р.

УДК 378.37.001:94(477):069.72

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2025.17.342359>

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6228-6695>

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-9005-2263>

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4844-7488>

ROLE OF MUSEUMS IN THE FORMATION OF GENERAL AND PROFESSIONAL COMPETENCES OF STUDENTS IN ARTS AND HUMANITIES

Олександр Лук'яненко,

доктор історичних наук, професор,

завідувач кафедри культурології, філософії та музеєзнавства;

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка;

Віта Дмитренко,

кандидатка історичних наук, доцентка,

доцентка кафедри культурології, філософії та музеєзнавства;

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка;

Назар Майстрок,

доктор філософії, викладач кафедри образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва;

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

Статтю присвячено аналізу ролі музеїв у професійній підготовці фахівців у галузі культури, мистецтва та гуманітарних наук. Проведено узагальнення досвіду підготовки культурологів у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка. Виробничу практику розглянуто як одну з базових складових освітньо-професійної програми підготовки фахівців зі спеціальності 034 «Культурологія» освітнього ступеня бакалавр, а також як важливий чинник формування професійних компетентностей майбутніх фахівців у галузі культури, мистецтва та гуманітарних наук.

Окремо акцентовано увагу на державних стандартах вищої освіти 2020 року, які визначають перелік загальних та спеціальних компетентностей випускника, зокрема здатність взаємодіяти з музейними установами, зберігати і примножувати культурні цінності, аналізувати культурну політику та оцінювати об'єкти культурної спадщини. На магістерському рівні компетентності доповнюються умінням організовувати роботу культурних закладів та керувати їх підрозділами з урахуванням економічних, правових та етичних аспектів.

У статті також акцентовано питання придатності до працевлаштування випускників. Вони можуть обіймати посади в закладах освіти, культури, мистецтва, у сфері культурних та креативних індустрій. Згідно з Класифікатором професій України ДК 003:2010, випускники мають право працювати на посадах завідувачів музеїв і виставок, керівників проєктів у сфері культури, мистецтвознавців. Проаналізовано специфіку професійної підготовки крізь призму змісту освітніх програм, де практика у музеях залишається найвагомим чинником формування прикладних навичок. З'ясовано, що однією з характерних рис підготовки культурологів у ПНПУ імені В. Г. Короленка є активна співпраця зі стейкхолдерами – музейними установами міста Полтави та Полтавської області.

Спільна діяльність університету та музеїв дозволяє готувати фахівців, які не лише володіють широкими знаннями сучасної культури, а й мають практичний досвід роботи у сфері культурних комунікацій, науково-дослідної та інформаційно-аналітичної діяльності. Стаття свідчить, що аналогічний підхід закладено і в освітню підготовку фахівців зі спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація»

Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. З'ясовано, що ефективність такої підготовки забезпечується структурованою системою практик на базі музейних установ, що дозволяє студентам не лише набутти необхідних знань та вмій, а й адаптуватися до реального професійного середовища, активно долучатися до реалізації культурних проєктів, популяризації культурної спадщини, участі у розробці та реалізації виставкових програм.

Ключові слова: вища освіта, професійна підготовка, музеї, стейкхолдери, фахові компетентності, практика, соціокультурні заходи, магістр, бакалавр, культура, мистецтво, гуманітарні науки.

Introduction. The State Standards of Higher Education 2020 in the specialty of Culturology stipulate a list of graduate competencies that indicate the ability to interact with museum institutions in the formation of general and professional competencies of a bachelor and master of cultural studies. Among the general competencies are the ability to communicate with representatives of other professional groups of different levels (with experts from other fields of knowledge/types of economic activity), the ability to preserve and multiply moral, cultural, scientific values and achievements of society based on an understanding of the history and patterns of development of the subject area, its place in the general system of knowledge about nature and society and in the development of society, technology and engineering. Among the special competencies we see the ability to use various types and forms of physical activity for active recreation and leading a healthy lifestyle, the ability to analyze cultural policy in institutions of different levels, the ability to assess the material and spiritual value of a cultural heritage object of different historical periods and geographical areas, and additionally at the master's level – the ability to organize work and manage cultural institutions, as well as relevant structural divisions of enterprises and institutions, taking into account economic, legislative and ethical aspects. Training a modern specialist in the field of cultural studies, who will be able to interact with teams of various socio-cultural institutions, public organizati «Cultural Studies» of the first (bachelor's) and second (master's) levels of higher education of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University. Suitability for employment includes the employment of graduates in educational institutions, culture, art, cultural and creative industries. In particular, according to the Classifier of Professions of Ukraine DK 003:2010 (current) as of 10/25/2021, for the positions of head of the exhibition; head of a branch (branch) of the museum); Head of departments in the field of culture, recreation and sports: head of a branch (branch) of the museum, Chief art critic, head of the exhibition, head of the museum, head of a traveling exhibition, head of projects and programs in the field of material (immaterial) production.

The achievement of this task is facilitated by educational courses offered at the university as part of educational programs. Among them: «Fundamentals of artistic analysis and expert assessment of cultural objects» (19 credits), «Cultural and creative industries» (5 credits), «Museology» (4 credits), «Monument studies» (4 credits), «Fundamentals of socio-cultural design» (3 credits) within the framework of bachelor's training from the cycle of mandatory components of general training of the educational program in the amount of and «Management of cultural institutions» within the framework of master's training from the cycle of mandatory components of professional training of the educational program in the amount of 4 credits. However, the organization of internships in museums has the greatest impact on the formation of professional competencies in this field. For a bachelor of cultural studies, this is Educational cultural practice in the amount of 3 credits in the second year, Production cultural and museum practice in the amount of 6 credits in the third year and Production socio-cultural practice in the amount of 9 credits in the 4th year. For the master's degree – Industrial Culturological Practice and Industrial Practice in Management of Cultural Institutions, each with 6 credits during the period of study.

The defining feature of the Department of Cultural Studies, Philosophy and Museology of the Poltava Pedagogical University is the combination of joint efforts with stakeholders – museum institutions of the city of Poltava and the Poltava region – in the training of specialists in cultural studies, who not only have extensive knowledge of modern culture, but also have active practical

skills for engaging in communication with authorities, research institutions, information and analytical services, and the media on cultural issues (Освітньо-професійна програма «Культурологія», 2024). Similar requirements are also met by the training of a specialist in the specialty 023 Fine Arts, Decorative Arts, Restoration, which, according to the changes in 2024, now takes place within the framework of the training of a specialist in the field of knowledge B Culture, Art and Humanities. Thus, a Bachelor of Fine Arts, Decorative Arts, Restoration as a potential employee of a museum institution must have the Ability to conduct modern art historical research using information and communication technologies and the Ability to present works of art and art historical research in domestic and international contexts. A streamlined system of practice based on museum institutions should also contribute to this.

Literature review. Scientists pay not much attention to the topic, so we can state the lack of targeted publications on this problem. Some aspects of the practical professional training of a the future specialists in the field of Cultural Studies are covered in the works by Vyta and Vitaliy Dmytrenkos (Дмитренко В., Дмитренко В., 2022), Olha Chernyavska (Чернявська, 2020), Inna Hurova (Гурова, 2017), Lyubov Kravchenko (Кравченко, Карапузова, 2009; Кравченко, Степаненко, 2014), Alla Lytvynenko (Литвиненко, 2022), Renata Vynnychuk, Oleksandr Lukyanenko (Lukyanenko, Vynnychuk, 2022; Лук'яненко, 2023; Лук'яненко, 2024), and others. However, the involvement of the museums into the process of the formation of competences has not been fully learned yet. As a basis of the research, we took the educational and professional program «Cultural Studies» of the first (bachelor's) and the second (master's) levels of higher education in the specialty 034 Culturology of the field of knowledge 03 Humanities. We used the experience on the cooperation between the department of Cultural Studies, Philosophy and Museology with the stakeholders presented on the official website of the Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Кафедра культурології, філософії та музеєзнавства Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка: офіційний сайт).

Methodological justification. The material basis of the study was the educational and professional programs of the first (bachelor's) and second (master's) levels of higher education in the specialties 034 «Cultural Studies» and 023 «Fine Arts, Decorative Arts, Restoration»; work programs of academic disciplines and practices; student reports on production culturological, museological and restoration practice; documents on the implementation of the project «Museum Dialogues»; photographic materials and video recording of the results of students' practical activities.

The data collection methods included documentary analysis (of educational programs, reports, methodological materials); observation (direct attendance of classes, master classes, and exhibition and restoration events); semi-structured interviews with teachers, curators of practices and museum employees; content analysis of publications that highlight the experience of interaction between universities and museum institutions. Data analysis methods include a comparative analysis of the results of internships with the requirements of the State Standards of Higher Education 2020 and the changes of 2024; case studies of individual examples of cooperation with museums (in particular, the Poltava Panas Myrny Literary and Memorial Museum and the Poltava Vasyl Krychevsky Museum of Local Lore).

The criteria for selecting the empirical sample were the year of internship (2022-2025), the profile of the internship, and the level of student involvement in interactive and creative forms of work. The proposed methodology allows other researchers to reproduce the course of the study using identical materials and procedures.

The purpose of the research is the analysis of using the potential of museum institutions in the formation of professional competences of future specialists in Arts and Humanities through the combination of individual disciplines of the professional training with practical activities in the field.

Results. Production culturological and museological practice is an integral part of the educational and professional program for training specialists at Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University. It is aimed at consolidating theoretical knowledge obtained by students

during their studies, acquiring and improving practical skills and abilities, forming and developing in students the professional ability to make independent decisions in a specific professional situation, mastering modern methods, forms of labor organization in the field of their future specialty. Students' practice involves continuity and consistency of its implementation while obtaining the appropriate amount of practical knowledge and skills in accordance with the bachelor's degree. It is carried out after studying professionally oriented disciplines. Industrial culturological and museological practice according to the curriculum is provided for students of the 3rd year of the specialty 034 Culturology of the bachelor's degree. The duration of the practice is determined by the curricula, the terms – by the schedules of the educational process for the corresponding year and is 4 weeks. The practice of students of cultural studies is carried out at practice bases, which must meet the requirements of the work program. The main bases of practice are museums of all types and forms of ownership. Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University concludes contracts with practice bases in advance. The duration of the contracts is agreed upon by the contracting parties. Taking into account the prospects of future professional activity, the bachelor is given the right to choose the base for practice and types of credit events.

The content of the activities of higher education applicants includes familiarization with the practice base (history, structure, areas of work of the museum), studying the activities of research, exhibition, scientific and methodological departments, and departments of museum funds. Studying the contingent of museum visitors and finding out the specifics of working with them, analyzing the fullness of museum expositions of various profiles with artistic products, historical and cultural artifacts, materials of everyday culture, objects of decorative and applied art, writing an essay and a press release for an event held in the museum. Among other things, compiling a report on compliance with the storage conditions of exhibits of one museum exposition, participating in the organization of thematic exhibitions, conducting cultural and educational lectures, presentations, creative meetings with prominent cultural figures.

The results of the internship are reflected in the student-intern's report, which is submitted for review by the methodologist of the internship as a general and characteristic form of student reporting. The student also prepares an Essay – reflections on the completeness, authenticity, presentability, expediency, preservation, etc. of the museum collection or a separate exposition (1-2 pages), a description of the specifics of the organization of exhibition, exposition, fund, lecture-educational, cultural and leisure activities (at the student's choice) is carried out in an arbitrary form (1-2 pages). During the internship, a Methodological Development of the Excursion is prepared, a Press Release of the event held in the museum (1 page), a self-analysis of the effectiveness of the excursion (1 page) and a report on compliance with the storage conditions of the exhibits of one museum exposition.

Among the innovations, we can mention the project «Museum Dialogues». Thus, on October 5, 2022, students and staff of the Faculty of Technology and Design of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University took part in the first meeting of the «Museum Dialogues» series. The event was initiated by the then director of the Panas Myrny Literary and Memorial Museum in Poltava, candidate of philological sciences Svitlana Zavaliy. The first event was dedicated to the dramaturgy of the novelist Panas Myrny. Research associate of the museum, graduate of the Department of Cultural Studies Olha Tyutyunnyk in an accessible and interesting form introduced the guests to a new facet of the artist's work. Students received a thorough example of analyzing a dramatic work on the example of the dramatic dilogy «Lymerivna» and «In the Nuns». Future cultural scientists, who are currently mastering the course «Fundamentals of Amateur Theater Art and Verbal Animation» and «Fundamentals of Artistic Analysis and Expert Evaluation of Works of Art» (teacher – Professor Oleksandr Lukyanenko), expanded the system of ideas about the evolution of theatrical art in Ukraine in the 19th century, gaining skills in working with the text of a dramatic work. Olha Tyutyunnyk provided examples of effective and event-based analysis of a work, showed the importance of conflict and plot line in a dramatic work. Demonstration of video fragments from the film adaptation of V. Lapoknysh («Lymerivna», 1954) and the use of photographic materials helped students understand the era itself and the evolution of

art, which contributed to the achievement of learning outcomes for future designers, who, together with Associate Professor Alla Lytvynenko, are mastering the history of art.

The project is quite successful and has been going on for several years in a row. So, from the last events, on March 27, 2025, students and teachers of the Faculty of Technology and Design took part in the round table «Communicative Partnership: Museum Communication and Creativity in the Challenges of Globalization», which since 2022 has been traditionally held with the involvement of the Department of Cultural Studies, Philosophy and Museology on the basis of the Panas Myrny Poltava Literary Museum as part of the joint scientific project «Museum Dialogues» at the initiative of the stakeholder and moderation by the candidate of art history, associate professor Alla Lytvynenko. During this time, the project has expanded its geography. Applicants and scientists from the universities of Sumy, Kyiv and Poltava took part in the round table. Among the speakers, in addition to Poltava researchers and students were applicants and scientists from the Department of Art History and Culturology of the National Institute of Culture and Arts of the Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko and the National Academy of Managers of Culture and Arts (Kyiv). During the round table, issues related to museum work in the present and in historical retrospect were discussed; the development of the museum and its coexistence with the socio-cultural environment; the speakers focused on the issues of the latest technologies, museum innovations and interactivity in the theory and practice of museum work. The central issue was the issue of communicative partnership. The participants of the event were interested in museum communication in the context of modern socio-cultural changes. Traditional topics were literary and musical heritage in the space of a modern museum, as well as creative functions and prospects for the development of the museum in modern society. In their speeches, researchers of the Poltava Literary and Memorial Museum of Panas Myrny raised topical issues of introducing museum pedagogy into the educational process (Larysa Mytrofanova); implementation of the main forms of scientific and artistic communication with visitors (Viktoriya Shcherbyna); introduction of interactive events and master classes into the modern cultural and artistic activities of museums (Alyona Plakhtiy).

As a result, the participants of the round table discussed the prospects for the development of a modern museum as a creative space for communication. During the meeting, cultural experts had the opportunity to expand their knowledge on issues of museology, problems of preservation and popularization of cultural heritage. The «Museum Dialogues» project is an important event for the training of future cultural experts and museologists, as it forms professional competencies, promotes the practical application of theoretical knowledge, develops communication skills and interdisciplinary interaction, involves in scientific activities, stimulates professional development and demonstrates the role of the museum as an educational and creative space.

During such museum dialogues, together with museum workers of the city and the region, the types of tasks for the practical training of cultural experts and museologists were diversified. According to the recommendations of practitioners, they include the development of interactive excursions and quests in museums, the organization of museum dialogues and public discussions on contemporary cultural issues, the preparation and presentation of theatrical excursions or literary performances based on the museum, the creation of digital exhibitions or virtual tours of museums. The implementation of artistic collaboration projects has significantly increased: museum + theater, museum + music, museum + new media. The Faculty of Technology and Design has become an active participant in conducting master classes on creating exhibitions, verbal animation, and in the future – historical reconstruction. We have tested the creation of volunteer programs in museums to gain practical experience. Students are often involved in organizing and holding museum holidays, evenings of memory, and thematic exhibitions. An interesting experience of using the acquired digital competencies was the study and implementation of the latest forms of museum communication: blogs, podcasts about museums, pages on social networks.

Despite the significant successes of training a cultural scientist in cooperation with museums, we also have a number of problems that need to be solved.

1. The problem of adaptation to new formats of museum activity. There is a tangible need to transition from a traditional museum to an interactive, creative space. Challenges in the

development of digital technologies (virtual tours, multimedia exhibitions, online projects) are also noticeable. The need to quickly adapt to mixed formats of interaction (offline + online) is becoming urgent.

2. Challenges of globalization and new socio-cultural realities. Museum institutions have difficulty overcoming the problems of finding a balance between local identity and global trends. It is difficult for cultural institutions to respond to changing values of an audience that is less and less interested in traditional forms of culture. Therefore, there is a threat of losing the uniqueness of local heritage in the context of global standardization of culture.

3. Low motivation and interest of young people. There is a high need to develop new formats of presentation of material that will truly interest a young audience. A reorientation from purely informational to emotional and experiential practices in museum work would be desirable.

4. Financial and resource constraints of museums. Museums often have limited funding for the implementation of innovative projects. The lack of a sufficient technical base for creating interactive exhibitions or digital products is a sign.

5. Problems of museum communication. The traditional style of communication of museum workers often does not meet the expectations of the modern visitor. There is a need to develop skills in public speaking, moderation of discussions, and communication branding of the museum. The search for effective forms of working with the audience regarding the value of cultural heritage continues. The challenges of preserving the authenticity of exhibits during their digitalization and popularization are being overcome rather slowly.

Art students have a unique combination of technical vision and creative intuition. These are the qualities that are very important in restoration work. However, without proper training, a methodological approach, and practical experience, these skills often remain at the level of «feeling» rather than clear work. Our experience has shown that the best results are obtained when a student works with real objects – paintings, graphics, and elements of decorative art. We try to give them access to museum collections or even damaged works from the educational collection. Under the supervision of teachers, they can conduct basic diagnostics, study the technique of execution, analyze the degree of damage, and based on this, plan or even carry out simple restoration interventions. It is important that studying restoration is not just about «fixing» an old thing. It is about understanding the context: historical, material, stylistic. Students learn to see a work not just as an object, but as a carrier of content and time. They should be involved in microscopy, spectral analysis, and working with archival sources. This gives a sense of real research activity.

It is also worth mentioning interdisciplinarity. Students often work in teams with historians, and in the future they may work with chemists, even with engineers. This develops in them the ability to communicate, explain their ideas, and argue the choice of methods - that is, those skills that in the artistic environment often remain in the background, but are vitally necessary. What do we see as a result? First, students begin to have a more conscious attitude towards their profession. Second, they go beyond the boundaries of «just drawing» – and begin to think like researchers and specialists. And third, we get real benefits: restored works, cataloged collections, and replenished databases. And all this – by the hands of future artists. Of course, there are difficulties - a lack of materials, limited access to certain objects, and not always a sufficient level of training. But with the right approach, even these limitations can be turned into an advantage – as a challenge that stimulates the search for new solutions.

Here is an example of such interaction. Applicants for higher education with a bachelor's degree in the specialty 023 Fine Arts, Decorative Arts, Restoration, studying in the 3rd year of the educational program «Fine Arts / Decorative and Applied Arts» at the Department of Fine Arts and Decorative and Applied Arts of the Educational and Scientific Institute of Culture and Arts of the State Educational Establishment «Luhansk Taras Shevchenko National University» from March 3 to 30, 2025 underwent an internship in the study of works of art at the Poltava Museum of Local Lore named after Vasyl Krychevsky under our leadership. The group was assigned to the head of the nature department, Olena Shiyan. On the first day of the internship, the students had a familiarization tour of the museum, during which its history and main areas of activity were presented today. There was also an introduction to the team, which helped establish working

contacts. In addition, the work plan for the internship period was discussed in detail, which helped to clearly define the main tasks and responsibilities.

In the following days, the interns sketched ornaments in the main hall of the museum, using graphic materials. Particular attention was paid to the details of the patterns, their symbolism and execution technique. The students also worked in the archeology department, where they sketched the crosses of 16th-century churches and «stone women» – unique monuments of ancient cultures. This work allowed them to better understand the features of the historical design and the significance of these artifacts. From 06.03.2025 to 12.03.2025, the dioramas «Harvest», «Underwater World», «The Bog» and «Fishing Farm “Prybiy” on the Kremenchuk Reservoir» were opened in the natural history department of the museum. After the opening, a thorough inspection of their condition was carried out, and existing defects, dust layers and loss of paint coating were identified. Based on the results obtained, a plan for further restoration measures was developed. In order to optimally organize the workflow, responsibilities were distributed among the students. The necessary set of materials and tools for carrying out restoration work was also determined, in particular brushes, paints, solvents, protective equipment, mounting foam. According to the plan, from 03/14/2025 to 03/28/2025, the interns cleaned the diorama of dust and dirt using brushes and a slightly moistened sponge. The color coating was also restored using gouache. On the last day of the internship, all dioramas were inspected and the work done was analyzed. Upon completion, the students received personalized certificates of internship at the Vasyl Krychevsky Museum.

Despite the well-thought-out organization, the internship of fine arts specialists in the museum has the potential to cause certain difficulties that should be taken into account when planning similar events in the future:

1. Lack of practical experience in real restoration conditions. When working with dioramas, students had to perform both cleaning and color restoration. For those who are dealing with original objects for the first time, this could be a source of anxiety or uncertainty. Any mistake could lead to damage to the exhibit. Without proper prior training on samples or models, this creates tension.

2. Limited access to professional materials and tools. There are basic tools – brushes, gouache, solvents, sponges, mounting foam. However, for high-quality restoration, especially from the point of view of preserving exhibits, it is desirable to use specialized professional materials. Their absence can lead to compromise solutions that reduce the quality of work.

3. Physical and emotional stress. Restoration is a delicate, monotonous and long-term process. Students could face fatigue, especially when working on large objects such as dioramas. Psycho-emotional burnout can manifest itself as early as 2-3 weeks of practice if there is no alternation of activities.

4. Formality of some stages. Although familiarization with the history of the museum and acquaintance with the team are important, there is a risk that some students perceived this as an «official necessity» and not as part of a full-fledged educational experience. It would have been worth making these meetings more interactive (for example, in the format of a workshop).

To increase the efficiency and motivation of students during such practice, it is advisable to add the following activities:

1. Working with digital tools. Offer students digital recording of the state of exhibits (photo fixation, creation of 3D models or damage diagrams), as well as basic skills in working with graphic editors (Photoshop, Procreate) to model the restoration result before starting physical work.

2. Interactive study of the context of objects. Conduct short individual or group mini-studies on the origin, authorship, or symbolism of objects. This would help to delve deeper into the topic and see art as part of a historical narrative.

3. Cross-disciplinary interaction. Involve students of other specialties: historians, cultural scientists, even future philologists to prepare exhibition texts, interpretations, and labels for exhibits.

4. Conduct tours or presentations for visitors. Give students the opportunity to conduct a tour or a short presentation for visitors or their colleagues at the end of the internship. This stimulates the development of communication skills and deeper assimilation of the material.

5. Own art project based on what they saw. Creation of an art object, installation or series of sketches inspired by museum exhibits, with a subsequent mini-exhibition. This will provide an opportunity to translate the acquired knowledge into a creative plane.

6. Practice journal / visual diary. Introduce a visual or text diary to record the work process, thoughts, problems and solutions. This will be useful for both students and teachers during assessment.

Conclusions. Professional training of education seekers in the field of knowledge B «Culture, Art and Humanities» on the example of educational programs of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University and Luhansk Taras Shevchenko National University demonstrates a systematic, practice-oriented approach to the formation of professional competencies of students. Production culturological and museological practice at Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University is an integral part of the educational process and is aimed at consolidating theoretical knowledge obtained by students during the study of professionally oriented disciplines, as well as developing practical skills in real professional activities. It is carried out in the format of continuous and consistent practical training and includes work in museums of various forms of ownership, where students study the history, structure, areas of activity of institutions, get acquainted with the organization of research, exhibition, and fund work.

Cultural studies students not only study the material base of museums, but also analyze the specifics of working with visitors, assess the storage conditions of exhibits, participate in the preparation of thematic exhibitions, create press releases, and conduct cultural and educational events. It is worth noting the project «Museum Dialogues», which is implemented in cooperation with the Panas Myrny Literary and Memorial Museum. This project allows students to engage in modern forms of interpretation of cultural heritage through interactive activities, expanding the range of their communication and organizational skills. At the same time, students of art specialties who study in the programs of fine arts, decorative arts, and restoration, during museum practice at the Vasyl Krychevsky Poltava Museum of Local Lore, gain invaluable experience working with real art objects. Their activities included sketching the ornaments of the museum halls, studying ancient artifacts such as 16th-century crosses and «stone women», as well as participating in diagnostics and restoration activities with the dioramas of the museum's natural history department.

The value of such practice lies in the integration of students' artistic vision with methodological approaches to the study, conservation and restoration of art monuments. Under the supervision of teachers, they not only improve their technical skills, but also learn to work in a team, plan their activities, choose materials and tools, and analyze the results of their work. Students gain an understanding of the role of a work of art in a historical and cultural context, which is fundamentally important for the development of their professional competencies. An important component of both types of practices is interdisciplinarity. Students of art and cultural studies specialties have the opportunity to collaborate with historians, archivists, scientists in the field of natural sciences, and technical specialists. This approach forms critical thinking skills, the ability to argue one's decisions, and communicate in a professional environment, which is of fundamental importance for a future career in the field of culture and art.

In conclusion, it can be stated that the professional training of students in the field of knowledge B «Culture, Art and Humanities» is comprehensive, complex, and focused on practical results. It provides not only the acquisition of theoretical knowledge, but also the development of practical skills in the field of cultural heritage, art, and museum work. Such forms of activity contribute to the conscious formation of future specialists who are ready for the challenges of the modern cultural and humanitarian sphere.

Gratitude. We express my sincere gratitude to the administrations of the Panas Myrny Literary and Memorial Museum and the Vasyl Krychevsky Poltava Museum of Local Lore, on the basis of which the training practice took place and the projects were implemented, for their assistance, support and opportunities for research work. We thank the museum staff for their openness, professional advice and assistance in collecting materials necessary for the tasks. We are especially grateful for the access provided to the funds, exhibitions and archival sources, which

significantly expanded the information capabilities of the research. We sincerely thank for creating favorable conditions for practical work and the implementation of creative initiatives. Thanks to the support of the museum administrations, the research has acquired a deeper meaning and practical significance.

ЛІТЕРАТУРА

- Гурова, І. (2017). Проблеми професійного становлення культуролога. *Науковий вісник інституту професійно-технічної освіти НАПН України*, 13, 145-151.
- Дмитренко, В. І., & Дмитренко, В. А. (2002). «Соціокультурне проектування» у системі професійної підготовки культуролога. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта*, 12, 46-53.
- Дмитренко, В. І., Дмитренко, В. А., Лук'яненко, О. В., & Майструк, Н. М. (2025). Приватні музеї Полтавщини: історія становлення, освітня та соціокультурна діяльність. *Актуальні питання у сучасній науці (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка», Серія «Історія та археологія»)*, 5(35), 1609-1619.
- Кравченко, Л. М., & Степаненко, М. І. (2014). Культурологічна освіта в Полтавському педагогічному: теоретичні засади і досвід. *Імідж сучасного педагога*, 10, 3-7.
- Кравченко, Л., & Карапузова, Н. (2009). Культурологічна освіта на зламі епох: теоретичні й практичні аспекти (про створення Полтавської регіональної культурологічної школи). *Імідж сучасного педагога*, 5, 3-6.
- Литвиненко, А. (2002). Інформаційні технології у професійній діяльності культуролога. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 51, 580-585.
- Лук'яненко, О. В. (2024). Залучення стейкхолдерів до формування загальних і фахових компетентностей здобувачів освіти гуманітарної галузі знань. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта*, 16, 53-61.
- Лук'яненко, О. В. (2023). Цифрові інструменти вивчення та презентації культури: досвід, проблеми, перспективи. *Прикладна креатологія*, 1, 37-39.
- Лук'яненко О. В. (2024). Використання потенціалу територіальних громад у формуванні професійних компетентностей майбутніх культурологів. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта*, 2024, №15, 53-61.
- Лук'яненко, О. В., & Винничук, Р. В. (2022). Традиційні та інноваційні педагогічні технології формування цінностей магістрів гуманітарної галузі у процесі професійної підготовки. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта*, 12, 24-33.
- Лук'яненко, О. В., & Дмитренко В. А., Дмитренко В. І. (2023). Формування фахових компетентностей бакалавра-культуролога в процесі вивчення дисциплін професійної підготовки. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта*, 13, 87-94.
- Лук'яненко, О. В., Коліванова Т. В., & Майструк Н. М. (2025). Міжінституційна співпраця у формуванні мовних компетентностей студентів галузі знань Культура, мистецтво та гуманітарні науки. *Актуальні питання у сучасній науці (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка», Серія «Історія та археологія»)*, 8(38), 1324-1338.
- Лук'яненко, О. В., & Майструк, Н. М. (2025). Музеї як платформи культурної дипломатії: інтеграція освітніх функцій в умовах глобальної турбулентності. *Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу : Матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф., (20-21 травня 2025 р.) / Полт. ін-т економіки і права ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» ; ред. колег. : Н. Мякушко (голова), Р. Шаравара, Р. Басенко та ін.; відп. ред. Р. Басенко. Полтава : ПЕП, 137-140.*

- Лук'яненко, О. В., & Майструк Н. М. (2025). Професійна трансформація музейного педагога: розвиток компетентностей у сфері культурної дипломатії. *Педагогічна майстерність майбутнього вчителя: поступ, становлення, удосконалення і зростання* : матеріали Міжнар. наук.-практ. форуму (м. Полтава, 5 червня 2025 р.) / за ред. проф. М. В. Гриньової. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 178-179.
- Національний класифікатор України: Класифікатор професій ДК 003:2010* (2010). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п>.
- Освітньо-професійна програма «Культурологія» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 034 Культурологія галузі знань 03 Гуманітарні науки* (2024). Полтава. 21 с. URL: [https:// sites.google.com/gsuite.pnpu.edu.ua/culturology/освіта/оп-бакалавр/оп-бакалавр-2024](https://sites.google.com/gsuite.pnpu.edu.ua/culturology/освіта/оп-бакалавр/оп-бакалавр-2024)
- Освітньо-професійна програма «Культурологія» другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 034 Культурологія галузі знань 03 Гуманітарні науки* (2024). Полтава. 20 с. URL: <https://sites.google.com/gsuite.pnpu.edu.ua/culturology/освіта/оп-магістр/оп-магістр-2024>
- Стандарт вищої освіти України за спеціальністю 034 «Культурологія» для другого (магістрського) рівня вищої освіти* (2020). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vyshcha/standarty/2020/06/17/034%20Kulturolohiya%20mahistr.pdf>
- Стандарт вищої освіти України за спеціальністю 034 «Культурологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти* (2020). URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/034-Kulturolohiya-bakalavr.28.07-1.pdf>
- Стейкголдери ініціювали онлайн-курси з англійської мови. URL: <http://techno.pnpu.edu.ua/index.php/13848/>
- Чернявська, О. В. (2020). Підготовка фахівців з культурно-просвітницької роботи в середніх спеціальних навчальних закладах України (50-ті – кінець 80-тих років ХХ ст.). *Імідж сучасного педагога*, 1 (190), 61-64.
- Kulyk, Y., Kravchenko, L., Blyzniuk, M., Chystiakova, L., Orlova, N., & Bukhun, A. (2022). Pedagogical Technologies for Competent Training of Teachers in Ukrainian Professional Education. *International Journal of Education and Information Technologies*, 16, 29-38.
- Vynnychuk, R., Bakka, T., Bohomaz, O., Krupina, L., & Snigovska, O. (2022). The Process of Developing Media Competence of the Personality by Means of Humanities. *International Journal of Computer Science & Network Security(IJCSNS)*, 6, 531-541.
- Vynnychuk, R., Marynets, N., Marynchenko, H., Voloshchuk, H., & Voropayeva, T. (2022). Hybrid Education in the Context of the Covid-19 Pandemic: Peculiarities of Training Humanitarian Specialists. *Journal of Curriculum and Teaching*, 11 (9: Special Issue), 30-34.
- Vynnychuk, R., Terekhovska, O., Vasenko, V., Babak, G., & Protas, O. (2022). Pedagogy of partnership in modern higher education. *Ad Alta: Journal Of Interdisciplinary Research*, 12 (2), 48-52.

REFERENCES

- Chernyavs'ka, O. V. (2020). Pidhotovka fakhivtsiv z kul'turno-prosvitnyts'koyi roboty v serednikh spetsial'nykh navchal'nykh zakladakh Ukrayiny (50-ti – kinets 80-tykh rokiv XX st.) [Training of specialists in cultural and educational work in secondary special educational institutions of Ukraine (1950s – late 1980s of the 20th century)]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 1 (190), 61-64 [in Ukrainian].
- Dmytrenko, V. I., & Dmytrenko, V. A. (2022). «Sotsiokul'turne proyektuvannya» u systemi profesiynoyi pidhotovky kul'turoloha [«Socio-cultural projecting» in the system of professional training of a culturologist]. *Ukrayins'ka profesiyna osvita = Ukrainian Professional Education*, 12, 46-53 [in Ukrainian].

- Hurova, I. (2017). Problemy profesiynoho stanovlennya kul'turoloha [Problems of the professional formation of a culturologist]. *Naukovyy visnyk instytutu profesiyno-tekhnichnoyi osvity NAPN Ukrainy [Scientific Bulletin of the Institute of Vocational and Technical Education of the National Academy of Sciences of Ukraine]*, 13, 145-151 [in Ukrainian].
- Kafedra kul'turolohiyi, filosofiyi ta muzeyeznavstva Poltavs'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni V. H. Korolenka: ofitsiynyy sayt [Department of Cultural Studies, Philosophy and Museology of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University: official website]. Retrieved from <https://sites.google.com/gsuite.pnpu.edu.ua/culturology/holovna-storinka?authuser=0> [in Ukrainian].
- Kravchenko, L. M., & Stepanenko, M. I. (2014). Kul'turolohichna osvita v Poltavs'komu pedahohichnomu: teoretychni zasady i dosvid [Cultural education in Poltava pedagogical university: theoretical principles and experience]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 10, 3-7 [in Ukrainian].
- Kravchenko, L., Bilyk, N., Onipko, V., Plachynda, T., & Zavitrenko, A. (2021). Professional Mobility of the Manager of a Secondary Education Institution as the Basis of His or Her Self-Development. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 13 (1). 417-430.
- Kravchenko, L., & Karapuzova, N. (2009). Kul'turolohichna osvita na zlami epokh: teoretychni y praktychni aspekty (pro stvorennya Poltavs'koyi rehional'noyi kul'turolohichnoyi shkoly) [Cultural education at the turn of the ages: theoretical and practical aspects (about the creation of the Poltava regional school of Cultural sciences)]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 5, 3-6 [in Ukrainian].
- Kulyk, Y., Kravchenko, L., Blyzniuk, M., Chystiakova, L., Orlova, N., & Bukhun, A. (2022). Pedagogical Technologies for Competent Training of Teachers in Ukrainian Professional Education. *International Journal of Education and Information Technologies*, 16, 29-38.
- Lukyanenko, O. V. (2023). Tsyfrovi instrumenty vyvchennya ta prezentatsiyi kul'tury: dosvid, problemy, perspektyvy [Digital tools for the study and presentation of culture: experience, problems, perspectives]. *Prykladna kreatolohiya [Applied creatology]*, 1, 37-39 [in Ukrainian].
- Lukyanenko, O. V., Dmytrenko, V. A., & Dmytrenko, V. I. (2023). Formuvannya fakhovykh kompetentnostey bakalavra-kul'turoloha v protsesi vyvchennya dystsyplin profesiynoyi pidhotovky [Formation of professional competences of a bachelor of cultural studies in the process of studying the disciplines of professional training]. *Ukrayins'ka profesiyna osvita = Ukrainian Professional Education*, 13, 87-94 [in Ukrainian].
- Lukyanenko, O., & Vynnychuk, R. (2022). Tradytsiyni ta innovatsiyni pedahohichni tekhnolohiyi formuvannya tsinnostey mahistriv humanitarnoyi haluzi u protsesi profesiynoyi pidhotovky [Traditional and innovative pedagogical technologies for the formation of values of masters in humanities in the process of professional training]. *Ukrayins'ka profesiyna osvita = Ukrainian Professional Education*, 12, 24-33 [in Ukrainian].
- Lytvynenko, A. (2022). Informatsiyni tekhnolohiyi u profesiyniy diyal'nosti kul'turoloha [Information technologies in the professional activity of a culturologist]. *Aktual'ni pytannya humanitarnykh nauk [Current issues of humanitarian sciences]*, 51, 580-585 [in Ukrainian].
- Natsional'nyy klasyfikator Ukrainy: Klasyfikator profesiy DK 003:2010 [National Classifier of Ukraine: Classifier of Professions DK 003:2010]. (2010). Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п>. [in Ukrainian]
- Osvitn'o-profesiyna prohrama «Kul'turolohiya» druhhoho (mahistrs'koho) rivnya vyshchoyi osvity za spetsial'nistyuu 034 Kul'turolohiya haluzi znan' 03 Humanitarni nauky [Educational and professional program «Culturology» of the second (master's) level of higher education in the specialty 034 Culturology of the field of knowledge 03 Humanities]. (2024). Poltava. Retrieved from <https://sites.google.com/gsuite.pnpu.edu.ua/culturology/osvita/op-marictp/op-marictp-2024> [in Ukrainian].
- Osvitn'o-profesiyna prohrama «Kul'turolohiya» pershoho (bakalavrs'koho) rivnya vyshchoyi osvity za spetsial'nistyuu 034 Kul'turolohiya haluzi znan' 03 Humanitarni nauky [Educational and

professional program «Culturology» of the first (bachelor's) level of higher education in the specialty 034 Culturology of the field of knowledge 03 Humanities]. (2024). Poltava. Retrieved from [https:// sites.google.com/gsuite.pnpu.edu.ua/culturology/освіта/оп-бакалавр/оп-бакалавр-2024](https://sites.google.com/gsuite.pnpu.edu.ua/culturology/освіта/оп-бакалавр/оп-бакалавр-2024) [in Ukrainian].

Standard of Higher Education of Ukraine in the specialty 023 «Fine Arts, Decorative Arts, Restoration» for the first (bachelor's) level of higher education [Standard of Higher Education of Ukraine in the specialty 023 «Fine Arts, Decorative Arts, Restoration» for the first (bachelor's) level of higher education]. (2019). Retrieved from <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/023-obrazotv-mist-dekorat-mist-restavr-bakalavr-725-24-05-2019.pdf> [in Ukrainian].

Standart vyshchoyi osvity Ukrayiny za spetsial'nisty 034 «Kul'turolohiya» dlya druhhoho (mahistrs'koho) rivnya vyshchoyi osvity [Standard of higher education of Ukraine in specialty 034 «Culturology» for the second (master's) level of higher education]. (2020). Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vyshcha/standarty/2020/06/17/034%20Kulturolohiya%20mahistr.pdf> [in Ukrainian].

Standart vyshchoyi osvity Ukrayiny za spetsial'nisty 034 «Kul'turolohiya» dlya pershoho (bakalavrs'koho) rivnya vyshchoyi osvity [Standard of higher education of Ukraine for specialty 034 «Culturology» for the first (bachelor's) level of higher education]. (2020). Retrieved from <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/034-Kulturolohiya-bakalavr.28.07-1.pdf> [in Ukrainian].

Vynnychuk, R., Bakka, T., Bohomaz, O., Krupina, L., & Snigovska, O. (2022). The Process of Developing Media Competence of the Personality by Means of Humanities. *International Journal of Computer Science & Network Security(IJCSNS)*, 6, 531-541.

Vynnychuk, R., Marynets, N., Marynchenko, H., Voloshchuk, H., & Voropayeva, T. (2022). Hybrid Education in the Context of the Covid-19 Pandemic: *Peculiarities of Training Humanitarian Specialists. Journal of Curriculum and Teaching*, 11, (9: Special Issue), 30-34.

Vynnychuk, R., Terekhovska, O., Vasenko, V., Babak, G., & Protas, O. (2022). Pedagogy of partnership in modern higher education. *Ad Alta: Journal Of Interdisciplinary Research*, 12 (2), 48-52.

ROLE OF MUSEUMS IN THE FORMATION OF GENERAL AND PROFESSIONAL COMPETENCES OF STUDENTS IN ARTS AND HUMANITIES

Oleksandr Lukyanenko,

Doctor of Sciences in History, Professor;
Head of the Department of Cultural Studies, Philosophy and Museology;
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University;

Vita Dmytrenko,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor;
Associate Professor Department of Cultural Studies, Philosophy, and Museology;
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University;

Nazar Maistruk,

Doctor of Philosophy, Lecturer Department of Fine and Decorative Arts;
Luhansk National University named after Taras Shevchenko

The article is devoted to analyzing the role of museums in the professional training of specialists in the field of culture, art, and humanities. The experience of training cultural studies specialists at the V. G. Korolenko Poltava National Pedagogical University has been summarized. Industrial practice is considered as one of the basic components of the educational and professional training program for specialists in the specialty 034 «Cultural Studies» of the bachelor's degree, as well as an important factor in the formation of professional competencies of future specialists in the field of culture, art, and humanities.

Separate attention is paid to the 2020 state standards of higher education, which define the list of general and special competencies of graduates, in particular the ability to interact with museum institutions, preserve and multiply cultural values, analyze cultural policy, and evaluate cultural heritage objects. At the master's level, competencies are complemented by the ability to organize the work of cultural institutions and manage their departments, taking into account economic, legal, and ethical aspects.

The article also discusses the employability of graduates. They can hold positions in educational, cultural, and artistic institutions, as well as in the cultural and creative industries. According to the Ukrainian Classification of Professions DK 003:2010, graduates are eligible to work as museum and exhibition curators, cultural project managers, and art historians. The specifics of professional training are analyzed through the prism of educational program content, where museum practice remains the most significant factor in the formation of applied skills. It has been found that one of the characteristic features of the training of cultural studies specialists at the V. G. Korolenko National Pedagogical University is active cooperation with stakeholders – museum institutions in the city of Poltava and the Poltava region.

The joint activities of the university and museums allow for the training of specialists who not only have extensive knowledge of contemporary culture, but also have practical experience in the field of cultural communications, research, and information and analytical activities. The article shows that a similar approach is also used in the educational training of specialists in the specialty 023 “Fine Arts, Decorative Arts, Restoration” at Luhansk Taras Shevchenko National University. It has been established that the effectiveness of such training is ensured by a structured system of practices based on museum institutions, which allows students not only to acquire the necessary knowledge and skills, but also to adapt to the real professional environment, actively participate in the implementation of cultural projects, popularize cultural heritage, and participate in the development and implementation of exhibition programs.

Keywords: *higher education, professional training, museums, stakeholders, professional competencies, practice, sociocultural events, master's degree, bachelor's degree, culture, art, humanities.*

Надійшла до редакції 12.04.2025 р.

ПРОБЛЕМИ, НАДБАННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.04:62/64]:159.9

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2025.17.342363>

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2362-2876>

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПРОФЕСІЙНОГО ОСВІТИ

Валерій Титаренко,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри захисту України та безпеки життєдіяльності;

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У статті представлено теоретично-аналітичний огляд проблеми формування інтегральної компетентності у майбутніх фахівців професійної освіти в умовах трансформації сучасної освітньої парадигми. Проаналізовано сучасний стан розвитку компетентнісного підходу в теорії та практиці професійної підготовки педагогічних кадрів, зокрема у сфері підготовки фахівців спеціальності 015 «Професійна освіта». З'ясовано зміст поняття «інтегральна компетентність» як комплексної характеристики професіоналізму, що містить у собі інтегровану сукупність знань, умінь, навичок, особистісних якостей та ціннісних орієнтацій. Визначено, що інтегральна компетентність має ключове значення в системі освітніх стандартів, оскільки репрезентує результативність освітньої програми на рівні здатності майбутнього фахівця до комплексної професійної діяльності. Охарактеризовано основні компоненти інтегральної компетентності: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивний, що забезпечують цілісність і функціональність професійної підготовки. Обґрунтовано методологічну базу формування інтегральної компетентності, зокрема інтегральний (інтегративний), компетентнісний, діяльнісний та особистісно орієнтований підходи. Розкрито специфіку їх взаємозв'язку в організації освітнього процесу, спрямованого на формування готовності до міждисциплінарної, інноваційної та практико-орієнтованої діяльності. Особливої уваги надано значенню інтегральної компетентності як чинника конкурентоспроможності випускника, його професійної мобільності, готовності до навчання упродовж життя та реалізації педагогічної місії в умовах змін. У висновках обґрунтовано потребу цілісного та системного формування інтегральної компетентності майбутніх педагогів, а також визначено напрями подальших досліджень і перспективи розроблення практико-орієнтованих моделей освітнього впливу.

Ключові слова: інтегральна компетентність, компетентнісний підхід, професійна освіта, інтеграція в освіті, професійна компетентність, підготовка педагогів.

Постановка проблеми. Перехід української системи освіти до європейського освітнього простору актуалізує завдання підвищення ефективності підготовки майбутніх

фахівців на основі компетентнісного підходу. Сучасний ринок праці вимагає від випускника не лише ґрунтовних фахових знань, але й здатності творчо застосовувати їх у комплексних професійних ситуаціях, ефективно спілкуватися та постійно навчатися. Відповідно до Закону України «Про освіту» (2017), ключовим результатом навчання має стати набуття компетентностей – динамічних комбінацій знань, умінь, навичок, способів мислення, цінностей та інших особистих якостей, що визначають здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність. Іншими словами, компетентність відображає готовність випускника використовувати здобуті знання і вміння в реальних життєвих і професійних умовах (*Закон України «Про освіту», 2017*).

У контексті професійної (педагогічної) освіти центральною стає інтегральна компетентність як узагальнена здатність фахівця виконувати складні професійні завдання. Інтегральну компетентність розглядають як підсумкову цілісну характеристику підготовленості випускника, що синтезує в собі систему загальних (ключових) і фахових компетентностей, необхідних для успішного виконання професійних функцій. У державних стандартах вищої освіти України для кожної спеціальності формується відповідна інтегральна компетентність, що окреслює ключову здатність випускника певного освітнього рівня. Це підкреслює актуальність проблеми формування інтегральної компетентності у майбутніх фахівців, зокрема в сфері професійної освіти, де йдеться про підготовку педагогів нового покоління. Стан досліджуваної проблеми вимагає теоретичного осмислення: попри значну кількість праць з компетентнісної проблематики, поняття і методика формування саме інтегральної компетентності майбутніх педагогів ще потребують уточнення і систематизації.

Отже, постає проблема пошуку ефективних теоретико-методичних підходів до формування інтегральної компетентності у майбутніх фахівців професійної освіти, що поєднувала б різні аспекти підготовки (знання, вміння, цінності, досвід) у цілісний результат. Актуальність цієї проблеми обумовлена запитом суспільства на висококваліфікованих, компетентних педагогів, здатних до інноваційної діяльності і міждисциплінарної взаємодії в умовах реформування освіти. Для її вирішення необхідно проаналізувати сучасний стан наукової розробленості питання, визначити складові та зміст інтегральної компетентності, а також обґрунтувати методологічні засади і підходи до її формування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика компетентнісного підходу та формування професійних компетентностей широко висвітлена у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників. Теоретичні основи поняття «компетентність» були закладені в роботах А. Хуторського, О. Овчарук та ін., які розглядають компетентність як інтегральну якість особистості, що проявляється в загальній здатності і готовності діяти на основі знань і досвіду. Згідно з цими підходами, компетентність значно ширша за окремі знання чи вміння, оскільки включає також мотиваційну складову, ціннісні орієнтації, гнучкість мислення, здатність до творчості та самостійності. У контексті професійної освіти дослідники (О. Дубасенюк, Н. Бібік, І. Зязюн та ін.) підкреслюють необхідність зміщення акцентів навчання із засвоєння інформації на розвиток саме компетентностей, які забезпечують фахівцю конкурентоспроможність і мобільність на ринку праці.

Останніми роками з'явилися дослідження, присвячені інтегральній компетентності як цілісному показнику підготовки фахівця. Зокрема, О. Акімова, О. Кузнецова, В. Одарченко (2023) узагальнили теоретичні підходи до змісту інтегральної компетентності майбутніх учителів початкової освіти. Вони зазначають, що поняття інтегральної компетентності відображає інтегративний характер сучасної освіти і фактично генерує систему загальних та спеціальних компетентностей випускника (Акімова, Кузнецова, Одарченко, 2023). Дослідники акцентують на принципі інтегрованості в освітньому процесі як методологічній основі формування компетентності нового типу. Інтегративний підхід, за їхнім висновком, проявляється у поєднанні змістових компонентів навчання, міждисциплінарних зв'язків, комплексному формуванні знань і умінь, що відповідають цілісним цілям освіти. Окремі аспекти формування інтегральної компетентності розглядаються й іншими науковцями: так, О. Глазунова та співавт. (2019) досліджували роль міждисциплінарних проєктів як засобу розвитку інтегральної компетентності ІТ-фахівців, М. Борута та ін. аналізували інтеграцію

ключових компетентностей у зміст шкільної освіти, К. Борисенко (2018) обґрунтував методологічні засади формування інтегральної компетентності майбутніх учителів географії. Водночас, можна відзначити, що більшість наявних праць торкаються окремих аспектів проблеми (наприклад, інтеграція змісту або розвиток певних компетенцій) і бракує комплексного підходу, який би поєднав теоретичний аналіз поняття та практичні методики його формування у закладах вищої освіти. Це зумовлює необхідність цілісного дослідження теоретико-методичних основ формування інтегральної компетентності саме у майбутніх фахівців професійної освіти.

Метою статті є аналіз теоретико-методичних аспектів формування інтегральної компетентності майбутніх фахівців професійної освіти.

Виклад основного матеріалу. Запровадження компетентнісної парадигми у систему вищої освіти України спричинило суттєві трансформації у змісті і технологіях підготовки майбутніх педагогів. На законодавчому рівні визначено пріоритет розвитку у випускників університетів таких характеристик, як здатність до інновацій, критичне мислення, вміння навчатися протягом життя – усе це інтегровано в понятті «компетентність» і відображено у стандартах освіти Нової української школи. Професійна освіта (особливо педагогічна) сьогодні все більше орієнтується на підготовку фахівця, який володіє комплексом компетентностей: не тільки професійно-галузевих, а й соціальних, комунікативних, цифрових, дослідницьких тощо (Малієнко, 2018). Водночас аналіз практики показує, що формування такої цілісної готовності випускників стикається із викликами. З одного боку, існує розроблена теорія – численні моделі компетентностей, визначені переліки результатів навчання у стандартах. Як наслідок, випускник може мати високі академічні знання, але недостатньо розвинені навички застосування їх на практиці чи комунікативні здібності. Це вказує на проблему недостатньої інтеграції змісту освіти та освітніх підходів. В сучасній науці спостерігається прагнення подолати зазначені протиріччя через інтегральний підхід. Зокрема, наголошується, що інтегрований освітній процес забезпечує цілісність підготовки: поєднання теорії і практики, міждисциплінарну взаємодію, формування одночасно інтелектуальних умінь і соціальних компетентностей тощо (Даниско, 2024). На сьогодні бракує уніфікованого підходу, однак накопичено значний теоретичний фундамент і інноваційні практики, які потребують систематизації (Акімова, Кузнецова, Одарченко, 2023).

Інтегральна компетентність, будучи комплексним утворенням, має певну внутрішню структуру. Більшість дослідників сходяться на думці, що структуру професійної компетентності складають кілька взаємопов'язаних компонентів (складників), які забезпечують різні аспекти готовності фахівця. Узагальнюючи наукові напрацювання, можна виокремити такі основні компоненти інтегральної компетентності: (1) мотиваційно-ціннісний – включає професійні мотиви, інтерес до діяльності, цінності і особистісні смисли, що спонукають до розвитку і застосування компетентності; (2) когнітивний (змістовий) – охоплює систему знань, уявлень, інформаційної грамотності, які є підґрунтям професійної діяльності; (3) діяльнісно-операційний – відображає вміння, навички, практичний досвід, необхідні для виконання професійних функцій; (4) рефлексивно-оцінний – визначає здатність аналізувати власну діяльність, критично оцінювати результати і здійснювати самокорекцію, а також включає готовність до саморозвитку. Саме динамічна єдність зазначених компонентів забезпечує цілісність компетентності (Ермоленко, 2020).

Приміром, досліджуючи проектну компетентність фахівців фізичної культури, П. Хоменко і М. Прилуцький показали, що ефективно виконання проектної діяльності можливе лише за наявності мотиваційної основи, системних знань, практичних умінь та рефлексивних навичок, тобто всіх компонентів одночасно (Хоменко, Прилуцький, 2021). Для інтегральної компетентності як інтегрованої характеристики особистості особливо важливою є збалансованість її складників. Наприклад, відсутність мотиваційно-ціннісної компоненти (тобто низька мотивація, відсутність професійних цінностей) не дозволить навіть при високих знаннях і вміннях реалізувати їх на практиці. З іншого боку, відірваність когнітивного компоненту від діяльності (знання без практики) призводить до формальності компетентності.

Особливо варто підкреслити, що інтегральна компетентність має інтегративний характер, тобто це не просто сума складових, а їхня синергетична єдність. Вона проявляється

у здатності вирішувати комплексні професійні завдання, які вимагають одночасного застосування знань з різних областей, різнопланових умінь і певних особистісних якостей. Фактично інтегральна компетентність виступає показником цілісного професіоналізму фахівця. Так, професійна компетентність педагога визначається як інтегральна особистісна якість, що поєднує знання, вміння, навички, творчий потенціал, цінності і забезпечує здатність успішно виконувати педагогічну діяльність.

Методологічною основою розв'язання означеної проблеми виступає інтегральний (інтегративний) підхід в освіті; цей підхід передбачає цілісне бачення цілей і змісту навчання, коли різні аспекти підготовки інтегруються навколо формування ключових компетентностей. З позицій інтегративної методології, освітній процес будується не як набір ізольованих навчальних дисциплін, а як єдина система, що забезпечує всебічний розвиток особистості майбутнього фахівця. Зокрема, інтегрований підхід дозволяє об'єднувати знання з різних предметів навколо спільних тем чи проєктів, синтезувати теоретичне і практичне навчання, узгоджувати форми і методи роботи для досягнення комплексних результатів. На думку науковців, інтегрований підхід забезпечує доцільне об'єднання і синтез компонентів змісту навчання внутрішньопредметного та міжпредметного характеру, їх узагальнення на рівні фактів, понять, теорій (Лучанінова, 2023). У нашому випадку інтегральний підхід проявляється у тому, що формування інтегральної компетентності має здійснюватися наскрізно через всі освітні компоненти програми: навчальні курси, практику, позааудиторну діяльність, виховну роботу тощо. Важливою є єдність вимог і критеріїв: якщо інтегральна компетентність заявлена як мета освітньої програми, то кожен її структурний елемент має бути спрямований на внесок у цю мету. Методи навчання повинні бути практико-орієнтованими та міждисциплінарними, що стимулює студентів до застосування знань у комплексі. Наприклад, ефективним підходом є метод проєктів, коли студенти розв'язують реальні задачі, інтегруючи знання з різних дисциплін і розвиваючи одночасно дослідницькі, комунікативні і організаційні вміння.

Теоретичною базою формування компетентностей є компетентнісний підхід – система принципів, що орієнтують освіту на досягнення конкретних компетентнісних результатів. Компетентнісний підхід змінює акценти з передачі інформації на розвиток здібностей діяти. У педагогічній літературі (О. Дубасенюк, О. Савченко та ін.) сформульовано основні положення цього підходу: визначення переліку ключових і фахових компетентностей для кожної спеціальності; розробка критеріїв сформованості компетентностей; впровадження інтерактивних та діяльнісних методів навчання; оцінювання результатів навчання через ступінь оволодіння компетентностями, а не лише через обсяг знань. Важливо підкреслити, що компетентнісний підхід тісно пов'язаний із *діяльнісним підходом* – принципом, за яким навчання здійснюється через активну діяльність самих студентів. Діяльнісний підхід у професійній підготовці майбутніх педагогів означає максимальне наближення освітнього процесу до майбутньої педагогічної діяльності: проведення педагогічної практики, моделювання уроків, участь у тренінгах, вирішення педагогічних кейсів тощо. Так студенти не лише отримують розрізнені знання, а й інтегрують їх у власний досвід, що є фундаментом компетентності.

На перетині компетентнісного та діяльнісного підходів і виникає означений вище інтегративний підхід. Він передбачає, що всі елементи навчання працюють на єдиний результат – формування інтегральної компетентності, і для цього забезпечується їх узгодженість. Практично методичними засадами такого підходу є: міждисциплінарність змісту (тематика, що охоплює кілька сфер знань); проблемно-проєктні технології навчання; розвиток критичного та системного мислення; рефлексивні практики (самоаналіз діяльності студентів); варіативність та індивідуалізація навчальних траєкторій (щоб кожен студент реалізував свій потенціал комплексно). До теоретичних засад можна також віднести таксономічний підхід до визначення цілей освіти, зокрема використання таксономії освітніх цілей Б. Блума. Як зазначають О. Акімова та співавт., таксономія Блума дозволяє описати очікувані результати навчання на різних рівнях – знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінювання – що співвідноситься з різними вимірами компетентностей і в сукупності формує зміст інтегральної компетентності.

Як уже згадано, методологічну основу нашого дослідження становлять кілька взаємодоповнювальних підходів:

1. Компетентнісний підхід – орієнтує освіту на кінцеві результати у вигляді сформованих компетентностей, задає мовно-термінологічний і концептуальний апарат (поняття компетенцій різних рівнів: інтегральна, загальні, спеціальні тощо). Він визначає що саме слід формувати (зміст компетентностей) і як виміряти досягнення (через критерії й індикатори компетентності).

2. Діяльнісний підхід – визначає як слід навчати: через активну пізнавальну та практичну діяльність учнів. Він підкреслює роль практики, власного досвіду студентів у набутті компетентностей. Згідно з діяльнісним підходом, кожна навчальна тема повинна передбачати активні методи (практикуми, проекти, рольові ігри, ситуаційні задачі), аби компетентність формувалася у дії, а не лише шляхом слухання лекцій.

3. Інтегративний підхід – забезпечує цілісність процесу, синтез різних навчальних впливів. Він дозволяє реалізувати міжпредметні зв'язки і формувати комплексні уміння. Наприклад, інтеграція педагогічної та інформаційної підготовки може здійснюватися через виконання студентами дидактичних проектів з використанням ІКТ, що розвиває одразу і методичну, і цифрову компетентність. Інтегративний підхід також означає єдність навчання і виховання: розвиток компетентностей відбувається не тільки на заняттях, а й у позанавчальних активностях, у волонтерських програмах, наукових гуртках тощо, створюючи єдиний освітній простір розвитку особистості.

4. Особистісний підхід – важливий додатковий принцип, який гарантує, що формування компетентностей здійснюється з урахуванням індивідуальних особливостей, здібностей і потреб студентів. Інтегральна компетентність кожного формується індивідуально, тому варто впроваджувати гнучкі програми, тьюторський супровід, рефлексивні методи, щоб студент усвідомлював власну траєкторію розвитку компетентностей.

Зазначені підходи не є альтернативними, навпаки – в сучасній педагогіці вони реалізуються комплексно. Компетентнісний і діяльнісний підходи закріплені концепцією Нової української школи та стандартами освіти як ключові для всіх рівнів навчання (*Концепція «Нова українська школа»*, 2016). Інтегративний підхід набуває особливого значення в умовах міждисциплінарності знань і необхідності виховання цілісної картини світу у майбутніх фахівців. Особистісний підхід гарантує, що у центрі уваги залишається індивідуальність студента, його суб'єктний досвід, мотивація і саморозвиток – без цього неможливо говорити про справжню компетентність, адже компетентність передбачає внутрішню мотивацію діяти і самовдосконалюватися. В сучасних дослідженнях підкреслюється, що інтегральна компетентність формується на перетині всіх згаданих підходів: компетентнісно-діялісна парадигма надає процесу необхідну результативність і практичність, а інтегративно-особистісна – забезпечує цілісність змісту і орієнтацію на розвиток особистості студента як майбутнього професіонала.

Формування інтегральної компетентності майбутніх фахівців професійної освіти має стратегічне значення як для самих випускників, так і для системи освіти в цілому. По-перше, інтегральна компетентність виступає запорукою професійної успішності молодого педагога. Набуття цілісної компетентності означає, що випускник здатен ефективно застосовувати знання на практиці, гнучко реагувати на нестандартні ситуації, творчо вирішувати педагогічні проблеми. Це значно підвищує його конкурентоспроможність на ринку праці і готовність до виконання посадових обов'язків. По-друге, інтегральна компетентність пов'язана з особистісним розвитком фахівця: вона включає рефлексію, цінності, ставлення, отже сприяє формуванню зрілої особистості, здатної до саморозвитку та етичної професійної діяльності. По-третє, для закладів освіти наявність у педагогів інтегральних компетентностей означає вищу якість освітніх послуг. Учитель, який володіє комплексом компетентностей, здатен забезпечити розвиток учнів за різними напрямками, застосовувати інноваційні методи, працювати в команді однодумців тощо. Врешті, на макрорівні, інтегральна компетентність педагогічних кадрів є передумовою успішного впровадження освітніх реформ і інновацій. Як

зазначено в дослідженнях, сучасні умови потребують учителя-лідера, учителя-агента змін, який має широку компетентнісну базу. Інтегральна компетентність якраз і забезпечує таку базу, поєднуючи професіоналізм з креативністю, науковим підходом і соціальною відповідальністю.

Важливим аспектом значущості інтегральної компетентності є її вплив на готовність до навчання впродовж життя. Оскільки сучасний світ швидко змінюється, педагог повинен постійно оновлювати свої знання і вміння. Якщо під час базової підготовки в нього сформовано інтегральну компетентність (що включає, зокрема, уміння вчитися, дослідницькі навички, цифрову грамотність, відкритість до нового), то надалі такий фахівець здатний самостійно опановувати нововведення, адаптуватися до змін, тобто продовжувати професійне зростання.

Нарешті, варто зазначити, що інтегральна компетентність має і соціально-гуманітарне значення. Педагог із цілісними компетентностями краще розуміє потреби учнів, батьків, громади, здатен до ефективної комунікації і співпраці. Це сприяє створенню в освітньому середовищі атмосфери довіри, партнерства, взаємоповаги – важливих умов якості освіти. Дослідження показують, що успішна професійна діяльність педагогів неможлива без належного рівня соціально-комунікативної компетентності, емоційного інтелекту, етичної культури. Усі ці складові є частиною інтегральної характеристики фахівця. Отже, інтегральна компетентність педагога відбивається і на успішності учнів, і на розвитку освіти, і ширше – на прогресі суспільства, що базується на знаннях.

Підсумовуючи, інтегральна компетентність майбутніх фахівців професійної освіти – це цілісна здатність, яка об'єднує знання, вміння, цінності, досвід і особистісні якості, необхідні для реалізації професійної діяльності на високому рівні. Її формування потребує впровадження інтегрального підходу, що поєднує компетентнісний зміст, діяльнісні методи та міждисциплінарну цілісність навчання. Значення цієї компетентності полягає у забезпеченні конкурентоспроможності та професійної мобільності випускників, підвищенні якості освіти та готовності педагогів до інновацій і безперервного розвитку.

Висновки. Проведене теоретико-методичне дослідження дало змогу окреслити основні положення щодо формування інтегральної компетентності майбутніх фахівців професійної освіти. Встановлено, що інтегральну компетентність розглядають системоутворювальним результатом професійної підготовки педагога, який інтегрує когнітивний, діяльнісний, мотиваційно-ціннісний і рефлексивно-оцінний компоненти, забезпечуючи цілісність професійної ідентичності суб'єкта освітньої діяльності.

Визначено, що ефективне формування інтегральної компетентності можливе лише за умови реалізації міждисциплінарного та практико-орієнтованого підходів, які уможливають єдність змісту, форм і методів навчання. Методологічну основу цього процесу становить поєднання компетентнісного, діяльнісного, інтегративного й особистісного підходів, що забезпечують як результативність (орієнтація на вимірювані результати навчання), так і формування суб'єктності майбутнього педагога.

Зазначено, що інтегральна компетентність є ключовим індикатором професійної готовності до реалізації складних, варіативних педагогічних функцій в умовах трансформації освіти. Її розвиток забезпечує професійну мобільність, інноваційний потенціал, здатність до критичного мислення та навчання впродовж життя. Таким чином, формування інтегральної компетентності є стратегічним орієнтиром модернізації професійної педагогічної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

- Борисенко, К. Б. (2018). Методологічна складова формування інтегральної компетентності майбутнього вчителя географії. *Scientific Journal of National Pedagogical University*, 6, 8-11. DOI: <https://doi.org/10.31174/SEND-PP2018-162VI66-02>
- Даниско, О. В. (2024). *Теоретичні і методичні основи професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури в умовах змішаного навчання*. (Автореф. дис. д-ра пед. наук). Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка. Полтава.

- Ермоленко, А. (2020). Формування професійної компетентності майбутніх фахівців засобами інтегративного підходу. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 3К*, 123, 157-162.
- Закон України «Про освіту». (2017). *Відомості Верховної Ради України*, 38/39, ст. 380. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
- Концепція «Нова українська школа». (2016). Міністерство освіти і науки України. Взято з <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
- Лучанинова, О. П. (2023). Теоретико-методичні аспекти STEAM-освіти та їх роль у формуванні soft skills у студентів вищої школи. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, 3 (107), 67-81. DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2023-107-3-67-81>
- Малієнко, Ю. Б. (2018). Інтегрування ключових компетентностей у зміст історичної освіти: теоретичний аспект. *Український педагогічний журнал*, 4, 91-98. Взято з <https://lib.iitta.gov.ua/713780/>
- Мороз, М. О. (2020). *Теоретичні та методичні основи формування професійної компетентності майбутніх учителів музики в процесі фахової підготовки у педагогічному коледжі*. (Дис. д-ра пед. наук). Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир.
- Хоменко, П. В., Прилуцький, М. Д. (2021). Теоретико-методичні аспекти формування проєктної компетентності майбутніх фахівців галузі фізичної культури і спорту. *Педагогічні науки*, 78, 92-102. DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.78.249847>

REFERENCES

- Borysenko, K. B. (2018). Metodolohichna skladova formuvannia intehralnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia heohrafii [Methodological component of the formation of integral competence of a future geography teacher]. *Scientific Journal of National Pedagogical University*, 6, 8-11. DOI: <https://doi.org/10.31174/SEND-PP2018-162VI66-02> [in Ukrainian].
- Danysko, O. V. (2024). *Teoretychni i metodychni osnovy profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv fizychnoi kultury v umovakh zmishanoho navchannia [Theoretical and methodological foundations of professional training of future physical education teachers in blended learning conditions]*. (Extended abstract of D diss.). Poltavskyi natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni V. H. Korolenka. Poltava [in Ukrainian].
- Ermolenko, A. (2020). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv zasobamy intehratyvnoho pidkhodu [Formation of professional competence of future specialists using an integrative approach]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Dragomanova. Seriiia 3K [Scientific journal of the NPU named after M. P. Dragomanov. Series 3K]*, 123, 157-162 [in Ukrainian].
- Khomenko, P. V., & Prylutskyi, M. D. (2021). Teoretyko-metodychni aspekty formuvannia proiektnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv haluzi fizychnoi kultury i sportu [Theoretical and methodological aspects of the formation of project competence of future specialists in the field of physical culture and sports]. *Pedahohichni nauky [Pedagogical Sciences]*, 78, 92-102. DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.78.249847> [in Ukrainian].
- Kontseptsiiia «Nova ukrainska shkola» [The concept of «New Ukrainian School»]. (2016). Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].
- Luchaninova, O. P. (2023). Teoretyko-metodychni aspekty STEAM-osvity ta yikh rol u formuvanni soft skills u studentiv vyshchoi shkoly [Theoretical and methodological aspects of STEAM education and their role in the formation of soft skills in higher education students]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka [Spirituality of the individual: methodology, theory and practice]*, 3 (107), 67-81. DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2023-107-3-67-81> [in Ukrainian].
- Maliienko, Yu. B. (2018). Intehruvannia kliuchovykh kompetentnostei u zmist istorychnoi osvity: teoretychnyi aspekt [Integrating key competencies into the content of history education: a

theoretical aspect]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal [Ukrainian Pedagogical Journal]*, 4, 91-98. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/713780/> [in Ukrainian].

Moroz, M. O. (2020). *Teoretychni ta metodychni osnovy formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv muzyky v protsesi fakhovoi pidhotovky u pedahohichnomu koledzhi [Theoretical and methodological foundations of the formation of professional competence of future music teachers in the process of professional training in a pedagogical college]*. (D diss.). Zhytomyrskyi derzhavnyi universytet imeni Ivana Franka. Zhytomyr [in Ukrainian].

Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine «On Education»]. (2017). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [Information of the Verkhovna Rada of Ukraine]*, 38/39, st. 380. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF FORMING INTEGRAL COMPETENCE IN FUTURE PROFESSIONALS OF VOCATIONAL EDUCATION

Valerii Titarenko,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Defense of Ukraine and Life Safety;
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

The article presents a theoretical and analytical review of the problem of forming integral competence in future vocational education specialists in the context of the transformation of the modern educational paradigm. The current state of development of the competency-based approach in the theory and practice of professional training of teaching staff, in particular in the field of training specialists in specialty 015 «Vocational Education», is analyzed. The content of the concept of «integral competence» as a complex characteristic of professionalism, which includes an integrated set of knowledge, skills, abilities, personal qualities, and value orientations, is clarified. It has been determined that integral competence is of key importance in the system of educational standards, as it represents the effectiveness of the educational program at the level of the future specialist's ability to perform complex professional activities. The main components of integral competence are characterized: motivational-value, cognitive, activity-based, and reflective, which ensure the integrity and functionality of professional training. The methodological basis for the formation of integral competence is substantiated, in particular, integral (integrative), competence-based, activity-based, and personality-oriented approaches. The specifics of their interconnection in the organization of the educational process aimed at forming readiness for interdisciplinary, innovative, and practice-oriented activities are revealed. Particular attention is paid to the importance of integral competence as a factor in the competitiveness of graduates, their professional mobility, readiness for lifelong learning, and the implementation of their pedagogical mission in conditions of change. The conclusions justify the need for a holistic and systematic approach to the formation of the integral competence of future teachers, as well as identify directions for further research and prospects for the development of practice-oriented models of educational influence.

Keywords: *integral competence, competence-based approach, professional education, integration in education, professional competence, teacher training.*

Надійшла до редакції 20.04.2025 р.

УДК 378.035:34

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2025.17.342366>ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2260-971X>

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Валентина Онішко,

докторка педагогічних наук, професорка,
професорка кафедри землеробства і агрохімії ім. В. І. Сазанова;
Полтавський державний аграрний університет

У статті висвітлено проблему формування правової культури майбутніх фахівців аграрної сфери в умовах реалізації компетентнісного підходу у вищій освіті. Обґрунтовано актуальність правового виховання здобувачів освіти, зумовлену потребою сучасного суспільства у фахівцях, здатних не лише виконувати професійні функції, а й діяти у правовому полі, усвідомлюючи власні права, обов'язки та соціальну відповідальність. Розкрито зміст поняття «правова культура» як інтегрованої якості особистості, що охоплює знання правових норм, правосвідомість, ціннісні орієнтації, уміння застосовувати правові знання у практичній діяльності, дотримуватися етичних стандартів і принципів верховенства права.

Здійснено аналіз освітнього процесу в аграрних закладах вищої освіти, спрямованого на формування правової компетентності здобувачів через вивчення комплексу загальноосвітніх, гуманітарних та фахових дисциплін. Зокрема, розкрито потенціал таких навчальних курсів, як Ботаніка, Грунтознавство, Агрохімія, Землеробство, Економіка підприємства, Безпека життєдіяльності та основи охорони праці, Правознавство, Філософія, Історія та культура України, Іноземна мова за професійним спрямуванням у формуванні правової свідомості та громадянської позиції майбутніх фахівців. Навчальні дисципліни природничо-технологічного циклу забезпечують усвідомлення правових аспектів природокористування, охорони довкілля, екологічної відповідальності аграрія, дотримання норм земельного, екологічного, господарського та трудового законодавства. Гуманітарні дисципліни створюють основу для формування морально-етичних переконань, національної ідентичності, правової самосвідомості та культури спілкування у професійному середовищі.

Підкреслено роль викладача як суб'єкта правового виховання, який не лише передає знання, а й формує правові переконання, сприяє становленню активної громадянської позиції студентів, розвитку навичок критичного мислення, здатності аналізувати правові ситуації та ухвалювати відповідальні рішення. Визначено, що ефективно формування правової культури потребує інтеграції навчальної, виховної та практичної діяльності, створення освітнього середовища, у якому панують повага до прав людини, толерантність і справедливість.

Зроблено висновок, що формування правової культури в аграрній освіті має розглядатися як важливий чинник становлення професійної, соціально активної, морально зрілої особистості, здатної реалізовувати принципи сталого розвитку, забезпечувати правопорядок у сфері агровиробництва та брати участь у побудові демократичного громадянського суспільства.

Ключові слова: *правова культура, правова компетентність, аграрна освіта, здобувачі освіти, компетентнісний підхід, професійна підготовка, правове виховання, сталий розвиток.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується посиленням ролі права як регулятора суспільних відносин та фундаменту демократичного розвитку нашої держави. В умовах глобалізації, швидкого технологічного прогресу та трансформації соціально-економічних систем забезпечення високого рівня правової культури громадян набуває особливого значення. Особливо актуальною є проблема формування правової культури у здобувачів вищої освіти, оскільки саме ця категорія населення складає соціально

активну групу, яка в майбутньому визначатиме правові практики та культуру взаємодії у професійній сфері (*Правова освіта*, 2024; Яковюк, 2008).

Правова культура як соціальна цінність містить систему знань, переконань, навичок та установок, які визначають здатність особистості діяти відповідно до норм права та активно реалізовувати свої громадянські права й обов'язки. В умовах сучасної вищої освіти формування правової культури стає невід'ємною складовою процесу підготовки компетентного фахівця, здатного до самостійного прийняття рішень у правовому полі та до дотримання етичних і професійних стандартів (Підлісний, 2018).

Разом із тим, численні наукові дослідження свідчать про недостатній рівень правової підготовки студентів та слабку інтеграцію правових знань у професійну діяльність. Відсутність системного підходу до формування правової культури у закладах вищої освіти, фрагментарність освітніх програм, а також низька мотивація здобувачів до вивчення правових аспектів професійної діяльності спричиняють формування правового нігілізму та знижують ефективність реалізації принципів правової держави (Герасіна, Данильян, Дзьобань, 2009; Овчарук, 2009).

Таким чином, актуальність проблеми зумовлена необхідністю розробки ефективних методичних підходів до формування правової культури здобувачів, які б забезпечували цілісне поєднання правових знань, ціннісних орієнтацій та практичних умінь у професійній сфері. Важливим завданням сучасної педагогіки є дослідження механізмів інтеграції правової підготовки у навчальні програми, формування стійких правових компетентностей та розвитку відповідальної громадянської позиції майбутніх фахівців.

Аналіз джерел публікацій. Проблема формування правової культури студентської молоді активно досліджується вітчизняними та зарубіжними науковцями. Так, Н. Атаманова та О. Дяченко (Атаманова, Дяченко, 2022) акцентують на ключовій ролі правової культури у забезпеченні правопорядку в сучасній Україні, підкреслюючи її ціннісний та регулятивний виміри. О. Войтанович (Войтанович, 2014) розглядає особливості правового виховання громадян України в умовах трансформаційного суспільства, відзначаючи необхідність інтеграції правових знань у систему освіти.

Філософські та методологічні аспекти дослідження проблеми висвітлюють В. Горлинський та А. Єрмоленко (Горлинський, 2011; Єрмоленко, 2008), які зосереджуються на ціннісних підставах правової культури та раціональному обґрунтуванні права і державної влади. А. Гусенко та С. Зубчевська (Гусенко, 2016; Зубчевська, 2014) розкривають поняття та сутність правової культури студентів, підкреслюючи її інтегративний характер, що поєднує знання, вміння і ціннісні орієнтації.

Питання формування правової компетентності майбутніх фахівців досліджені в працях Є. Жеба, Р. Кухарчук, Я. Кічук та Д. Клочкова (Жеба, Кухарчук, 2024; Кічук, 2008; Клочкова, 2011). Автори підкреслюють взаємозв'язок правової освіти і правового виховання, зазначаючи, що високий рівень правової компетентності визначає здатність студента до активної громадянської позиції та реалізації прав і обов'язків у професійній діяльності.

Д. Коваль та Л. Кравченко досліджують функції правової культури та її взаємозв'язок з компетентнісним підходом, відзначаючи, що правова культура є не лише знанням норм, а й активним соціально-психологічним явищем, що впливає на поведінку особистості (Коваль, 2020; Кравченко, 2020). Т. Кучай і О. Кучай наголошують на правовому вихованні як основі формування правової культури, а Л. Макарєнко подає ґрунтовний теоретико-методологічний аналіз цього процесу (Кучай Т., Кучай О., 2020; Макарєнко, 2019).

Ряд авторів зосереджується на практичних аспектах формування правової культури. Є. Мануйлов та Л. Петриченко описують досвід правового виховання студентів у вищих навчальних закладах, підкреслюючи важливість комплексного підходу, який поєднує навчання, виховання та соціальну практику (Мануйлов, 2010; Петриченко, 2020). Г. Хаварівська (2019) розглядає специфіку формування правової культури у закладах вищої освіти, акцентуючи на потребі впровадження сучасних педагогічних технологій (Хаварівська, 2019).

Проблеми збереження національної самобутності правової культури та її адаптації до умов євроінтеграції висвітлюють О. Проць та О. Безрук та ін., що вказує на глобальний контекст дослідження. О. Чебикін і В. Булгакова досліджують психологічні основи правової

культури та умови її корегування, а С. Чернета акцентує на соціально-педагогічному аспекті формування правової культури студентської молоді (Проць, 2017; Безрук, Герасіна, Головка, 2016; Чебикін, Булгакова, 2019; Чернета, 2012).

Завершуючи аналіз, відзначимо, що більшість джерел підкреслює комплексність проблеми, поєднуючи нормативно-правові, педагогічні, психологічні та ціннісні аспекти. Ці дослідження створюють наукову базу для розробки ефективних методик формування правової культури у здобувачів вищої освіти, забезпечуючи підґрунтя для подальших експериментальних та прикладних досліджень у цій сфері.

Мета статті – аналіз сучасних підходів до формування правової культури здобувачів вищої освіти та обґрунтування ефективних педагогічних і компетентнісних засобів її розвитку. Це передбачає вивчення теоретичних основ правової культури, аналіз наукових досліджень з проблеми, а також узагальнення практичних методик і підходів до інтеграції правових знань, ціннісних орієнтацій та навичок правосвідомої поведінки у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Формування правової культури здобувачів вищої освіти є багатовимірним процесом, що охоплює нормативно-правову, ціннісно-мотиваційну та практично-компетентнісну складові. Для студентів аграрних закладів вищої освіти правова культура є не лише засобом соціалізації, а й важливим елементом професійної підготовки, оскільки діяльність у сільськогосподарській сфері пов'язана з дотриманням аграрного законодавства, екологічних норм, правил безпеки праці та земельних відносин (Атаманова, Дяченко, 2022; Войтанович, 2014).

Систематизація підходів до формування правової культури студентів аграрних ЗВО дозволяє виділити такі напрями:

1. Теоретична підготовка та правова освіта. Для здобувачів аграрної освіти важливим є вивчення спеціалізованого законодавства: земельного, екологічного, аграрного, трудового та корпоративного права. Як зазначає Л. Макаренко (2019), ефективна правова освіта передбачає інтеграцію цих знань у професійні дисципліни та практичні кейси, що допомагають їм орієнтуватися в реальних правових ситуаціях на сільськогосподарському підприємстві.

2. Правове виховання та соціалізація. Здобувачі аграрних ЗВО часто стикаються з питаннями правового регулювання земельних ресурсів, використання агрохімікатів та відповідальності за порушення екологічних норм. Зубчевська С. (2014) підкреслює, що правове виховання у цьому контексті повинно формувати мотивацію дотримуватися закону і відповідально ставитися до природних ресурсів та колективної власності.

3. Розвиток правової компетентності. Формування правової компетентності у здобувачів аграрних спеціальностей передбачає практичне опанування процедур оформлення правових документів, взаємодії з державними органами та врегулювання конфліктних ситуацій у сільському господарстві (Жеба, Кухарчук, 2024; Кічук, 2008). Методично це реалізується через моделювання правових кейсів, рольові ігри та проектну діяльність у навчальних лабораторіях і на виробничих практиках.

4. Інтеграція ціннісного та психологічного компонентів. Формування правової культури передбачає розвиток моральних і громадянських цінностей: відповідальність за використання земельних та природних ресурсів, повагу до правових норм і колективної власності, готовність до дотримання етичних стандартів професійної діяльності (Чебикін, Булгакова, 2019). Для здобувачів аграрної освіти це означає усвідомлення значущості законності у повсякденній професійній практиці.

5. Методичні підходи до формування правової культури. У аграрних ЗВО ефективними є інтеграційні методики, що поєднують традиційні лекції та семінари з практичними заняттями на виробництві, використанням електронних платформ для дистанційного вивчення законодавства та участю у громадських проектах (Петриченко, 2020). Такі підходи сприяють формуванню у здобувачів здатності застосовувати правові знання на практиці та розвивати критичне мислення.

Таким чином, формування правової культури здобувачів аграрних ЗВО є системним процесом, що поєднує теоретичну підготовку, правове виховання, розвиток компетентностей та

інтеграцію ціннісно-психологічних компонентів. Такий підхід дозволяє майбутнім фахівцям не лише дотримуватися законності у професійній діяльності, а й активно брати участь у розвитку сталого аграрного сектору та правового суспільства.

Формування правової компетентності у здобувачів аграрних закладів вищої освіти передбачає комплексний підхід, який поєднує вивчення теоретичних основ права, економіки, соціальної та громадянської культури з практичним застосуванням знань у професійній діяльності. Така компетентність полягає у здатності реалізовувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності демократичного суспільства, дотримуватися верховенства права і прав і свобод людини і громадянина, брати активну участь у суспільному житті. Наприклад, дисципліни громадянської та правової спрямованості сприяють розвитку громадянської ідентичності та ціннісних орієнтацій. Вивчення історії та культури України дозволяє майбутнім агрономам усвідомити значущість державотворчих процесів, формувати патріотизм і національну гідність. Так, Філософія розвиває критичне мислення, оцінку соціальних і правових явищ та формування етичних орієнтирів у професійній і повсякденній діяльності, Правознавство забезпечує базу для розуміння нормативно-правових актів і навички їх практичного застосування, зокрема у сфері земельних відносин, охорони праці та аграрного законодавства.

Інтеграція правових аспектів у аграрно-технологічні дисципліни є важливою для практичного формування компетентності. Під час вивчення економіки підприємства здобувачі набувають знання щодо правових умов ведення бізнесу, трудових прав та обов'язків, оподаткування і відповідальності за дотримання законодавства. Дисципліни Землеробство та Агрохімія дозволяють практично опрацьовувати застосування законодавства у сфері землекористування, безпеки праці, екологічних стандартів; Фітопатологія сприяє засвоєнню правових і етичних аспектів застосування засобів захисту рослин, дотримання санітарних норм і сертифікаційних вимог; Ґрунтознавство з основами геології інтегрує знання екологічного та земельного законодавства, формуючи відповідальність за раціональне використання природних ресурсів (Онiпко, Поспелов, 2024).

Технологічні та виробничі дисципліни також формують правову компетентність. Механізація, електрифікація та автоматизація сільськогосподарського виробництва розвиває навички дотримання норм охорони праці і техніки безпеки та оцінки правових наслідків порушень. Технологія зберігання і переробки продукції рослинництва формує компетентність у сфері контролю якості, дотримання санітарних норм і сертифікації продукції (Онiпко, Япринець, 2024).

Практичні заняття і навчальні практики дозволяють здобувачам застосовувати теоретичні знання у реальних умовах. Вони набувають навичок оформлення аграрної документації, контролю за дотриманням екологічних і санітарних норм та оцінки правових ризиків у виробничих процесах. Виробнича практика з агрономії забезпечує можливість реалізувати компетентність у реальному виробничому середовищі, приймати обґрунтовані рішення та діяти відповідально згідно із законодавством і професійними стандартами.

Інтеграція міждисциплінарного підходу, кейсів, рольових ігор і проєктних завдань дозволяє майбутнім фахівцям об'єднувати правові, економічні та технологічні знання, що сприяє розвитку політичної культури, етичної поведінки та активної громадянської позиції. Розробка бізнес-проєктів агропідприємств із дотриманням законодавства одночасно формує економічну грамотність і правову компетентність.

Формування правової компетентності у здобувачів аграрних закладів вищої освіти здійснюється через поєднання теоретичних дисциплін, практичних занять і виробничих практик. Комплексний підхід забезпечує розвиток здатності усвідомлювати свої права і обов'язки, діяти відповідально і активно брати участь у громадському та професійному житті.

Правова культура здобувачів вищої освіти є однією з ключових задач сучасної освіти, що забезпечує ефективне функціонування демократичного суспільства та дотримання принципів правової держави. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується посиленням ролі права як регулятора соціальних і професійних відносин, що обумовлює актуальність інтеграції правових знань у освітній процес, зокрема в аграрних закладах вищої освіти.

Аналіз наукових джерел свідчить про комплексність проблеми формування правової культури, що охоплює нормативно-правові, ціннісні, психологічні та педагогічні аспекти. Правова культура формується як інтегративна система знань, умінь і ціннісних орієнтацій, що забезпечує здатність особистості реалізовувати свої права і обов'язки, діяти відповідально та брати активну участь у суспільному та професійному житті.

Висновки. Для здобувачів аграрних закладів вищої освіти формування правової компетентності пов'язане з вивченням як загальноосвітніх, так і спеціалізованих дисциплін, що охоплюють правові, економічні, технологічні та соціальні аспекти професійної діяльності. Теоретичне навчання, зокрема дисципліни історії та культури України, філософії та правознавства, забезпечує розвиток ціннісних орієнтацій, критичного мислення та розуміння правових норм, що застосовуються у професійній сфері. Інтеграція правових аспектів у аграрно-технологічні дисципліни, такі як Землеробство, Агрохімія, Фітопатологія, Грунтознавство, дозволяє здобувачам застосовувати знання на практиці, дотримуватися норм законодавства та екологічних стандартів, формуючи відповідальну поведінку і професійні компетентності.

Практичні заняття та виробничі практики є ключовим механізмом реалізації компетентнісного підходу. Вони забезпечують можливість здобувачам застосовувати теоретичні знання у реальних умовах, формують навички оформлення документації, оцінки правових ризиків та взаємодії з державними органами. Інтеграція кейсів, рольових ігор, проєктних завдань і міждисциплінарного підходу сприяє розвитку критичного мислення, етичної поведінки та активної громадянської позиції майбутніх фахівців.

Таким чином, формування правової культури і компетентності у здобувачів аграрних закладів вищої освіти потребує системного, комплексного усвідомлення, що поєднує теоретичну підготовку, правове виховання, практичні навички та інтеграцію ціннісно-психологічних компонентів. Реалізація такого підходу забезпечує підготовку висококваліфікованих, відповідальних і правосвідомих фахівців, здатних до самостійного прийняття рішень у правовому полі та ефективної участі у розвитку сталого аграрного сектору і правового суспільства загалом.

ЛІТЕРАТУРА

- Атаманова, Н. В., & Дяченко, О. В. (2022). Правова культура та її роль у формуванні правопорядку сучасної української держави. *Нове українське право*, 1, 82-87.
- Безрук, О. О., Герасіна, Л. М., & Головка, І. В. та ін. (2016). *Правова і політична культура українського соціуму за умов модернізації політико-правового життя*: монографія. Харків: Право.
- Войтанович, О. Й. (2014). Особливості правового виховання громадян України в сучасних умовах. *Форум права*, 4, 55-60.
- Герасіна, Л. М., Данильян, О. Г., Дзьобань, О. П. та ін. (2009). *Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні*: монографія. Харків: Право.
- Горлинський, В. В. (2011). *Філософія безпеки і сталого людського розвитку: ціннісний вимір*: монографія. Київ: ПАРАПАН.
- Гусенко, А. А. (2016). Поняття та сутність правової культури студентів. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Педагогіка, 270 (258), 27-30. Взято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchduped_2016_270_258_7.
- Єрмоленко, А. (2008). Категоричний імператив як раціональна підстава права, влади та держави у політичній доктрині І. Канта. *Філософська думка*, 6, 178-194.
- Жеба, Є., & Кухарчук, Р. (2024). Формування правової компетентності майбутніх фахівців. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*, 3 (56), 72-77.
- Зубчевська, С. В. (2014). Формування правової культури студента коледжу як складової загальнокультурної компетентності. В кн. *Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (с. 44-46). Житомир: ЖНАЕУ.

- Кічук, Я. В. (2008). Правова компетентність майбутнього фахівця – пріоритетне завдання громадянської освіти у вищій школі. *Вісник Львівського університету. Педагогіка*, 23, 141-147.
- Клочкова, Д. М. (2011). Взаємозв'язок формування правової компетенції майбутнього вчителя з правовим вихованням особистості. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*, 12 (223), 168-174.
- Коваль, Д. (2020). Функції правової культури. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*, 2, 86-94.
- Кравченко, Л. (2020). Правова культура і компетентність особистості: спільне та відмінне культурологічного і компетентнісного підходів. *Імідж сучасного педагога*, 4, 29-33.
- Кучай, Т. П., & Кучай, О. В. (2020). Правове виховання як основа правової культури майбутніх фахівців закладів вищої освіти. *Educational Challenges*, 61, 98-103.
- Макаренко, Л. О. (2019). *Правова культура: теоретико-методологічні основи дослідження*: монографія. Київ: Парламентське видавництво.
- Мануйлов, Є. М. (2010). Правове виховання студентів в умовах сучасного ВНЗ. В кн. *Проблеми правового виховання в сучасній Україні*: матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. (с. 40-43). Харків: НЮАУ ім. Ярослава Мудрого.
- Овчарук, О. В. (2009). Компетентнісний підхід у світі: загальноєвропейські підходи. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 5, 1-8. Взято з <http://www.ime.edu.ua.net/em.html>
- Онiпко, В. В., & Поспелов, С. В. (2024). Формування термінологічного апарату ґрунтознавства в процесі наукового аналізу та підготовки до виконання професійних завдань майбутніх фахівців. *Природнича освіта та наука*, 3, 44-49. URL: <https://journals.rshu.rivne.ua/index.php/natural/article/view/208/190>. DOI: <https://doi.org/10.32782/NSER/2024-3.06>
- Онiпко, В., & Япринець, Т. (2024). Формування готовності до інноваційної освітньої діяльності як ключової компетентності майбутніх фахівців. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта*, 16, 71-78. URL: <https://upenpnu.pnpu.edu.ua/article/view/314307/305307>
- Петриченко, Л. О. (2020). Формування правової культури студентства у закладах вищої освіти як основа духовної безпеки молоді у сучасному світі. *Педагогічні науки*, 90, 59-66.
- Підлісний, Є. В. (2018). Правова культура суспільства, особистості та соціальної групи. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*, 3 (2), 241-246.
- Правова освіта – основа розвитку громадянського суспільства в умовах глобалізаційних викликів*. Взято з <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/21522/1/112-117.pdf>
- Проць, О. (2017). Збереження самобутності національної правової культури в умовах євроінтеграції та глобалізації. *Підприємство, господарство і право*, 12, 229-232.
- Хаварівська, Г. С. (2019). Теоретичні аспекти формування правової культури студентів закладів вищої освіти в Україні. *Ефективність державного управління*, 4 (61), 1, 13-24.
- Чебикін, О. Я., & Булгакова, В. О. (2019). *Психологічні основи правової культури та умов її коригування*: монографія. Одеса.
- Чернета, С. Ю. (2012). Формування правової культури студентської молоді: соціально-педагогічний аспект. *Педагогічні науки. Вісник ЧНПУ*, 104 (2), 173-176.
- Яковюк, І. В. (2008). Правова культура і її вплив на розвиток правової системи. *Вісник Академії правових наук України*, 1 (52), 43-56.

REFERENCES

- Atamanova, N. V., & Diachenko, O. V. (2022). Pravova kultura ta yii rol u formuvanni pravoporiadku suchasnoi ukrainskoi derzhavy [Legal culture and its role in the formation of the legal order of the modern Ukrainian state]. *Nove ukrainske pravo [New Ukrainian law]*, 1, 82-87 [in Ukrainian].
- Bezruk, O. O., Herasina, L. M., & Holovko, I. V. et al. (2016). *Pravova i politychna kultura ukrainskoho sotsiumu za umov modernizatsii polityko-pravovoho zhyttia [Legal and political culture of Ukrainian society under the conditions of modernization of political and legal life]*: monohrafiia. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

- Chebykin, O. Ya., & Bulhakova, V. O. (2019). *Psykhologichni osnovy pravovoi kultury ta umovy yii korehuvannia [Psychological foundations of legal culture and conditions for its adjustment]: monohrafiia*. Odesa [in Ukrainian].
- Cherneta, S. Yu. (2012). Formuvannia pravovoi kultury studentskoi molodi: sotsialno-pedahohichnyi aspekt [Formation of legal culture of student youth: socio-pedagogical aspect]. *Pedahohichni nauky. Visnyk ChNPU [Pedagogical Sciences. Bulletin of the ChNPU]*, 104 (2), 173-176 [in Ukrainian].
- Herasina, L. M., Danylian, O. H., & Dzoban, O. P. et al. (2009). *Pravosvidomist i pravova kultura yak bazovi chynnyky derzhavotvorchoho protsesu v Ukraini [Legal awareness and legal culture as basic factors of the state-building process in Ukraine]: monohrafiia*. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Horlynskyi, V. V. (2011). *Filosofii bezpeky i staloho liudskoho rozvytku: tsinnisnyi vymir [Philosophy of security and sustainable human development: a value dimension]: monohrafiia*. Kyiv: PARAPAN [in Ukrainian].
- Husenko, A. A. (2016). Poniattia ta sutnist pravovoi kultury studentiv [The concept and essence of students' legal culture]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiia». Pedahohika [Scientific works of the Petro Mohyla Black Sea State University of the Kyiv-Mohyla Academy complex. Pedagogy]*, 270 (258), 27-30. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchduped_2016_270_258_7 [in Ukrainian].
- Khavarivska, H. S. (2019). Teoretychni aspekty formuvannia pravovoi kultury studentiv zakladiv vyshchoi osvity v Ukraini [Theoretical aspects of the formation of legal culture of students of higher education institutions in Ukraine]. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia [Public administration efficiency]*, 4 (61), 1, 13-24 [in Ukrainian].
- Kichuk, Ya. V. (2008). Pravova kompetentnist maibutnoho fakhivtsia – priorityetne zavdannia hromadianskoi osvity u vyshchii shkoli [Legal competence of a future specialist is a priority task of civic education in higher education]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Pedahohika [Bulletin of Lviv University. Pedagogy]*, 23, 141-147 [in Ukrainian].
- Klochkova, D. M. (2011). Vzaiemozv'iazok formuvannia pravovoi kompetentsii maibutnoho vchytelia z pravovym vykhovanniam osobystosti [The relationship between the formation of the legal competence of a future teacher and the legal education of the individual]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka [Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University]*, 12 (223), 168-174 [in Ukrainian].
- Koval, D. (2020). Funktsii pravovoi kultury [Functions of legal culture]. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu [Collection of scientific papers of Uman State Pedagogical University]*, 2, 86-94 [in Ukrainian].
- Kravchenko, L. (2020). Pravova kultura i kompetentnist osobystosti: spilne ta vidminne kulturolohichnoho i kompetentnisnoho pidkhodiv [Legal culture and individual competence: common and distinctive features of cultural and competence approaches]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 4, 29-33 [in Ukrainian].
- Kuchai, T. P., & Kuchai, O. V. (2020). Pravove vykhovannia yak osnova pravovoi kultury maibutnikh fakhivtsiv zakladiv vyshchoi osvity [Legal education as the basis of the legal culture of future specialists of higher education institutions]. *Educational Challenges*, 61, 98-103 [in Ukrainian].
- Makarenko, L. O. (2019). *Pravova kultura: teoretyko-metodolohichni osnovy doslidzhennia [Legal culture: theoretical and methodological foundations of research]: monohrafiia*. Kyiv: Parlamentske vydavnytstvo [in Ukrainian].
- Manuilov, Ye. M. (2010). Pravove vykhovannia studentiv v umovakh suchasnoho VNZ [Legal education of students in the conditions of a modern university]. In *Problemy pravovoho vykhovannia v suchasni Ukraini [Problems of legal education in modern Ukraine]: materialy mizhvuz. nauk.-prakt. konf. (pp. 40-43)*. Kharkiv: NIuAU im. Yaroslava Mudroho [in Ukrainian].
- Onipko, V., & Pospielov, S. (2024). Formuvannia terminolohichnoho aparatu runtoznavstva v protsesi naukovoho analizu ta pidgotovky do vykonannia profesiinykh zavdan maibutnikh

- fakhivtsiv [Formation of the terminological apparatus of soil science in the process of scientific analysis and preparation for performing professional tasks of future specialists]. *Pryrodnycha osvita ta nauka*, 3, 44-49. [in Ukrainian]. URL: <https://journals.rshu.rivne.ua/index.php/natural/article/view/208/190>. DOI: <https://doi.org/10.32782/NSER/2024-3.06>
- Onipko, V., & Yaprnyets, T. (2024). Formuvannia hotovnosti do innovatsiinoi osvitnoi diialnosti yak kliuchovoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv [Formation of readiness for innovative educational activity as a key competence of future specialists]. *Ukrainian professional education = Ukrainska profesiina osvita*, 16, 71-78. [in Ukrainian]. URL: <https://upepnpu.pnpu.edu.ua/article/view/314307/305307>
- Ovcharuk, O. V. (2009). Kompetentnisnyi pidkhid u sviti: zahalnoievropeiski pidkhody [Competency-based approach in the world: pan-European approaches]. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia [Information technology and learning tools]*, 5, 1-8. Retrieved from <http://www.ime.edu-ua.net/em.html> [in Ukrainian].
- Petrychenko, L. O. (2020). Formuvannia pravovoi kultury studentstva u zakladakh vyshchoi osvity yak osnova dukhovnoi bezpeky molodi u suchasnomu sviti [Formation of the legal culture of students in higher education institutions as the basis of the spiritual security of youth in the modern world]. *Pedahohichni nauky [Pedagogical Sciences]*, 90, 59-66 [in Ukrainian].
- Pidlisnyi, Ye. V. (2018). Pravova kultura suspilstva, osobystosti ta sotsialnoi hrupy [Legal culture of society, individual and social group]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Pedahohichni nauky [Scientific Bulletin of the V. O. Sukhomlynsky Mykolaiv National University. Pedagogical Sciences]*, 3 (2), 241-246 [in Ukrainian].
- Pravova osvita – osnova rozvytku hromadianskoho suspilstva v umovakh hlobalizatsiinykh vyklykiv [Legal education is the basis for the development of civil society in the face of globalization challenges]*. Retrieved from <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/21522/1/112-117.pdf> [in Ukrainian].
- Prots, O. (2017). Zberezhennia samobutnosti natsionalnoi pravovoi kultury v umovakh yevrointehratsii ta hlobalizatsii [Preservation of the identity of national legal culture in the context of European integration and globalization]. *Pidpryiemstvo, hospodarstvo i pravo [Entrepreneurship, economy and law]*, 12, 229-232 [in Ukrainian].
- Voitanovych, O. Y. (2014). Osoblyvosti pravovoho vykhovannia hromadian Ukrainy v suchasnykh umovakh [Peculiarities of legal education of citizens of Ukraine in modern conditions]. *Forum prava [Law Forum]*, 4, 55-60 [in Ukrainian].
- Yakoviuk, I. V. (2008). Pravova kultura i yii vplyv na rozvytok pravovoi systemy [Legal culture and its influence on the development of the legal system]. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy [Bulletin of the Academy of Legal Sciences of Ukraine]*, 1 (52), 43-56 [in Ukrainian].
- Yermolenko, A. (2008). Katehorychnyi imperatyv yak ratsionalna pidstava prava, vlady ta derzhavy u politychnii doktryni I. Kanta [The categorical imperative as a rational basis for law, power and the state in the political doctrine of I. Kant]. *Filosofska dumka [Philosophical thought]*, 6, 178-194 [in Ukrainian].
- Zheba, Ye., & Kukharchuk, R. (2024). Formuvannia pravovoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv [Formation of legal competence of future specialists]. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka [Bulletin of the Oleksandr Dovzhenko Glukhiv National Pedagogical University]*, 3 (56), 72-77 [in Ukrainian].
- Zubchevska, S. V. (2014). Formuvannia pravovoi kultury studenta koledzhu yak skladovoi zahalnokulturnoi kompetentnosti [Formation of legal culture of a college student as a component of general cultural competence]. In *Suchasni tendentsii rozbudovy pravovoi derzhavy v Ukraini ta sviti [Modern trends in the development of the rule of law in Ukraine and the world]: materialy II Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (pp. 44-46)*. Zhytomyr: ZhNAEU [in Ukrainian].

FORMATION OF LEGAL CULTURE OF HIGHER EDUCATION STUDENTS

Valentyna Onipko,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Agriculture and Agrochemistry named after V. I. Sazanov;
Poltava State Agrarian University

The article highlights the issue of developing the legal culture of future specialists in the agricultural sector in the context of implementing the competence-based approach in higher education. The relevance of legal education for students is substantiated by the need of modern society for professionals who are not only able to perform their professional functions but also act within the legal framework, being aware of their rights, duties, and social responsibilities. The concept of «legal culture» is revealed as an integrated quality of personality that encompasses knowledge of legal norms, legal consciousness, value orientations, the ability to apply legal knowledge in practice, and adherence to ethical standards and the principles of the rule of law.

The study analyzes the educational process in agricultural institutions of higher education aimed at developing students' legal competence through the study of a complex of general, humanitarian, and professional disciplines. In particular, the potential of courses such as Botany, Soil Science, Agrochemistry, Crop Production, Business Economics, Life Safety and Occupational Safety Fundamentals, Law, Philosophy, History and Culture of Ukraine, and Foreign Language for Professional Purposes is revealed in shaping the legal awareness and civic position of future specialists. Courses in the natural and technological cycle promote awareness of the legal aspects of natural resource use, environmental protection, ecological responsibility of agronomists, and compliance with land, environmental, economic, and labor legislation. Humanitarian disciplines form the basis for developing moral and ethical convictions, national identity, legal self-awareness, and a culture of professional communication.

The role of the teacher as a subject of legal education is emphasized – one who not only imparts knowledge but also shapes legal convictions, fosters the formation of students' active civic position, develops critical thinking skills, and the ability to analyze legal situations and make responsible decisions. It is determined that the effective formation of legal culture requires the integration of educational, upbringing, and practical activities, as well as the creation of an educational environment based on respect for human rights, tolerance, and justice.

It is concluded that the formation of legal culture in agricultural education should be viewed as an essential factor in shaping a professional, socially active, and morally mature personality capable of implementing the principles of sustainable development, ensuring legal order in the agricultural sector, and participating in the development of a democratic civil society.

Keywords: *legal culture, legal competence, agricultural education, students, competence-based approach, professional training, legal education, sustainable development.*

Надійшла до редакції 21.04.2025 р.

УДК 378.04:316.61

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2025.17.342368>

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1508-7984>

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ В СИСТЕМІ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ

Рената Винничук,

докторка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри культурології, філософії та музезнавства;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У статті розкрито сутність і методологічні засади моделювання професійної підготовки фахівців у контексті соціокультурної освіти. Обґрунтовано необхідність інтеграції компетентнісного, культурологічного та технологічного підходів як провідних орієнтирів формування сучасного освітнього середовища. Доведено, що ефективна модель професійної підготовки має бути системно організованою, динамічною й відкритою до інновацій, забезпечуючи розвиток особистості як суб'єкта культури, комунікації й професійної діяльності. У межах дослідження визначено структуру моделі, що включає концептуально-цільовий, змістово-компетентнісний, організаційно-технологічний і рефлексивно-оцінювальний рівні.

Наголошено, що формування загальних і фахових компетентностей відбувається через синтез професійної, правової, цифрової та ІКТ-культур, які виступають чинниками адаптації фахівця до умов цифрової трансформації суспільства. Особлива увага приділена соціокультурному контексту професійної освіти, який забезпечує гуманістичний, ціннісний і комунікативний виміри професійного становлення. Розкрито роль правової культури як основи відповідальної поведінки, цифрової грамотності як інструменту ефективної взаємодії у віртуальному просторі, а також інформаційно-комунікаційної культури як засобу професійної самореалізації.

Підкреслено, що соціокультурна освіта формує інноваційно відкриту особистість, здатну до критичного мислення, морального вибору та міжкультурного діалогу. Узагальнено, що соціокультурна модель професійної підготовки сприяє гармонізації технократичного та гуманістичного начал освіти, формуванню духовно зрілої, соціально активної, правосвідомої й культурно компетентної особистості, готової до ефективної діяльності в умовах цифрового суспільства.

Ключові слова: професійна підготовка, соціокультурна освіта, компетентнісний підхід, професійна культура, правова культура, цифрова грамотність, ІКТ-культура, освітня модель.

Постановка проблеми. Сучасна система освіти функціонує в умовах динамічних соціокультурних трансформацій, що зумовлює необхідність переосмислення традиційних підходів до професійної підготовки фахівців. Глобалізаційні процеси, цифровізація суспільства, інтеграція національних освітніх систем у європейський простір вищої освіти та виклики воєнного часу визначають нові вимоги до професійної компетентності, гнучкості мислення, комунікативної культури й здатності до міждисциплінарної взаємодії (Бібік, 2021; Кремень, 2020).

В умовах соціокультурної динаміки професійна підготовка має не лише забезпечувати якість фахових знань, умінь і навичок, а й формувати систему ціннісних орієнтацій, що відображають гуманістичні ідеали, національну ідентичність і культурну відповідальність. З

огляду на це, моделювання процесу професійної підготовки в системі соціокультурної освіти постає як стратегічний напрям модернізації освітнього простору, здатний забезпечити єдність компетентнісного, аксіологічного та культуротворчого підходів (Сисоєва, 2019).

Проблема моделювання професійної підготовки фахівця у соціокультурному вимірі передбачає системне осмислення ціннісних, когнітивних, правових, комунікативних та інформаційно-технологічних складових освітнього процесу. У цьому контексті особливого значення набувають поняття загальних компетентностей, професійної культури, правової свідомості, цифрової грамотності та ІКТ-культури, які у своїй єдності формують сучасний тип фахівця – висококваліфікованого, культурно орієнтованого та соціально відповідального (Луговий, 2020).

Метою статті є теоретичне обґрунтування сутності та структури моделювання професійної підготовки фахівця в системі соціокультурної освіти, визначення основних компонентів моделі, а також виявлення взаємозв'язку між професійною, правовою та цифровою культурами як інтегративними елементами компетентнісного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комплексний аналіз джерельної бази з проблеми дослідження засвідчив, що значущим аспектам сучасного стану професійної підготовки фахівців в системі соціокультурної освіти присвячено вагомим дослідженням вітчизняних і зарубіжних учених. Бех І. розглядає принципи особистісно орієнтованого підходу в освіті та його вплив на розвиток ціннісних і професійних якостей здобувача освіти, а також наголошує на значенні індивідуалізації навчального процесу та активізації самостійної діяльності (Бех, 2019). Бібік Н. аналізує світовий досвід інтеграції компетентнісних моделей у освітні програми та перспективи їх адаптації в Україні, його дослідження підкреслює роль компетентностей у підготовці соціально та професійно активних фахівців (Бібік, 2021). Гершунський Б. у книзі «Філософія освіти для XXI століття» висвітлює філософські та педагогічні засади сучасної освіти, зокрема значення ціннісного й культурного розвитку особистості, акцентує на необхідності інтеграції технологічних та гуманістичних компонентів у навчальний процес (Гершунський, 2018). Крамаренко С. у статті «Соціокультурна освіта як чинник розвитку особистості» (2020) розглядає соціокультурну освіту як ключовий механізм формування ціннісної та професійної ідентичності, підкреслює, що соціокультурні практики сприяють розвитку соціальної активності та критичного мислення.

Кремень В. у книзі «Освіта і наука в Україні: шляхи модернізації» (2020) досліджує стратегічні напрями модернізації вітчизняної освіти та інтеграції її у європейський простір, наголошує на важливості впровадження компетентнісних і цифрових підходів для підвищення якості підготовки фахівців. Луговий В. у статті «Цифровізація освіти як фактор трансформації професійної підготовки» (2021) аналізує вплив цифрових технологій на зміст і організацію освітнього процесу. Автор підкреслює роль ІКТ-культури як необхідної умови формування сучасного фахівця. Ляшенко О. у статті «Професійна культура педагога у вимірах сучасної освіти» (2022) розкриває складові професійної культури та її значення для розвитку компетентного та соціально відповідального фахівця, акцентує увагу на етичних, ціннісних та комунікативних аспектах професійної підготовки. Марушкевич О. у статті «Правова культура у системі професійної підготовки фахівців соціальної сфери» (2019) обґрунтовує важливість інтеграції правової культури у навчальні програми. Дослідження підкреслює роль правових знань та етичних норм у формуванні професійної поведінки. Сисоєва С. у монографії «Методологія науково-педагогічних досліджень» (2022) пропонує системні методи наукового аналізу та моделювання освітніх процесів, висвітлює методологічні принципи проектування компетентнісно орієнтованих освітніх моделей. Сисоєва С., Кристопчук Т. у книзі «Професійна освіта: теорія і практика» (2020) досліджують механізми формування професійних компетентностей та шляхи їх інтеграції у навчальні програми. Автори наголошують на поєднанні теоретичної підготовки та практичної діяльності.

Терещенко Л. у статті «Формування інформаційно-комунікаційної культури майбутнього педагога» (2021) аналізує розвиток ІКТ-компетентностей як необхідного компоненту сучасної освіти та підкреслює значення цифрової грамотності для ефективної

професійної діяльності. Фурман А. у статті «Соціокультурні засади сучасної освіти: інтегративний вимір» (2022) розглядає освіту як інтегративну систему культурних, соціальних та освітніх процесів, підкреслює необхідність соціокультурної орієнтації для формування цілісної особистості. Чернілевський Д. у книзі «Педагогічні технології у вищій школі» (2020) аналізує сучасні педагогічні технології та методи організації навчального процесу де особлива увага приділяється поєднанню традиційних та цифрових освітніх інструментів. Ярошенко О. у статті «Професійна підготовка у контексті компетентнісної парадигми» (2023) досліджує формування компетентностей майбутніх фахівців у професійній освіті, підкреслює важливість інтеграції загальних і спеціалізованих компетентностей у навчальний процес. UNESCO у звіті «Futures of Education: Learning to Become» (2021) визначає глобальні тенденції освіти та формування компетентностей, необхідних для розвитку соціально відповідальної та цифрово грамотної особистості. Документ акцентує на важливості адаптації освіти до швидко змінного цифрового і соціокультурного середовища.

Матеріалами дослідження у статті виступили нормативно-правові акти України у сфері освіти і культури, концептуальні документи ЮНЕСКО та Європейського простору вищої освіти, а також навчальні плани й освітні програми закладів вищої освіти, що реалізують підготовку фахівців соціогуманітарного профілю.

Додаткову емпіричну базу становили результати аналізу наукових публікацій, монографій, дисертаційних досліджень, а також анкетування й інтерв'ювання здобувачів вищої освіти спеціальності 034 «Культурологія» та викладачів педагогічних і культурологічних дисциплін.

Матеріали дослідження було систематизовано відповідно до тематичних блоків, що охоплюють проблематику компетентнісного, соціокультурного, правового та цифрового аспектів професійної підготовки. Такий підхід дав змогу визначити ключові тенденції розвитку професійної освіти в контексті соціокультурної модернізації та виокремити ефективні моделі інтеграції традиційних і інноваційних компонентів у навчальний процес.

Методологічну основу дослідження становлять системний, культурологічний, компетентнісний, аксіологічний і діяльнісний підходи, що забезпечують цілісне розуміння процесу професійної підготовки фахівця в умовах соціокультурної освіти.

Для досягнення мети та розв'язання поставлених завдань використано комплекс взаємопов'язаних методів: теоретичні – аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, класифікація наукових джерел, що дали змогу виявити сутність ключових понять, простежити еволюцію наукових підходів до проблеми професійної підготовки та соціокультурного розвитку особистості; структурно-функціональний метод – застосовано для розроблення моделі професійної підготовки фахівця, визначення її складників, структурних рівнів і взаємозв'язків між ними; моделювання та прогнозування – використано для створення теоретичної моделі професійної підготовки фахівця, а також для визначення перспектив подальшого розвитку соціокультурної освіти в умовах цифрової трансформації.

Застосування цього комплексу методів забезпечило достовірність отриманих результатів і дало можливість сформулювати науково обґрунтовану концепцію моделювання професійної підготовки в системі соціокультурної освіти.

Виклад основного матеріалу. Результати проведеного дослідження дали змогу визначити концептуальні засади моделювання професійної підготовки фахівця в системі соціокультурної освіти. Встановлено, що ефективність підготовки сучасного спеціаліста безпосередньо залежить від інтеграції компетентнісного, культурологічного, правового та цифрового компонентів у зміст і структуру освітнього процесу.

Теоретичною основою дослідження є міждисциплінарний підхід, що поєднує ідеї педагогіки, культурології, соціології та освітньої психології. Моделювання професійної підготовки розглядається як процес створення цілісної освітньої системи, що відображає соціокультурні потреби суспільства й забезпечує формування компетентного, культурно зрілого, правосвідомого фахівця (Гершунський, 2018; Бех, 2019).

Методологічне підґрунтя становлять принципи гуманістичної педагогіки, культуровідповідності освіти, компетентнісного, аксіологічного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, ціннісно-сміслового, інтегративного та системного підходів.

Гуманістичний підхід визначає освіту як простір розвитку особистості, орієнтований на самореалізацію, соціальну відповідальність і моральну зрілість (Кремень, 2020). Культуровідповідність освіти означає узгодження змісту професійної підготовки з цінностями національної та світової культури, з урахуванням історичних традицій, ментальних особливостей і культурної спадщини.

Компетентнісний підхід забезпечує спрямованість освіти на формування комплексу загальних і професійних компетентностей, серед яких особливого значення набувають правова культура, цифрова грамотність та ІКТ-компетентність (Зязюн, 2018). Діяльнісний підхід підкреслює роль активних форм навчання, інтерактивних методів, проєктної діяльності й самоосвіти у структурі моделі професійної підготовки.

Особистісно орієнтований підхід акцентує увагу на розвитку індивідуального потенціалу здобувача освіти, його мотиваційної сфери, здатності до рефлексії та професійного самовизначення. Освітній процес у цьому контексті постає як взаємодія рівноправних суб'єктів – викладача й студента, спрямована на розкриття особистісних смислів професійної діяльності.

Ціннісно-смісловий підхід дозволяє розглядати професійну підготовку як процес формування системи світоглядних орієнтирів, моральних і духовних цінностей, що визначають гуманістичну спрямованість професійної поведінки.

Інтегративний підхід сприяє поєднанню знань із різних галузей, створенню міждисциплінарних зв'язків і цілісному баченню професійної діяльності у соціокультурному контексті. Системний підхід забезпечує узгодження всіх структурних елементів освітнього процесу – цілей, змісту, форм, методів, засобів і результатів – у єдину логічну модель професійної підготовки.

Важливим є також соціокультурний підхід, який розглядає професійну освіту як механізм трансляції культурних цінностей, соціальних норм і моделей поведінки. Відповідно, професійна підготовка у соціокультурній системі має забезпечити не лише функціональну готовність до професійної діяльності, а й культурну компетентність, комунікативну толерантність, правову обізнаність і цифрову мобільність (Луговий, 2021; Сисоєва, 2022).

Методи дослідження охоплюють:

- теоретичний аналіз педагогічної, культурологічної та соціокультурної літератури з проблеми моделювання освіти;
- порівняльний метод для виявлення тенденцій розвитку компетентісно орієнтованих освітніх систем;
- структурно-функціональний аналіз для визначення взаємозв'язку між елементами професійної підготовки;
- моделювання, яке виступає провідним методом у розробці концептуальної схеми професійного становлення фахівця в соціокультурному контексті.

Таким чином, теоретико-методологічна база дослідження спирається на ідею інтеграції професійної, культурної, правової та цифрової складових підготовки майбутнього фахівця. Саме поєднання цих елементів формує нову парадигму соціокультурної освіти – освіти, зорієнтованої на людину як на культурну, творчо активну, інформаційно грамотну особистість, здатну до конструктивної взаємодії у глобальному середовищі.

У сучасній науковій думці поняття моделювання професійної підготовки трактується як процес конструювання оптимальної структури освітньої системи, що забезпечує досягнення запланованих результатів і відображає взаємозв'язок між соціальними запитами, освітніми стандартами та особистісним розвитком студента (Сисоєва, 2020). Модель виступає не лише як теоретичний конструкт, а й як інструмент практичної організації освітнього процесу, спрямованого на формування компетентного, відповідального й соціально зрілого фахівця.

Згідно з концепцією компетентнісного підходу, модель професійної підготовки повинна інтегрувати когнітивний, діяльнісний та ціннісно-мотиваційний компоненти (Бібік, 2021). Когнітивний компонент охоплює систему знань, умінь і навичок, необхідних для здійснення професійної діяльності. Діяльнісний компонент забезпечує практичну готовність до самостійного прийняття рішень, відповідальність за результати праці, здатність до творчої ініціативи. Ціннісно-мотиваційний аспект пов'язаний із внутрішніми переконаннями, професійною етикою, культурними орієнтирами та громадянською позицією.

Особливість моделювання полягає в тому, що воно дає змогу системно організувати взаємодію між суб'єктами освітнього процесу, створюючи узгоджений механізм професійного становлення. У цьому контексті модель професійної підготовки виступає як відкрита динамічна система, що постійно адаптується до змін у соціальному середовищі, технологічних інновацій та оновлених потреб ринку праці (Гершунський, 2018).

Моделювання передбачає етапність:

1. Аналітичний етап – визначення соціальних, освітніх і культурних детермінант професійної підготовки.

2. Концептуальний етап – формування мети, завдань і змісту підготовки з урахуванням соціокультурних потреб.

3. Проектувальний етап – створення структури моделі, розподіл компетентностей і ресурсів.

4. Практично-діяльнісний етап – реалізація моделі у навчальному процесі.

5. Оцінювально-рефлексивний етап – аналіз ефективності та корекція моделі.

У межах соціокультурної освіти моделювання має також аксіологічний вимір, оскільки формує не лише професійні, а й морально-етичні та культурні орієнтири. Таким чином, модель професійної підготовки виступає засобом гуманізації освітнього процесу, що забезпечує баланс між технократичними та гуманітарними складовими освіти (Бех, 2019).

Важливим аспектом є інтеграція цифрової грамотності, ІКТ-культури та правової компетентності у загальну модель професійної підготовки. Це дозволяє створити полікультурний і політехнологічний освітній простір, де фахівець розвиває здатність до ефективної діяльності в умовах цифрової трансформації суспільства. Відповідно, сучасна модель професійної освіти має бути не лише адаптивною, а й інноваційно відкритою, здатною інтегрувати нові форми навчання, електронні платформи, системи дистанційної взаємодії та міжкультурної комунікації (Луговий, 2021).

Професійна підготовка в системі соціокультурної освіти ґрунтується на визнанні культури як базового чинника формування особистості. У сучасному суспільстві, де культурна динаміка визначає темпи соціальних змін, освіта постає провідним механізмом культурної інтеграції, соціалізації та відтворення духовних цінностей (Кремень, 2020). Соціокультурний підхід до професійної освіти розглядає процес навчання як цілеспрямовану діяльність, спрямовану на розвиток не лише знань і навичок, а й культурної самосвідомості, правової культури, етичної поведінки та комунікативної компетентності.

У системі соціокультурної освіти важливо враховувати культурно-ціннісні орієнтири, що визначають зміст і спрямованість професійної підготовки. Це насамперед: гуманістична парадигма освіти, ідеї культурного плюралізму, принципи міжкультурного діалогу, толерантності та відкритості до глобальних впливів. У цьому контексті культура розглядається як «матриця» соціального досвіду, через яку особистість засвоює цінності суспільства і формує власну професійну ідентичність (Сисоєва, 2022).

Соціокультурний контекст вимагає також переорієнтації освітніх програм із суто знансєвих на ціннісно-рефлексивні. Це означає, що навчання має бути спрямоване на розвиток здатності до критичного мислення, морального вибору, правової свідомості, цифрової етики. Особливе місце у професійній підготовці посідає культура комунікації, що включає володіння мовою професійного спілкування, навички міжкультурної взаємодії та цифрової комунікативної грамотності (Зязюн, 2018).

Серед ключових соціокультурних чинників професійного становлення фахівця виокремлюються:

- національно-культурна ідентичність, що формує почуття належності до певної культурної спільноти та визначає етичні орієнтири поведінки;
- правова культура, яка забезпечує усвідомлення професійної відповідальності, дотримання законодавчих норм, розвиток правомірної поведінки;
- цифрова культура, що передбачає компетентне, безпечне й етичне використання цифрових технологій у професійній діяльності;
- інформаційно-комунікаційна культура, яка створює підґрунтя для формування сучасного типу фахівця, здатного до роботи у віртуальних та міждисциплінарних командах.

Таким чином, соціокультурний контекст професійної підготовки формує інтегративне освітнє середовище, у якому знання, цінності та технології взаємодіють як єдина система. Саме через призму культури відбувається гармонізація професійних і особистісних якостей фахівця, а також забезпечується наступність між освітнім, соціальним і культурним розвитком суспільства (Бібік, 2021).

Одним із найважливіших результатів моделювання професійної підготовки є формування інтегративного компетентнісного простору, у межах якого поєднуються професійна, правова, інформаційно-комунікаційна та цифрова культури. Ці складові визначають не лише рівень готовності фахівця до виконання професійних функцій, а й ступінь його соціальної адаптивності, етичної зрілості та здатності до культурного саморозвитку (Сисоєва, 2022).

Професійна культура фахівця охоплює сукупність ціннісних орієнтацій, норм поведінки, професійних знань і способів діяльності, що відповідають вимогам певної галузі. Вона забезпечує високу якість виконання професійних завдань, відповідальне ставлення до результатів праці та прагнення до постійного самовдосконалення. У межах соціокультурної освіти професійна культура набуває гуманістичного змісту, оскільки поєднує фахову компетентність із культурною, етичною та комунікативною готовністю (Гершунський, 2018).

Правова культура є важливою складовою професійної підготовки, оскільки формує усвідомлення норм права, здатність діяти відповідно до законодавства, розуміння меж професійної відповідальності. Правова компетентність включає правосвідомість, повагу до прав людини, толерантність і соціальну відповідальність (Бех, 2019). Формування правової культури у процесі підготовки фахівця забезпечує не лише дотримання етичних і правових стандартів у професійній діяльності, а й розвиток громадянських якостей, що особливо актуально в умовах демократичного суспільства.

ІКТ-культура та цифрова грамотність формують основу професійної мобільності в інформаційному суспільстві. ІКТ-компетентність передбачає не лише технічне володіння цифровими інструментами, а й здатність критично оцінювати інформацію, використовувати технології для творчої, дослідницької та комунікативної діяльності (Луговий, 2021). Цифрова культура, у свою чергу, охоплює систему норм і цінностей, що регулюють поведінку людини у віртуальному просторі, визначають етичні межі цифрової взаємодії, повагу до авторського права та інформаційної безпеки (Кремень, 2020).

Синтез професійної, правової та цифрової культур утворює нову якість компетентнісного простору – культурно-технологічну цілісність, у якій знання, етика і технології функціонують у взаємозв'язку. Це дозволяє розглядати сучасного фахівця як суб'єкта культури, що одночасно є користувачем і творцем соціальних смислів у цифровій екосистемі освіти.

Модель професійної підготовки фахівця в системі соціокультурної освіти може бути представлена як багаторівнева структура, що об'єднує концептуально-цільовий, змістовно-компетентнісний, організаційно-технологічний та оцінювально-рефлексивний рівні.

1. Концептуально-цільовий рівень визначає стратегічні орієнтири підготовки фахівця: формування компетентної, культурно освіченої, правосвідомої та цифрово грамотної особистості. На цьому рівні визначаються мета, завдання, ціннісні пріоритети освіти, а також узгоджується зміст підготовки з вимогами суспільства й ринку праці (Бібік, 2021).

2. Змістовно-компетентнісний рівень відображає структуру навчального змісту, що інтегрує професійні, загальнокультурні, правові та ІКТ-компоненти. Освітні програми мають

бути побудовані за принципом міждисциплінарності, що забезпечує цілісне бачення професійних проблем і розвиток здатності до комплексного мислення (Сисоєва, 2020).

3. Організаційно-технологічний рівень охоплює методи, форми та технології навчання, які сприяють розвитку самостійності, креативності та цифрової компетентності студентів. Серед ефективних інструментів – проєктне навчання, інтерактивні методи, змішане та дистанційне навчання, цифрові симулятори професійних ситуацій, навчальні платформи та системи управління знаннями (Луговий, 2021).

4. Оцінювально-рефлексивний рівень передбачає постійний моніторинг результатів навчання, самооцінювання, професійне рефлексування та корекцію індивідуальної освітньої траєкторії. Цей рівень формує культуру саморозвитку та відповідальності за власну професійну компетентність (Бех, 2019).

У моделі професійної підготовки ключову роль відіграє соціокультурне середовище, яке виступає і контекстом, і ресурсом розвитку. Воно забезпечує включення майбутнього фахівця у практики культурної комунікації, соціальної взаємодії, правової поведінки та цифрової співпраці. Такий підхід дозволяє говорити про формування соціокультурно компетентного фахівця, який не лише володіє фаховими знаннями, а й здатен до культурного діалогу, етичного прийняття рішень, відповідального використання інформаційних технологій.

Розроблена модель має бути адаптивною, тобто здатною змінюватися відповідно до нових соціальних викликів, технологічних тенденцій та ціннісних орієнтирів суспільства. Її впровадження сприятиме не лише підвищенню ефективності професійної підготовки, а й розвитку національної системи освіти в контексті європейських інтеграційних процесів.

Висновки. Моделювання професійної підготовки фахівця в системі соціокультурної освіти є складним багатовимірним процесом, що поєднує педагогічні, культурологічні, правові та технологічні аспекти. Запропонована концепція ґрунтується на ідеї інтеграції професійної, правової, ІКТ та цифрової культур у єдину компетентнісну систему, спрямовану на формування культурно зрілої, соціально відповідальної й професійно мобільної особистості.

У межах соціокультурного підходу професійна підготовка набуває гуманістичного змісту, адже забезпечує розвиток не лише знань і навичок, а й духовно-моральних якостей, ціннісних орієнтацій та здатності до культурної рефлексії. Вона стає механізмом збереження й відтворення національної ідентичності, культурного спадку, правосвідомості та цифрової етики.

Розроблена модель професійної підготовки має чітку структурно-функціональну організацію, що охоплює концептуально-цільовий, змістовно-компетентнісний, організаційно-технологічний і рефлексивно-оцінювальний рівні. Її реалізація забезпечує формування комплексних компетентностей, необхідних для ефективної професійної діяльності в умовах цифрової трансформації суспільства.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні практичних механізмів упровадження моделі в освітній процес, створенні цифрових освітніх екосистем, удосконаленні методів формування правової, етичної та ІКТ-культури майбутніх фахівців.

Подяки. Щиру подяку висловлено адміністрації університету за підтримку та створення сприятливих умов для проведення дослідницької роботи, а такж глибоку вдячність колегам кафедри культурології, філософії та музеєзнавства Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка за цінні методичні поради, фахові консультації та змістовні наукові обговорення, що сприяли поглибленню теоретико-методологічних аспектів дослідження. Висловлюється вдячність рецензентам за уважне ознайомлення з текстом, критичні зауваження та конструктивні рекомендації, що сприяли підвищенню якості наукового аргументування та змістової цілісності статті.

ЛІТЕРАТУРА

Бех, І. Д. (2019). *Особистісно орієнтоване виховання: теоретико-технологічні засади*. Київ: Либідь.

- Бухун, А., Грищенко, Л., Кіндяк, О. (2004). Правова культура як вагомий аспект неперервної гуманітарної підготовки фахівців. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта*, 16, 143-152.
- Бібік, Н. М. (2021). *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*. Київ: КІС.
- Гершунський, Б. С. (2018). *Філософія освіти для XXI століття*. Київ: Педагогічна думка.
- Дмитренко, В. І., Дмитренко, В. А. (2022). «Соціокультурне проєктування» у системі професійної підготовки культуролога. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта*, 12, 46-53.
- Крамаренко, С. М. (2020). Соціокультурна освіта як чинник розвитку особистості. *Педагогіка і психологія*, 2, 45-53.
- Кремень, В. Г. (2020). *Освіта і наука в Україні: шляхи модернізації*. Київ: Знання.
- Литвиненко, А. (2022). Інформаційні технології у професійній діяльності культуролога. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 1, 580-585.
- Луговий, В. І. (2021). Цифровізація освіти як фактор трансформації професійної підготовки. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*, 3, 11-22.
- Лук'яненко, О. В. (2023). Цифрові інструменти вивчення та презентації культури: досвід, проблеми, перспективи. *Прикладна креатологія*, 1, 37-39.
- Лук'яненко, О. В., Дмитренко, В. А., Дмитренко, В. І. (2023). Формування фахових компетентностей бакалавра-культуролога в процесі вивчення дисциплін професійної підготовки. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта*, 13, 87-94.
- Лук'яненко, О., Винничук, Р. (2022). Традиційні та інноваційні педагогічні технології формування цінностей магістрів гуманітарної галузі у процесі професійної підготовки. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта*, 12, 24-33.
- Ляшенко, О. І. (2022). Професійна культура педагога у вимірах сучасної освіти. *Освітологічний дискурс*, 3, 1, 27-35.
- Марушкевич, О. В. (2019). Правова культура у системі професійної підготовки фахівців соціальної сфери. *Вісник Київського університету імені Бориса Грінченка*, 4, 63-70.
- Освітньо-професійна програма «Культурологія» другого (магістрського) рівня вищої освіти за спеціальністю 034 Культурологія галузі знань 03 Гуманітарні науки. (2024). Полтава. Взято з [https:// sites.google.com/gsuite.pnpu.edu.ua/culturology/освіта/оп-магістр/оп-магістр-2024](https://sites.google.com/gsuite.pnpu.edu.ua/culturology/освіта/оп-магістр/оп-магістр-2024)
- Освітньо-професійна програма «Культурологія» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 034 Культурологія галузі знань 03 Гуманітарні науки. (2024). Полтава. Взято з [https:// sites.google.com/gsuite.pnpu.edu.ua/culturology/освіта/оп-бакалавр/оп-бакалавр-2024](https://sites.google.com/gsuite.pnpu.edu.ua/culturology/освіта/оп-бакалавр/оп-бакалавр-2024)
- Сисоєва, С. О. (2022). *Методологія науково-педагогічних досліджень*. Київ: Едельвейс.
- Сисоєва, С. О., Кристопчук, Т. Є. (2020). *Професійна освіта: теорія і практика*. Київ: Педагогічна думка.
- Терещенко, Л. І. (2021). Формування інформаційно-комунікаційної культури майбутнього педагога. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 83, 3, 132-144.
- Фурман, А. В. (2022). Соціокультурні засади сучасної освіти: інтегративний вимір. *Філософія освіти*, 1, 9-18.
- Чернілевський, Д. В. (2020). *Педагогічні технології у вищій школі*. Київ: Академвидав.
- Штепа, О. (2022). Європейські цінності як чинник трансформації правової ментальності українського етносу: державотворчий дискурс. *Актуальні проблеми філософії та соціології*, 39, 108-112.
- Ярошенко, О. Г. (2023). Професійна підготовка у контексті компетентнісної парадигми. *Професійна освіта: педагогіка і психологія*, 1, 17-25.
- UNESCO. (2021). *Futures of Education: Learning to Become*. Paris: UNESCO Publishing.
- Shtepa, O., Kovalenko, S., Koban, O., Holovko, O., & Aksyonova, V. (2023). Socio-philosophical analysis of Ukrainian legal mentality in the context of European integration processes. *Cuestiones Políticas*, 41, 76, 378-399.

- Vynnychuk, R., Bakka, T., Bohomaz, O., Krupina, L., & Snigovska, O. (2022). The Process of Developing Media Competence of the Personality by Means of Humanities. *International Journal of Computer Science & Network Security(IJCSNS)*, 6, 531-541.
- Vynnychuk, R., Marynets, N., Marynchenko, H., Voloshchuk, H., & Voropayeva, T. (2022). Hybrid Education in the Context of the Covid-19 Pandemic: *Peculiarities of Training Humanitarian Specialists*. *Journal of Curriculum and Teaching*, 11 (9: Special Issue), 30-34.
- Vynnychuk, R., Terekhovska, O., Vasenko, V., Babak, G., & Protas, O. (2022). Pedagogy of partnership in modern higher education. *Ad Alta: Journal Of Interdisciplinary Research*, 12 (2), 48-52.

REFERENCES

- Bekh, I. D. (2019). *Osobystisno oriientovane vykhovannia: teoretyko-tekhnologichni zasady [Personality-oriented education: theoretical and technological foundations]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Bibik, N. M. (2021). *Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovyi dosvid ta ukrainski perspektyvy [Competency-based approach in modern education: world experience and Ukrainian prospects]*. Kyiv: KIS [in Ukrainian].
- Bukhun, A., Hryshchenko, L., & Kindiak, O. (2004). Pravova kultura yak vahomyi aspekt neperervnoi humanitarnoi pidhotovky fakhivtsiv [Legal culture as an important aspect of continuous humanitarian training of specialists]. *Ukrainian professional education = Ukrainska profesiina osvita*, 16, 143-152 [in Ukrainian].
- Chernilevskiy, D. V. (2020). *Pedahohichni tekhnologii u vyshchii shkoli [Pedagogical technologies in higher education]*. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].
- Dmytrenko, V. I., & Dmytrenko, V. A. (2022). «Sotsiokulturne proiektuvannia» u systemi profesiinoy pidhotovky kulturoloha ["Sociocultural design" in the system of professional training of a cultural scientist]. *Ukrainian professional education = Ukrainska profesiina osvita*, 12, 46-53 [in Ukrainian].
- Furman, A. V. (2022). Sotsiokulturni zasady suchasnoi osvity: intehtatyvnyi vymir [Sociocultural foundations of modern education: an integrative dimension]. *Filosofii osvity [Philosophy of education]*, 1, 9-18 [in Ukrainian].
- Hershunskiy, B. S. (2018). *Filosofii osvity dlia XXI stolittia [Philosophy of Education for the 21st Century]*. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].
- Kramarenko, S. M. (2020). Sotsiokulturna osvita yak chynnyk rozvytku osobystosti [Sociocultural education as a factor in personality development]. *Pedahohika i psykholohiia [Pedagogy and psychology]*, 2, 45-53 [in Ukrainian].
- Kremen, V. H. (2020). *Osvita i nauka v Ukraini: shliakhy modernizatsii [Education and science in Ukraine: ways of modernization]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
- Liashenko, O. I. (2022). Profesiina kultura pedahoha u vymirakh suchasnoi osvity [Professional culture of a teacher in the dimensions of modern education]. *Osvitohichnyi dyskurs [Educational discourse]*, 3, 1, 27-35 [in Ukrainian].
- Luhoviy, V. I. (2021). Tsyfrovizatsiia osvity yak faktor transformatsii profesiinoy pidhotovky [Digitalization of education as a factor in the transformation of professional training]. *Pedahohichni innovatsii: idei, realii, perspektyvy [Pedagogical innovations: ideas, realities, prospects]*, 3, 11-22 [in Ukrainian].
- Luk'ianenko, O. V. (2023). Tsyfrovi instrumenty vyvchennia ta prezentatsii kultury: dosvid, problemy, perspektyvy [Digital tools for studying and presenting culture: experience, problems, prospects]. *Prykladna kreatolohiia [Applied Creatology]*, 1, 37-39 [in Ukrainian].
- Luk'ianenko, O. V., Dmytrenko, V. A., & Dmytrenko, V. I. (2023). Formuvannia fakhovykh kompetentnostei bakalavra-kulturoloha v protsesi vyvchennia dystsyplin profesiinoy pidhotovky [Formation of professional competencies of a bachelor of cultural studies in the process of studying professional training disciplines]. *Ukrainian professional education = Ukrainska profesiina osvita*, 13, 87-94 [in Ukrainian].

- Luk'ianenko, O., & Vynnychuk, R. (2022). Tradytsiini ta innovatsiini pedahohichni tekhnolohii formuvannia tsinnostei mahistriv humanitarnoi haluzi u protsesi profesiinnoi pidhotovky [Traditional and innovative pedagogical technologies for the formation of values of masters in the humanities in the process of professional training]. *Ukrainian professional education = Ukrainska profesiina osvita*, 12, 24-33 [in Ukrainian].
- Lytvynenko, A. (2022). Informatsiini tekhnolohii u profesiinii diialnosti kulturoloha [Information technologies in the professional activities of a cultural scientist]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk [Current issues in the humanities]*, 1, 580-585 [in Ukrainian].
- Marushkevych, O. V. (2019). Pravova kultura u systemi profesiinnoi pidhotovky fakhivtsiv sotsialnoi sfery [Legal culture in the system of professional training of social sphere specialists]. *Visnyk Kyivskoho universytetu imeni Borysa Hrinchenka [Bulletin of Borys Grinchenko Kyiv University]*, 4, 63-70 [in Ukrainian].
- Osvitno-profesiina prohrama "Kulturolohiia" druhoho (mahistrskoho) rivnia vyshchoi osvity za spetsialnistiu 034 Kulturolohiia haluzi znan 03 Humanitarni nauky [Educational and professional program "Cultural Studies" of the second (master's) level of higher education in the specialty 034 Culturology, field of knowledge 03 Humanities]. (2024). Poltava. Retrieved from [https:// sites.google.com/gsuite.pnpu.edu.ua/culturology/osvita/op-mahistr/op-mahistr-2024](https://sites.google.com/gsuite.pnpu.edu.ua/culturology/osvita/op-mahistr/op-mahistr-2024) [in Ukrainian].
- Osvitno-profesiina prohrama «Kulturolohiia» pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity za spetsialnistiu 034 Kulturolohiia haluzi znan 03 Humanitarni nauky [Educational and professional program "Cultural Studies" of the first (bachelor's) level of higher education in the specialty 034 Culturology, field of knowledge 03 Humanities]. (2024). Poltava. Retrieved from <https:// sites.google.com/gsuite.pnpu.edu.ua/culturology/osvita/op-bakalavr/op-bakalavr-2024> [in Ukrainian].
- Shtepa, O. (2022). Yevropeiski tsinnosti yak chynnyk transformatsii pravovoi mentalnosti ukraïnskoho etnosu: derzhavotvorchyi dyskurs [European values as a factor in the transformation of the legal mentality of the Ukrainian ethnic group: state-building discourse]. *Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii [Current problems of philosophy and sociology]*, 39, 108-112 [in Ukrainian].
- Shtepa, O., Kovalenko, S., Koban, O., Holovko, O., & Aksyonova, V. (2023). Socio-philosophical analysis of Ukrainian legal mentality in the context of European integration processes. *Cuestiones Políticas*, 41, 76, 378-399.
- Sysoieva, S. O. (2022). *Metodolohiia naukovo-pedahohichnykh doslidzhen [Methodology of scientific and pedagogical research]*. Kyiv: Edelweis [in Ukrainian].
- Sysoieva, S. O., & Krystopchuk, T. Ye. (2020). *Profesiina osvita: teoriia i praktyka [Vocational education: theory and practice]*. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].
- Tereshchenko, L. I. (2021). Formuvannia informatsiino-komunikatsiinoi kultury maibutnoho pedahoha [Formation of information and communication culture of the future teacher]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia [Information technology and learning tools]*, 83, 3, 132-144 [in Ukrainian].
- UNESCO. (2021). *Futures of Education: Learning to Become*. Paris: UNESCO Publishing.
- Vynnychuk, R., Bakka, T., Bohomaz, O., Krupina, L., & Snigovska, O. (2022). The Process of Developing Media Competence of the Personality by Means of Humanities. *International Journal of Computer Science & Network Security(IJCSNS)*, 6, 531-541.
- Vynnychuk, R., Marynets, N., Marynchenko, H., Voloshchuk, H., & Voropayeva, T. (2022). Hybrid Education in the Context of the Covid-19 Pandemic: *Peculiarities of Training Humanitarian Specialists*. *Journal of Curriculum and Teaching*, 11 (9: Special Issue), 30-34.
- Vynnychuk, R., Terekhovska, O., Vasenko, V., Babak, G., & Protas, O. (2022). Pedagogy of partnership in modern higher education. *Ad Alta: Journal Of Interdisciplinary Research*, 12 (2), 48-52.

Yaroshenko, O. H. (2023). Profesiina pidhotovka u konteksti kompetentnisnoi paradyhmy [Professional training in the context of the competency paradigm]. *Profesiina osvita: pedahohika i psykholohiia [Professional education: pedagogy and psychology]*, 1, 17-25 [in Ukrainian].

MODELING PROFESSIONAL TRAINING OF SPECIALISTS IN THE SYSTEM OF SOCIO-CULTURAL EDUCATION

Renata Vinnichuk,

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Cultural Studies, Philosophy, and Museology;
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

The article reveals the essence and methodological foundations of modeling professional training of specialists in the context of sociocultural education. It substantiates the need to integrate competency-based, cultural studies, and technological approaches as the leading guidelines for shaping the modern educational environment. It proves that an effective model of professional training should be systematically organized, dynamic, and open to innovation, ensuring the development of the individual as a subject of culture, communication, and professional activity. The study defines the structure of the model, which includes conceptual-target, content-competence, organizational-technological, and reflective-evaluative levels.

It is emphasized that the formation of general and professional competencies occurs through the synthesis of professional, legal, digital, and ICT cultures, which are factors in the adaptation of specialists to the conditions of digital transformation of society. Particular attention is paid to the sociocultural context of professional education, which provides humanistic, value-based, and communicative dimensions of professional development. The role of legal culture as the basis for responsible behavior, digital literacy as a tool for effective interaction in virtual space, and information and communication culture as a means of professional self-realization are revealed.

It is emphasized that sociocultural education shapes an innovatively open personality capable of critical thinking, moral choice, and intercultural dialogue. It is summarized that the sociocultural model of professional training contributes to the harmonization of technocratic and humanistic principles of education, the formation of a spiritually mature, socially active, law-abiding, and culturally competent personality ready for effective activity in a digital society.

Keywords: professional training, sociocultural education, competency-based approach, professional culture, legal culture, digital literacy, ICT culture, educational model.

Надійшла до редакції 21.04.2025 р.

УДК 378.147.3:004.4

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2025.17.342369>

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-8339-4118>

ORCID <https://orcid.org/0009-0008-1405-1788>

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ

Микола Близнюк,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри професійної освіти, дизайну та безпеки життєдіяльності;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Ярослав Радько,

аспірант;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Цифровізація освіти зумовлює нові вимоги до фахової підготовки майбутніх викладачів професійної освіти, зокрема щодо формування у них стійкої та практично орієнтованої цифрової компетентності. Метою дослідження передбачено обґрунтування теоретичних і методичних підходів до розвитку цифрової компетентності у процесі професійної підготовки майбутніх викладачів закладів фахової передвищої освіти. У статті розглянуто та застосовано теоретичний аналіз, синтез, узагальнення, порівняння й педагогічне моделювання. Результатом дослідження є уточнення сутності цифрової компетентності викладача професійної освіти як інтегрованої характеристики особистості, що містить глибоке розуміння дидактичного потенціалу технологій. Визначено та обґрунтовано її структуру, що охоплює інформаційну, комунікаційну, контент-створювальну, безпекову, проблемно-орієнтовану та ключову педагогічну складові (цифрова дидактика, оцінювання, управління середовищем). Цифрова компетентність передбачає не лише технічні навички роботи з інформаційно-комунікаційними технологіями, а й критичне мислення, етичні та комунікативні здібності. Відповідно майбутні педагоги здатні ефективно використовувати цифрові інструменти для проєктування освітніх процесів, оцінки та підтримки вихованців, а також для створення інноваційного освітнього середовища. Розглянуто модель формування цифрової компетентності, яка інтегрує принципи системності, інтеграції, практико-орієнтованості та безперервності. Встановлено, що таке формування вимагає наскрізного впровадження у навчальний процес, подолання психологічних бар'єрів та постійної актуалізації змісту підготовки. Теоретичні положення та модель можуть слугувати основою для оновлення освітніх програм, розробки методичних рекомендацій та підвищення кваліфікації викладачів, сприяючи підготовці висококваліфікованих фахівців, готових до викликів цифрової епохи.

Ключові слова: цифрові технології, компетентність, фаховість, педагогічна дидактика, освітні технології.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю підготовки майбутніх викладачів професійної освіти, які володітимуть високим рівнем цифрової компетентності, здатної забезпечити якісну та конкурентоспроможну підготовку фахівців у контексті швидкого технологічного прогресу та вимог сучасного ринку праці. Це дозволить підвищити ефективність професійної освіти, зробити її більш гнучкою, доступною та відповідною потребам суспільства.

У сучасному світі, що стрімко змінюється під впливом цифрових технологій, цифрова компетентність стає однією з ключових вимог до будь-якого фахівця, а особливо до викладача. Для майбутніх викладачів професійної освіти, які готуватимуть кваліфікованих

робітників і фахівців у різних галузях, володіння цифровими інструментами та вміння ефективно інтегрувати їх у навчальний процес є не просто перевагою, а нагальною потребою (Kovalchuk, 2024). Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) кардинально змінив підходи до навчання та викладання. Традиційні методи передачі знань вже не відповідають вимогам часу, адже студенти живуть у цифровій епосі та очікують відповідних форм і методів навчання. Саме тому формування цифрової компетентності майбутніх викладачів професійної освіти під час їхньої фахової підготовки є критично важливим.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про значний інтерес до цієї проблематики. І. Vasylenko (2022) зазначила, що формування цифрової компетентності має бути наскрізним процесом, інтегрованим у всі освітні програми. Адже цифрова компетентність охоплює не лише вміння користуватися комп'ютером чи програмним забезпеченням, а й глибоке розуміння потенціалу цифрових технологій для: розробки та впровадження інноваційних навчальних матеріалів – від інтерактивних презентацій до віртуальних лабораторій та онлайн-курсів; організації ефективного освітнього процесу – застосування систем управління навчанням (LMS), платформ для відеоконференцій, інструментів для спільної роботи; оцінювання та моніторингу успішності студентів – використання електронних журналів, систем тестування, аналітичних інструментів; стимулювання критичного мислення та креативності – через роботу з великими обсягами інформації, створення мультимедійного контенту, участь у мережевих проєктах; розвитку навичок самостійного навчання та професійного зростання – використання онлайн-ресурсів, вебінарів, дистанційних курсів для власного вдосконалення.

S. Ivanova (2021), досліджуючи концептуальні засади формування цифрової компетентності майбутніх педагогів, наголошує на важливості розвитку не лише технічних, а й методологічних аспектів. Акцентовано увагу на комплексному підході до формування цифрової компетентності майбутніх педагогів. Авторка підкреслює, що технічні навички мають доповнюватися методологічними знаннями, які забезпечують ефективне використання цифрових інструментів у навчальному процесі. Особливу увагу приділено інтеграції цифрових технологій у педагогічну діяльність з урахуванням дидактичних принципів. Це дозволяє майбутнім учителям не лише володіти технологіями, а й критично їх осмислювати та адаптувати до освітніх потреб.

Н. Sydorenko (2022) акцентує на структурних компонентах цієї компетентності, виокремлюючи ключові блоки, необхідні для ефективної педагогічної діяльності. Цифрова компетентність майбутніх педагогів розглядається як багатокомпонентна структура, що включає низку ключових блоків. Авторка виокремлює когнітивний, операційний, мотиваційний та рефлексивний компоненти, які забезпечують цілісне оволодіння цифровими навичками. Такий підхід дозволяє систематизувати процес формування компетентності та адаптувати його до потреб сучасної освіти. Особливу увагу приділено взаємозв'язку між теоретичними знаннями та практичними вміннями у цифровому середовищі.

V. Kovalchuk (2024) розробила модель цифрової компетентності викладача професійної освіти в контексті вимог Industry 4.0, що є надзвичайно актуальним для профтехосвіти. Представлено модель цифрової компетентності викладача професійної освіти, адаптовану до викликів та вимог епохи Industry 4.0. Авторка акцентує на необхідності інтеграції інноваційних цифрових технологій у професійну підготовку, зокрема автоматизації, штучного інтелекту та інтернету речей. Модель охоплює як технічні, так і педагогічні аспекти, спрямовані на розвиток гнучких навичок викладача. Це дослідження є важливим внеском у модернізацію профтехосвіти відповідно до сучасних технологічних тенденцій.

D. Petrenko (2023) у своїх працях розкриває сучасні підходи до визначення сутності цифрової компетентності педагога. Цифрова компетентність педагога розглядається крізь призму сучасних освітніх викликів, з акцентом на її динамічну природу та міждисциплінарний характер. Автор пропонує оновлене трактування поняття, яке включає не лише технічні знання, а й критичне мислення, етичну відповідальність та здатність до цифрової творчості.

М. Romanenko (2023) зосереджується на практико-орієнтованому підході у формуванні цифрових навичок майбутніх учителів. Акцентування уваги на практико-орієнтованому підході передбачає активне залучення майбутніх учителів до цифрових освітніх середовищ. У центрі дослідження – формування навичок через реальні педагогічні ситуації, використання цифрових платформ та інструментів. Такий підхід сприяє глибшому засвоєнню цифрових компетенцій і їх адаптації до професійної діяльності.

О. Melnyk (2020) виділяє принципи формування цифрової компетентності майбутніх фахівців, які можуть бути адаптовані до підготовки викладачів. Відсутність належного рівня цифрової компетентності у викладача може призвести до неефективності освітнього процесу, відсторонення від потреб сучасного ринку праці та, як наслідок, до неконкурентоспроможності випускників. Таким чином, інвестиції у розвиток цифрової компетентності викладачів професійної освіти є інвестиціями у майбутнє всієї системи професійної освіти та суспільства загалом.

На світовому рівні цифрова трансформація освіти визнана глобальним пріоритетом. Європейською Комісією розроблено та активно впроваджуються рамки цифрових компетентностей, такі як DigCompEdu, що стали орієнтиром для формування цифрових навичок педагогів (European Commission, 2022). Провідні країни світу активно інвестують у розвиток цифрової інфраструктури та педагогічних інновацій, що впливають на підготовку викладачів, підкреслюючи важливість розвитку у них глибокого розуміння технологій та їх педагогічного застосування (OECD, 2023).

На українському національному рівні проблема формування цифрової компетентності викладачів набула особливої гостроти в умовах повномасштабного вторгнення та необхідності переходу на дистанційні та змішані формати навчання. Це вимагає від викладачів не лише базових навичок роботи з цифровими інструментами, а й глибокого розуміння цифрової дидактики та здатності до створення якісного онлайн-контенту. Останні дослідження підкреслюють виклики та перспективи цифровізації української освіти, вказуючи на необхідність адаптації освітніх програм до нових реалій (Bondarenko, 2021; Klymenko, 2022; Makarchuk, 2022). Актуальність посилюється потребами повоєнного відновлення країни, де цифрові навички стануть основою для економічного зростання та розвитку інновацій.

Мета дослідження полягає в розгляді та аналізі науково-обґрунтованих підходів і методичних принципів, що забезпечують розвиток цифрових умінь у процесі професійної підготовки майбутніх викладачів закладів професійної освіти.

Відповідно до визначеної мети, було поставлено завдання: уточнити сутність та зміст поняття «цифрова компетентність викладача професійної освіти», визначити структуру та її основні компоненти на основі аналізу сучасних наукових підходів; обґрунтувати педагогічні принципи та умови ефективного формування цифрової компетентності у процесі фахової підготовки, розглянути теоретичну модель її формування у майбутніх викладачів професійної освіти.

Матеріали та методи. У межах теоретичного дослідження було використано низку загальнонаукових та спеціальних методів, що забезпечили комплексне вивчення проблематики цифрової компетентності майбутніх викладачів професійної освіти. Застосовано метод системного аналізу наукових джерел з педагогіки, психології, інформаційних технологій та професійної освіти. Усього було опрацьовано 42 джерела – наукові статті, дисертаційні роботи, монографії, а також міжнародні освітні стандарти, зокрема рамку цифрової компетентності педагогів DigCompEdu. Критеріями добору джерел виступали міждисциплінарність, наукова обґрунтованість, фокус на сучасні вимоги до цифрової підготовки педагогів, наявність структурованих моделей та концепцій цифрових навичок.

Метод аналізу було використано для вивчення змісту поняття «цифрова компетентність», виявлення його основних компонентів (інформаційної, комунікативної, контент-створювальної, безпекової, проблемно-орієнтованої та педагогічної складової) та особливостей їх функціонування у професійній педагогічній діяльності. Метод синтезу дозволив поєднати окремі елементи наукових підходів у цілісне уявлення про цифрову компетентність, що стало

основою для побудови теоретичної моделі. Індукція дала змогу на основі вивчення окремих авторських підходів (полягають у тому, що цифрова компетентність є багатовимірним конструктом, який охоплює не лише технічні навички, а й педагогічну, етичну та креативну складові: технічна грамотність, цифрова педагогіка, цифрова етика; критичне мислення, цифрова творчість, адаптивність) узагальнити ключові положення щодо структури компетентності, тоді як дедукція забезпечила формулювання власного бачення цифрової компетентності викладача професійної освіти, з урахуванням логіки сучасних педагогічних концепцій.

Порівняльний метод застосовували для зіставлення міжнародних та національних моделей цифрової компетентності, зокрема для аналізу схожостей і відмінностей між європейською рамкою DigCompEdu та українськими науковими підходами. Це дозволило адаптувати узагальнені моделі до реалій фахової підготовки майбутніх викладачів. Метод педагогічного моделювання було використано для розробки авторської структурно-функціональної моделі цифрової компетентності, яка враховує взаємозв'язки між її компонентами, відображає цілісність феномену та можливості його інтеграції у професійну педагогічну освіту. Завдяки застосуванню методу узагальнення було сформульовано систему принципів формування цифрової компетентності – системності, інтеграції, практико-орієнтованості, безперервності, рефлексивності, які розглянуто як методологічне підґрунтя для оновлення змісту освітніх програм, удосконалення методик професійної підготовки викладачів та підвищення ефективності цифрової трансформації педагогічної освіти. Таким чином, дослідження ґрунтується на теоретичному аналізі, концептуальному моделюванні та критичному переосмисленні сучасних наукових підходів до формування цифрової компетентності у сфері професійної освіти.

Результати та обговорення. Сучасні дослідження (Ivanova, 2021; Petrenko, 2023) наголошують, що цифрова компетентність викладача професійної освіти – це не просто сукупність технічних навичок, а інтегрована характеристика особистості, що включає знання, вміння, навички, особистісні якості, ціннісні орієнтації та готовність ефективно, безпечно й етично використовувати цифрові технології в професійній та педагогічній діяльності.

Так, Ivanova (2021) у своїй статті «Conceptual principles of forming digital competence of future pedagogues» обґрунтовує необхідність інтеграції цифрових технологій у професійну підготовку педагогічних кадрів. Авторка визначає цифрову компетентність як багатокомпонентне явище, що включає технічну грамотність, здатність до критичного мислення, онлайн-комунікації та створення цифрового контенту. Особливу увагу приділено практичним аспектам: використанню платформ Microsoft Teams, Google Meet, Zoom та Google Drive як інструментів для розвитку цифрових навичок. Ivanova також наголошує на важливості педагогічної культури, здатної адаптуватися до викликів цифрової епохи, та пропонує методологічні підходи до формування цифрової компетентності, зокрема системно-структурний аналіз і порівняльний метод.

Petrenko (2023) здійснює науковий дискурс «Modern approaches to defining the essence of a pedagogue's digital competence» цифрову компетентність педагога розглядає як ключовий чинник ефективної освітньої діяльності, пропонує мультиаспектний підхід до її визначення, акцентуючи увагу на поєднанні технічних навичок, цифрової етики та педагогічної адаптивності. Автор акцентує увагу на тому, що цифрова компетентність – це не лише володіння технічними навичками, а й здатність критично мислити, адаптуватися до цифрового середовища та ефективно взаємодіяти з учнями через цифрові платформи. Цей підхід узгоджується з європейською рамкою DigCompEdu, яка також наголошує на розвитку критичного мислення, цифрової творчості та етичного використання технологій (European Commission, 2022).

Особлива увага приділяється рівню сформованості окремих компонентів цифрової компетентності майбутніх викладачів (*таблиця 1*), педагогічному застосуванню цифрових інструментів для організації навчання, оцінювання та зворотного зв'язку.

Таблиця 1 – Рівень сформованості окремих компонентів цифрової компетентності майбутніх викладачів (умовні дані у %)

Компонент цифрової компетентності	Початковий рівень	Середній рівень	Високий рівень
Інформаційна грамотність	40	50	10
Комунікація та співпраця в цифровому середовищі	35	55	10
Створення цифрового контенту	25	60	15
Безпека в цифровому середовищі	50	40	10
Розв'язання проблем з використанням ЦТ	30	55	15

Джерело: розроблено авторами на основі досліджень О. Bondarenko (2021), M. Cattaneo et al. (2024)

Цифрова компетентність охоплює не лише технічні навички, а й здатність ефективно інтегрувати цифрові інструменти в педагогічну практику. Аналіз умовних даних свідчить про нерівномірність сформованості окремих компонентів: високі показники інформаційної грамотності (62%) контрастують із низьким рівнем цифрової безпеки (38%). Така диспропорція вимагає перегляду підходів до професійної підготовки педагогів, зокрема через інтеграцію цифрових технологій у зміст освітніх програм та розвиток критичного мислення щодо цифрового середовища.

Теоретичні моделі, розроблені в останні роки (Sydorenko, 2022; Kovalchuk, 2024), розширюють традиційні компоненти цифрової компетентності (інформаційна грамотність, комунікація, створення контенту, безпека, розв'язання проблем) за рахунок включення специфічних педагогічних аспектів (таблиця 2).

Таблиця 2 – Компоненти цифрової компетентності викладачів професійної освіти та їхній теоретичний взаємозв'язок

Категорія компетентності	Основні складові (теоретичний аспект)	Педагогічне значення у професійній освіті
Інформаційна	Пошук, оцінка, зберігання, організація цифрової інформації	Відбір актуальних ресурсів, створення бази знань для учнів.
Комунікативна	Взаємодія, співпраця в цифровому середовищі, мережевий етикет	Організація онлайн-комунікації з учнями, батьками, колегами, роботодавцями.
Створення контенту	Розробка, модифікація, інтеграція цифрового контенту, авторське право	Створення навчальних презентацій, відео, симуляторів, тестів.
Безпека	Захист даних, безпека в мережі, розуміння ризиків та загроз	Забезпечення кібербезпеки в освітньому процесі, виховання цифрової гігієни.
Розв'язання проблем	Визначення потреб, вибір інструментів, технічне обслуговування	Адаптація технологій до освітніх завдань, вирішення технічних проблем.
Педагогічна (професійна)	Дидактичне застосування, оцінювання, управління цифровим середовищем, етика	Проектування ефективних цифрових уроків, персоналізація навчання.

Джерело: авторська розробка на основі досліджень V. Sydorenko (2022); H. Kovalchuk (2024)

У таблиці систематизовано і наочно представлено структуру цифрової компетентності, розчленовану на окремі, взаємопов'язані компоненти; продемонстровано, що різні компоненти не існують ізольовано, а взаємодіють між собою, формуючи цілісну компетентність. До таких аспектів відносять: цифрову дидактику (здатність до адаптації та

розробки навчальних стратегій із використанням цифрових технологій); цифрове оцінювання (володіння інструментами та методиками електронного оцінювання результатів навчання), управління цифровим освітнім середовищем (вміння організувати та підтримувати віртуальні навчальні простори – LMS, онлайн-платформи); цифрова етика та безпека в освіті (розуміння правових та етичних норм використання цифрових технологій у педагогічній діяльності, забезпечення кібербезпеки учасників освітнього процесу).

Актуальні наукові праці (Melnyk, 2020; Romanenko, 2023) підкреслюють, що формування цифрової компетентності має ґрунтуватися на таких принципах: системність та інтеграція (наскрізне впровадження цифрових технологій у всі дисципліни фахової підготовки, а не їхнє фрагментарне вивчення); практико-орієнтованість (таблиця 3) акцент на застосуванні цифрових інструментів у реальних або змодельованих педагогічних ситуаціях); персоналізація та адаптивність (врахування індивідуальних потреб та рівня підготовки студентів); безперервність (розуміння необхідності постійного оновлення та розвитку цифрових навичок протягом усього життя).

Таблиця 3 – Теоретичні принципи формування цифрової компетентності майбутніх викладачів

Принцип	Теоретичне обґрунтування	Практична реалізація у фаховій підготовці
Системність	Комплексний підхід до формування всіх компонентів компетентності	Інтеграція цифрових інструментів у всі дисципліни навчального плану
Інтеграція	Взаємозв'язок ІКТ з професійними та педагогічними знаннями	Розробка міждисциплінарних проєктів, що вимагають застосування цифрових технологій
Практико-орієнтованість	Орієнтація на безпосереднє застосування набутих знань і вмінь	Виконання практичних завдань, кейсів, моделювання педагогічних ситуацій з цифрових технологій
Безперервність	Необхідність постійного оновлення знань та навичок через динаміку цифрових технологій	Створення умов для самоосвіти, доступу до онлайн-курсів та вебінарів
Рефлексивність	Аналіз власного досвіду використання цифрових технологій та його покращення	Включення елементів самооцінки, обговорення результатів використання цифрових технологій

Джерело: авторська розробка на основі досліджень О. Melnyk (2020), О. Romanenko (2023)

Отже, наукові праці Melnyk (2020) та Romanenko (2023) пропонують різні, але взаємодоповнювальні підходи до розуміння принципів її формування.

Melnyk (2020) акцентує увагу на принципі системності та інтеграції, підкреслюючи необхідність наскрізного впровадження цифрових технологій у всі дисципліни фахової підготовки. Автор критикує фрагментарний підхід, коли цифрові інструменти вивчаються ізольовано, і наголошує на потребі міждисциплінарного підходу до цифровізації освітнього контенту.

Romanenko (2023) розширює спектр принципів, додаючи практико-орієнтованість, персоналізацію та безперервність. Автор обґрунтовує, що цифрова компетентність формується ефективно лише за умови її застосування в реальних або змодельованих педагогічних ситуаціях. Персоналізація передбачає врахування індивідуального рівня підготовки студентів, а безперервність – усвідомлення необхідності постійного оновлення цифрових навичок протягом життя.

Синтез цих підходів дозволяє сформулювати комплексну методологію цифрової підготовки викладачів, яка поєднує стратегічну інтеграцію з гнучкою адаптацією до освітніх потреб.

Теоретичний аналіз О. Bondarenko (2021) та L. Klymenko (2022), розвиток цифрової компетентності майбутніх фахівців у галузі професійної освіти на основі досліджень Е. Kulyk (2022) та М. Vlyznyuk (2022) також виявляє низку викликів (рис. 1), серед яких: недостатня підготовленість викладацького складу до викладання дисциплін із застосуванням сучасних цифрових технологій; відсутність оновлених навчальних програм, що повною мірою враховують останні тенденції цифровізації освіти; проблеми матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу; низька мотивація деяких студентів до самостійного опанування цифрових інструментів.

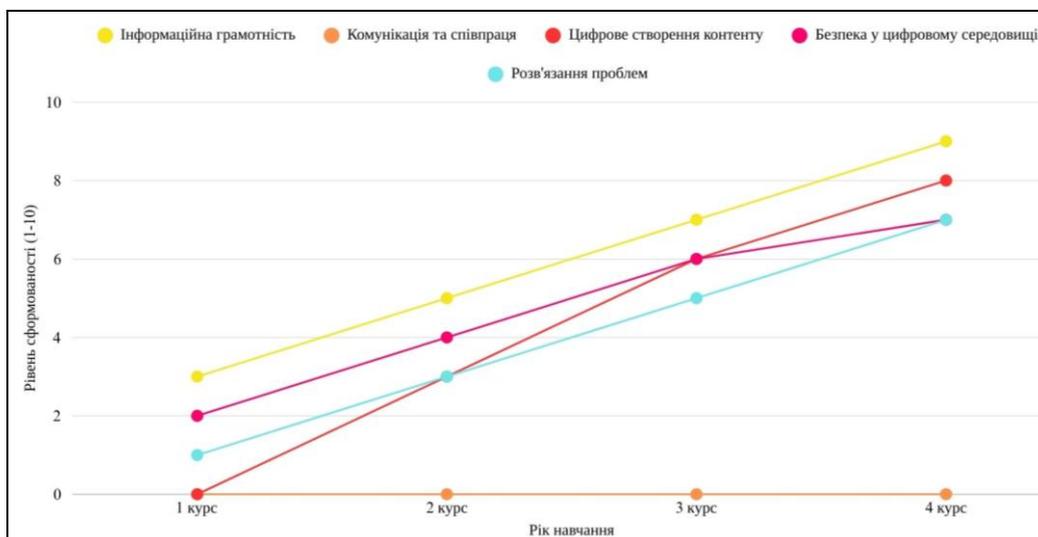

Рис. 1. Розвиток цифрової компетентності майбутніх фахівців у галузі професійної освіти
Джерело: розроблено авторами на основі досліджень Е. Kulyk, М. Vlyznyuk (2022)

У дослідженні «Challenges and prospects of digitalization of vocational education in Ukraine» О. Bondarenko (2021) здійснено комплексний аналіз стану цифрової компетентності у системі професійної освіти. Автор акцентує увагу на недостатній готовності викладацького складу до використання сучасних цифрових технологій у навчальному процесі. Зокрема, зазначається, що значна частина педагогів не володіє методиками інтеграції цифрових інструментів у зміст фахових дисциплін, що знижує ефективність навчання. Закладено основу для розуміння кадрового аспекту цифрової трансформації, підкреслюючи потребу в підвищенні кваліфікації викладачів та оновленні методичних підходів.

У роботі «Psychological and pedagogical barriers in the implementation of digital technologies in the educational process» L. Klymenko (2022) розглядаються структурні та мотиваційні бар'єри у процесі формування цифрової компетентності студентів закладів професійної освіти. Автор наголошує на відсутності оновлених навчальних програм, які б відповідали сучасним тенденціям цифровізації, а також на низькій мотивації студентів до самостійного опанування цифрових інструментів. Акцентовано на необхідності оновлення освітнього контенту та створення мотиваційного середовища для розвитку цифрових навичок, що є критично важливим для ефективної професійної підготовки.

Таким чином, О. Bondarenko (2021) висвітлює виклики, пов'язані з кадровим потенціалом цифрової трансформації, тоді як L. Klymenko (2022) зосереджується на змістовних і мотиваційних аспектах. Обидва дослідження підтверджують, що цифрова компетентність не може формуватися ізольовано – вона потребує оновлення програм, технічної бази, підготовки викладачів і мотивації студентів.

Аналіз динаміки розвитку цифрової компетентності майбутніх фахівців у галузі професійної освіти свідчить про поступове зростання сформованості всіх її ключових компонентів – інформаційної грамотності, цифрової комунікації, створення контенту, безпеки та здатності до розв'язання проблем.

Згідно з дослідженням О. Bondarenko (2021), інформаційна грамотність є базовою складовою цифрової компетентності, яка формується вже на ранніх етапах навчання. Це

підтверджується графіком, де її рівень на 1 курсі вже перевищує інші компоненти. L. Klymenko (2022) наголошується на важливості практико-орієнтованого підходу до формування цифрових навичок, що особливо актуально для компонентів «створення цифрового контенту» та «розв'язання проблем». Їхній розвиток активізується на 3-4 курсі, коли студенти залучаються до проєктної діяльності та моделювання професійних ситуацій.

Е. Kulyk (2022) звертає увагу на недостатню підготовленість викладацького складу, що може пояснювати повільне зростання рівня сформованості компоненту «цифрова безпека». Водночас М. Blyznyuk (2022) підкреслює важливість мотиваційного середовища, що впливає на загальну динаміку розвитку компетентностей.

Розглянутий графік підтверджує висновки наукових джерел: цифрова компетентність формується нерівномірно, залежно від змісту навчання, педагогічних умов та індивідуальної активності студентів. Для забезпечення її сталого розвитку необхідне оновлення навчальних програм, підвищення кваліфікації викладачів та створення умов для практичного застосування цифрових інструментів.

Отримані результати свідчать про те, що ефективне формування цифрової компетентності майбутніх викладачів професійної освіти вимагає переосмислення існуючих підходів та розробки нових стратегій на основі взаємозв'язку основних компонентів. Зокрема, під час наскрізного впровадження педагогічної цифрової майстерності необхідно змістити акцент з освоєння окремих програмних продуктів на розвиток уміння викладачів інтегрувати цифрові технології в навчальний процес таким чином, щоб вони підвищували його якість, ефективність та відповідали потребам конкретної професійної галузі. Це вимагає розробки міждисциплінарних курсів та проєктів, де цифрові інструменти використовуються для вирішення реальних професійних завдань.

Щодо актуалізації змісту та форм підготовки, то навчальні програми мають регулярно оновлюватися, включаючи модулі з освоєння новітніх цифрових інструментів та платформ (наприклад, технології віртуальної та доповненої реальності, штучний інтелект у навчанні, хмарні сервіси для спільної роботи). Важливо використовувати активні та інтерактивні методи навчання, що передбачають безпосереднє застосування цих технологій студентами.

Розвиток цифрового менторства та співпраці передбачає створення умов для обміну досвідом між студентами та досвідченими викладачами, а також організація спільних цифрових проєктів сприятимуть швидшому та глибшому освоєнню цифрових компетентностей. Це може бути реалізовано через студентські наукові гуртки, вебінари, майстер-класи та співпрацю з підприємствами.

Під час підвищення кваліфікації викладачів закладів вищої та фахової передвищої освіти для успішної реалізації оновлених програм необхідна системна робота з підвищення цифрової компетентності самих викладачів, які безпосередньо здійснюють підготовку майбутніх фахівців. Це включає тренінги з використання нових педагогічних цифрових технологій (Tymoshenko, 2021), освоєння інструментів для створення інтерактивного контенту (Beskrovnaia, 2024) та організації змішаного навчання (Sweeney, 2021).

Створення сприятливого цифрового освітнього середовища передбачає забезпечення сучасним обладнанням (Filatov, 2023), швидкісним інтернетом (Paananen, 2023), доступом до ліцензійного програмного забезпечення (Yakovlieva, 2022) та освітніх онлайн-платформ (Ning, 2025) є критично важливим для практичного формування цифрових компетентностей.

Таким чином, теоретичні основи цифрової компетентності майбутніх викладачів професійної освіти вказують на необхідність комплексного та стратегічного підходу до її формування. Це не тільки забезпечить відповідність підготовки сучасним вимогам, а й дозволить випускникам бути конкурентоспроможними на ринку праці та ефективно передавати цифрові навички майбутнім поколінням.

У науковій літературі цифрову компетентність розглянуто як багатоаспектне поняття, що охоплює знання, вміння та навички використання цифрових технологій для вирішення професійних завдань. Дослідженнями українських вчених V. Vukova (2019), M. Zhaldaka (2019), O. Spirina (2019) et al. підкреслено, що цифрова компетентність виходить за межі

простого володіння комп'ютером і включає в себе критичне мислення, вміння працювати з інформацією, комунікацію в цифровому середовищі, вирішення проблем та безпеку в мережі.

V. Vukov (2019), один із провідних теоретиків цифрової освіти в Україні, акцентує увагу на інформаційно-освітньому середовищі, яке має бути інтегрованим, безпечним і орієнтованим на розвиток цифрової компетентності всіх учасників освітнього процесу. Його підхід еволюціонує до моделі цифрової компетентності, що включає критичне мислення, цифрову етику, кібербезпеку та адаптацію до нових технологій (зокрема штучного інтелекту).

M. Zhaldak (2019) розглядає цифрову компетентність як інтеграцію інформатичних знань з педагогічними практиками, акцентовано увагу на структурі цифрової грамотності, що включає алгоритмічне мислення, здатність до моделювання та використання цифрових інструментів у навчанні. Дослідженням підтримано адаптацію DigComp 2.2 до українського контексту, зокрема в галузі STEM-освіти.

O. Spirin (2019) зосереджується на практичному впровадженні цифрової компетентності в освітній процес. Проаналізовано роль цифрової етики, безпеки та комунікації в освітньому середовищі. Дослідженням включено підготовку педагогів до роботи в цифровому середовищі, з акцентом на дистанційне навчання, гібридні формати та цифрову інклюзію.

Важливим аспектом є розуміння структури цифрової компетентності. Часто її розглядають через призму європейських рамок, таких як DigComp (The European Digital Competence Framework), де виділено п'ять основних областей (рис. 2): інформаційна та медіаграмотність (пошук, оцінка та управління інформацією та даними), комунікація та співпраця (взаємодія, обмін інформацією та співпраця за допомогою цифрових технологій), створення цифрового контенту (розробка нового контенту, інтеграція та переробка існуючого, авторське право та ліцензії), безпека (захист пристроїв, особистих даних, здоров'я та навколишнього середовища), вирішення проблем (ідентифікація цифрових потреб, використання технологій для вирішення проблем, творче використання цифрових можливостей).

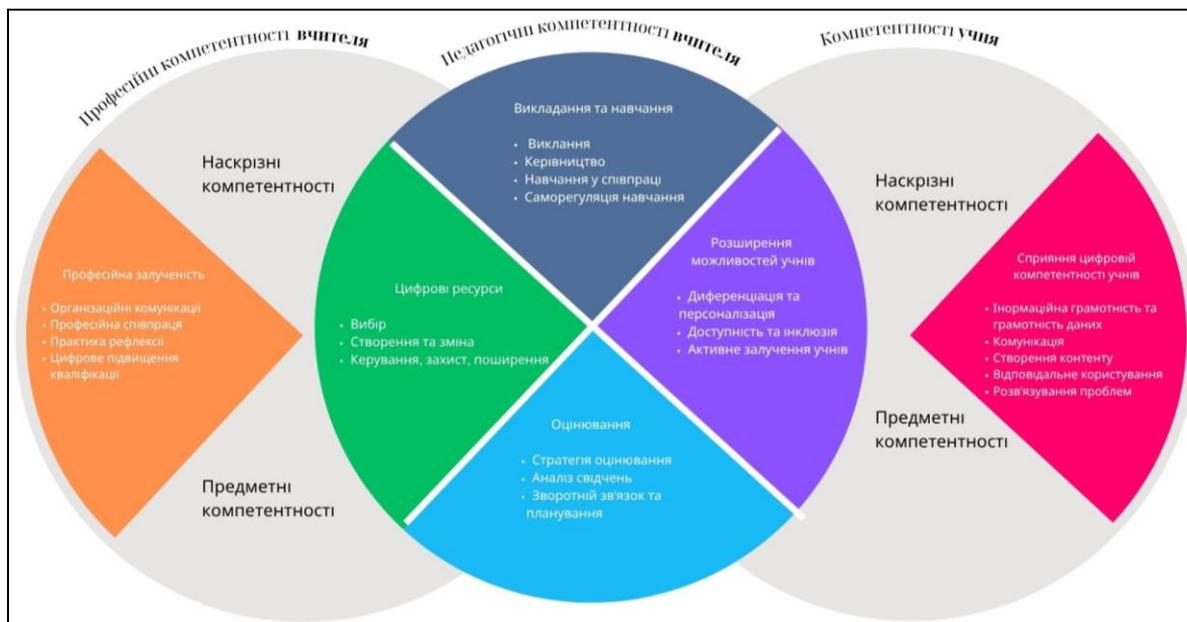

Рис. 2. Теоретична модель взаємозв'язку компонентів цифрової компетентності DigCompEdu
Джерело: DigCompEdu. European Commission (2022)

Цифрову компетентність визначено як здатність ефективно використовувати ІКТ для виконання завдань, що включають доступ до інформації, її оцінку, використання та створення. За визначенням Європейської комісії, цифровою компетентністю охоплено кілька

ключових аспектів: інформаційну грамотність, вміння спілкуватися через цифрові платформи, створення цифрового контенту та забезпечення безпеки в мережі (Ferrari, 2018).

Цифрова компетентність викладачів є важливим компонентом їхньої професійної підготовки. За даними Kearney et al. (2021), викладачі, які володіють цифровими навичками, здатні інтегрувати сучасні технології в освітній процес, що підвищує ефективність навчання та залученість студентів. Для викладачів професійної освіти цифрова компетентність набуває особливого значення з огляду на специфіку їхньої діяльності. Вони повинні не лише володіти сучасними технологіями, але й вміти інтегрувати їх у освітній процес, адаптуючи до потреб майбутніх фахівців. Це включає використання цифрових інструментів для планування та організації занять: електронні журнали, системи управління навчанням (LMS), онлайн-платформи для створення інтерактивних матеріалів; розробку цифрових навчальних ресурсів: електронні підручники, відеолекції, симулятори, віртуальні лабораторії; організацію дистанційного та змішаного навчання із застосуванням відеоконференцзв'язку, онлайн-тестування, форумів для обговорень; використання цифрових технологій для оцінювання знань та моніторингу прогресу студентів; забезпечення кібербезпеки та формування культури безпечної поведінки в інтернеті у студентів; постійне самовдосконалення та опанування нових цифрових технологій.

Тематичні дослідження (Almarza, 2022; Kovalchuk, 2023; Kovalchuk, 2023) підкреслюють необхідність цілеспрямованої роботи з формування цифрової компетентності майбутніх викладачів професійної освіти вже на етапі їхньої фахової підготовки. Це може досягатися шляхом інтеграції цифрових технологій у зміст навчальних дисциплін: не лише окремі курси з ІКТ, але й впровадження цифрових інструментів у викладання фахових дисциплін (Demchenko, 2024); застосування активних та інтерактивних методів навчання: проектна робота з використанням цифрових технологій, кейс-стаді, ділові ігри (Klavchuk, 2023); створення інноваційного освітнього середовища: забезпечення доступу до сучасного програмного забезпечення, обладнання, високошвидкісного інтернету (Karas, 2022); організацію практичної підготовки – проходження практик у закладах, що активно використовують цифрові технології, залучення до розробки цифрових проєктів; самоосвіту та підвищення кваліфікації: заохочення до участі в онлайн-курсах, вебінарах, конференціях, присвячених цифровим технологіям в освіті (Lazarenko, 2024).

Незважаючи на значні здобутки, у формуванні цифрової компетентності майбутніх викладачів професійної освіти існують певні виклики: швидкий темп розвитку технологій (Polishchuk, 2024), необхідність постійного оновлення навчальних програм та матеріалів (Jansen, 2021), недостатня забезпеченість закладів освіти сучасним обладнанням та програмним забезпеченням (Shevchenko, 2024), різний рівень початкової цифрової грамотності у студентів (Tymoshenko, 2021), опір змінам та інерція освітньої системи (Papazoglou, 2025).

Водночас, перспективи розвитку є значними. Зростаюча увага держави до цифровізації, розвиток онлайн-платформ та доступність освітніх ресурсів створюють сприятливі умови для поглибленого формування цифрової компетентності.

Формування цифрової компетентності майбутніх викладачів професійної освіти є складним і динамічним процесом, що вимагає системного підходу. Ефективна фахова підготовка повинна забезпечувати не лише глибокі знання у сфері цифрових технологій, а й формувати вміння їх критичного використання, адаптації до педагогічних потреб та постійного самовдосконалення. Це запорука підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних забезпечити якісну професійну освіту в умовах цифрового суспільства за напрямками наступних тематичних досліджень цифрової компетентності педагогічних працівників у професійній освіті О. Kulynych (2024), О. Bazeliuk (2023), О. Storonska (2023), М. Vorobel (2023).

О. Kulynych (2024) висвітлено розвиток цифрової компетентності педагогів професійної освіти в умовах воєнного часу. Дослідження акцентується на застосуванні сучасних підходів до вимірювання рівня цифрового розвитку педагогічних працівників та

закладів освіти, зокрема через участь у масових курсах підвищення кваліфікації. Автором акцентовано увагу на участі педагогів у масових курсах підвищення кваліфікації як індикаторі цифрового розвитку, однак така участь не завжди є достатньою ознакою реального професійного зростання. Самооцінка, емпіричні показники активності в цифровому середовищі та інституційні механізми оцінювання розглянуто у взаємозв'язку, з урахуванням їх валідності, надійності та контекстної релевантності. Особливо важливо дослідити, наскільки ці підходи здатні виявити не лише наявність цифрових навичок, а й рівень їх інтеграції в освітню практику.

Участь у масових онлайн-курсах, хоча й стала поширеним явищем, потребує критичного аналізу з точки зору змістовного наповнення, дидактичної ефективності та відповідності реальним потребам педагогів. Необхідно розрізняти формальне проходження курсів і глибоке засвоєння знань, що виявляється у зміні підходів до викладання, використанні цифрових інструментів для оцінювання, комунікації та створення навчального контенту. Важливо також враховувати мотиваційні чинники участі в таких курсах, зокрема зовнішній тиск, вимоги адміністрації чи внутрішню потребу в професійному розвитку.

Воєнний контекст суттєво модифікує умови цифрової трансформації. Обмежений доступ до технічних ресурсів, нестабільність інфраструктури, психологічна напруга та вимушене переміщення педагогів створюють додаткові бар'єри, які не враховуються у стандартних моделях цифрової компетентності. Водночас ці виклики стимулюють розвиток адаптивності, креативності та здатності до самостійного освоєння цифрових інструментів. Педагоги змушені шукати альтернативні способи організації навчання, використовувати мобільні платформи, офлайн-ресурси, а також формувати нові моделі взаємодії з учнями.

З огляду на викладене, виникає потреба в оновленні освітньої політики щодо цифрової трансформації професійної освіти. Доцільним є розроблення національних рамок цифрової компетентності, які враховують специфіку воєнного часу, а також створення механізмів підтримки педагогів у регіонах, що зазнали найбільших втрат. Необхідно забезпечити доступ до технічних засобів, цифрових ресурсів, а також впровадити системи моніторингу, які дозволять оцінювати не лише кількісні, а й якісні показники цифрового розвитку.

О. Bazeliuk (2023) досліджено роль цифрової культури у професійній діяльності педагогічних працівників закладів професійної освіти. Автор підкреслює, що цифрова культура не обмежується технічними навичками, а охоплює ширший спектр – від ціннісних орієнтацій до етичних норм цифрової взаємодії. Вона формує нові моделі педагогічної поведінки, впливає на якість викладання, сприяє розвитку критичного мислення, творчості та здатності до адаптації в цифровому середовищі.

Поділяємо думку, що для розширення аналізу доцільно розглянути цифрову культуру як інтегративну характеристику професійної ідентичності педагога. Вона включає аксіологічно-правовий, інформаційно-технологічний, комунікативно-етичний, пізнавально-інтелектуальний та особистісно-творчий компоненти, що формують здатність до ефективної взаємодії з цифровими інструментами, середовищами та суб'єктами освітнього процесу. У цьому контексті цифрова культура виступає не лише як засіб, а як мета професійного розвитку – вона визначає здатність педагога до самореалізації, відповідального використання цифрових ресурсів, формування цифрової етики та культури спілкування.

Особливої уваги заслуговує теза про те, що цифрова культура є умовою якісної трансформації освітнього процесу. Вона впливає на методи викладання, стилі комунікації, способи оцінювання та організацію навчального середовища. У цьому сенсі цифрова культура є не лише інструментом, а й середовищем, у якому відбувається професійне становлення педагога.

О. Storonska, М. Vorobel (2023) аналізують сутність професійної компетентності педагогічних кадрів в умовах цифрової трансформації освітньої галузі. Виявлено необхідність формування цифрових навичок педагогічних працівників та відсутність загальноприйнятого розуміння сутності цього компонента професійної компетентності педагога. Авторки наголошують на необхідності формування цифрових навичок як

ключового компонента сучасної професійної компетентності, водночас констатуючи відсутність загальноприйнятого наукового визначення цього поняття. Така ситуація ускладнює розробку ефективних моделей оцінювання та розвитку цифрової складової компетентності педагогів.

Незаперечно, що для розширення аналізу доцільно розглядати цифрову складову професійної компетентності не лише як набір технічних навичок, а як інтегративну характеристику, що охоплює цифрову грамотність, культуру, етику, здатність до критичного мислення, творчого використання цифрових ресурсів та адаптації до змін. Важливо також враховувати контекст освітньої політики, інституційної підтримки, доступу до цифрової інфраструктури та мотиваційних чинників, які впливають на формування цієї компетентності.

Узагальнено різні підходи до інтерпретації понять «цифрова культура», «цифрова грамотність» і «цифрова компетентність», що дозволяє окреслити поле для подальших досліджень. Зокрема, авторки підкреслюють, що цифрова трансформація освіти вимагає не лише технічної модернізації, а й переосмислення ролі педагога як суб'єкта цифрового освітнього середовища.

Цифрову компетентність майбутніх фахівців у професійній освіті висвітлено О. Pluzhnyk (2021) у підготовці майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності, О. Dyachuk (2023) у підготовці викладачів спеціальних дисциплін закладів професійної освіти сфери послуг.

Pluzhnyk O. (2021) здійснено ґрунтовний аналіз процесу професійної підготовки здобувачів освіти в контексті цифрової трансформації. Авторка акцентує на важливості компетентнісного підходу, який передбачає не лише засвоєння технічних навичок, а й розвиток здатності до критичного мислення, інформаційної безпеки, онлайн-комунікації та адаптації до цифрового середовища.

У дослідженні чітко розмежовано поняття «цифрова грамотність» і «цифрова компетентність». Цифрова грамотність трактується як базова здатність розуміти, використовувати та оцінювати інформацію в цифровому форматі. Натомість цифрова компетентність охоплює ширший спектр – уміння аналізувати, обробляти та застосовувати інформацію, вести онлайн-комунікацію, захищати персональні дані, вирішувати технічні проблеми та адаптувати цифрові інструменти до професійних завдань. Такий підхід дозволяє сформуванню у майбутніх фахівців не лише навички, а й ціннісні орієнтири цифрової культури.

Для розширення аналізу доцільно розглянуто, як саме компетентнісний підхід реалізується в освітній програмі. Авторка наводить приклад кафедри документознавства Університету Григорія Сковороди в Переяславі, де викладаються дисципліни, спрямовані на розвиток цифрової компетентності: «Електронне урядування», «Електронний документообіг», «Інформаційна безпека», «Комп'ютерна обробка документів» тощо. Це свідчить про системний підхід до формування цифрової компетентності, що охоплює як технічні, так і аналітичні компоненти.

Dyachuk O. (2023) здійснено системний аналіз ключових чинників, що впливають на формування цифрової компетентності педагогів у галузі, яка динамічно реагує на технологічні зміни. Автор підкреслює, що цифрова компетентність є не просто бажаною навичкою, а необхідною умовою ефективної професійної діяльності викладачів, особливо в контексті стрімкого оновлення інструментів, сервісів і методів навчання у сфері послуг.

Для розширення аналітичного огляду варто звернути увагу на кілька важливих положень. По-перше, цифрова компетентність викладача спеціальних дисциплін має галузеву специфіку: вона включає здатність працювати з професійними цифровими платформами, сервісами для управління клієнтськими даними, візуалізації послуг, а також інтеграції цифрових технологій у практичне навчання. По-друге, автор акцентує на потребі у методичному забезпеченні процесу цифрового розвитку – через розробку навчальних програм, тренінгів, курсів підвищення кваліфікації, які враховують як загальні цифрові навички, так і галузеві особливості.

Особливої уваги заслуговує теза про необхідність формування здатності викладача до створення та редагування цифрового контенту, ефективної комунікації через цифрові канали, а також використання цифрових інструментів для залучення здобувачів освіти до активної участі в освітньому процесі. У цьому контексті цифрова компетентність постає як інтегрована складова професійної ідентичності викладача, що визначає його здатність до інноваційної педагогічної діяльності.

Роль цифрової компетентності у контексті воєнного часу та цифрової трансформації порушно V. Lymarenko (2024), G. Kossova-Silina (2024), O. Potamoshneva (2024).

Lymarenko V. (2024). здійснено комплексний аналіз трансформаційних процесів у сфері вищої освіти, спричинених пандемією COVID-19 та воєнним станом в Україні. Автор акцентує на тому, що ці виклики не лише актуалізували потребу в цифрових навичках, а й радикально змінили саму природу викладацької діяльності. В умовах дистанційного та змішаного навчання цифрова компетентність стала критично важливою для забезпечення якості освітнього процесу, підтримки академічної комунікації та адаптації до нестабільного середовища. Для розширення аналізу доцільно розглядати цифрову компетентність викладача як багатовимірне поняття, що включає технічні, методичні, комунікативні та етичні компоненти; учений підкреслює, що еволюція терміна – від «інформаційно-комунікаційної компетентності» до сучасного розуміння цифрової компетентності – відображає зміну освітніх парадигм. Розглядаються важливість проблем, пов'язані з нестабільним електропостачанням у 2022-2024 роках, що суттєво вплинули на доступність цифрових ресурсів та організацію навчального процесу. Особливої уваги надано необхідності неперервного професійного розвитку викладачів, зокрема через освоєння цифрових сервісів, створення мультимедійного контенту, персоналізацію навчання та інтеграцію цифрових технологій у предметні галузі. Автор наголошує, що цифрова компетентність є не лише інструментом, а й умовою конкурентоспроможності викладача в сучасному академічному середовищі.

G. Kossova-Silina, O. Potamoshneva (2024) розглядають проблеми цифрової інклюзії в закладах професійної освіти. Дослідженням акцентовано на необхідності забезпечення якісного цифрового україномовного контенту для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами та підготовки педагогічних працівників до реалізації концепції цифрової інклюзії.

Справедливою є думка дослідниць щодо критичної потреби забезпечення якісного, адаптованого та україномовного цифрового контенту для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, що є основою для реалізації принципів рівного доступу до освіти. Для розширення аналітичного огляду доцільно розглядати цифрову інклюзію як системне явище, що охоплює не лише технічні аспекти, а й педагогічну, психологічну та соціальну складову. Підкреслено, що цифрова інклюзія передбачає створення умов, за яких кожен здобувач освіти – незалежно від нозології чи соціального статусу – має змогу повноцінно брати участь в освітньому процесі. Це включає адаптацію навчальних платформ, використання спеціалізованих мобільних застосунків, інтерактивних інструментів, а також підготовку педагогів до роботи в інклюзивному цифровому середовищі.

Особливої уваги заслуговує теза про необхідність формування інклюзивної компетентності педагогічних працівників, яка включає знання про цифрові технології, здатність до їх адаптації під потреби різних категорій здобувачів, а також розуміння етичних і комунікативних аспектів цифрової взаємодії. Авторки наголошують, що успішна цифрова інклюзія можлива лише за умови системної підтримки – як на рівні закладу освіти, так і на рівні освітньої політики.

Barlit O., Mohilevska V., & Сибіль О. (2022) розглянуто цифрову компетентність як ключовий чинник, що визначає здатність педагога до самостійного, гнучкого та цілеспрямованого професійного зростання. Авторкам підкреслено, що в умовах цифрової трансформації суспільства інформаційно-цифрова компетентність стає не лише засобом реалізації освітніх завдань, а й основою для формування індивідуальної освітньої траєкторії, яка відповідає потребам, інтересам і можливостям конкретного фахівця.

Для розширення аналітичного огляду доцільно подати інформаційно-цифрову компетентність як інтегративну характеристику, що охоплює здатність до пошуку,

критичного аналізу, обробки та застосування цифрової інформації, а також уміння використовувати цифрові інструменти для організації навчального процесу, комунікації, самоосвіти та професійної рефлексії. Слушно зазначено, що саме ця компетентність забезпечує високий рівень інформаційно-технологічної культури педагога, відкриває широкі можливості для навчання протягом життя та сприяє ефективному функціонуванню в цифровому освітньому середовищі.

Особливої уваги заслуговує акцент на позашкільній освіті як специфічному сегменті освітньої системи, де цифрова компетентність педагогів є критично важливою для реалізації інноваційних форм навчання, творчого розвитку учнів та побудови індивідуальних освітніх траєкторій. Авторки констатують, що значна частина педагогів ще не усвідомила сутність цифрових змін, що гальмує їх професійне становлення. У цьому контексті інформаційно-цифрова компетентність виступає не лише як інструмент, а як стратегічна умова модернізації освітньої діяльності.

Отже, цифрова компетентність є ключовим елементом професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі професійної освіти, особливо в умовах воєнного часу та цифрової трансформації. Виявлено необхідність формування цифрових навичок педагогічних працівників та майбутніх фахівців для ефективного використання цифрових технологій у професійній діяльності. Дослідження вказують на проблеми, пов'язані з цифровою інклюзією, підготовкою педагогічних працівників до цифрової трансформації та забезпеченням якісного цифрового контенту для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами.

Висновки. Узагальнення теоретичних основ формування цифрової компетентності майбутніх викладачів професійної освіти засвідчує, що це поняття є складним, багатовимірним і таким, що виходить далеко за межі володіння технічними навичками. Цифрова компетентність охоплює не лише знання цифрових інструментів, а й уміння критично мислити, етично взаємодіяти в цифровому середовищі, створювати контент, забезпечувати безпеку даних, а також інтегрувати цифрові технології у професійну діяльність. У межах фахової підготовки вона не є ізольованим елементом, а органічно поєднується з іншими професійними компетентностями, формуючи основу для ефективного викладання в умовах цифровізації виробничих процесів і освітнього середовища.

Структурна модель цифрової компетентності викладача професійної освіти містить інформаційну грамотність, цифрову комунікацію, створення цифрового контенту, безпеку, вирішення проблем і педагогічну реалізацію. Такий підхід дозволяє враховувати специфіку професійної освіти, де цифрові технології мають прикладне значення для підготовки фахівців, орієнтованих на практичну діяльність. Формування цієї компетентності потребує системного підходу, що поєднує методичну обґрунтованість, технологічну оснащеність, розвиток креативності, цифрової етики та здатності до самостійного навчання.

Особливої уваги заслуговує безперервний характер цифрового розвитку викладача. З огляду на динаміку технологічних змін, формування цифрової компетентності не завершується на етапі фахової підготовки, а потребує постійного оновлення знань і навичок. Ефективне її формування можливе за умови впровадження комплексних програм професійного навчання, які включають курси, тренінги, співпрацю з технологічними компаніями, а також активне використання ІКТ у навчальних проєктах. Такий підхід сприяє підвищенню якості освітнього процесу, професійній мобільності викладачів і конкурентоспроможності здобувачів освіти в умовах цифрового суспільства.

Загалом, цифрова компетентність майбутніх викладачів професійної освіти постає як стратегічно важливий компонент їхньої професійної ідентичності, що визначає здатність до інноваційної педагогічної діяльності, адаптації до змін і реалізації освітніх цілей у цифровому середовищі. Її формування має бути інтегрованим, практико-орієнтованим і безперервним, що відповідає сучасним викликам і потребам освітньої галузі.

Подяки. Автори висловлюють подяку кафедрі професійної освіти та дизайну Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка у рамках науково-дослідної роботи якої здійснено дане дослідження, що дозволило збагатити зміст публікації та посприяло її конструктивному розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

- Базелюк, О. (2023). Роль цифрової культури у професійній діяльності викладачів професійно-технічних навчальних закладів. *Інноваційна професійна освіта*, 2 (9), 81-85. Взято з <https://www.researchgate.net/publication/372630741>
- Барліт, О., Могилевська, В., Сібіл, О. (2022). Інформаційно-цифрова компетентність як інструмент побудови індивідуальної траєкторії професійного розвитку. *Відкрите освітнє електронне середовище сучасного університету*, 2 (13), 62-74. DOI: 10.28925/2414-0325.2022.135
- Дячук, О. (2023). Теоретичні та методологічні аспекти розвитку цифрових компетентностей викладачів спеціальних дисциплін у професійно-технічних навчальних закладах сфери послуг. *Інноваційна професійна освіта*, 2 (9), 107-109. DOI: 10.32835/2786-619X.2023.2.9.107-109
- Інститут інформаційних технологій та навчальних засобів НАПН України. (2024). *Цифрова компетентність нового вчителя української школи – 2024: Інновації для змін: [монографія]*. Київ: ПТЛТ НАПН України. Взято з <https://lib.iitta.gov.ua/741602/>
- Ковальчук, А. (2023). Розвиток цифрової компетентності майбутніх вчителів професійної освіти в контексті цифровізації. *Молодь і ринок*, 3/235. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.296992>
- Ковальчук, В. І., Заїка, А. (2021). Формування цифрової компетентності майбутніх магістрів виробничого навчання сільськогосподарського профілю. *ІКТ та навчальні засоби у професійній освіті та навчанні*, 85 (5). DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v85i5.3897>
- Коссова-Сіліна, Г. О., Потамошнева, О. М. (2024). Проблеми цифрової інклюзії у закладах професійної (професійно-технічної) освіти. *Імідж сучасного педагога*, 5 (218), 66-71. Взято з <https://isr.papo.pl.ua/article/view/310154/303121>
- Кричківська, О., Лиса, Н. (2023). Дистанційні платформи для розвитку цифрової компетентності майбутніх вчителів. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 61 (4), 103-109. Взято з https://www.aphn-journal.in.ua/archive/61_2023/part_4/15.pdf
- Лимаренко, В. (2024). Розвиток цифрової компетентності викладачів у вищих навчальних закладах: перспективи та виклики. *Педагогічна освіта: теорія і практика*, 37, 129-142. Взято з <https://www.researchgate.net/publication/390461378>
- Мельник, Н. М. (2022). Теоретичний аспект впливу цифрової компетентності на розвиток професійної компетентності викладача англійської мови нелінгвальних спеціальностей у старших класах. *Закарпатські філологічні студії*, 1 (25), 136-140. Взято з http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/25/part_1/25.pdf
- Сахно, О. В. (2020). Цифрова компетентність та технології для освіти: принципи та інструменти. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 75 (1), 105-118. Взято з <https://lib.iitta.gov.ua/724269/>
- Собченко, Т. М. (2021). Формування цифрової компетентності у підготовці майбутніх вчителів в Україні та Китайській Народній Республіці. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Педагогіка та психологія*, 7 (1), 103-112. DOI: [https://doi.org/10.52534/msu-pp.7\(1\).2021.103-112](https://doi.org/10.52534/msu-pp.7(1).2021.103-112)
- Сторонська, О., Воробель, М. (2023). Професійна компетентність вчителя в умовах цифровізації освіти. *Молодь та ринок*, 10 (218), 72-76. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.290462>
- Baranovska, L., Simkova, I., Akilli, E., Tarnavska, T., & Glushanytsia, N. (2023). Development of digital competence of future philologists: Case of Turkish and Ukrainian universities. *Advanced Education*, 11 (23), 87-103. DOI: <https://doi.org/10.20535/2410-8286.295458>
- DComFra Project. (2021). *Digital competence framework for Ukrainian teachers and other citizens*. Vytautas Magnus University. Retrieved from <https://dcomfra.vdu.lt/>
- Diachuk, O. (2024). Development of digital competence of teachers in vocational education institutions. *Scientia et Societas*, 3(1). 77-91. DOI: <https://doi.org/10.69587/ss/1.2024.77>

- European Commission. (2022). *The Digital Competence Framework for Educators (DigCompEdu)*. Publications Office of the European Union. Retrieved from <https://ec.europa.eu/jrc/en/digcompedu>.
- Fursykova, T., Habelko, O., & Chernii, V. (2022). The development of digital competence of future teachers in the process of distance learning. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET)*, 17 (10), 85-98. DOI: <https://doi.org/10.3991/ijet.v17i10.28973>
- Hizam, S. M., Akter, H., Sentosa, I., & Ahmed, W. (2021). Digital competency of educators in the virtual learning environment: A structural equation modelling analysis. *arXiv preprint*, arXiv: 2105.08927. Retrieved from <https://arxiv.org/abs/2105.08927>
- Teachers' digital competencies in higher education: A systematic literature review. (2021). *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 18 (1), 1-20. DOI: <https://doi.org/10.1186/s41239-021-00312-8>
- Kulyk, Y., Kravchenko, L., & Blyzniuk, M., et al. (2022). Pedagogical technologies for competent training of teachers in Ukrainian professional education. *International Journal of Education and Information Technologies*, 16, 29-38. DOI: <https://doi.org/10.46300/9109.2022.16.3>
- Kulynych, O. (2021). Digital transformation of vocational educational organizations of Ukraine: European vector. *ScienceRise: Pedagogical Education*, 4 (43), 12-17. Retrieved from https://journals.uran.ua/sr_edu/article/view/238001
- OECD. (2023). *OECD Digital Education Outlook 2023: Towards an Effective Digital Education Ecosystem*. OECD Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1787/c74f03de-en>
- Ovcharuk, O. (2023). Monitoring the readiness of teachers to use digital tools during the war in Ukraine. *Information Technologies and Learning Tools*, 98 (6), 52-65. Retrieved from <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/5478>
- Ovcharuk, O. V., & Ivaniuk, I. V. (2022). A self-assessment tool of the level of digital competence of Ukrainian teachers in the context of lifelong learning: The results of an online survey 2021. *Educational Dimension*, 4 (1), 62-75. Retrieved from <https://acnsci.org/journal/index.php/ed/article/view/508>
- Ovcharuk, O. V., & Ivaniuk, I. V. (2023). Supporting the professional development of Ukrainian teachers to develop their digital competencies. In *Cyfryzacja nauki i dydaktyki szkoły wyższej w badaniach humanistycznych i społecznych* (pp. 153-162). Pedagogical University of Cracow. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/739890/>
- Ovcharuk, O., Ivaniuk, I., Burov, O., Marienko, M., Soroko, N., Gritsenchuk, O., & Kravchyna, O. (2023). Digital resources for developing key competencies in Ukrainian education: Teachers' experience and challenges. In *VII International Workshop on Professional Retraining and Life-Long Learning using ICT (3L-Person 2022)* (pp. 84-104). Institute of Information Technologies and Learning Tools. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/736605/>
- Pisniak, M. (2023). Application of digital technologies in the training of future primary school teachers for the formation of labor competences of pupils with health disabilities. *Information Technologies and Learning Tools*, 95 (3), 122-136. Retrieved from <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/5031>
- Pluzhnyk, O. (2021). Formation of digital competence in future specialists of documentation and information activities. *Society. Document. Communication*, 6 (3), 331-344. DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-13-331-344>
- Ponomarenko, A. (2024). The essence of digital competence of masters of professional education. *Scientific Rise: Pedagogical Education*, 1, 45-51. Retrieved from https://journals.uran.ua/sr_edu/article/view/319002
- Setuju, B., Triyono, M., Muhtadi, A., & Widowati, A. (2024). Enhancing digital competence of prospective vocational teachers using project-based learning with the technological pedagogical content knowledge approach. *Edelweiss Applied Science and Technology*, 8 (5), 395-405. DOI: <https://doi.org/10.55214/25768484.v8i5.1696>
- Spirín, O. M., Ivanova, S. M., Franchuk, V. M., & Kilchenko, A. O. (2024). Main components of digital competence of academic and scientific-pedagogical staff of higher education institutions in Ukraine. *Scientific Journal of the UNESCO Department of Kyiv National*

University of Culture and Arts: Philosophical Sciences, 6 (2), 18-28. Retrieved from <https://unesco-journal.com.ua/index.php/journal/article/view/118>

- Spirin, O. M., Oleksiuk, V., & Sydorenko, S. (2024). A model for the development of digital competence of research and teaching staff. *Information Technologies and Learning Tools*, 104 (6). DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v104i6.5889>
- Tkachov, S., Tkachova, N., & Shcheblykina, T. (2023). Developing Digital Competence of Future Teachers in the Modern Digital Learning Space. *Educational Challenges*, 28 (1), 149-160. DOI: <https://doi.org/10.34142/2709-7986.2023.28.1.12>
- Trynus, V., & Ziaziun, I. (2022). Digital literacy formation of future teachers in higher education institutions: Theoretical aspect. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*, 10 (2), 15-28. Retrieved from <https://www.unesco-journal.com.ua/index.php/journal/article/view/54>
- Verbovskiy, I., & Melnyk, A. (2023). Modern Trends in the Training of Future Computer Science Teachers in the Conditions of Digital Transformation of Education. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Pedagogical Sciences*, 1 (112), 5-28. DOI: [https://doi.org/10.35433/pedagogy.1\(112\).2023.5-28](https://doi.org/10.35433/pedagogy.1(112).2023.5-28)

REFERENCES

- Baranovska, L., Simkova, I., Akilli, E., Tarnavska, T., & Glushanytsia, N. (2023). Development of digital competence of future philologists: Case of Turkish and Ukrainian universities. *Advanced Education*, 11 (23), 87-103. DOI: <https://doi.org/10.20535/2410-8286.295458>
- Barlit, O., Mohylevska, V., & Sibil, O. (2022). Informatiino-tsyfrova kompetentnist yak instrument pobudovy individualnoi traiektorii profesiinoho rozvytku [Information and digital competence as a tool for building an individual trajectory of professional development]. *Vidkryte osvritnie elektronne seredovyshe suchasnoho universytetu [Open educational electronic environment of a modern university]*, 2 (13), 62-74. DOI: 10.28925/2414-0325.2022.135 [in Ukrainian]
- Bazeliuk, O. (2023). Rol tsyfrovoy kultury u profesiinii diialnosti vykladachiv profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv [The role of digital culture in the professional activities of teachers of vocational and technical educational institutions]. *Innovatsiina profesiina osvita [Innovative vocational education]*, 2 (9), 81-85. Retrieved from <https://www.researchgate.net/publication/372630741> [in Ukrainian].
- DComFra Project. (2021). *Digital competence framework for Ukrainian teachers and other citizens*. Vytautas Magnus University. Retrieved from <https://dcomfra.vdu.lt/>
- Diachuk, O. (2023). Teoretychni ta metodolohichni aspekty rozvytku tsyfrovyykh kompetentnostei vykladachiv spetsialnykh dystsyplin u profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh sfery posluh [Theoretical and methodological aspects of the development of digital competencies of teachers of special disciplines in vocational and technical educational institutions of the service sector]. *Innovatsiina profesiina osvita [Innovative vocational education]*, 2 (9), 107-109. DOI: 10.32835/2786-619X.2023.2.9.107-109 [in Ukrainian].
- Diachuk, O. (2024). Development of digital competence of teachers in vocational education institutions. *Scientia et Societas*, 3(1). 77-91. DOI: <https://doi.org/10.69587/ss/1.2024.77>
- European Commission. (2022). *The Digital Competence Framework for Educators (DigCompEdu)*. Publications Office of the European Union. Retrieved from <https://ec.europa.eu/jrc/en/digcompedu>.
- Fursykova, T., Habelko, O., & Chernii, V. (2022). The development of digital competence of future teachers in the process of distance learning. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET)*, 17 (10), 85-98. DOI: <https://doi.org/10.3991/ijet.v17i10.28973>
- Hizam, S. M., Akter, H., Sentosa, I., & Ahmed, W. (2021). Digital competency of educators in the virtual learning environment: A structural equation modelling analysis. *arXiv preprint*, arXiv: 2105.08927. Retrieved from <https://arxiv.org/abs/2105.08927>
- Institut informatiinykh tekhnolohii ta navchalnykh zasobiv NAPN Ukrainy. (2024). *Tsyfrova kompetentnist novoho vchytelia ukrainskoi shkoly – 2024: Innovatsii dlia zmin [Digital*

Competence of a New Ukrainian School Teacher – 2024: Innovation for Change: [monohrafiia]. Kyiv: IITLT NAPN Ukrainy. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/741602/> [in Ukrainian].

- Kossova-Silina, H. O., & Potamoshneva, O. M. (2024). Problemy tsyfrovoy inkluzii u zakladakh profesiinoy (profesiino-tekhnichnoi) osvity [Problems of digital inclusion in vocational (vocational) education institutions]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 5 (218), 66-71. Retrieved from <https://isp.pano.pl.ua/article/view/310154/303121> [in Ukrainian].
- Kovalchuk, A. (2023). Rozvytok tsyfrovoy kompetentnosti maibutnikh vchyteliv profesiinoy osvity v konteksti tsyfrovizatsii [Development of digital competence of future vocational education teachers in the context of digitalization]. *Molod i rynek [Youth and the market]*, 3/235. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.296992> [in Ukrainian].
- Kovalchuk, V. I., & Zaika, A. (2021). Formuvannia tsyfrovoy kompetentnosti maibutnikh mahistriv vyrobnychoho navchannia silskohospodarskoho profilu [Formation of digital competence of future masters of agricultural production training]. *IKT ta navchalni zasoby u profesiinii osviti ta navchanni [ICT and teaching aids in vocational education and training]*, 85 (5). DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v85i5.3897> [in Ukrainian].
- Krychivska, O., & Lysa, N. (2023). Dystantsiini platformy dlia rozvytku tsyfrovoy kompetentnosti maibutnikh vchyteliv [Remote platforms for developing digital competence of future teachers]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk [Current issues in the humanities]*, 61 (4), 103-109. Retrieved from https://www.aphn-journal.in.ua/archive/61_2023/part_4/15.pdf [in Ukrainian].
- Kulyk, Y., Kravchenko, L., & Blyzniuk, M., et al. (2022). Pedagogical technologies for competent training of teachers in Ukrainian professional education. *International Journal of Education and Information Technologies*, 16, 29-38. DOI: <https://doi.org/10.46300/9109.2022.16.3>
- Kulynych, O. (2021). Digital transformation of vocational educational organizations of Ukraine: European vector. *ScienceRise: Pedagogical Education*, 4 (43), 12-17. Retrieved from https://journals.uran.ua/sr_edu/article/view/238001
- Lymarenko, V. (2024). Rozvytok tsyfrovoy kompetentnosti vykladachiv u vyshchyykh navchalnykh zakladakh: perspektyvy ta vyklyky [Development of digital competence of teachers in higher education institutions: prospects and challenges]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka [Teacher education: theory and practice]*, 37, 129-142. Retrieved from <https://www.researchgate.net/publication/390461378> [in Ukrainian].
- Melnyk, N. M. (2022). Teoretychnyi aspekt vplyvu tsyfrovoy kompetentnosti na rozvytok profesiinoy kompetentnosti vykladacha anhliiskoi movy nelinhvalnykh spetsialnostei u starshykh klasakh [Theoretical aspect of the influence of digital competence on the development of professional competence of an English teacher of non-linguistic specialties in high school]. *Zakarpatski filolohichni studii [Transcarpathian Philological Studies]*, 1 (25), 136-140. Retrieved from http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/25/part_1/25.pdf [in Ukrainian].
- OECD. (2023). *OECD Digital Education Outlook 2023: Towards an Effective Digital Education Ecosystem*. OECD Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1787/c74f03de-en>
- Ovcharuk, O. (2023). Monitoring the readiness of teachers to use digital tools during the war in Ukraine. *Information Technologies and Learning Tools*, 98 (6), 52-65. Retrieved from <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/5478>
- Ovcharuk, O. V., & Ivaniuk, I. V. (2022). A self-assessment tool of the level of digital competence of Ukrainian teachers in the context of lifelong learning: The results of an online survey 2021. *Educational Dimension*, 4 (1), 62-75. Retrieved from <https://acnsci.org/journal/index.php/ed/article/view/508>
- Ovcharuk, O. V., & Ivaniuk, I. V. (2023). Supporting the professional development of Ukrainian teachers to develop their digital competencies. In *Cyfryzacja nauki i dydaktyki szkoły*

wyższej w badaniach humanistycznych i społecznych (pp. 153-162). Pedagogical University of Cracow. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/739890/>

- Ovcharuk, O., Ivaniuk, I., Burov, O., Marienko, M., Soroko, N., Gritsenchuk, O., & Kravchyna, O. (2023). Digital resources for developing key competencies in Ukrainian education: Teachers' experience and challenges. In *VII International Workshop on Professional Retraining and Life-Long Learning using ICT (3L-Person 2022)* (pp. 84-104). Institute of Information Technologies and Learning Tools. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/736605/>
- Pisniak, M. (2023). Application of digital technologies in the training of future primary school teachers for the formation of labor competences of pupils with health disabilities. *Information Technologies and Learning Tools*, 95 (3), 122-136. Retrieved from <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/5031>
- Pluzhnyk, O. (2021). Formation of digital competence in future specialists of documentation and information activities. *Society. Document. Communication*, 6 (3), 331-344. DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-13-331-344>
- Ponomarenko, A. (2024). The essence of digital competence of masters of professional education. *Scientific Rise: Pedagogical Education*, 1, 45-51. Retrieved from https://journals.uran.ua/sr_edu/article/view/319002
- Sakhno, O. V. (2020). Tsyfrova kompetentnist ta tekhnolohii dlia osvity: pryntsyipy ta instrument [Digital literacy and technology for education: principles and tools]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia [Information technology and learning tools]*, 75 (1), 105-118. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/724269/> [in Ukrainian].
- Setuju, B., Triyono, M., Muhtadi, A., & Widowati, A. (2024). Enhancing digital competence of prospective vocational teachers using project-based learning with the technological pedagogical content knowledge approach. *Edelweiss Applied Science and Technology*, 8 (5), 395-405. DOI: <https://doi.org/10.55214/25768484.v8i5.1696>
- Sobchenko, T. M. (2021). Formuvannia tsyfrovoy kompetentnosti u pidhotovtsi maibutnikh vchyteliv v Ukraini ta Kytayskii Narodnii Respublitsi [Formation of digital competence in the training of future teachers in Ukraine and the People's Republic of China]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Pedagogika ta psykholohiia [Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Pedagogy and Psychology]*, 7 (1), 103-112. DOI: [https://doi.org/10.52534/msu-pp.7\(1\).2021.103-112](https://doi.org/10.52534/msu-pp.7(1).2021.103-112) [in Ukrainian].
- Spirin, O. M., Ivanova, S. M., Franchuk, V. M., & Kilchenko, A. O. (2024). Main components of digital competence of academic and scientific-pedagogical staff of higher education institutions in Ukraine. *Scientific Journal of the UNESCO Department of Kyiv National University of Culture and Arts: Philosophical Sciences*, 6 (2), 18-28. Retrieved from <https://unesco-journal.com.ua/index.php/journal/article/view/118>
- Spirin, O. M., Oleksiuk, V. , & Sydorenko, S. (2024). A model for the development of digital competence of research and teaching staff. *Information Technologies and Learning Tools*, 104 (6). DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v104i6.5889>
- Storonska, O., & Vorobel, M. (2023). Profesiina kompetentnist vchytelia v umovakh tsyfrovizatsii osvity [Teacher's professional competence in the context of digitalization of education]. *Molod ta rynok [Youth and the market]*, 10 (218), 72-76. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.290462> [in Ukrainian].
- Teachers' digital competencies in higher education: A systematic literature review. (2021). *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 18 (1), 1-20. DOI: <https://doi.org/10.1186/s41239-021-00312-8>
- Tkachov, S., Tkachova, N., & Shcheblykina, T. (2023). Developing Digital Competence of Future Teachers in the Modern Digital Learning Space. *Educational Challenges*, 28 (1), 149-160. DOI: <https://doi.org/10.34142/2709-7986.2023.28.1.12>
- Trynus, V., & Ziaziun, I. (2022). Digital literacy formation of future teachers in higher education institutions: Theoretical aspect. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information*

Verbovskyi, I., & Melnyk, A. (2023). Modern Trends in the Training of Future Computer Science Teachers in the Conditions of Digital Transformation of Education. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Pedagogical Sciences*, 1 (112), 5-28. DOI: [https://doi.org/10.35433/pedagogy.1\(112\).2023.5-28](https://doi.org/10.35433/pedagogy.1(112).2023.5-28)

THEORETICAL BASES OF DIGITAL COMPETENCE OF FUTURE VOCATIONAL EDUCATION TEACHERS IN PROFESSIONAL TRAINING

Mykola Blyzniuk,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor;

Professor of the Department of Vocational Education, Design, and Life Safety

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University;

Yaroslav Radko,

Postgraduate Student;

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

The digitization of education poses new requirements for the professional training of future vocational education teachers, in particular with regard to the formation of their stable and practically oriented digital competence. The aim of the study is to substantiate theoretical and methodological approaches to the development of digital competence in the process of professional training of future teachers of higher vocational education institutions. The article considers and applies theoretical analysis, synthesis, generalization, comparison, and pedagogical modeling. The result of the study is a clarification of the essence of the digital competence of a vocational education teacher as an integrated personality characteristic that includes a deep understanding of the didactic potential of technologies. Its structure is defined and substantiated, covering informational, communicative, content-creating, security, problem-oriented, and key pedagogical components (digital didactics, assessment, environment management). Digital competence includes not only technical skills in working with information and communication technologies, but also critical thinking, ethical and communication skills. Accordingly, future teachers are able to effectively use digital tools to design educational processes, assess and support students, and create innovative educational environments. A model for developing digital competence is considered, which integrates the principles of systematicity, integration, practical orientation, and continuity. It has been established that such formation requires comprehensive implementation in the educational process, overcoming psychological barriers, and constant updating of training content. The theoretical provisions and model can serve as a basis for updating educational programs, developing methodological recommendations, and improving the qualifications of teachers, contributing to the training of highly qualified specialists who are ready for the challenges of the digital age.

Keywords: digital technologies, professionalism, expertise, pedagogical didactics, educational technologies.

Надійшла до редакції 23.04.2025 р.

УДК 373.2.015.31:688.72/.73

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2025.17.342520>ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7706-2427>

СУЧАСНІ ІГРАШКИ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

Олена Гнізділова,

докторка педагогічних наук, професорка,
завідувачка кафедри дошкільної освіти;

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У статті розкрито значення сучасної іграшки у забезпеченні повноцінної ігрової діяльності дітей раннього віку (1-3 роки). На основі аналізу наукових праць вітчизняних і зарубіжних дослідників обґрунтовано багатофункціональність іграшки у психічному, сенсорному, мовленнєвому, емоційному та соціальному розвитку дитини. Визначено основні різновиди іграшок (для розвитку великої моторики, сенсорики та дрібної моторики, будівельно-конструктивні, образні, музичні, творчо-трудова, технічні й інтерактивні) та окреслено їхній розвивальний потенціал. Підкреслено необхідність педагогічного добору іграшок відповідно до вікових особливостей дітей та їхніх пізнавальних інтересів, дотримання гігієнічних і безпекових вимог. Наголошено на важливості поєднання традиційних та інтерактивних іграшок, організації розвивального ігрового середовища й педагогічного супроводу, що забезпечує максимальне розкриття можливостей дитини та сприяє її комплексному розвитку. Іграшку визначено дієвим засобом, що забезпечує організацію ігрової діяльності дітей раннього віку та сприяє комплексному розвитку дитини. Сучасна іграшка, за умови правильного відбору та педагогічного супроводу, стає потужним інструментом розвитку дітей 1-3 років. Вона виконує багатофункціональну роль – стимулює сенсорний, моторний, мовленнєвий розвиток, задовольняє потребу в пізнанні, рухах та спілкуванні, формує соціальні навички та пізнавальний інтерес.

Завдання педагога й батьків – створити умови для змістовної, різноманітної ігрової діяльності, у якій іграшка допоможе дитині пізнати світ, розвивати мислення і уяву та готуватися до наступних етапів розвитку. Зважаючи на вибір дитини, дорослі можуть добирати іграшки, які не лише приносять радість, а й підтримують природний розвиток. Визнання дитячих уподобань під час вибору іграшок допомагає педагогам формувати розвивальне середовище, у якому діти отримують можливість активно реалізовувати свої здібності та розвивати самостійність. Ефективність використання іграшок залежить від їх відповідності педагогічним і гігієнічним вимогам: безпечності, вікової адекватності, ергономічності, естетичності та функціональності. Педагогічний супровід, організація ігрового середовища та поєднання традиційних і інтерактивних іграшок створюють умови для збагачення ігрової діяльності та максимального розкриття потенціалу дитини. Практичне впровадження результатів дослідження сприятиме підвищенню якості освітнього процесу в закладах дошкільної освіти та допоможе батькам усвідомлено обирати іграшки для дітей 1-3 років.

Ключові слова: іграшка, ігрова діяльність, діти, ранній вік, сенсорний розвиток, фізичний розвиток, мовленнєвий розвиток, почуття ритму.

Постановка проблеми. Період раннього дитинства (від народження до трьох років) є фундаментальним етапом у становленні особистості. У цей час формуються перші соціальні зв'язки, закладається сенсорно-пізнавальний досвід, формуються елементарні форми мислення та мовлення у дітей цього віку. Провідною формою активності дитини раннього

віку виступає гра, яка не лише забезпечує задоволення потреб у спілкуванні й русі, але й виконує важливу роль у психічному, емоційному та соціальному розвитку. У віці 1-3 років дитина активно досліджує навколишній світ, вчиться взаємодіяти з дорослими та однолітками. У цьому процесі іграшка стає важливим засобом організації та стимулювання гри. Сучасні іграшки, з огляду на різноманіття матеріалів, форм і функцій, відкривають нові можливості для розвитку дітей раннього віку, однак потребують усвідомленого педагогічного відбору та використання. Сучасна іграшка, будучи посередником між дитиною та навколишнім світом, набуває особливого значення у процесі становлення особистості.

Аналіз джерел і публікацій. Проблему ролі гри та іграшки у розвитку дітей дошкільного віку в умовах сьогодення висвітлено у сучасних вітчизняних (Л. Артемова (Артемова, Борова, Тітаренко, 2024), Г. Беленька (Беленька, 2019), О. Гнізділова (Гнізділова, 2025), В. Горленко (Горленко, 2015), І. Загарницька (Загарницька, 2011), Л. Козак (Козак, 2019), О. Лисенко, Н. Лисенко (Лисенко О., Лисенко Н., 2025), Т. Піроженко (Піроженко, 2016), К. Поліщук (Поліщук, 2019) тощо) та зарубіжних дослідженнях (Yijun Fanta, Daphne Khee, Chong Yuanzhe Li, Vassilis Komis, Melissa Willets, Christofors Karachristos, Despina Mourta, Konstantina Sgoura, Anastasia Misirli). Зокрема, Л. Артемова, В. Борова, С. Тітаренко досліджують доцільність використання інтерактивних іграшок дітьми раннього віку, В. Горленко аналізує теоретичні та експериментальні дослідження зарубіжних науковців із питань застосування електронних іграшок у дошкільній освіті, Г. Беленька розглядає можливості та особливості використання образної іграшки як засобу формування життєвих цінностей сучасної дитини; Л. Козак досліджує вплив сучасної іграшки на психічний розвиток дитини; К. Поліщук аналізує асортимент ігрової індустрії та розробляє пропозиції для ефективного відбору іграшок для дітей старшого дошкільного віку (Поліщук, 2019); Н. Лисенко висвітлює багатогранний вплив дитячих іграшок на когнітивний, соціальний та емоційний розвиток дітей дошкільного віку. Сучасні науковці частіше приділяють увагу вивченню української народної іграшки. Дослідження особливостей застосування народної іграшки, як невід'ємного атрибуту дитинства, присвячені праці Н. Дем'яненко, О. Паламарчук, С. Поворознюк, Є. Сявакко, М. Стельмахович, С. Фурманюк тощо. Однак, залишаються мало вивченими аспекти, заявлені у меті цієї статті стосовно дітей раннього віку.

Метою статті обрано наукове обґрунтування значення сучасної іграшки як ефективного інструмента розвитку дітей 1-3 років та розкриття потенціалу основних різновидів іграшок у забезпеченні ігрової діяльності цього вікового періоду.

Виклад основного матеріалу. У працях Л. Виготського (Виготський, 2005), гра розглядається як провідна діяльність у дитинстві, що формує передумови навчання та праці. Дитина в грі відтворює реальні життєві ситуації, взаємодіє з предметами, наслідує дії дорослих, навчається керувати своїми емоціями. Гра дітей раннього віку має предметно-маніпулятивний характер. У віці від 1 до 3 років діти досліджують властивості об'єктів, опановують прості базові дії з предметами. Малюки перекладають дрібні предмети в різні форми, нанизують кільця на пірамідку, будують вежі з кубиків, обоюють стукати і видобувати звуки з різних предметів. У маніпулятивній грі дитина пізнає колір, розмір і форму, може співвідносити вагу, порівнювати відчуття від дотику до поверхні предметів.

Тому у цьому віці потрібні дітям предмети домашнього вжитку й іграшки.

Психологи та педагоги (Л. Виготський, М. Монтессорі, О. Запорожець) наголошували, що іграшка виконує функцію «посередника» між дитиною та реальністю. Для дітей 1-3 років іграшка:

- стимулює сенсорний розвиток (розпізнавання кольору, форми, розміру, текстури, ваги);
- розвиває дрібну і загальну моторику (маніпуляції з деталями, складання, перекочування);
- збагачує мовлення (називання предметів, сюжетна комунікація);
- формує соціальні навички (наслідування дій дорослих);

– розширює пізнавальний досвід (причинно-наслідкові зв'язки, наочно-дійове мислення).

Сучасний ринок пропонує великий асортимент іграшок, що поєднують традиційні та інноваційні елементи. До найбільш ефективних для цього віку належать:

– іграшки для розвитку великої моторики (моторно-спортивні і тренувальні – м'ячі з різними текстурами, біговел, самокат, каталки, ходунки тощо) – стимулюють і активізують рухову діяльність;

– іграшки для розвитку сенсорики і дрібної моторики (шнурівки, мотрійки, пірамідка, бізікуб, бізіборд, бізібух, тактильні дошки, рамки-вкладки, сортери, пазли з 2-4 елементів, таці з кінетичним піском тощо);

– будівельно-конструктивні іграшки (конструктори з великими деталями, кубики, пазли);

– образні іграшки – ляльки, тварини, машинки з фігурками, іграшки-імітації предметів побуту (набори посуду, інструментів, меблів, продуктів, набори лікаря тощо);

– музичні іграшки (бубон, брязкальця, дзвіночки, музичні молоточки, маракаси, ксилофон, дитячий барабан, піаніно, сопілочка тощо);

– творчо-трудова (набори для ігор з водою і піском – пасочки, відеречко, лопатка, грабельки тощо);

– технічні та інтерактивні іграшки (дитячі мобільні телефони, планшети, фотоапарати, іграшки зі звуковими і комунікативними функціями, рухливі образні іграшки, іграшки як з електронним управлінням, так і з механічним та із електричним зарядним налаштуванням).

В узагальненому вигляді розкриємо значення іграшки у розвитку дітей раннього віку.

Іграшки для розвитку великої моторики сприяють координації рухів, рівновазі, розвитку м'язового тону; формують просторове орієнтування та впевненість у руках.

Іграшки для розвитку сенсорики та дрібної моторики удосконалюють зорово-моторну координацію; стимулюють тактильні відчуття, розпізнавання кольору, форми та розміру; формують передумови письма та мовленнєвого розвитку.

Будівельно-конструктивні іграшки розвивають мислення, уяву дітей, вчать аналізувати конструкції та створювати власні.

Образні іграшки допомагають формувати соціальні навички, рольову поведінку та емоційну виразність.

Музичні іграшки займають особливе місце в житті дитини 1-3 років. Вони сприяють розвитку слухового сприйняття (вміння розрізняти висоту, тембр і тривалість звуків), музичного слуху, музичної пам'яті, відчуття ритму. Гра на дитячих музичних інструментах забезпечує дітям позитивний емоційний досвід, сприяє формуванню відчуття радості, створенню піднесеного настрою та емоційного комфорту, а також викликає задоволення від взаємодії з музикою.

Творчо-трудова іграшки розвивають сенсорні відчуття, дрібну моторику; формують елементи трудової діяльності та креативність.

Технічні та інтерактивні іграшки є важливим засобом стимуляції пізнавальної та ігрової діяльності дітей раннього віку, сприяють їхньому інтелектуальному, емоційному та моторному розвитку, створюють умови для формування перших проявів самостійності та ініціативності у грі.

У віці від одного до трьох років діти активно опановують предметно-практичну діяльність, удосконалюють сенсорні, моторні та мовленнєві навички. У цьому процесі важливе місце нині посідають інтерактивні іграшки, які створюють умови для поєднання пізнавальної активності з ігровою взаємодією. Вони стимулюють допитливість і забезпечують перші спроби дитини зрозуміти принципи дії простих механізмів. Інтерактивні іграшки (іграшки зі світловими, звуковими та руховими ефектами, сенсорні панелі, роботизовані моделі тощо) розширюють можливості сенсорного досвіду дітей, формують навички сприйняття і диференціації звукових та зорових сигналів, заохочують до мовленнєвої активності та соціальної взаємодії. Вони також підтримують розвиток емоційної

сфери, оскільки взаємодія з такими іграшками викликає радість, зацікавленість і відчуття успіху.

Суголосно з висновками дослідників (Л. Артемова, В. Борова, С. Тітаренко), які вивчали особливості вибору інтерактивних іграшок дітьми третього року життя, простежується певна закономірність у їхніх уподобаннях. Найчастіше діти віддавали перевагу іграшкам із наявністю звукових ефектів. На другому місці за популярністю виявилися іграшки з руховими функціями. Третю позицію посіли предмети, що поєднували можливість руху з ефектом миготіння світла. Четвертим критерієм вибору для дітей стала форма іграшки, а п'ятим – її кольорове вирішення. Отримані дані переконливо свідчать, що сучасні діти раннього віку переважно орієнтуються на інтерактивні характеристики іграшок, які відповідають їхнім психофізіологічним можливостям та забезпечують активне сприймання звуків, рухову активність і елементи спілкування. Відтак, подібні іграшки сприяють розвитку мовленнєвих та рухових умінь, що є актуальними для дітей третього року життя, у природний, цікавий і ненав'язливий спосіб, без додаткових зусиль з боку дитини чи дорослого (Васильєва, Гавриш, Рагозіна, 2021).

Слід підкреслити, що вибір дітей суттєво коригує дорослий підхід до добору іграшок. Уміння батьків уважно ставитися до дитячих переваг, розпізнавати та враховувати їх, забезпечує узгодженість вибору з пізнавальними інтересами та індивідуальними можливостями малюків. Такий підхід сприяє своєчасному та поступальному розвитку дітей на кожному етапі раннього дитинства. Розглянуті вище приклади уподобань переконливо доводять необхідність врахування цих чинників у практиці батьківського виховання. Відповідний добір іграшок дозволяє дитині максимально реалізувати власні, ще недосконалі можливості в ігровій діяльності, водночас отримуючи позитивні емоції та розвиваючи зростаючу самостійність.

Наголосимо також на необхідності педагогічного добору іграшок для дітей віком 1-3 років. Вихователі і батьки мають бути обізнані з педагогічними та гігієнічними вимогами до іграшок: безпечність (виготовлена з нетоксичних, гіпоалергенних матеріалів, відсутність гострих кутів, дрібних деталей, що можуть потрапити в дихальні шляхи; міцна конструкція, стійка до поломок); вікова відповідність (враховує анатоμο-фізіологічні та психічні особливості дітей раннього віку; має розмір і вагу, зручні для маленьких рук); розвивальний потенціал (сприяє розвитку сенсорики (зір, слух, дотик), дрібної та великої моторики; формує елементарні пізнавальні навички (колір, форма, розмір, причинно-наслідкові зв'язки); стимулює самостійну гру); ергономічність та естетичність (приємна на дотик, без неприємного запаху; має яскраве, але не надто агресивне забарвлення, стійке до вицвітання; іграшки притаманні реалістичні колір і форма; привабливий дизайн, що викликає інтерес; матеріали легко миються або дезінфікуються); функціональність (дозволяє різні варіанти використання у грі; заохочує активну дію дитини, а не лише пасивне споглядання).

Щоб іграшка стала засобом розвитку, а не лише розвагою, важливі такі умови:

– педагогічний супровід – дорослий планує ігрову діяльність відповідно до вікових і індивідуальних можливостей дітей, демонструє нові способи гри, організовує спільні дії з дитиною;

– поступове ускладнення завдань – від простих маніпуляцій до багатокрокових дій;

– довірливі відносини з педагогом/батьками, позитивне підкріплення ініціативи;

– поєднання індивідуальної та групової гри – надавати перевагу грі, де дитина проявляє ініціативу, а дорослий підтримує, а не контролює процес; формувати комунікативні навички;

– організація ігрового середовища – створювати ігрові зони з динамічним наповненням, яке відповідає розвитку інтересів дітей, забезпечувати зручне розташування іграшок, що стимулює вибір і ініціативу;

– поєднання традиційних і інтерактивних іграшок – для збереження культурної спадщини та стимулювання пізнавального інтересу.

Висновки. Іграшка є дієвим засобом, що забезпечує організацію ігрової діяльності дітей раннього віку та сприяє комплексному розвитку дитини. Сучасна іграшка, за умови

правильного відбору та педагогічного супроводу, стає потужним інструментом розвитку дітей 1-3 років. Вона виконує багатофункціональну роль – стимулює сенсорний, моторний, мовленнєвий розвиток, задовольняє потребу в пізнанні, рухах та спілкуванні, формує соціальні навички та пізнавальний інтерес.

Завдання педагога й батьків – створити умови для змістовної, різноманітної ігрової діяльності, у якій іграшка допоможе дитині пізнати світ, розвивати мислення і уяву та готуватися до наступних етапів розвитку. Зважаючи на вибір дитини, дорослі можуть добирати іграшки, які не лише приносять радість, а й підтримують природний розвиток. Визнання дитячих уподобань під час вибору іграшок допомагає педагогам формувати розвивальне середовище, у якому діти отримують можливість активно реалізовувати свої здібності та розвивати самостійність.

Ефективність використання іграшок залежить від їх відповідності педагогічним і гігієнічним вимогам: безпечності, вікової адекватності, ергономічності, естетичності та функціональності. Педагогічний супровід, організація ігрового середовища та поєднання традиційних і інтерактивних іграшок створюють умови для збагачення ігрової діяльності та максимального розкриття потенціалу дитини. Практичне впровадження результатів дослідження сприятиме підвищенню якості освітнього процесу в закладах дошкільної освіти та допоможе батькам усвідомлено обирати іграшки для дітей 1-3 років.

ЛІТЕРАТУРА

- Артемова, Л. В. (2007). Розвиток теорії і практики дитячої гри. Гра дошкільника: теорія і практика. *Дайджест*, 5, 31-34.
- Артемова, Л., Борова, В., Тігаренко, С. (2024). Інтерактивні іграшки – вибір дітей 3-го року життя і стимул їх розвитку. *International Science Journal of Education & Linguistics*, 3 (1), 15-25.
- Бабічева, О. С. (2023). *Мені 1 рік*. Харків: Основа.
- Беленька, Г. В. (2019). Образна іграшка як засіб формування життєвих цінностей дитини. *Народна освіта*, 2 (38). Взято з https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5714
- Васильєва, С. А., Гавриш, Н. В., Рагозіна, В. В. (2021). *Виховання дітей раннього віку в закладах дошкільної освіти різних типів*: монографія. Кропивницький: ІМЕКС-ЛТД.
- Виготський, Л. С. (2005). *Психологія розвитку дитини*. Київ: Вища школа.
- Горленко, В. (2015). Зарубіжний досвід використання електронних іграшок у навчанні й вихованні дітей дошкільного віку. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 8 (52). Взято з https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/704882/1/Horlenko_pednauk_2015_8_24.pdf
- Загарницька, І. І. (2011). Роль сучасних іграшок в житті дитини. *Нова парадигма. Філософія. Політологія. Соціологія*, 103, 11-17. Взято з <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/9308/Zaharny?sequence=1>
- Козак, Л. (2019). Вплив сучасної іграшки на психічний розвиток дитини. *Гуманізація навчально-виховного процесу*, 2 (94), 25-42. Взято з <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/28805>
- Лисенко, О., Лисенко, Н. (2025). Освітні функції дитячих іграшок у навчальному процесі сучасних дошкільних закладів. *Acta Paedagogica Volyniensis*. Взято з https://www.researchgate.net/publication/391541505_OSIVITNI_FUNKCII_DITACOI_IGRASKI_V_NAVCALNO-VIHOVNOMU_PROCESI_SUCASNIH_ZDO
- Назаренко, Б. В., Гнізділова, О. А. (2025). Сучасні дитячі іграшки. В кн. О. А. Гнізділова (Ред.), *Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі*: збірник наук. праць (Вип. 8, с. 112-117). Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка.
- Піроженко, Т. О., Завязун, Т. В., Карабаєва, І. І., Соловійова, Л. І., Сахно, О. О. (2016). *Ігрова діяльність дошкільника: молодший дошкільний вік*. Київ: Генеза.
- Поліщук, К. М. (2019). Сучасна іграшка: актуальність, тенденції, перспективи впливу на дитину. *Освітній дискурс. Гуманітарні науки*, 13, 79-88. Взято з

REFERENCES

- Artemova, L. V. (2007). Rozvytok teorii i praktyky dytiachoi hry. Hra doshkilnyka: teoriia i praktyka [Development of the theory and practice of children's play. Preschooler education: theory and practice]. *Daidzhest [Digest]*, 5, 31-34 [in Ukrainian].
- Artemova, L., Borova, V., & Titarenko, S. (2024). Interaktyvni ihrashky – vybir ditei 3-ho roku zhyttia i stymul yikh rozvytku [Interactive toys – the choice of children of the 3rd year of life and a stimulus for their development]. *International Science Journal of Education & Linguistics*, 3 (1), 15-25 [in Ukrainian].
- Babicheva, O. S. (2023). *Meni 1 rik [I am 1 year old.]*. Kharkiv: Osnova [in Ukrainian].
- Bielenka, H. V. (2019). Obrazna ihrashka yak zasib formuvannia zhyttievych tsinnosti dytyny [Imaginative toy as a means of forming a child's life values]. *Narodna osvita [Public education]*, 2 (38). Retrieved from https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5714 [in Ukrainian].
- Horlenko, V. (2015). Zarubizhnyi dosvid vykorystannia elektronnykh ihrashok u navchanni y vykhovanni ditei doshkilnoho viku [Foreign experience in using electronic toys in teaching and educating preschool children]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii [Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies]*, 8 (52). Retrieved from https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/704882/1/Horlenko_pednauk_2015_8_24.pdf [in Ukrainian].
- Kozak, L. (2019). Vplyv suchasnoi ihrashky na psykhhichni rozvytok dytyny [The infusion of daily play into the mental development of a child]. *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu [Humanization of the initial-evolutionary process]*, 2 (94), 25-42. Retrieved from <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/28805> [in Ukrainian].
- Lysenko, O., & Lysenko, N. (2025). Osvitni funktsii dytiachykh ihrashok u navchalnomu protsesi suchasnykh doshkilnykh zakladiv [Essential functions of children's toys in the initial process of preschool development]. *Acta Paedagogica Volynienses*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/391541505_OSVITNI_FUNKCII_DITACOI_IGR_ASKI_V_NAVCALNO-VIHOVNOMU_PROCESI_SUCASNIH_ZDO [in Ukrainian].
- Nazarenko, B. V., & Hnizdilova, O. A. (2025). Suchasni dytiachi ihrashky [Today's children's toys]. In O. A. Hnizdilova (Ed.), *Doshkilna osvita u suchasnomu sotsiokulturnomu prostori [Preschool education in the current sociocultural space]: zbirnyk nauk. prats (Is. 8, pp. 112-117)*. Poltava: PNPU imeni V. H. Korolenka [in Ukrainian].
- Pirozhenko, T. O., Zaviazun, T. V., Karabaieva, I. I., Soloviova, L. I., & Sakhno, O. O. (2016). *Ihrova diialnist doshkilnyka: molodshyi doshkilnyi vik [Play activity of a preschooler: young preschool age]*. Kyiv: Geneza [in Ukrainian].
- Polishchuk, K. M. (2019). Suchasna ihrashka: aktualnist, tendentsii, perspektyvy vplyvu na dytynu [Daily game: relevance, trends, prospects for its infusion into the world]. *Osvitnii dyskurs. Humanitarni nauky [Light discourse. Humanities]*, 13, 79-88. Retrieved from <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/24970/Polishchuk%20K.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in Ukrainian].
- Vasyliieva, S. A., Havrysh, N. V., & Rahozina, V. V. (2021). *Vykhovannia ditei rannoho viku v zakladakh doshkilnoi osvity riznykh typiv [Raising young children in preschool institutions of various types]: monohrafiia*. Kropyvnytskyi: IMEKS-LTD [in Ukrainian].
- Vyhotskyi, L. S. (2005). *Psykhohihiia rozvytku dytyny [Child Development Psychology]*. Kyiv: Vyscha shkola [in Ukrainian].
- Zaharnytska, I. I. (2011). Rol suchasnykh ihrashok v zhytti dytyny [The role of everyday toys in a child's life]. *Nova paradyhma. Filosofiia. Politolohiia. Sotsiolohiia [New paradigm. Philosophy. Political science. Sociology]*, 103, 11-17. Retrieved from <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/9308/Zaharny?sequence=1> [in Ukrainian].

MODERN TOYS AS AN EFFECTIVE TOOL FOR ENSURING PLAY ACTIVITIES FOR YOUNG CHILDREN

Olena Gnizdilova,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Preschool Education;
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

The article reveals the importance of modern toys in ensuring full-fledged play activities for young children (1-3 years old). Based on the analysis of scientific works by domestic and foreign researchers, the multifunctionality of toys in the mental, sensory, speech, emotional, and social development of a child is substantiated. The main types of toys (for the development of gross motor skills, sensory and fine motor skills, constructional, figurative, musical, creative-labor, technical, and interactive) are identified and their developmental potential is outlined. The necessity of pedagogical selection of toys in accordance with the age characteristics of children and their cognitive interests, compliance with hygiene and safety requirements is emphasized. The importance of combining traditional and interactive toys, organizing a developmental play environment and pedagogical support, which ensures the maximum disclosure of the child's potential and contributes to their comprehensive development, is emphasized. Toys are considered an effective means of organizing play activities for young children and promoting their comprehensive development. Modern toys, when chosen correctly and accompanied by pedagogical guidance, become a powerful tool for the development of children aged 1-3 years. They play a multifunctional role – stimulating sensory, motor, and speech development, satisfying the need for knowledge, movement, and communication, and forming social skills and cognitive interest.

The task of educators and parents is to create conditions for meaningful, diverse play activities in which toys help children learn about the world, develop their thinking and imagination, and prepare for the next stages of development. Taking into account the child's preferences, adults can choose toys that not only bring joy but also support natural development. Recognizing children's preferences when choosing toys helps educators create a developmental environment in which children have the opportunity to actively realize their abilities and develop independence. The effectiveness of toys depends on their compliance with pedagogical and hygienic requirements: safety, age appropriateness, ergonomics, aesthetics, and functionality. Pedagogical support, the organization of the play environment, and the combination of traditional and interactive toys create conditions for enriching play activities and maximizing the child's potential. The practical implementation of the research results will contribute to improving the quality of the educational process in preschool institutions and will help parents make informed choices when selecting toys for children aged 1-3 years.

Keywords: toy, play activity, children, early age, sensory development, physical development, speech development, sense of rhythm.

Надійшла до редакції 23.04.2025 р.

УДК 378.04:64]:37.02:001.895

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2025.17.342524>

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4754-4593>

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ПЕДАГОГІВ ДЛЯ ЗАКЛАДІВ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ

Лариса Гриценко,

кандидатка педагогічних наук, доцентка

доцентка кафедри теорії і методики технологічної освіти;

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У статті розглянуто зміст, тенденції та практики впровадження інноваційних технологій навчання у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів для закладів сфери обслуговування. Обґрунтовано актуальність теми з огляду на трансформацію сучасної освітньої парадигми в умовах цифровізації, інтернаціоналізації та орієнтації на компетентнісні моделі. Проаналізовано основні підходи до визначення поняття «інноваційні технології навчання», що включають елементи цифрової педагогіки, проектного та проблемного навчання, гейміфікації, змішаного та дистанційного формату викладання. Показано, що зазначені технології є не лише засобом урізноманітнення освітнього процесу, а й потужним інструментом формування професійної компетентності, рефлексивного мислення та здатності до педагогічної творчості. На основі опрацювання актуальних джерел українських і міжнародних авторів здійснено узагальнення результатів досліджень щодо використання інновацій у підготовці педагогічних кадрів. Виокремлено особливості функціонування цифрових платформ і сервісів у закладах вищої освіти, зокрема в контексті навчання майбутніх учителів для сфери обслуговування. Увагу зосереджено на системному впровадженні інформаційно-комунікаційних технологій, що дозволяє моделювати професійні ситуації, створювати навчальні симуляції та забезпечувати персоналізоване навчання. У процесі викладу матеріалу розкрито реальні освітні практики, зокрема використання дистанційних курсів, хмарних технологій, мультимедійних засобів, електронних підручників, інтерактивних вправ і мобільних додатків, що підвищують залученість студентів до навчального процесу та сприяють формуванню актуальних професійних навичок. Підкреслено значення партнерських моделей між ЗВО, закладами освіти й стейкхолдерами ринку праці як платформи для апробації інновацій у педагогічній діяльності.

Ключові слова: професійна освіта, інноваційні технології навчання, інноваційні методи підготовки майбутніх педагогів професійного навчання, заклади сфери обслуговування, готельно-ресторанна справа.

Постановка проблеми. Сучасні трансформації освітнього простору вимагають якісного оновлення підходів до професійної підготовки педагогів, зокрема для закладів сфери обслуговування. Стрімкий розвиток цифрових технологій, глобалізаційні виклики, воєнні дії, децентралізація управління освітою та зростання потреб ринку праці актуалізують потребу в переосмисленні змісту, форм і методів педагогічної діяльності. Традиційні моделі навчання, орієнтовані на репродуктивне засвоєння знань, уже не відповідають вимогам сучасності, де ключового значення набувають здатності до критичного мислення, мобільності, творчості, самоосвіти та адаптації до інноваційного середовища.

Особливістю педагогічної діяльності у сфері обслуговування є її практикоорієнтований, комунікативний і клієнтцентричний характер, що потребує інтеграції інноваційних освітніх технологій у процес професійної підготовки майбутніх фахівців. Ідеться не лише про застосування окремих технологічних рішень, а про цілісне оновлення педагогічної парадигми, побудованої на принципах відкритості, персоналізації, цифрової взаємодії та компетентнісного

підходу. Незважаючи на позитивні зрушення, впровадження інноваційних технологій у навчальний процес супроводжується низкою суперечностей і проблем: від недостатньої підготовки викладачів до роботи з цифровими інструментами – до обмеженої методичної підтримки та несформованої цифрової культури в освітніх закладах. Ці чинники суттєво ускладнюють забезпечення якісної професійної підготовки педагогів у нових соціокультурних умовах.

Отже, нагальною є потреба в системному науковому аналізі можливостей інноваційних технологій як чинника модернізації професійної підготовки педагогів для закладів сфери обслуговування та в обґрунтуванні шляхів їх ефективного впровадження в освітній процес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті модернізації професійної педагогічної освіти, особливо у сфері обслуговування, інноваційні технології навчання розглядаються вітчизняними й зарубіжними дослідниками як стратегічний ресурс підвищення якості освітнього процесу, розвитку професійних компетентностей і забезпечення гнучкості фахової підготовки. О. Волярська та О. Волик (2023) акцентують увагу на потенціалі цифрових інструментів і хмароорієнтованих сервісів для формування сучасного освітнього середовища, здатного адаптуватися до запитів нового покоління здобувачів освіти. Дослідниці стверджують, що впровадження інновацій потребує системного оновлення методичної бази та переосмислення ролі викладача як фасилітатора навчання. Натомість Н. Запороженко та ін. (2024) розглядають дистанційну освіту як інноваційне явище, яке не лише змінює формат навчальної взаємодії, а й трансформує підходи до педагогічного проектування, моніторингу навчальних результатів та організації самостійної діяльності студентів у цифровому середовищі.

Дослідження В. Радкевич (2025) висвітлює комплекс викликів, з якими стикається система професійної освіти в умовах трансформацій суспільного устрою. Науковець акцентує на тому, що впровадження педагогічних інновацій має виходити за межі технократичного підходу й орієнтуватися на гуманістичну парадигму освіти, що формує ціннісно зорієнтовану особистість педагога. Аналогічний підхід спостерігається в колективній монографії за ред. Л. Ребухи (2022), де узагальнено результати педагогічного експерименту з використання кейс-методу, гейміфікації, моделювання професійних ситуацій. Автори доводять, що ці технології сприяють розвитку критичного мислення, рефлексивних умінь і креативності, що особливо актуально в підготовці фахівців для сфери обслуговування, де переважає робота з людьми та необхідність адаптації до швидкоплинних соціальних запитів.

У контексті глобальних освітніх трендів дослідження, презентоване платформою Learning-Gate, розглядає концепт «Освіта 4.0», в якому інновації стають не лише інструментом, а й філософією організації навчання. Технології персоналізованого та адаптивного навчання, розвиток критичного мислення, динамічне оновлення змісту освіти – усе це вказує на зростання ролі інновацій у підготовці конкурентоспроможного педагога. Вітчизняні автори В. Нікітенко, І. Задорожна та Н. Голуб (2024), аналізуючи досвід українських університетів, підкреслюють ефективність впровадження гнучких навчальних траєкторій, електронного портфоліо та цифрових платформ у підготовці майбутніх учителів. У свою чергу, Т. Паска (2024) доводить, що формування професійної компетентності педагога тісно пов'язане з упровадженням інноваційних освітніх стратегій, зокрема змішаного навчання, навчального дизайну, цифрового супроводу й формувального оцінювання, що дає змогу забезпечити сталість професійного розвитку.

Значущим джерелом для аналізу сучасних освітніх трансформацій є аналітичні матеріали Ю. Сивого, В. Козачука і С. Тригуба (2022), де розкрито потенціал дистанційного навчання для реформування не лише загальної середньої, а й професійної освіти. Автори акцентують на необхідності підвищення кваліфікації викладачів, удосконалення цифрової інфраструктури та педагогічного дизайну курсів. Водночас О. Товканець, В. Коваль і К. Маслюк (2024) доводять, що ефективне використання інноваційних технологій у професійній підготовці сприяє розвитку креативності, емоційного інтелекту, візуального мислення та навичок соціальної взаємодії, що є визначальними для успішної професійної діяльності в сервісній галузі. Доповнює цей корпус досліджень ініціатива ЮНЕСКО (2023) щодо масштабного навчання українських педагогів

цифровій дидактиці, яка демонструє успішну міжнародну практику інституціоналізації інновацій через партнерську взаємодію на рівні державних і освітніх структур.

Отже, в науковій літературі простежується системна увага до проблеми впровадження інноваційних технологій у підготовку педагогів, однак виявлено й прогалини – зокрема недостатнє дослідження специфіки впливу інновацій на професійне становлення викладача саме для закладів сфери обслуговування, де відбувається поєднання освітньої, комунікативної та сервісної діяльності. Актуальним залишається завдання адаптації інноваційного інструментарію до контексту прикладної педагогіки, урахування етичних, естетичних і практичних аспектів діяльності майбутніх фахівців цієї галузі.

Метою статті є з'ясування сутності та можливостей упровадження інноваційних технологій навчання в професійну підготовку педагогів для закладів сфери обслуговування в умовах сучасних освітніх трансформацій.

Виклад основного матеріалу. Інноваційні технології в контексті професійної педагогічної освіти розглядаються як системно організовані й науково обґрунтовані засоби трансформації освітнього процесу, спрямовані на забезпечення якості фахової підготовки майбутніх педагогів відповідно до викликів сучасного цифрового суспільства. Їх впровадження зумовлює не лише зміну дидактичних підходів, але й перегляд парадигми педагогічної діяльності загалом – від авторитарно-інструктивної до інтерактивно-мотиваційної, від монологічного знання до діалогічної взаємодії та когнітивної самостійності здобувача освіти.

Під поняттям «інноваційні технології» у професійній підготовці педагогів науковці розуміють не лише використання новітніх цифрових засобів навчання, а насамперед системне впровадження конструктивістських і компетентнісних моделей освітнього процесу, що інтегрують проєктне навчання, проблемно-орієнтовані завдання, моделювання професійних ситуацій, методи рефлексивного аналізу та адаптивні освітні траєкторії (Волярська і Волик, 2023). Інноваційність, таким чином, проявляється як структурний чинник освітньої якості, що забезпечує розвиток критичного мислення, автономії, відповідальності й професійної рефлексії майбутніх педагогів (Paska, 2024).

Аналіз нормативно-методологічного поля свідчить про тенденцію до розширення функцій інноваційних технологій у педагогічній освіті – від допоміжного засобу до повноцінного інструменту формування цифрової педагогічної культури. За даними ЮНЕСКО, до 2023 року понад 50 000 українських учителів було підготовлено за спеціальними програмами цифрової педагогіки, що базуються на інноваційних підходах до викладання й навчання (UNESCO, 2023). Ці зміни засвідчують глобальний характер інноваційних трансформацій у педагогічній сфері, де технології стають не метою, а засобом реалізації гуманістично-освітньої місії.

Крім того, інноваційні технології все частіше визначаються як чинники інтеграції академічного й практичного компонентів освіти. У дослідженні В. Радкевич (2025) підкреслюється, що саме завдяки технологічному переосмисленню навчального середовища можлива реалізація ідеї професійного розвитку педагогів як безперервного, особистісно й соціально значущого процесу. Зокрема, мова йде про застосування симуляційних платформ, інтерактивних онлайн-модулів, цифрових кейсів, які не лише моделюють професійно значущі ситуації, але й формують здатність до рефлексії, прийняття рішень, самонавчання. Таким чином, інноваційні технології розглядаються не як додаток до навчального процесу, а як його нова онтологія, у межах якої педагогіка постає як високотехнологічна й водночас гуманістична сфера.

У сучасному освітньому дискурсі форми реалізації інноваційних технологій у професійній підготовці педагогів визначаються як багатовекторні, поліфункціональні та здатні до адаптації в умовах динамічних змін соціокультурного контексту. Одним із провідних напрямів впровадження таких технологій виступає *дистанційне навчання*, яке трансформується із вимушеної реакції на кризові явища у стабільну та інституціоналізовану форму здобуття педагогічної освіти. Як зазначає Н. Запорожченко (2022), дистанційна освіта стала платформою для апробації низки інноваційних інструментів – інтерактивних платформ, віртуальних кімнат, адаптивних систем контролю знань – які інтегрують педагогічну взаємодію та цифрову компетентність (Запорожченко, 2022).

Іншою поширеною формою є *змішане навчання*, що поєднує традиційні аудиторні практики з онлайн-компонентами, дозволяючи гнучко структурувати індивідуальні освітні траєкторії. За даними Y. Syvuyi, V. Kozachuk і S. Tryhub (2022), така форма є ефективною для розвитку професійно-прикладних навичок, оскільки забезпечує безперервність навчання та знижує залежність від зовнішніх чинників, зокрема інфраструктурних або регіональних обмежень (Syvuyi et al., 2022). Особливої уваги заслуговують моделі навчання за допомогою *модульно-цифрових кейсів*, які дозволяють адаптувати зміст до конкретних цілей професійної підготовки, підвищуючи гнучкість і персоналізацію освітнього процесу.

У контексті педагогічної практики особливе місце займають **технології симуляції та ігрового моделювання**. Як підкреслює Т. Паска (2024), професійне зростання педагогів значно посилюється за умови використання методів рольового навчання, інтерактивних тренажерів, цифрових педагогічних сценаріїв, що моделюють реальні ситуації комунікації, управління класом, етичного вибору тощо (Paska, 2024). Такі інструменти стимулюють розвиток аналітичного мислення, здатності до прийняття педагогічних рішень в умовах невизначеності, сприяють формуванню педагогічної рефлексії.

Показовим прикладом інтеграції інноваційних форм є реалізація міжнародних проєктів із цифрової підготовки вчителів, що демонструє системний підхід до використання новітніх освітніх форматів. Так, відповідно до звіту ЮНЕСКО (2023), в Україні у 2023 році було організовано масштабне навчання понад 50 000 учителів за програмами цифрової педагогіки, що включали хмарні технології, освітню аналітику, віртуальні лабораторії, що впроваджувались у форматі короткотривалих інтенсивів і дистанційних модулів (UNESCO, 2023). Узагальнюючи, варто підкреслити, що інноваційні форми навчання в педагогічній освіті не є тимчасовим експериментом, а структурним компонентом нової парадигми професійної підготовки, яка поєднує інструментальну ефективність цифрових технологій з ціннісною орієнтацією на розвиток автономного, критично мислячого й творчо активного педагога.

Сучасні трансформації в освіті, зумовлені цифровізацією, глобалізаційними викликами та зростанням попиту на гнучкі, клієнтоорієнтовані освітні моделі, актуалізували необхідність переосмислення інструментарію професійної підготовки педагогів для сфери обслуговування. У цьому контексті інноваційні технології постають не як окремий елемент, а як системоутворювальна складова, здатна забезпечити перехід від репродуктивного навчання до інтерактивного, проєктного, особистісно та компетентісно зорієнтованого. Згідно з класифікацією, запропонованою в дослідженнях українських і зарубіжних науковців, до інноваційних освітніх технологій доцільно віднести: змішане навчання (blended learning), мобільне та дистанційне навчання (online learning, e-learning), симуляційні та візуалізаційні технології (AR/VR), проєктне навчання, кейс-метод, мікролернінг, гейміфікацію, освітню аналітику, використання платформ із відкритими ресурсами (LMS, MOOC) (Learning-Gate, 2024; Paska, 2024).

Особливої значущості набувають технології симулятивного типу, що дозволяють моделювати типові ситуації у сфері сервісу – наприклад, міжособистісну комунікацію з клієнтами, конфліктні епізоди обслуговування або елементи візуального оформлення простору. Саме ці компоненти є базовими в діяльності педагога, орієнтованого на естетичну, комунікативну, побутову або ресторанну сферу. У практиці підготовки педагогів ці технології реалізуються як через цифрові симулятори, так і за допомогою мультимедійних навчальних кейсів, інтерактивних платформ та тренажерів (Nikitchenko, Zadorozhna & Holub, 2024; Tovkanets, Koval & Masliuk, 2024). Значного поширення набуло змішане навчання з переважанням візуально-цифрового матеріалу, яке не лише забезпечує гнучкість у формуванні індивідуальних освітніх траєкторій, а й дозволяє апробувати професійні дії в умовах наближених до реальних (Волярська & Волик, 2023).

Дистанційне навчання продовжує зберігати свою роль як стратегічна альтернатива в умовах нестабільного середовища, військових викликів і потреби в адаптивності системи освіти. Такі платформи, як Google Classroom, Zoom, Moodle, інтегровані з сервісами хмарних технологій, дозволяють організовувати повноцінний навчальний процес із практико-орієнтованим наповненням навіть для спеціальностей, пов'язаних із сервісом, етикетом,

технологією обслуговування та соціальними практиками (Zaporizhchenko, 2022; Syvyi, Kozachuk & Gryhub, 2022). Вагому підтримку в розбудові цифрових навичок українських педагогів забезпечила низка міжнародних ініціатив, зокрема – масштабна програма підготовки вчителів у галузі цифрової педагогіки, реалізована за сприяння ЮНЕСКО (UNESCO, 2023). Крім того, дедалі більшої популярності набувають методи освітньої гейміфікації, цифрового сторітелінгу, використання соціальних мереж як платформи для створення цифрових портфоліо студентів, що особливо актуально для дисциплін, пов'язаних із модою, красою, харчуванням, ресторанною справою та культурою обслуговування. Такі практики сприяють формуванню не лише професійної, а й цифрової ідентичності майбутніх педагогів сфери обслуговування, готуючи їх до діяльності в соціально динамічному, візуалізованому світі (Ребуха, 2022; Радкевич, 2025).

Таким чином, інноваційні технології в контексті підготовки педагогів для сфери обслуговування доцільно класифікувати за функціональними ознаками: навчальні (змішане, дистанційне, мобільне, симулятивне), аналітичні (освітня аналітика, цифровий моніторинг успішності), репрезентативні (візуальні кейси, цифрові портфоліо, онлайн-майстер-класи), комунікаційні (месенджери, соціальні мережі, подкасти), а також трансформативні (VR/AR, штучний інтелект, генеративні інструменти). Вибір технологій має ґрунтуватися на поєднанні галузевої специфіки, професійної мети, рівня цифрової компетентності студентів та дидактичних завдань освітньої програми.

Професійна підготовка педагогів для сфери обслуговування потребує не лише оновлення змісту освітніх програм, а й формування нового типу викладацької культури, зорієнтованої на цифрову компетентність, креативність і гнучкість мислення. Ефективним прикладом вітчизняної реалізації такого підходу є використання цифрових платформ (Google Workspace, Padlet, Canva, Miro) у поєднанні з інтерактивними технологіями (веб-квести, проєктне навчання, цифрові портфоліо), що сприяє розвитку не лише фахових, а й соціальних компетентностей майбутніх учителів технологій (Волярська & Волик, 2023). Окремо варто виокремити практику формування міждисциплінарних модулів на основі інноваційних інструментів – таких як доповнена реальність, симуляційне навчання або *microlearning*. У рамках освітньої програми з професійної підготовки фахівців сфери обслуговування низка закладів вищої освіти України апробували інтеграцію симуляцій (наприклад, під час моделювання обслуговування клієнтів у готельно-ресторанній справі), що не лише активізувало когнітивну діяльність здобувачів освіти, а й забезпечило емоційно-залучену взаємодію (Radkevych, 2025; Tovkanets et al., 2024).

Міжнародна практика підтверджує доцільність впровадження інноваційних освітніх інструментів у професійну підготовку вчителів. У звіті ЮНЕСКО наведено приклад масштабного навчання 50 000 українських учителів цифровій педагогіці, що стало катализатором для формування нових освітніх практик у післядипломній підготовці та професійному зростанні педагогів (UNESCO, 2023). У публікації Learning-Gate акцентовано на важливості формування навичок критичного мислення через застосування освітніх технологій четвертого покоління (Education 4.0), що зокрема поширені у викладанні дисциплін, пов'язаних із дизайном, сервісом і комунікацією (Learning-Gate, 2024).

Отже, поєднання цифрових інструментів, гнучких форматів навчання й орієнтації на реальні виробничі ситуації дозволяє сформувати професійно адаптованого й інноваційно мислячого педагога для сфери обслуговування. Застосування цих підходів потребує як інституційної підтримки, так і підготовки викладачів, здатних модерувати освітнє середовище в нових умовах.

Висновки. Професійна підготовка педагогів для закладів сфери обслуговування потребує впровадження інноваційних освітніх технологій, які забезпечують актуалізацію змісту навчання, розвиток практичних навичок і адаптацію до змін освітнього середовища. Інновації сприяють формуванню цифрової та педагогічної компетентності, критичного мислення, мобільності й готовності до безперервного професійного розвитку.

Інтеграція мультимедійних платформ, дистанційного навчання, симуляцій та цифрових інструментів посилює практичну складову фахової підготовки, забезпечує мотивацію до навчання і краще відображає потреби сучасного ринку праці. Отримані результати підтверджують ефективність таких підходів у забезпеченні якості освіти і конкурентоспроможності майбутніх педагогів.

ЛІТЕРАТУРА

- Волярська, О., Волик, О. (2023). Інноваційні технології у підготовці майбутніх учителів. *Актуальні проблеми сучасного освітнього процесу: психологія і педагогіка*, 1, 209-214. Взято з <https://jrnل.nau.edu.ua/index.php/APSE/article/download/17698/25002>
- Радкевич, В. О. (2025). Вплив педагогічних інновацій на розвиток професійної освіти в Україні в умовах сучасних трансформацій. *Вісник НАПН України*, 7(1). Взято з <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745279/>
- Ребуха, Л. З. (Ред.). (2022). *Інноваційні технології навчання в умовах модернізації сучасної освіти*. Тернопіль: Західноукраїнський національний університет. Взято з <https://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/48105>
- Learning-Gate. (2024). *Education 4.0 and the role of critical thinking and innovation*. Retrieved from <https://learning-gate.com/index.php/2576-8484/article/download/2119/806>
- Nikitchenko, V., Zadorozhna, I., & Holub, N. (2024). *Innovative approaches to learning and teaching in Ukrainian higher education*. Retrieved from <https://www.researchgate.net/publication/381528784>
- Paska, T. (2024). Innovative technologies in the development of teachers' professional competence. *Eduweb*, 18 (4), 49-67. Retrieved from <https://www.researchgate.net/publication/387770446>
- Syvyi, Y., Kozachuk, V., & Tryhub, S. (2022). Distance learning as innovation technology of school education in Ukraine. *arXiv preprint*. Retrieved from <https://arxiv.org/abs/2202.08697>
- Tovkanets, O., Koval, V., & Masliuk, K. (2024). Professional training of future teachers using innovative educational technologies. *Youth and Market*, 6, 18-25. Retrieved from <https://revistaeduweb.org/index.php/eduweb/article/download/659/1037>
- UNESCO. (2023). Ukraine: UNESCO trains 50,000 teachers in digital pedagogy. Retrieved from <https://www.unesco.org/en/articles/ukraine-unesco-trains-50000-teachers-digital-pedagogy>
- Zaporozhchenko, T., Fonariuk, O., Popadych, O., Kliuieva, S., Ashikhmina, N., & Kanibolotska, O. (2022). Distance education on the basis of innovative technologies. *Review of Research and Educational Media*, 10 (1), 58-66. Retrieved from <https://lumenpublishing.com/journals/index.php/rrem/article/view/4547>

REFERENCES

- Learning-Gate. (2024). *Education 4.0 and the role of critical thinking and innovation*. Retrieved from <https://learning-gate.com/index.php/2576-8484/article/download/2119/806>
- Nikitchenko, V., Zadorozhna, I., & Holub, N. (2024). *Innovative approaches to learning and teaching in Ukrainian higher education*. Retrieved from <https://www.researchgate.net/publication/381528784>
- Paska, T. (2024). Innovative technologies in the development of teachers' professional competence. *Eduweb*, 18 (4), 49-67. Retrieved from <https://www.researchgate.net/publication/387770446>
- Radkevych, V. O. (2025). Vplyv pedahohichnykh innovatsii na rozvytok profesiinoi osvity v Ukraini v umovakh suchasnykh transformatsii [The infusion of pedagogical innovations into the development of vocational education in Ukraine in the minds of current transformations]. *Visnyk NAPN Ukrainy [Newsletter of NAPN of Ukraine]*, 7(1). Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745279/> [in Ukrainian].
- Rebukha, L. Z. (Red.). (2022). *Innovatsiini tekhnolohii navchannia v umovakh modernizatsii suchasnoi osvity [Innovative technologies have started in the minds of modernization and modernization.]*. Ternopil: Zakhidnoukrainskyi natsionalnyi universytet. Retrieved from <https://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/48105> [in Ukrainian].

- Syvyi, Y., Kozachuk, V., & Tryhub, S. (2022). Distance learning as innovation technology of school education in Ukraine. *arXiv preprint*. Retrieved from <https://arxiv.org/abs/2202.08697>
- Tovkanets, O., Koval, V., & Masliuk, K. (2024). Professional training of future teachers using innovative educational technologies. *Youth and Market*, 6, 18-25. Retrieved from <https://revistaeduweb.org/index.php/eduweb/article/download/659/1037>
- Voliarska, O., Volyk, O. (2023). Innovatsiini tekhnolohii u pidhotovtsi maibutnikh uchyteliv [Innovative technologies in the preparation of future teachers]. *Aktualni problemy suchasnoho osvithnoho protsesu: psykholohiia i pedahohika [Current problems of the daily lighting process: psychology and pedagogy]*, 1, 209-214. Retrieved from <https://jrnل.nau.edu.ua/index.php/APSE/article/download/17698/25002> [in Ukrainian].
- UNESCO. (2023). Ukraine: UNESCO trains 50,000 teachers in digital pedagogy. Retrieved from <https://www.unesco.org/en/articles/ukraine-unesco-trains-50000-teachers-digital-pedagogy>
- Zaporozhchenko, T., Fonariuk, O., Popadych, O., Kliuieva, S., Ashikhmina, N., & Kanibolotska, O. (2022). Distance education on the basis of innovative technologies. *Review of Research and Educational Media*, 10 (1), 58-66. Retrieved from <https://lumenpublishing.com/journals/index.php/rrem/article/view/4547>

INNOVATIVE TEACHING TECHNOLOGIES IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF TEACHERS FOR SERVICE INDUSTRY INSTITUTIONS

Larysa Hrytsenko,

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor, Department of Theory and Methods of Technological Education;

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

The article examines the content, trends, and practices of implementing innovative teaching technologies in the professional training of future teachers for service sector institutions. The relevance of the topic is justified in view of the transformation of the modern educational paradigm in the context of digitalization, internationalization, and a focus on competency-based models. The main approaches to defining the concept of «innovative teaching technologies» are analyzed, including elements of digital pedagogy, project-based and problem-based learning, gamification, blended and distance learning formats. It is shown that these technologies are not only a means of diversifying the educational process, but also a powerful tool for the formation of professional competence, reflective thinking, and the ability for pedagogical creativity. Based on the analysis of relevant sources by Ukrainian and international authors, the results of research on the use of innovations in the training of teaching staff have been summarized.

The peculiarities of the functioning of digital platforms and services in higher education institutions are highlighted, particularly in the context of training future teachers for the service sector. Attention is focused on the systematic implementation of information and communication technologies, which allows for the modeling of professional situations, the creation of educational simulations, and the provision of personalized learning. The presentation of the material reveals real educational practices, in particular the use of distance learning courses, cloud technologies, multimedia tools, electronic textbooks, interactive exercises, and mobile applications, which increase student engagement in the learning process and contribute to the formation of relevant professional skills. The importance of partnership models between higher education institutions, educational institutions, and labor market stakeholders as a platform for testing innovations in pedagogical activities is emphasized.

Keywords: vocational education, innovative teaching technologies, innovative methods of training future vocational teachers, service sector institutions, hotel and restaurant business.

Надійшла до редакції 24.04.2025 р.

УДК 37.091.12.011.3-051:796]:37.043.2-056.2/.3

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2025.17.342527>

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2100-695X>

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-9376-176X>

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Яна Демус,

докторка філософії, асистентка кафедри теорії й методики фізичного виховання,
адаптивної та масової фізичної культури;

Полтавський національний університет імені В. Г. Короленка;

Оксана Корносенко,

докторка педагогічних наук, професорка,
завідувачка кафедри теорії й методики фізичного виховання,
адаптивної та масової фізичної культури;

Полтавський національний університет імені В. Г. Короленка

Статтю присвячено проблемам професійної діяльності вчителя фізичної культури в умовах інклюзивного освітнього середовища в Україні. Інклюзія розуміється як безперервний пошук ефективних підходів до навчання осіб з особливими освітніми потребами, спрямований на усунення бар'єрів для їх повноцінної участі та реалізації потенціалу. У статті аналізується нормативно-правова база, що лежить в основі інклюзивної освіти в Україні, включаючи міжнародні та національні акти. Фізична культура визнана ключовим інструментом корекції, реабілітації та соціалізації дітей з ООП. Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та визначенні специфічних характеристик професійної діяльності вчителя фізичної культури в контексті інклюзивного освітнього середовища, інтерпретованих крізь призму компетентнісного підходу.

У процесі дослідження виділено структуру інклюзивної компетентності педагога, що включає мотиваційний, когнітивний, операційний та рефлексивний компоненти. Мотиваційний компонент включає спрямованість педагога, його мотиви та цінності, глибоку повагу до різноманіття учнів, готовність їх підтримувати, повагу до особистості, культурного та релігійного досвіду, сім'ї, а також культивування відчуття приналежності та чутливість до емоційного стану всіх учасників освітнього процесу та здатність до емоційної саморегуляції. Когнітивний компонент охоплює глибокі знання щодо особливостей освітньої діяльності дітей з ООП, стратегій та технологій роботи з ними, а також принципів, форм, методів ефективної підтримки та видів адаптацій/модифікацій в освітньому процесі. Операційний компонент передбачає практичну здатність застосовувати набуті знання, що виявляється у впровадженні стратегій, технологій та способів інтеграції осіб з ООП в освітнє середовище, а також у ефективній реалізації адаптацій та модифікацій. Рефлексивний компонент полягає у здатності педагога до критичного аналізу та оцінки результатів власної педагогічної діяльності. Виявлено спеціальні компетентності вчителя фізичної культури – академічні, психолого-педагогічні та адаптивно-комунікативні.

Ключові слова: професійна діяльність учителя фізичної культури, інклюзивна освіта, компетентнісний підхід.

Постановка проблеми. Впровадження інклюзивної освіти в Україні визначено як один із ключових пріоритетів розвитку національної системи освіти, що знайшло своє відображення в Законі України «Про освіту» (2017). Ця трансформація є комплексним процесом, який відображає ступінь гуманності та толерантності суспільства до індивідуальних відмінностей осіб з інвалідністю. Інклюзія розглядається не лише як інтеграційний механізм, а як

безперервний науково-методологічний пошук, спрямований на розробку та імплементацію ефективних підходів до навчання осіб з особливими освітніми потребами (ООП). Її ключовим аспектом є виявлення та усунення бар'єрів, що перешкоджають повноцінній присутності, активній участі та успішній реалізації потенціалу всіх здобувачів. Особливий акцент робиться на підтримці дітей, які належать до «групи ризику» та можуть зіштовхуватися з освітньою сегрегацією або низькою академічною успішністю.

Системна імплементація інклюзивних практик реферується національними та міжнародними ініціативами. Зокрема, ініціатива «Перший всеукраїнський урок про інклюзивність», що була започаткована у Міжнародний день людей з інвалідністю, є емпіричним підтвердженням цього процесу. Мета зазначеної ініціативи полягає у поступовому подоланні стигматизаційних уявлень, пов'язаних із феноменом інвалідності, а також у промоції розвитку інклюзивної освітньої парадигми для дітей з особливими освітніми потребами в Україні.

Інклюзивна освіта у фізичній культурі є моральним імперативом, що вимагає трансформації освітньої системи для забезпечення успіху кожної дитини, переносючи фокус з «проблеми дитини» на «проблему системи» та необхідність адаптації педагогічних підходів. Це передбачає переосмислення методів викладання та розробку індивідуальних навчальних планів для забезпечення універсальної доступності.

Аналіз джерел і публікацій. Аналіз спеціальної літератури доводить, що на сучасному етапі розвитку освіти України, так і за її межами, актуалізується проблематика пошуку та запровадження ефективних стратегій інтеграції дітей з особливостями розвитку у загальноосвітній простір. Це підтверджується численними науковими розвідками таких провідних дослідників, як (М. Бойченко, О. Даниско, А. Дашковська, Я. Демус, В. Виповська, Г. Гаяш, Е. Кеда, Т. Єрмакова, Г. Збуринь, Л. Коврігіна, О. Корносенко, М. Коць, К. Островська, О. Семенцова, І. Серета, С. Чупахіна, Н. Шиліна, І. Шишова) та інші.

Автори виокремлюють основні компоненти, що детермінують успішність впровадження інклюзивного навчання, зокрема:

- формування нової соціокультурної парадигми, що передбачає позитивне ставлення суспільства до осіб з порушеннями розвитку та інвалідністю, а також формування толерантного середовища серед усіх учасників освітнього процесу, спрямованого на спільне навчання дітей з особливими освітніми потребами та їх здорових однолітків;

- визначення пріоритетів державної політики у сфері освіти, що гарантують реалізацію конституційних прав та державних гарантій для дітей з особливими освітніми потребами;

- створення адаптивного освітньо-розвивального середовища для дітей з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти, розробка оптимального навчально-методичного забезпечення;

- підвищення соціальної відповідальності родин у вихованні дітей з особливими освітніми потребами та активна залученість місцевої громади до реалізації інклюзивних практик.

- системна підготовка педагогічних кадрів для ефективної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання (Бойченко, 2019; Серета, 2020; Шиліна, 2019).

Попри наявні напрацювання, низка важливих питань залишається малодослідженою.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та визначенні специфічних характеристик професійної діяльності вчителя фізичної культури в контексті інклюзивного освітнього середовища, інтерпретованих крізь призму компетентнісного підходу.

Виклад основного матеріалу. У ході дослідження нами встановлено, що інклюзія в освіті передбачає фундаментальні зміни освітньої системи, зокрема активне включення всіх дітей, незалежно від їхніх особливостей, у загальноосвітній простір. За визначенням ЮНЕСКО, це процес звернення і відповіді на різноманітні освітні потреби шляхом забезпечення участі та зменшення виключення. Ключовий аспект інклюзії полягає у виявленні та усуненні бар'єрів у навчанні, які часто виникають через негнучкі освітні практики, а не через особливості дитини, що вимагає адаптації системи до потреб учнів задля створення рівних можливостей та успішного навчання.

Основою впровадження інклюзивної освіти в Україні є розгалужена система міжнародних та національних нормативно-правових документів. Вони створюють міцний фундамент для забезпечення прав дітей з особливими освітніми потребами (ООП) на якісну освіту та визначають ключові напрямки розвитку інклюзивного навчання.

Особливе значення мають такі міжнародні документи: Всесвітня Декларація прав людини (1948 р.), стаття 26 якої проголошує право кожної людини на освіту; Декларація прав дитини (1959 р.); Декларація про права інвалідів (ООН, 1975 р.); Конвенція про права дитини (1989 р.), ратифікована Україною у 1991 році, статті 2 та 23 якої гарантують захист від дискримінації та повноцінне життя дітей з інвалідністю; Всесвітня декларація «Освіта для всіх» (1990 р.); Саламанкська декларація та Програма дій (1994 р.); Конвенція ООН про права інвалідів (2006 р.), стаття 24 якої зобов'язує держави забезпечити рівний доступ до інклюзивної, якісної та безоплатної початкової і середньої освіти за місцем проживання; а також Резолюція 48 сесії ЮНЕСКО «Інклюзивна освіта: шлях у майбутнє».

На національному рівні засадничими законодавчими актами є: Закон України «Про освіту» (від 05.09.2017 № 2145-VIII), який є основоположним для всієї освітньої системи; Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» (від 06.09.2018 № 2541-VIII), що спеціально фокусується на забезпеченні доступу до освітніх послуг для осіб з ООП; та Закон України «Про повну загальну середню освіту» (від 16.01.2020 № 463-IX), який регулює інклюзивні практики на рівні загальної середньої освіти. Крім того, існує велика кількість підзаконних актів, які деталізують та регулюють організацію інклюзивного навчання. Це численні постанови Кабінету Міністрів України, накази та листи Міністерства освіти і науки України, що стосуються організації інклюзивного навчання в різних закладах освіти, питань фінансування, діяльності інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ), розробки індивідуальних програм розвитку (ІПР) та інших аспектів. Зокрема, Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» від 06 вересня 2018 року № 2541-VIII, спрямований на забезпечення доступу осіб з ООП до освітніх послуг; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» від 15 вересня 2021 року № 957, яка деталізує процедури організації інклюзивного навчання в школах; Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року...» від 07 червня 2024 року № 527-р, яке визначає довгострокові стратегічні напрямки розвитку інклюзивного навчання; Лист Міністерства освіти і науки України «Про організацію освітнього процесу осіб з особливими освітніми потребами у 2024/2025 навчальному році» від 03 вересня 2024 року № 6/679-24, що надає методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу для осіб з ООП.

Наявність розгалуженої нормативно-правової бази свідчить про системний підхід України до імплементації інклюзивної освіти на всіх рівнях, що закладає міцний фундамент для професійної діяльності педагогів. Проте, попри потужний правовий базис, спостерігається проблема дефіциту компетентностей у вчителів фізичної культури щодо застосування інклюзивних принципів та методичного інструментарію. Цей диспаритет між законодавчою базою та практичною реалізацією вказує на критичну важливість професійної підготовки та підвищення кваліфікації. Нормативні акти створюють лише аксіологічні рамки, тоді як якісне наповнення освітнього процесу безпосередньо залежить від компетентності педагогічних кадрів. Отже, для вчителя принципово важливим є не лише знання юридичних норм, а й глибинне розуміння їхньої філософії та здатність до адаптації до реальних умов освітнього середовища (Коврігіна, 2019).

Фізична культура є ключовим інструментом корекції, реабілітації та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. Вона не лише виправляє порушення фізичного розвитку та моторики, а й позитивно впливає на психологічний стан, підвищуючи самооцінку, мотивацію та сприяючи соціальній включеності. Адаптивна фізична культура розширює роль вчителя фізичної культури до функцій психолога, реабілітолога та соціального педагога. Успіх інклюзивного фізичного виховання залежить від злагодженої роботи команди фахівців,

включаючи вчителів, асистентів, ІРЦ та РЦПО, а також активної взаємодії з батьками. Такий міждисциплінарний та командний підхід є критично важливим для розробки індивідуальних програм розвитку та забезпечення цілісного розвитку дитини.

Інклюзивна компетентність є обов'язковою та інтегративною складовою професійної компетентності сучасного педагога. Вона відображає психологічну, теоретичну та практичну готовність вчителя до реалізації інклюзивного навчання та організації якісного освітнього процесу для всіх учнів.

Аналіз авторитетних науково-методичних джерел дозволив нам встановити структуру інклюзивної компетентності педагога й виділити такі компоненти (табл. 1):

Мотиваційний компонент є фундаментальним аспектом інклюзивної компетентності педагога, що охоплює його спрямованість, мотиви та цінності. Він передбачає глибоку повагу до різноманіття учнів, готовність їх підтримувати, а також чутливість до емоційного стану всіх учасників освітнього процесу та здатність до емоційної саморегуляції. Цей компонент є первинним, оскільки без зміни свідомості та ціннісних орієнтирів інклюзія не зможе повноцінно функціонувати, навіть за наявності необхідних знань та вмінь. Некомпетентність вчителів часто криється не лише у браку знань, а й у відсутності належного ставлення та внутрішніх переконань, що відповідають філософії інклюзії (Демус, 2024).

Таблиця 1 – Компоненти інклюзивної компетентності педагога

Компонент компетентності	Зміст компонента
Мотиваційний	Спрямованість, мотиви, цінності педагога; повага до різноманіття учнів; готовність підтримувати всіх учнів; повага до особистості, культурного та релігійного досвіду, сім'ї; культивування відчуття приналежності; чутливість до емоційного стану.
Когнітивний	Знання про особливості освітньої діяльності дітей з ООП; знання стратегій та технологій роботи з ними; знання принципів, форм та методів ефективної підтримки осіб з ООП; розуміння видів адаптацій/модифікацій в освітньому процесі.
Операційний	Здатність застосовувати стратегії, технології та способи включення осіб з ООП в освітнє середовище; вміння реалізовувати адаптації/модифікації в освітньому процесі.
Рефлексивний	Аналіз та оцінка результатів власної педагогічної діяльності; здатність оцінювати власну роботу; ефективне залучення інших до роздумів про викладання; гнучкість у виборі стратегій; розцінювання спілкування з колегами як джерело навчання.

Когнітивний компонент охоплює глибокі знання щодо особливостей освітньої діяльності дітей з ООП, а також стратегій та технологій роботи з ними. Це включає розуміння принципів, форм, методів ефективної підтримки та видів адаптацій/модифікацій в освітньому процесі (Демус, 2024).

Операційний компонент передбачає практичну здатність застосовувати набуті знання, що виявляється у впровадженні стратегій, технологій та способів інтеграції осіб з ООП в освітнє середовище, а також у ефективній реалізації адаптацій та модифікацій (Демус, 2024).

Рефлексивний компонент полягає у здатності педагога до критичного аналізу та оцінки результатів власної діяльності. Він передбачає постійне самовдосконалення, гнучкість у виборі стратегій, а також ефективну взаємодію з колегами та іншими фахівцями як джерело професійного зростання (Демус, 2024).

Окрім загальної інклюзивної компетентності, вчитель фізичної культури в інклюзивному середовищі повинен володіти низкою спеціальних компетентностей, що забезпечують ефективність його професійної діяльності.

Академічні компетентності вчителя фізичної культури в інклюзивному середовищі полягають в оволодінні глибокими знаннями принципів, форм та методів педагогічної

підтримки дітей з особливими освітніми потребами. Це включає вміння реалізовувати адаптації та модифікації освітнього процесу, а також формувати філософію, спрямовану на адаптацію навчального середовища до потреб учня, а не навпаки. Такий підхід вимагає гнучкості програм, різноманітності методик та відповідного оцінювання фізичних можливостей, зважаючи на індивідуальні особливості фізичного розвитку дітей (Колупаєва, Таранченко, 2016).

Психолого-педагогічні компетентності вчителя фізичної культури враховують, що він повинен розуміти вікові та індивідуальні особливості учнів (навчальні стилі, темперамент, особливості розвитку) та їхній вплив на психічні процеси. Це включає здатність формувати позитивну самооцінку та мотивацію до здорового способу життя, а також зберігати власне фізичне та психічне здоров'я для створення сприятливої атмосфери в класі (Колупаєва, Таранченко, 2016).

Адаптивно-комунікативні компетентності мають ключове значення для створення доступного та сприятливого освітнього середовища. Вони охоплюють здатність педагога враховувати індивідуальні особливості учнів при адаптації як фізичного простору (доступність, освітлення, рівень шуму), так і психолого-педагогічних аспектів (візуальні розклади, додатковий час, допомога). Вчитель повинен гнучко адаптувати зміст, процес та результати навчання, щоб кожен учень міг ефективно засвоювати матеріал та застосовувати знання, що вимагає постійного професійного самовдосконалення. Ефективна взаємодія є ключовою для успіху інклюзивної освіти, вимагаючи від вчителя фізичної культури високих комунікативних навичок, що охоплює: спілкування з батьками, взаємодію з учнями (Колупаєва, Таранченко, 2016).

Організація уроків фізичної культури в інклюзивному середовищі вимагає від учителя гнучкості та креативності для забезпечення доступності та зацікавленості всіх учнів. Ключовим є індивідуальний підхід, що передбачає врахування унікальних потреб кожної дитини через адаптацію вправ та використання спеціального обладнання (наприклад, легкі м'ячі, звукові м'ячі). Навчання через гру з адаптованими правилами та включення візуальних інструкцій (картинок, піктограм) значно підвищує ефективність та доступність занять для дітей з особливими освітніми потребами. Створення доброзичливої та інклюзивної атмосфери на уроках фізичної культури є фундаментальним для залучення всіх учнів. Це досягається через взаємопідтримку та командну роботу, адаптацію змагань, щоб кожен міг зробити внесок. Позитивне заохочення та підтримка кожного досягнення значно підвищують самооцінку та мотивацію учнів, створюючи безпечне середовище для помилок та нового досвіду.

При роботі з дітьми з ООП важливо уникати надмірного піклування, надавати допомогу за потребою, збільшувати час на виконання завдань та використовувати наочність і адаптовані вправи. Сучасні технології, такі як відеоінструкції, спеціальні додатки та інструменти ШІ, стають незамінними для індивідуалізації та доступності уроків. Це вимагає посилення інклюзивного контенту у професійній підготовці вчителів фізичної культури для подолання проблеми некомпетентності та застарілих методів викладання. Таким чином, розвиток інклюзивної компетентності педагога це безперервний процес, який охоплює як формальне навчання, так і самоосвіту. Цей механізм включає: навчання на курсах підвищення кваліфікації передбачає поглиблення знань та навичок з інклюзивної освіти, фокусуючись на сучасних технологіях та інноваційних підходах; використання сучасних методик та технологій, зокрема впровадження інноваційних інструментів, що відповідають потребам учнів з ООП; професійну взаємодію – участь у методичних об'єднаннях, майстер-класах, семінарах, конференціях та конкурсах, що сприяє обміну досвідом та розробці нових проєктів; дослідницьку діяльність, що передбачає поглиблення розуміння галузі та внесок у її розвиток, обмін успішними практиками для формування культури інклюзії, постійний самостійний пошук інформації та стратегій для вдосконалення інклюзивної практики.

Висновки. Інклюзивна освіта, підтримана національною нормативно-правовою базою, визначає стратегічний напрям розвитку, що передбачає адаптацію освітньої системи до потреб кожної дитини. У цьому контексті фізична культура є потужним інструментом корекції, реабілітації та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. Успішна реалізація інклюзії детермінована компетентнісним підходом до підготовки педагогів, що охоплює мотиваційний, когнітивний, операційний та рефлексивний компоненти. Критично важливими є педагогічні,

психолого-педагогічні, адаптивно-комунікативні компетентності, які забезпечують ефективну взаємодію з усіма учасниками освітнього процесу. Практична імплементація інклюзивного фізичного виховання передбачає індивідуалізацію навчання, адаптацію змісту, використання сучасних та цифрових технологій, а також створення підтримуючого середовища. Попри значний прогрес, подальше підвищення кваліфікації вчителів фізичної культури є необхідним для подолання проблем некомпетентності та застарілих методик, забезпечуючи системний розвиток інклюзивної освіти.

Комплексне вдосконалення системи підготовки педагогічних кадрів є першочерговим завданням для розвитку інклюзивної освіти у фізичній культурі. Це передбачає посилення інклюзивного контенту в університетських програмах з інтеграцією міждисциплінарних знань з психології, дефектології та адаптивної фізичної активності, а також запровадження обов'язкових тренінгів для формування всіх компонентів інклюзивної компетентності, особливо мотиваційного аспекту та практичних навичок. На рівні загальної середньої освіти необхідно забезпечити систематичне підвищення кваліфікації вчителів фізичної культури та створити умови для ефективної міждисциплінарної співпраці фахівців. Освітні заклади мають бути обладнані адаптованим спортивним інвентарем та сучасними технологіями. Водночас, учителі фізичної культури мають постійно розвивати власну інклюзивну компетентність через самоосвіту та впровадження інноваційних методик. У практичній діяльності необхідно дотримуватись індивідуального підходу, адаптуючи зміст та форми навчання, та активно застосовувати ігрові методи. Формування доброзичливої та підтримуючої атмосфери на уроках сприятиме ефективній інтеграції дітей з особливими освітніми потребами, їхньому всебічному розвитку та утвердженню принципів рівності й доступності у фізичному вихованні.

ЛІТЕРАТУРА

- Бойченко, М., Чистякова, І. (2019). Соціально-педагогічна підтримка дітей із особливими освітніми потребами: досвід європейських країн. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 9, 3-12.
- Виповська, Л. (2020). Розвиток компетентностей у дітей з особливими освітніми потребами. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*, 1, 46-50.
- Дашковська, А. (2019). Підвищення рівня фахової компетентності педагогів у використанні народної іграшки в корекційно-освітньому процесі дітей молодшого шкільного віку зі зниженим зором. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*, 2, 50-59.
- Демус, Я. В., Фазан, В. В. (2024). Research and experimental work on preparing future bachelors of physical education for teaching activities in the conditions of inclusive education. *Педагогічні науки*, 83, 79-83.
- Єрмакова, Т. С. (2019). Адаптація дітей з особливими освітніми потребами до умов інклюзивного середовища. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*, 2, 24-30.
- Збуриць, Г. М., Романенко, Л. В. (2019). Застосування ігрових технологій на уроках української літератури в 5 класі для дітей з особливими освітніми потребами. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки*, 3, 149-155.
- Кеда, Н. (2019). Актуальні питання, мета і завдання корекційно-реабілітаційних служб України для дітей з інвалідністю та/або з особливими освітніми потребами. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*, 2, 60-70.
- Коврігіна, Л. М. (2019). Особливості організації освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*, 4, 22-28.
- Колупаєва, А. А., Таранченко, О. М. (2016). *Інклюзивна освіта: від основ до практики*. Київ: Інститут спеціальної педагогіки НАПН України.
- Корносенко, О., Даниско, О. (2021). Технологічні засади організації інклюзивного фізичного виховання учнів з порушеннями слуху в закладах загальної середньої освіти. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*, 48, 147-156.

- Коць, М. О., Ятчук, Т. М. (2018). Особливості психологічної корекції емоційно-вольової сфери дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами. *Психологія: реальність і перспективи*, 10, 85-90.
- Островська, К. О., Сайко, Х. Я., Bartoszewski, J. (2020). Особливості ставлення до дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного простору. *Молодий вчений*, 1 (1), 43-47.
- Семенцова, О. М. (2019). Теоретичні уявлення про затримку психічного розвитку та визначення напрямків корекційної допомоги дітям в умовах інклюзивної освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*, 37, 111-120.
- Середа, І. В. (2020). Організація навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*, 1, 257-261.
- Чупахіна, С. В. (2019). Інформаційні технології у навчанні дітей з особливими освітніми потребами: можливості та обмеження. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки*, 1, 164-173.
- Шиліна, Н. Є. (2019). Проблема виховання дітей з особливими освітніми потребами в умовах сім'ї та освітніх установ. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*, 3, 42-49.
- Шишова, І. О. (2019). Соціальна адаптація дітей з особливими освітніми потребами засобами праці. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Педагогічні науки*, 177 (2), 160-163.

REFERENCES

- Boichenko, M., & Chystiakova, I. (2019). Sotsialno-pedahohichna pidtrymka ditei iz osoblyvymy osvritnimy potrebamy: dosvid yevropeiskykh krain [Socio-pedagogical support for children with special needs: evidence from European countries]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii [Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies]*, 9, 3-12 [in Ukrainian].
- Chupakhina, S. V. (2019). Informatsiini tekhnolohii u navchanni ditei z osoblyvymy osvritnimy potrebamy: mozhlyvosti ta obmezhennia [Information technologies in teaching children with special educational needs: opportunities and limitations]. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka. Pedahohichni nauky [Bulletin of the Oleksandr Dovzhenko Glukhiv National Pedagogical University. Pedagogical Sciences]*, 1, 164-173 [in Ukrainian].
- Dashkovska, A. (2019). Pidvyshchennia rivnia fakhovoi kompetentnosti pedahohiv u vykorystanni narodnoi ihrashky v korektsiino-osvitnomu protsesi ditei molodshoho shkilnoho viku zi znyzhenym zorum [Increasing the level of teacher competence of teachers in popular folk games in the correctional-lightening process of children of young school age with decreased eyesight]. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Pedahohichni nauky [Scientific notes of the Berdyansk State Pedagogical University. Pedagogical sciences]*, 2, 50-59 [in Ukrainian].
- Demus, Ya. V., & Fazan, V. V. (2024). Research and experimental work on preparing future bachelors of physical education for teaching activities in the conditions of inclusive education. *Pedahohichni nauky [Pedagogical sciences]*, 83, 79-83.
- Keda, N. (2019). Aktualni pytannia, meta i zavdannia korektsiino-reabilitatsiinykh sluzhb Ukrainy dlia ditei z invalidnistiu ta/abo z osoblyvymy osvritnimy potrebamy [Current nutrition, nutrition and specifications of correctional and rehabilitation services of Ukraine for children with disabilities and/or special needs]. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Pedahohichni nauky [Scientific notes of the Berdyansk State Pedagogical University. Pedagogical sciences]*, 2, 60-70 [in Ukrainian].
- Kolupaieva, A. A., & Taranchenko, O. M. (2016). *Inklyuzyvna osvita: vid osnov do praktyky [Inclusive lighting: from basics to practice]*. Kyiv: Instytut spetsialnoi pedahohiky NAPN Ukrainy [in Ukrainian].

- Kornosenko, O., & Danysko, O. (2021). Tekhnolohichni zasady orhanizatsii inkluzyvnoho fizychnoho vykhovannia uchniv z porushenniamy slukhu v zakladakh zahalnoi serednoi osvity [Technological advances in the organization of inclusive physical education for students with hearing impairments in the cornerstones of secondary education]. *Naukovyi visnyk Izmailskoho derzhavnogo humanitarnoho universytetu [Scientific newsletter of the Izmail State Humanitarian University]*, 48, 147-156 [in Ukrainian].
- Kots, M. O., & Yatchuk, T. M. (2018). Osoblyvosti psykholohichnoi korektsii emotsiino-volovoi sfery ditei molodshoho shkilnogo viku z osoblyvymy osvitnimy potrebamy [Peculiarities of psychological correction of the emotional-volitional sphere of primary school children with special educational needs]. *Psykhohiia: realnist i perspektyvy [Psychology: reality and prospects]*, 10, 85-90 [in Ukrainian].
- Kovrihina, L. M. (2019). Osoblyvosti orhanizatsii osvitnoho protsesu dlia ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy [Features of the organization of the lighting process for children with special lighting needs]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti [Education and development of a gifted individual]*, 4, 22-28 [in Ukrainian].
- Ostrovska, K. O., Saiko, Kh. Ya., & Bartoszewski, J. (2020). Osoblyvosti stavlennia do ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v umovakh inkluzyvnoho prostoru [Peculiarities of attitude towards children with special educational needs in an inclusive space]. *Molodyi vchenyi [Young scientist]*, 1 (1), 43-47 [in Ukrainian].
- Sementsova, O. M. (2019). Teoretychni uiavlennia pro zatrymku psykhichnoho rozvytku ta vyznachennia napriamkiv korektsiinoi dopomohy ditiam v umovakh inkluzyvnoi osvity [Theoretical concepts about mental retardation and determining areas of corrective assistance for children in inclusive education]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 19: Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykholohiia [Scientific Journal of the National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov. Series 19: Correctional Pedagogy and Special Psychology]*, 37, 111-120 [in Ukrainian].
- Sereda, I. V. (2020). Orhanizatsiia navchannia i vykhovannia ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy [Organization of education and upbringing of children with special educational needs]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Pedahohichni nauky [Scientific Bulletin of the V. O. Sukhomlynsky Mykolaiv National University. Pedagogical Sciences]*, 1, 257-261 [in Ukrainian].
- Shylina, N. Ye. (2019). Problema vykhovannia ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v umovakh sim'i ta osvitnikh ustanov [The problem of raising children with special educational needs in the family and educational institutions]. *Naukovyi visnyk Pivdenoukrainskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni K. D. Ushynskoho [Scientific Bulletin of the South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky]*, 3, 42-49 [in Ukrainian].
- Shyshova, I. O. (2019). Sotsialna adaptatsiia ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy zasobamy pratsi [Social adaptation of children with special educational needs through work tools]. *Naukovi zapysky Tsentralnoukrainskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Pedahohichni nauky [Scientific notes of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University. Pedagogical Sciences]*, 177 (2), 160-163 [in Ukrainian].
- Vypovska, L. (2020). Rozvytok kompetentnosti u ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy [Development of competencies in children with special educational needs]. *Pedahohichni innovatsii: idei, realii, perspektyvy [Pedagogical innovations: ideas, realities, prospects]*, 1, 46-50 [in Ukrainian].
- Yermakova, T. S. (2019). Adaptatsiia ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy do umov inkluzyvnoho seredovyscha [Adaptation of children with special social needs to the minds of an inclusive environment]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii dyzainu i mystetstv [Newsletter of the Kharkiv State Academy of Design and Art]*, 2, 24-30 [in Ukrainian].

Zboryn, H. M., & Romanenko, L. V. (2019). Zastosuvannia ihrovykh tekhnolohii na urokakh ukrainskoi literatury v 5 klasi dlia ditei z osoblyvymy osvithnyimi potrebamy [The use of gaming technologies in Ukrainian literature lessons in 5th grade for children with special needs]. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka. Pedahohichni nauky [Newsletter of the Glukhiv National Pedagogical University named after Oleksandr Dovzhenko. Pedagogical sciences]*, 3, 149-155 [in Ukrainian].

PROFESSIONAL ACTIVITIES OF PHYSICAL EDUCATION TEACHERS IN AN INCLUSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Yana Demus,

Doctor of Philosophy, Assistant Professor,
Department of Theory and Methods of Physical Education, Adaptive and Mass Physical Culture;
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University;

Oksana Kornosenko,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Theory and Methods of Physical Education,
Adaptive and Mass Physical Culture;
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

The article is devoted to the problems of professional activity of physical education teachers in the conditions of an inclusive educational environment in Ukraine. Inclusion is understood as a continuous search for effective approaches to teaching people with special educational needs, aimed at removing barriers to their full participation and realization of their potential. The article analyzes the regulatory and legal framework underlying inclusive education in Ukraine, including international and national acts. Physical education is recognized as a key tool for the correction, rehabilitation, and socialization of children with SEN. The purpose of the study is to theoretically substantiate and define the specific characteristics of the professional activity of a physical education teacher in the context of an inclusive educational environment, interpreted through the prism of a competency-based approach.

The study identified the structure of inclusive competence of teachers, which includes motivational, cognitive, operational, and reflective components. The motivational component includes the teacher's focus, motives, and values, deep respect for the diversity of students, willingness to support them, respect for their personality, cultural and religious experience, family, as well as cultivating a sense of belonging and sensitivity to the emotional state of all participants in the educational process and the ability to regulate emotions. The cognitive component covers in-depth knowledge of the characteristics of the educational activities of children with SEN, strategies and technologies for working with them, as well as the principles, forms, methods of effective support, and types of adaptations/modifications in the educational process. The operational component involves the practical ability to apply the acquired knowledge, which is manifested in the implementation of strategies, technologies, and methods for integrating individuals with SEN into the educational environment, as well as in the effective implementation of adaptations and modifications. The reflective component consists of the teacher's ability to critically analyze and evaluate the results of their own pedagogical activity. Special competencies of physical education teachers have been identified, including academic, psychological-pedagogical, and adaptive-communicative competencies.

Keywords: professional activity of physical education teachers, inclusive education, competency-based approach.

Надійшла до редакції 26.04.2025 р.

УДК 378.04:008

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2025.17.342530>

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-3516-9706>

ORCID <https://orcid.org/0009-0002-6317-2777>

КУЛЬТУРОЛОГІЧНО-РЕГІОНАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ ПІДХІД ДО ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ В УНІВЕРСИТЕТАХ

Оксана Сніговська,

кандидатка педагогічних наук, доцентка,
в.о. завкафедри суспільних комунікацій та регіональних студій;
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова;

Любов Кравченко,

докторка педагогічних наук, професорка,
професорка кафедри культурології, філософії та музезознавства;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У статті в руслі виокремлених суперечностей підготовки у закладах професійної та вищої освіти акцентовано необхідність осучаснення методологічного, теоретичного і методичного інструментарію культурологічного наукового підходу як чинника формування цілісності особистісної та професійної культури майбутнього фахівця, шляхом долучення до цього процесу універсальних аспектів і потенціалів регіоналістики. З'ясовано потребу поглиблення світоглядного характеру культурологічного знання і практик аспектами усвідомлення духовних форм людської діяльності, природничих знань і технологій предметного середовища, соціально-економічних інститутів суспільства, а також побутової культури та інструментів формування фахового досвіду у відповідній художньо-культурній або технологічній сфері; доведено потенціал концепцій і теорій регіоналістики (динамічної регіональності, культурної ідентичності, гібридизації культури, глокалізації) у підготовці фахівців сучасних генерацій.

На засадах культурологічно-регіонального наукового підходу окреслено спільні риси та відмінності між внутрішнім (національним) та міжнародним (світовим) регіонознавством; запропоновано авторські дослідницькі матеріали (модель «трикутника компетентностей» фахівців, інтегрувальні таблиці для встановлення взаємозалежностей аспектів і чинників професійної підготовки) відповідно критерію «регіональної відповідальності» у когнітивному, ціннісному та праксеологічному вимірах компетентності.

Проведено висновок щодо значення культурологічно-регіонального наукового підходу для уникнення розриву між локальним і глобальним баченням результатів підготовки фахівців для міжнародних і національних контекстів.

Ключові слова: *підготовка фахівців, професійна компетентність, культурологічно-регіональний науковий підхід, внутрішнє та міжнародне регіонознавство, модель «трикутник компетентностей».*

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розбудови оновленої професійної освіти отримують продуктивну реалізацію за умови врахування у системі професійної підготовки фахівців різних спеціальностей специфіки і змісту процесів трансляції загальнокультурного досвіду поколінь, вкорінення його в особистісному духовному світі здобувачів освіти. Культурологічна освіта, об'єктивована нормативним культурологічним змістом та матеріалами дисциплін за вибором, передбачає опанування особистістю універсальними основами загальнолюдської культури, формування цілісного погляду на світ і місце людини в ньому, усвідомлення майбутнім фахівцем культурної природи обраної професії,

забезпечення його готовності реалізувати духовні професійні засади в соціумі. Саме культурологічний науковий підхід є тим методологічним і практичним інструментом, котрий сприяє розвитку фундаментальної освіченості майбутнього фахівця на фундаменті засвоєння онтологічних, гностичних і аксіологічних компонентів універсальної культурної картини світу, впливає на становлення системного методологічного теоретичного мислення шляхом реалізації інтеграційних засад підготовки, уможливорює врахування етнокультурного різноманіття сучасного українського суспільства через забезпечення мультикультурного діалогу смислів людської життєдіяльності. Зміст, технології і методики культурологічної освіти в системі професійної підготовки розглядаються одним із визначальних чинників підвищення соціального статусу фахівця як висококультурної особистості та різнопланово освіченого професіонала.

Водночас аналіз освітнього процесу у закладах професійної та вищої освіти дозволяє виявити суперечності між теоретично декларованою метою формування цілісної особистості професіонала і збереженням фахово-центрованої моделі професійної підготовки на практиці, між орієнтацією закладу освіти на фундаментальне загальнокультурне знання і нереалізованістю його потенціалів у професійно-практичній діяльності майбутніх фахівців. Виокремлення подібних суперечностей зумовлює **мету цієї розвідки** – осучаснення методологічного, теоретичного і методичного інструментарію культурологічного наукового підходу як чинника формування цілісності особистісної та професійної культури майбутнього фахівця, доручення до цього процесу універсальних аспектів регіоналістики.

Аналіз досліджень і публікацій. Результати переосмислення методологічних засад професійної освіти як соціокультурного процесу відображені в наукових концепціях Г. Балла, Б. Гершунського, О. Глузмана, І. Зязюна, С. Клепка, І. Козловської, О. Олексюк, Р. Позінкевича, М. Шкіля та ін., привели до усвідомлення культурологічного змісту освіти як чинника становлення професійної культури, що досліджувалась у таких аспектах: культура як предмет культурологічної освіти (Е. Орлова, Ю. Павленко, М. Попович, О. Рудницька, О. Шевнюк, В. Шейко); культурологічна підготовка здобувачів вищої освіти (Г. Васянович, Р. Винничук, Г. Дегтярьова, Л. Зеліско, Л. Настенко, Л. Руденко, О. Щолокова); фахово спрямовані моделі культурологічної підготовки (О. Кайдановська, Л. Кондрацька, О. Лук'яненко, В. Маслов, Т. Рейзенкінд); методичне забезпечення змісту окремих компонентів культурологічної освіти (А. Капська, Г. Падалка, Г. Філіпчук, Г. Тарасенко).

Аналіз методологічних та методичних джерел із проблеми, а також практичного досвіду викладання культурологічних дисциплін у закладах вищої і професійної освіти дозволяє зробити висновок, що у вагомих за теоретичними і прикладними результатами надбаннях наук про освіту поки що залишаються поза увагою питання оновлення методології, теорії та практики культурологічно-регіонального наукового підходу, які ще не були предметом комплексного дослідження з точки зору завдань сучасності.

Виклад основного матеріалу. В «Українському педагогічному словнику» знаходимо тлумачення освіти як формування «духовного обличчя людини, яке складається під впливом моральних і духовних цінностей, що є надбаннями її культурного кола, а також виховання, самовиховання, впливу, шліфування, тобто процесу формування образу людини» (Гончаренко, 1997, с. 241-242). Це дозволяє характеризувати освіту в широкому розумінні – як залучення особистості до культури, процес якого виявляє соціальну сутність людини, розвиває універсальні для всього людства духовні цінності і почуття. Освіту як соціокультурний феномен учені тлумачать процесом самотворення, розвитку і збагачення духовного потенціалу людини, її сутнісних сил, спрямованим на становлення й удосконалення духовно багаті особистості, формування людини-творця культури, утвердження її соціальної цінності (Алексюк, 1998).

Для культурологічного наукового підходу традиційно значущим вважаємо те, що генетичний аспект взаємодії освіти і культури виявляє себе в процесі історичного становлення феномена освіти як механізму збереження й передачі соціально значимих культурних смислів від покоління до покоління. Система освіти як один із найдавніших соціокультурних інститутів, була викликаною потребами людської спільноти готувати нові

покоління до життя. Системні рамки феномену освіти зумовлювала культура певного соціуму; принципово відмінні моделі освіти створювалися залежно від конкретних культурних потреб (Шевнюк, 2003). Професійну освіту як складник відтворення поколінь вважають принциповою для виживання людини основою досвіду трансляції культури; адже освітній процес існує лише в тому просторі, де існують соціальні зв'язки та спільні культурні традиції, де минуле, створюючи засади спадковості культури, тлумачиться умовою майбутнього. Як важливий компонент культури, професійна підготовка обумовлюється соціально-економічним станом суспільства, державним устроєм і пануючою політичною системою, залежить від розстановки соціальних сил, їх світоглядних позицій, тому відображає систему цінностей суспільства. Оскільки індивід здобуває освіту в певному суспільстві, то цінності цього суспільства в тій чи іншій мірі відображуються в освітньо-виховній системі як індикаторі духовно-морального і соціального благополуччя культури. Освіта сьогодні готує людину до життя в певній культурі, до діяльності, що має стати процесом творення цієї культури, оскільки культура, що не знаходить адекватної їй людини-творця, поступово згасає і відмирає, тобто, для культури процес навчання і виховання особистості є умовою її виживання (Кравченко, Винничук, 2024).

Загальна освіта формує людину як продукт культури, закладаючи поведінкові стереотипи, а також як споживача культури, що використовує культурні зразки, тобто формує особистість, адекватну актуальним потребам цього суспільства; професійна ж освіта готує інтерпретатора актуальних культурних норм і творця, готового продукувати нові форми (Шевнюк, 2003).

Для сучасного розуміння сутності культурологічного наукового підходу методологічним положенням є усвідомлення того, що професійна освіта вводить у конкретний, професійно зорієнтований культурний світ, який склався і живе за певними нормами. Всупереч цьому, професійну освіту переважно тлумачать вузько, орієнтуючись на сукупність усталених вимог до певної групи професій, зумовлених її наявним характером; це зумовлює низьку готовність майбутніх фахівців до зміни професійної праці відповідно до наявних та можливих соціальних і економічних зрушень, що передбачає не стільки функціонування особистості як транслятора конкретної вузької (професійної) сфери культурного знання, скільки персоніфікацію нею цілісного загальнокультурного досвіду людства, актуалізацію і реалізацію у цілеспрямованій професійній діяльності усталених суспільством культурних смислів у концентрованій особистісній інтерпретації.

Універсальне знання вчені тлумачать як входження в інтегральне поле культури; за таких обставин об'єднуються проблемою духовного життя людини і суспільства у різних національних та історичних картинах світу до того розмежовані за сцієнтистською традицією мистецтвознавство, літературознавство, релігієзнавство, етика, естетика, всесвітня історія. В основі фахової культури лежить раціональне пізнання й інтуїтивне образне проникнення у синтетичне знання різних культурних традицій, що уможлиблює формування цілісного уявлення здобувача освіти про культурний континуум і місце в ньому людини, відтворення образу світу в його динамічному розвитку, доручення до вже зазначеного переліку наукових сфер теоретичних і практичних надбань регіоналістики.

Естетична інформація, що її несе в собі слово, ритм у літературній творчості, колір, лінія, форма у візуальному мистецтві, гармонія, мелос у музиці переміщується в культурний і антропологічний контекст та розглядається в площині розвитку світу людської чуттєвості, поєднаного з практикою щоденної життєдіяльності.

Світоглядний характер культурологічного знання зумовлює необхідність у його складі не лише духовних форм людської діяльності, таких як мистецтво, філософія тощо, а також природничих знань, технологій предметного середовища, соціально-економічних інститутів суспільства, що розглядаються із загальнокультурної точки зору. Це означає представлення природничого знання через історичну діалектику процесу руху наукової думки не тільки через адекватність технологій описаним природним процесам, а й через наповнення світоглядними смислами сухих математичних формул, фізичних і хіміко-біологічних моделей, космогонічних побудов; причому значущою є також побутова культура, її буденні,

субкультурні, маргінальні надбання, що розкривають повсякчасні потреби людини, антропологічні смисли масових проявів. Саме такий стан речей забезпечує формування цілісного світогляду і мислення майбутнього фахівця, різноспрямованість його досвіду, результатом чого є становлення цілісності особистості, здатної виходити за межі адаптованої моделі професійної поведінки (Балл, 1999; Бех, Радул, 2001).

Водночас культурологічну підготовку тлумачать компонентом спеціальної освіти майбутнього фахівця відповідного профілю, наприклад, поліхудожнього, де культурологічні знання, вміння і навички розглядаються в якості інструментів формування фахового досвіду діяльності у відповідній художньо-культурній або технологічній сфері (Кондрацька, 1998; Маслов, 2001).

На часі постає розгляд методолого-теоретичних засад культурологічно-регіонального наукового підходу таких основних аспектах:

- як комплексного інструменту освоєння особистістю загальнокультурного досвіду людства, який вважається суттєвим чинником формування професійної культури фахівця;
- як ефективного засобу компетентнісного засвоєння сукупності культурологічних знань та пов'язаних із ними умінь та навичок для вибору культурно-детермінованих шляхів вирішення завдань конкретної професійної діяльності;
- як чинника оволодіння методами навчання впродовж життя, засобами продуктивної активності, які формують майбутніх фахівців, готових до саморозвитку в просторі культури, до самовизначення в динамічному світі культурних цінностей та неперервної реалізації культурних можливостей, актуалізації та само здійснення в культурному просторі регіону.

Професійно-компетентнісна спрямованість культурологічно-регіонального наукового підходу полягає в тому, що він є методологічним засобом не лише глибокого пізнання основних категорій і принципів загальної теорії культури, проблематики її морфології та динаміки, механізмів і специфіки соціального функціонування, а й уможливорює проникнення в сутність взаємодії культурних картин світу в цілісності ідентифікації особистості в національній та локальній культурі; це передбачає наявність вузькоспеціальної культурологічної інформації та знання відповідних регіональних практик.

Майбутній фахівець має володіти способами адресувати людині предметне багатство культурних цінностей, усвідомлювати культурного статусу загальноосвітніх, національних та регіональних цінностей у суспільстві, соціокультурних і етичних норм компетентності, професійних традицій, ритуалів, смислів, особливостей міжособистісної комунікації як культурного діалогу (Кравченко, Михайленко, 2024).

Орієнтація на культурні цінності й смисли визначає специфіку культурологічно-регіонального підходу до пізнання соціальної та природної дійсності. Методологічним чинником забезпечення цього наукового підходу в підготовці фахівців учені тлумачать орієнтацію на цінності як спосіб адресувати особистості предметне багатство культур, що передбачає не лише освоєння фактів культурного процесу, а й смислів, які створюються співвіднесенням людини із оточенням у межах тієї чи іншої історичної, національної та регіональної системи культурних координат (Шевнюк, 2003). Водночас підготовка майбутніх фахівців стає дією за умови особистісної орієнтації, переміщення акценту з об'єктів, предметів і технологій світової і регіональної культурної практики на людину як суб'єкта культури, аксіологічні, мотиваційні, комунікативні, інноваційні аспекти її творчої активної діяльності, що передбачає розкриття особистісного виміру культурної історії людства, освоєння культурного циклу буття людини.

За таких обставин культурологічне знання розглядають результатом збагачення особистості різноплановою інформацією про загальносвітовий і національний культурний процес, інтегратором внутрішніх та зовнішніх умов культурної самореалізації та саморозвитку майбутнього фахівця потужним засобом формування культурної самосвідомості. Зазначене сприяє національно-культурній самоідентифікації, виробленню відчуття суспільного і професійного життя, прагнення у здобувачів до проведення якісної інкультураційної роботи, яка має бути полікультурною (пов'язаною із загальносвітовим історико-культурним простором) та національно-регіональною (близькою до локального

культурного середовища країни, області, громади) (Кравченко, Михайленко, 2024). Це актуалізує зумовлену наявність у структурі культурологічного наукового підходу регіонального методологічного складника.

У культурологічному дискурсі значної уваги нині надається дослідженню регіону не лише як статичного набору культурних традицій і символів, а як динамічного культурного простору, що постійно взаємодіє із зовнішнім середовищем. Така специфіка підходу дозволяє усунути стереотипні уявлення про регіон і його культуру, розглядаючи культурну ідентичність як процес, що формується у взаємодії між різними соціокультурними агентами. Концепція «динамічної регіональності» виходить із міждисциплінарних підходів, поєднуючи культурологію, соціологію та освіту. Вона спирається на теорію культурної ідентичності (Hall, 1990; Jenkins, 2008), яка підкреслює, що ідентичність регіону не є статичною і формується у процесі постійних трансформацій під впливом глобалізаційних, політичних, економічних та інформаційних чинників. Безсумнівно, освіта стає не лише засобом передачі знань про «традиційний регіон», а й інструментом розвитку здатності до аналізу культурних змін, критичного мислення та активної участі здобувачів у процесах збереження та трансформації культурного середовища. Так, концепція «динамічної регіональності» дозволяє розглядати регіон як відкритий, гнучкий і трансформований простір, що перебуває в постійному діалозі з глобальними процесами та формує підґрунтя для ефективної освітньої і культурної діяльності (Jenkins, 2008).

Розглядаючи регіон як динамічний культурний простір, важливо враховувати механізми, через які відбуваються його трансформації та взаємодія із зовнішнім світом. Концепція «динамічної регіональності» орієнтує на те, що культурні коди регіону не залишаються статичними, а змінюються під впливом глобальних та локальних чинників. У цьому контексті актуальним є звернення до теоретичних підходів, які пояснювали б, як саме локальні та глобальні елементи взаємодіють та формують нові культурні форми. Перш за все, це теорія гібридизації культури, яка підкреслює, що локальні культурні елементи поєднуються з глобальними впливами, утворюючи гібридні форми (Пітерзе, 2008). Це дозволяє регіону зберігати традиційні основи, одночасно адаптуючи їх до нових соціокультурних і технологічних умов. Теорія глокалізації описує взаємодію глобального та локального як процес адаптації та взаємного впливу, де глобальні явища (технології, інформаційні потоки, ідеї тощо) пристосовуються до локальних умов, а локальні практики рефлексуються в глобальному контексті. Завдяки цьому регіональні культури не зникають під тиском глобалізації, а трансформуються, зберігаючи при цьому унікальні особливості (Roberson, 1995). Нарешті, теорія ідентичності як процесу пояснює, що культурна та соціальна ідентичність формується через постійну взаємодію з «іншими». Ідентичність не є статичним набором атрибутів, а змінними маркерами, які адаптуються залежно від контексту – міграційних процесів, міжкультурного спілкування або цифрового середовища. Ця наукова позиція дозволяє уникнути стереотипізації, оскільки культурні ідентичності постійно перебувають у процесі переговорів, трансформацій і взаємозбагачення (Верменич, 2023).

У сучасній науковій практиці термін «регіонознавство» (або «регіоналістика») функціонує як міждисциплінарна категорія, що використовується на позначення досліджень територіально-соціальних явищ різного масштабу; він охоплює як аналіз внутрішніх, тобто національних, історико-культурних регіонів у межах однієї держави, так і міжнародних, або зовнішніх, регіонів, що формують великі просторові системи на глобальному рівні. У першому випадку регіонознавство фокусується на структурних характеристиках окремих частин країни – природних ресурсах, демографічних параметрах, етнокультурних особливостях, економічних функціях та їхньому значенні для загальнонаціонального розвитку; у другому – воно досліджує макрорегіони світу й окремі країни в їхній взаємодії, визначаючи специфіку історичного, політичного та економічного розвитку й місце в глобальній соціокультурній системі. Таким чином, регіонознавство можна визначити як комплексну сферу культурологічного знання, що поєднує методи історичного, геополітичного, соціокультурного, економіко-географічного та статистичного аналізу задля пояснення закономірностей функціонування регіонів; його об'єктом є як

внутрішньодержавні, так і міжнародні регіони, а предметом – процеси їхньої динаміки, взаємодії та трансформації з урахуванням політичних, економічних і культурних чинників. Мета такої аналітики зазвичай полягає не лише у фіксації просторових і соціокультурних характеристик, а й у прогнозуванні ролі регіонів у сучасних політичних, економічних і цивілізаційних процесах.

Окреслення на засадах культурологічно-регіонального наукового підходу відмінностей між внутрішнім (національним) та міжнародним регіоналознавством має вирішальне значення для формування системного бачення просторових процесів у сучасному світі. Відтак, внутрішнє регіоналознавство зосереджується на дослідженні регіонів у межах однієї держави, аналізуючи їхні економічні, демографічні, історико-культурні та соціальні параметри. Таке бачення зорієнтоване на виявлення локальних особливостей розвитку, вирівнювання територіальних диспропорцій, розробку ефективної регіональної політики й забезпечення інтегрованого управління національним простором. Водночас міжнародне регіоналознавство спрямоване на аналіз макрорегіонів світу, окремих країн та їхніх угруповань, таких як Європейський Союз, АСЕАН чи Латинська Америка. Його предметом є політичні системи, міжнародні відносини, глобальні інтеграційні процеси й специфіка регіонів у міжнародному контексті. Внутрішнє регіоналознавство передбачає оптимізацію внутрішньої регіональної політики та врахування локальної культурної специфіки для зміцнення національної єдності, тоді як міжнародне зорієнтоване на пояснення відмінностей та взаємозалежностей між регіонами світу, а також на прогнозування їхньої ролі у глобальній системі. Так, у межах України внутрішнє регіоналознавство може досліджувати Карпатський регіон, Поділля, Полтавщину чи Донбас, формуючи політику збалансованого розвитку, тоді як міжнародне аналізуватиме Близький Схід, Балкани, Скандинавію чи Африку, визначаючи перспективи геополітичних та економічних соціокультурних трансформацій.

Методологічно внутрішнє регіоналознавство спирається переважно на економіко-географічний, соціологічний, статистичний та історико-культурний аналіз, міжнародне ж застосовує геополітичний, порівняльний, країнознавчий підходи та аналіз міжнародних відносин. Різняться й рівень аналізу: локальний і національний для внутрішнього та регіональний і глобальний – для міжнародного, однак ці два напрями не протиставляються, а взаємно доповнюють один одного, створюючи цілісне уявлення про динаміку розвитку територій від локального до світового значення. Такий синтез дозволяє краще зрозуміти, як внутрішні процеси впливають на міжнародні зв'язки й навпаки, а також формує підґрунтя для комплексних прогнозів та стратегічних рішень у сфері регіональної політики та міжнародних відносин.

В освітньому контексті регіональний аспект культурологічного підходу постає потужним інструментом формування компетентностей сучасного фахівця, здатного орієнтуватися в складних соціокультурних і економіко-політичних процесах на різних рівнях – від локального до глобального. Внутрішнє (національне) регіоналознавство виконує в освітніх програмах, насамперед, функцію формування у здобувачів цілісного розуміння специфіки власної держави. Йдеться про знання економічних, культурних, демографічних і соціальних особливостей окремих регіонів, що ґрунтується на міждисциплінарному поєднанні історії, географії та культурології. Таке навчання формує локальну культуру, необхідну для розробки та реалізації регіональної політики, управління територіями, роботи у сфері місцевого самоврядування тощо. Виховний ефект полягає в посиленні національної й регіональної ідентичності, формуванні поваги до культурного розмаїття й усвідомленні можливих внутрішніх диспропорцій із пошуком шляхів їх подолання.

У порівняльному вимірі внутрішнє регіоналознавство можна визначити як освітню стратегію збереження й розвитку національної ідентичності та регіонального балансу, тоді як міжнародне – як стратегію формування у здобувачів глобальної компетентності та інтеграції у світову освітню й наукову систему: перше зосереджується на регіональній ідентичності й локальному розвитку, спираючись на такі дисципліни, як культурологія, етнологія, географія, історія України й економіка регіонів із практичним виходом у сферу управління регіональним розвитком, реалізації локальних проєктів та освіти для сталості; друге акцентує

увагу на глобальній компетентності й інтернаціоналізації освіти, поєднуючи політологію, міжнародні відносини, лінгвокраїнознавство та світову економіку й зорієнтоване на підготовку фахівців для дипломатії, міжнародного бізнесу, освітньої мобільності та глобальних досліджень. Така комплексність культурологічно-регіонального наукового підходу забезпечує не лише якісну професійну підготовку, а й стратегічне мислення, завдяки якому майбутні фахівці можуть поєднувати локальне й глобальне бачення у своїй діяльності.

Побудова цілісної освітньої парадигми регіонального компонента забезпечується реалізацією моделі «трикутника компетентностей» фахівців, що інтегрує складники укорінення, відкритості та практичної спрямованості у змісті й результатах їхньої професійної підготовки (рис. 1).

Рис. 1. «Трикутник компетентностей» у регіонознавстві (освітні стратегії)

В її межах внутрішнє та міжнародне регіонознавство функціонують на як дві розмежовані дисципліни, а як взаємодоповнювальні елементи спільної компетентної стратегії. Так, внутрішнє регіонознавство формує одну з вершин трикутника: регіональну культуру, національну ідентичність, здатність орієнтуватися у власному середовищі, розуміти локальні диспропорції та цінувати культурну різноманітність. Натомість, міжнародне регіонознавство вибудовує іншу вершину трикутника: глобальну компетентність, тобто спроможність діяти у транснаціональному контексті, аналізувати міжнародні процеси, адаптуватися до багатокультурного середовища. Середина вісь трикутника – це професійна практичність із тією площиною, де відбувається інтеграція знань і навичок здобувачів; саме вона забезпечує застосування отриманої інформації у сфері державного управління, регіональної політики, міжнародних відносин, освіти й науки. У цьому сенсі «трикутник компетентностей» фахівця можна розглядати не лише як графічну метафору, а й як модель компетентно зорієнтованого навчального плану, де дисципліни внутрішнього регіонознавства є його підґрунтям, модулі міжнародного регіонознавства – каналами відкриття зовнішнього світу, а практичні компоненти (стажування, кейс-стаді, проєктна робота тощо) – механізмами закріплення компетентностей фахівців.

Вершина 1 – *національна ідентичність* (внутрішнє регіонознавство): йдеться про формування у здобувачів регіональної культури на тлі розуміння регіональної специфіки, укорінення у власній культурі, розвитку локальної відповідальності. Вершина 2 – *глобальна*

компетентність (міжнародне регіонаознавство): розвиток у них міжкультурної комунікації, орієнтації у світових процесах, здатності діяти у глобальному освітньому й політичному просторі. Вершина 3 – *професійна практичність* (інтеграція знань здобувачів): застосування набутих знань у стратегіях, управлінні, міжнародних проєктах та регіональній політиці. Серцевина трикутника є синергією всіх трьох складових, означає ситуацію, коли майбутній фахівець розуміє своє середовище, мислить глобально й має практичні інструменти для роботи як у локальних, так і в міжнародних проєктах (*деталізовано в табл. 1*).

Таблиця 1 – «Трикутник компетентностей» у регіонаознавстві для фахової освіти

Складова/ компонента	Сутність	Дисципліни/аспекти/модулі формування	Очікувані результати
Національна ідентичність (1 вершина трикутника, внутрішнє регіонаознавство)	Укорінення у власному культурному та соціальному середовищі, знання історії, економіки й культурної специфіки держави.	Внутрішнє (національне) регіонаознавство, історія та географія України, культурологія, етнологія, регіональна економіка тощо.	Розуміння культури своєї країни, відчуття приналежності й відповідальності, здатність аналізувати внутрішні диспропорції.
Глобальна компетентність (2 вершина трикутника, міжнародне регіонаознавство)	Відкритість до світових процесів, здатність орієнтуватися у міжнародному політичному, економічному та культурному середовищі.	Міжнародне регіонаознавство, лінгвокраїнознавство, міжнародні відносини, міжкультурна комунікація тощо.	Уміння діяти в глобальному контексті, працювати в багатокультурних командах, брати участь у міжнародних проєктах.
Професійна практичність (3 вершина трикутника, інтеграція двох вимірів)	Здатність застосовувати знання для управління розвитком регіонів, формування політик і реалізації освітніх та наукових проєктів.	Практичні модулі: стажування, проєктна робота, кейс-стаді, симуляції регіональної політики тощо.	Компетентний фахівець, що одночасно діє локально і мислить глобально; інтеграція знань у практику.

Таблиця 1 інтегрує взаємопов'язані виміри, зокрема регіональну культуру, національну ідентичність, глобальну компетентність та професійну практичність, що утворюють «трикутник компетентностей» фахівця; їх взаємодія забезпечує комплексну професійну підготовку в межах стратегій та інструментарію культурологічно-регіонального підходу, демонструючи, що ефективне регіонаознавче навчання здобувачів не зводиться лише до засвоєння знань, а передбачає інтеграцію ціннісних орієнтирів, глобального мислення й професійної практичності. Така багатовимірність природно підводить до потреби вироблення нового інтегративного критерію оцінювання результативності професійної підготовки фахівців, який би відображав не лише ступінь їхньої поінформованості, а й готовність застосовувати ці знання у відповідальному та діяльнісному форматі. Саме тому в сучасних освітніх стратегіях усе частіше з'являється поняття «регіональної відповідальності» як ключового показника сформованості компетентностей майбутніх фахівців, що поєднує у собі ціннісні, когнітивні та практикоорієнтовані виміри й слугує містком між навчанням та реальною участю в розвитку й промоції регіонів у глобальному контексті. Вважаємо доречним звернутися до поняття «регіональної відповідальності» як інтегративного критерію результативності освітнього процесу. На відміну від традиційного акценту на знаннях з історії та культури, воно передбачає виховання у майбутніх фахівців готовності

діяти на благо регіону, усвідомлюючи його місце та функції у глобальних зв'язках (Stepnik, et al, 2017). У такій концепції можна виокремити три взаємопов'язані виміри:

- *ціннісний*, що передбачає формування у здобувачів етичних настанов та поваги до локальної спадщини;
- *когнітивний*, який пов'язано із поглибленими знаннями про соціокультурні процеси регіону в контексті глобальних тенденцій;
- *праксеологічний*, що стимулює діяльнісну участь здобувачів у проєктах, спрямованих на розвиток та промоцію регіону (табл. 2).

Таблиця 2 – Виміри регіональної відповідальності майбутніх фахівців

Компонент концепції	Практичні індикатори	Висновки для теорії освіти
Когнітивний	Освітні програми модифікуються, включаючи місцеву історію, культурні відмінності, демографічні реалії. Publications Office of the EU+1	Необхідність аналізу програм та підручників на предмет наявності локального знання, внесення змін, якщо відсутнє.
Ціннісний	Акцент на цінностях культурної різноманітності, включення здобувачів до проєктів, що формують почуття «належності». EUR-Lex+2Publications Office of the EU+2	Освітня політика і методика мають формувати повагу, моральні настанови, етичне ставлення до інших культур.
Праксеологічний	Erasmus+, eTwinning, участь місцевих громад у проєктах, де здобувачі мають право висловлюватися та діяти локально. EUR-Lex+2education.ec.europa.eu+2	Практичні вправи, проєкти, спільна робота з місцевим середовищем, студентська активність мають бути невід'ємною частиною освітніх програм.

Узгодження ціннісного, когнітивного й праксеологічного вимірів сприятиме вихованню майбутніх фахівців як агентів регіонального розвитку, здатних поєднувати локальне й глобальне, традиційне й інноваційне. Запропонована модель, таким чином, виходить за межі простого опису регіону, трансформуючи його в освітній ресурс для формування відповідальної та відкритої громадянської позиції у здобувачів. Позиція «регіональної відповідальності» інтегрує ціннісний компонент (повагу до культурної спадщини), когнітивний (знання про регіон та глобальні взаємозв'язки) і праксеологічний (участь у культурних проєктах, освітніх ініціативах, міжнародних обмінах тощо). У результаті здобувачі формують професійні компетентності, необхідні для активної ролі в сучасному культурному та соціальному просторі, не втрачаючи зв'язку з локальним культурним контекстом.

Висновок. Отже, культурологічно-регіональний науковий підхід дозволяє уникнути розриву між «локальним» і «глобальним» баченням результатів фахової підготовки: здобувачі поступово опановують знання про свою країну, розширюють горизонт до світових регіонів і водночас навчаються застосовувати ці знання у професійній діяльності. У підсумку освітній ефект компетентнісної моделі полягає у формуванні фахівця нового типу, здатного одночасно діяти на місцевому рівні, мислити глобально та реалізовувати комплексні проєкти на перетині національних і міжнародних контекстів. Це відповідає сучасним вимогам освітніх політик ЄС, ЮНЕСКО та інших організацій, що підкреслюють необхідність розвитку регіональної й глобальної компетентності як взаємопов'язаних складників професійної підготовки майбутніх фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

- Алексюк, А. М. (1998). *Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія*. Київ: Либідь.
- Балл, Г. О. (1999). Теоретико-методичні засади гуманізації освіти (психолого-педагогічний аспект). В кн. *Шляхи та проблеми входження освіти України у світовий простір* (с. 8-85). Вінниця: Універсум-Вінниця.
- Бех, І. Д., Радул, В. В. (2001). Педагогічна культура і розвиток соціальної зрілості особистості вчителя. *Наукові записки. Педагогічні науки*, 32, 12-17.
- Верменич, Я. (2014). Концепт регіоналізму у сучасній термінопрактиці. *Регіональна історія України*, 8, 19-54. Взято з https://nbuv.gov.ua/UJRN/reisuk_2014_8_4
- Винничук, Р. В., Кравченко, Л. М. (2024). Етико-аксіологічний аспект фахової підготовки магістрів гуманітарної галузі. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта*, 15, 9-21.
- Гончаренко, С. У. (1997). *Український педагогічний словник*. Київ: Либідь.
- Кравченко, Л., Михайленко, О. (2024). Менеджмент соціокультурної діяльності в контексті сталого розвитку соціального капіталу громад. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта*, 16, 9-16.
- Нагорна, Л. П. (2008). *Регіональна ідентичність: український контекст*. Київ: ІПіЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України.
- Пітерзе, Я. (2008). Глобалізація як гібридизація. В кн. *Глобальні модерності* (с. 75-105). Київ: НікаЦентр.
- Шевнюк, О. Л. (2003). *Культурологічна освіта майбутнього вчителя: теорія і практика*: монографія. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова.
- Hall, S. (1990). Cultural Identity and Diaspora. In *Identity: Community, Culture, Difference*, edited by Jonathan Rutherford (pp. 222-237). London: Lawrence & Wishart.
- Jenkins, R. (2008). *Social Identity*. (3rd ed.). London: Routledge.

REFERENCES

- Aleksiuik, A. M. (1998). *Pedahohika vyshchoi osvity Ukrainy: Istoriia. Teoriia [Pedagogy of higher education in Ukraine: History. Theory]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Ball, H. O. (1999). Teoretyko-metodychni zasady humanizatsii osvity (psykholoho-pedahohichnyi aspekt) [Theoretical and methodological principles of humanization of education (psychological and pedagogical aspect)]. In *Shliakhy ta problemy vkhodzhennia osvity Ukrainy u svitovyi prostir [Ways and problems of Ukrainian education entering the world space]* (pp. 8-85). Vinnytsia: Universum-Vinnytsia [in Ukrainian].
- Bekh, I. D., & Radul, V. V. (2001). Pedahohichna kultura i rozvytok sotsialnoi zrilosti osobystosti vchytelia [Pedagogical culture and the development of social maturity of the teacher's personality]. *Naukovi zapysky. Pedahohichni nauky [Scientific notes. Pedagogical sciences]*, 32, 12-17 [in Ukrainian].
- Hall, S. (1990). Cultural Identity and Diaspora. In *Identity: Community, Culture, Difference*, edited by Jonathan Rutherford (pp. 222-237). London: Lawrence & Wishart.
- Honcharenko, S. U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Jenkins, R. (2008). *Social Identity*. (3rd ed.). London: Routledge.
- Kravchenko, L., & Mykhailenko, O. (2024). Menedzhment sotsiokulturnoi diialnosti v konteksti staloho rozvytku sotsialnoho kapitalu hromad [Management of socio-cultural activities in the context of sustainable development of social capital of communities]. *Ukrainian professional education = Ukrainska profesiina osvita*, 16, 9-16 [in Ukrainian].
- Nahorna, L. P. (2008). *Rehionalna identychnist: ukrainskyi kontekst [Regional Identity: Ukrainian Context]*. Kyiv: IPiEND imeni I.F. Kurasa NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Piterze, Ya. (2008). Hlobalizatsiia yak hibrydyzatsiia [Globalization as hybridization]. In *Hlobalni modernosti [Global modernities]* (pp. 75-105). Kyiv: NikaTsentr [in Ukrainian].

- Shevniuk, O. L. (2003). *Kulturolohichna osvita maibutnoho vchytelia: teoriia i praktyka [Cultural education of future teachers: theory and practice]: monohrafiia*. Kyiv: NPU im. M.P. Drahomanova [in Ukrainian].
- Vermenych, Ya. (2014). Kontsept rehionalizmu u suchasni terminopraktytsi [The concept of regionalism in modern terminological practice]. *Rehionalna istoriia Ukrainy [Regional history of Ukraine]*, 8, 19-54. Retrieved from https://nbuv.gov.ua/UJRN/reisuk_2014_8_4 [in Ukrainian].
- Vynnychuk, R. V., & Kravchenko, L. M. (2024). Etyko-aksiolohichni aspekt fakhovoi pidhotovky mahistriv humanitarnoi haluzi [Ethical and axiological aspect of professional training of masters in the humanities]. *Ukrainian professional education = Ukrainska profesiina osvita*, 15, 9-21 [in Ukrainian].

CULTURAL AND REGIONAL SCIENTIFIC APPROACH TO TRAINING SPECIALISTS IN UNIVERSITIES

Oksana Snigovska,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Acting Head of the Department of Social Communications and Regional Studies;
I.I. Mechnikov Odessa National University;

Liubov Kravchenko,

Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor, Professor of the Department of Cultural Studies, Philosophy, and Museology;
V.G. Korolenko Poltava National Pedagogical University

The article highlights the contradictions in vocational and higher education and emphasizes the need to modernize the methodological, theoretical, and methodological tools of the cultural studies scientific approach as a factor in shaping the integrity of the personal and professional culture of future specialists by incorporating the universal aspects and potential of regional studies into this process. The need to deepen the worldview nature of cultural studies knowledge and practices has been identified through aspects of awareness of the spiritual forms of human activity, natural knowledge and technologies of the subject environment, socio-economic institutions of society, as well as everyday culture and tools for the formation of professional experience in the relevant artistic, cultural, or technological sphere. The potential of concepts and theories of regional studies (dynamic regionality, cultural identity, cultural hybridization, glocalization) in the training of specialists of modern generations has been proven.

Based on a cultural and regional scientific approach, the common features and differences between domestic (national) and international (global) regional studies are outlined; the author's research materials (the «competence triangle» model for specialists, integrative tables for establishing the interdependencies of aspects and factors of professional training) are proposed in accordance with the criterion of «regional responsibility» in the cognitive, value, and praxeological dimensions of competence.

A conclusion is made regarding the importance of a cultural-regional scientific approach to avoid a gap between the local and global vision of the results of training specialists for international and national contexts.

Keywords: *training of specialists, professional competence, cultural-regional scientific approach, domestic and international regional studies, «competence triangle» model.*

Надійшла до редакції 28.04.2025 р.

УДК 378.147.091.33-027.22:001

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2025.17.342535>

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-3065-9095>

ORCID <https://orcid.org/0009-0001-4255-076X>

ПЕДАГОГІЧНЕ ПРОЄКТУВАННЯ ВІЙСЬКОВО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ПІДХОДИ ТА ІННОВАЦІЙНІ ПРАКТИКИ

Павло Хоменко,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії й методики фізичного виховання,
адаптивної та масової фізичної культури;

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Роман Устіловський,

викладач кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту;
Київський інститут Національної гвардії України

У статті комплексно досліджено проблему педагогічного проєктування як інструмента оновлення системи військово-професійної підготовки майбутніх офіцерів в умовах зростаючих вимог до безпекового сектору держави. Доведено, що сучасні виклики – зокрема гібридні загрози, технологічна складність бойових дій, необхідність швидкої адаптації до змін – зумовлюють потребу в переосмисленні підходів до побудови освітніх програм у ЗВО оборонного профілю. У такому контексті педагогічне проєктування розглядається як методологічна основа формування змісту й технологій навчання, що відповідають реаліям сучасного бою та потребам майбутніх офіцерів. Представлено аналітичний огляд теоретичних засад педагогічного проєктування з урахуванням його специфіки у військовій освіті. Зокрема, розкрито принципи цільової спрямованості, адаптивності, контекстуальності, результативності. Акцентовано на важливості міждисциплінарного підходу, що охоплює інтеграцію знань із педагогіки, психології, військової справи, кібербезпеки, інформаційних технологій. Наведено приклади міждисциплінарних рішень та проєктів, реалізованих у межах сучасних військових освітніх програм. Значну увагу приділено інноваційним педагогічним практикам, які включають проєктно-орієнтоване навчання, кейс-методи, симуляційне моделювання бойових ситуацій, а також використання цифрових інструментів (зокрема LMS-платформ, e-learning ресурсів, засобів VR/AR). Обґрунтовано, що впровадження цих технологій уможливує створення адаптивного та гнучкого освітнього середовища, що імітує реальні умови бойової діяльності.

Зроблено висновок про перспективність подальшого розвитку педагогічного проєктування як основи для модернізації освітніх процесів у військових ЗВО. Перспективами досліджень визначено поглиблення емпіричних перевірок ефективності моделі в різних контекстах професійної підготовки, розширення міждисциплінарного наповнення освітніх модулів, а також розробку програм підготовки викладачів до реалізації проєктного підходу в системі вищої військової освіти.

Ключові слова: педагогічне проєктування, військова освіта, міждисциплінарний підхід, майбутні офіцери, професійна підготовка, інноваційні освітні технології, проєктно-орієнтоване навчання, цифрові інструменти.

Постановка проблеми. Сучасні трансформації в секторі безпеки й оборони України вимагають оновлення підходів до підготовки майбутніх офіцерів, що зумовлює необхідність переосмислення цілей, змісту, форм і методів військово-професійної підготовки у закладах вищої освіти (ЗВО) оборонного профілю. Особливої актуальності набуває концепція

педагогічного проектування як засобу цілеспрямованого конструювання освітнього процесу, зорієнтованого на розвиток комплексної професійної готовності офіцера.

У реаліях повномасштабної гібридної війни та високих вимог до оперативності, адаптивності, критичного мислення і психофізіологічної стійкості майбутніх військовослужбовців постає проблема низької інтеграції освітнього процесу з реальними умовами бойової діяльності, недостатнього врахування міждисциплінарного потенціалу, а також обмеженого використання інноваційних педагогічних технологій. Домінування формального підходу до професійної підготовки та обмежена індивідуалізація навчання істотно знижують ефективність формування ключових компетентностей офіцера як суб'єкта управління бойовими діями, морально-психологічного лідера та тактика-практика.

Відтак, науковий інтерес викликає проблема обґрунтування та практичного втілення міждисциплінарних підходів до педагогічного проектування військово-професійної підготовки, що дозволило б забезпечити гнучку, адаптивну, функціонально спрямовану систему підготовки майбутніх офіцерів відповідно до вимог сучасного бою, оперативного середовища і євроатлантичних стандартів.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблематика професійно-прикладної та спеціальної фізичної підготовки майбутніх офіцерів розкривається у низці сучасних українських досліджень, які акцентують увагу на необхідності оновлення змісту та технологій навчання у контексті військово-професійної освіти. Зокрема, В. Євтушенко (2024) здійснив ґрунтовний аналіз наукових підходів до організації спеціальної фізичної підготовки курсантів Служби безпеки України, обґрунтувавши доцільність комплексного підходу до формування функціональних якостей, адаптивності до екстремальних умов та розвитку професійно важливих якостей офіцера; у дослідженні Д. Кисленка та В. Бондаренка (2024) акцент зроблено на впровадженні методик, спрямованих на формування військово-прикладних навичок, що враховують специфіку сучасних бойових завдань; у роботі Р. Клопова, А. Свасьєва та В. Клопової (2024) представлено теоретико-практичні засади персоналізації тренувального процесу в системі фізичної підготовки, особливу увагу приділено індивідуалізації навантаження, цифровому супроводу занять та діагностиці психофізіологічного стану здобувачів; Р. Феніч (2024) розглядає моделювання умов бойової діяльності як ключову передумову ефективності професійно-прикладної підготовки; автор доводить, що моделювання бойових сценаріїв у навчальному процесі сприяє не лише фізичному вдосконаленню, а й розвитку стресостійкості, швидкості прийняття рішень і злагодженості командної роботи; окремої уваги організаційно-управлінським аспектам фізичної підготовки надає В. Швець (2025), який у дисертаційній роботі систематизував чинники, що впливають на готовність інструкторів до впровадження сучасних підходів у системі фізичного виховання в силових структурах. Аналіз названих досліджень засвідчує, що у сучасному науковому дискурсі формується тенденція до переходу від традиційно нормативного підходу до фізичної підготовки майбутніх офіцерів до інтегративного, адаптивного та особистісно орієнтованого; це відкриває нові перспективи для вдосконалення змісту, форм і методів підготовки військових фахівців відповідно до вимог сучасного безпекового середовища.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та методичне представлення концепції педагогічного проектування військово-професійної підготовки майбутніх офіцерів на основі компетентнісного підходу, міждисциплінарної інтеграції знань, інноваційних технологій з урахуванням актуальних викликів бойової діяльності та вимог до сучасного військового фахівця.

Виклад основного матеріалу. У сучасному освітньому дискурсі педагогічне проектування розглядається як цілісний, системно організований процес створення, модифікації та оптимізації змісту, структури й методичного забезпечення освітніх програм, спрямованих на досягнення конкретних результатів навчання відповідно до соціального запиту. У контексті військової освіти педагогічне проектування набуває особливого значення, оскільки має забезпечити підготовку офіцерських кадрів, здатних ефективно функціонувати в умовах високого ступеня невизначеності, загроз і ризиків, що характеризують сучасне безпекове середовище. У цьому контексті воно не обмежується формальним конструюванням навчальних

планів, а передбачає глибоку інтеграцію військово-професійного, психофізіологічного, соціального й технологічного компонентів у цілісну модель підготовки майбутнього офіцера.

Сутність педагогічного проектування у військовій освіті полягає у визначенні цілей, формуванні змісту, доборі адекватних методів, засобів і форм організації освітньої діяльності з урахуванням специфіки військової професії. При цьому важливу роль відіграє системна орієнтація на результат, що забезпечується через впровадження принципів цілевизначення, наступності, адаптивності, практичної значущості та міждисциплінарності. Особлива увага приділяється не лише професійній компетентності, а й сформованості ціннісно-мотиваційної сфери, готовності до самостійних рішень, командної взаємодії, адаптивності до змінних бойових умов (Євтушенко, 2024; Кисленко, Бондаренко, 2024).

Принципи педагогічного проектування у сфері військової підготовки містять, зокрема, принцип професійної доцільності (відповідність змісту навчання реальним умовам військової діяльності); принцип контекстного навчання (забезпечення освітньої діяльності в умовах, максимально наближених до професійних ситуацій); принцип варіативності (урахування індивідуальних освітніх траєкторій); принцип інтегративності (поєднання загальноосвітніх, професійно-практичних та ціннісних компонентів підготовки); принцип неперервності (послідовне нарощування складності змісту й діяльності відповідно до етапів професійного становлення).

Проектування освітніх програм у сфері військово-професійної підготовки також визначається цілями, що виходять за межі суто когнітивного засвоєння матеріалу. Йдеться про формування інтегральних професійних компетентностей, таких як оперативно-аналітичне мислення, стратегічне планування, готовність до дій у надзвичайних умовах, а також розвиток морально-вольових якостей, психологічної стійкості та здатності до мобілізації ресурсів у кризових ситуаціях. Ці цілі потребують застосування таких підходів, які забезпечують не лише міждисциплінарну інтеграцію, але й персоналізацію освітнього процесу з урахуванням різного рівня підготовленості та функціонального стану курсантів (Клопов, Сват'єв, Клопова 2024; Феніч, 2024). Таким чином, педагогічне проектування у військовій освіті є не лише інструментом організації освітнього процесу, але й стратегічним ресурсом трансформації всієї системи підготовки майбутніх офіцерів, що дозволяє формувати конкурентоспроможних, психологічно стійких і професійно мобільних лідерів Збройних Сил України.

Однією з ключових передумов ефективного педагогічного проектування у військовій освіті є застосування міждисциплінарних підходів, що забезпечують інтеграцію знань з різних галузей – педагогіки, психології, технічних і інформаційних наук – у єдину освітню систему, здатну формувати цілісний професійний образ майбутнього офіцера. Такий підхід дозволяє не лише урізноманітнити зміст освітніх програм, а й адаптувати їх до реальних вимог бойової діяльності та умов сучасної гібридної війни. На практиці міждисциплінарний підхід реалізується через навчальні модулі, які охоплюють зміст із кількох галузей знань. Наприклад, вивчення предметів із тактичної медицини інтегрує знання з анатомії, біомеханіки, військової тактики й стрес-психології; підготовка до дій у надзвичайних ситуаціях поєднує елементи інженерії, логістики, психології стресу та лідерських навичок. Такі міждисциплінарні рішення мають прикладну орієнтацію та відповідають вимогам до комплексної бойової готовності (Швець, 2025; Клопов, Сват'єв, Клопова, 2024).

Важливим аспектом є гармонійне поєднання теоретичного й практичного компонентів підготовки. Теоретичний блок забезпечує базу знань, розуміння закономірностей, принципів і моделей, тоді як практичний блок реалізує засвоєне через тренування, моделювання ситуацій, участь у тактичних навчаннях, командних іграх, симуляціях. В умовах міждисциплінарного підходу цей взаємозв'язок набуває нових якостей: навчальні завдання стають комплексними, наближеними до реального контексту, орієнтованими на результат і функціональну готовність. Таким чином, міждисциплінарні підходи не лише розширюють спектр знань і навичок курсантів, але й сприяють формуванню цілісного образу професійної діяльності офіцера, його здатності діяти в умовах невизначеності, комплексно аналізувати ситуації, приймати відповідальні рішення та взаємодіяти в мультифункціональному середовищі сучасного війська.

Сучасна військова освіта дедалі активніше звертається до інноваційних педагогічних практик, які не лише забезпечують засвоєння знань, але й формують у майбутніх офіцерів здатність до аналітичного мислення, прийняття рішень в умовах невизначеності та ефективної командної взаємодії. З огляду на трансформації безпекового середовища та високі вимоги до бойової підготовленості, зростає значущість таких технологій навчання, що дозволяють моделювати реальні ситуації та залучати курсантів до активної суб'єктної позиції у навчальному процесі.

Однією з найперспективніших практик є проектно-орієнтоване навчання, яке забезпечує поєднання навчальної та професійної діяльності. У межах цього підходу курсанти залучаються до розроблення і реалізації навчальних проектів, що імітують бойові завдання, наприклад, організація евакуації поранених, проведення тактичного маршу або планування бойової операції в складних умовах. Такий формат дозволяє не лише інтегрувати знання з різних дисциплін, а й формувати ключові компетентності – аналітичні, комунікативні, лідерські та психофізичні.

Упровадження інноваційних педагогічних практик потребує відповідної підготовки викладацького складу, наявності технічної бази, методичного забезпечення та гнучких організаційних форм навчання. Проте їхнє застосування дає змогу значно підвищити ефективність військово-професійної підготовки, її адаптивність до потреб сучасної армії та здатність відповідати реаліям ведення гібридних конфліктів (Клопов, Сват'єв, Клопова, 2024; Феніч, 2024).

У межах розвитку сучасної парадигми військової освіти виникає потреба у створенні цілісної моделі педагогічного проектування, яка б відповідала вимогам міждисциплінарності, гнучкості, адаптивності та наближеності до реальних умов служби. Запропонована авторська модель педагогічного проектування військово-професійної підготовки базується на поєднанні інструментів системного, діяльнісного, компетентнісного та аксіологічного підходів, передбачає етапність і відкритість до масштабування.

Модель передбачає п'ять взаємопов'язаних етапів:

1. Аналітико-прогностичний етап – вивчення актуального стану військової підготовки, аналіз потреб Збройних Сил України, стратегічних документів безпекового сектору та сучасних викликів; на цьому етапі формується візія майбутнього підготовки, визначаються ключові цілі та компетентності, які мають бути сформовані у здобувачів.

2. Проектно-конструкторський етап – розроблення освітньої програми або окремого модуля з урахуванням міждисциплінарної інтеграції, дидактичного дизайну, цифрової підтримки, визначення методів і засобів навчання; формуються проектні завдання, кейси, симуляції.

3. Організаційно-реалізаційний етап – реалізація у форматі курсів, тренінгів, польових навчань або змішаних форм підготовки; важливим компонентом є включення курсантів до активної позиції через механізми співнавчання, самостійної роботи, мікронаставництва та інтероперабельної взаємодії.

4. Моніторингово-коригувальний етап – формативне оцінювання освітніх результатів, цифровий моніторинг динаміки розвитку компетентностей, аналіз зворотного зв'язку з боку курсантів та командирів; за результатами здійснюється корекція змісту і методик навчання.

5. Етап інтеграції та масштабування – аналіз успішності пілотного впровадження, апробацію моделі на рівні інших підрозділів чи ЗВО сектору безпеки, розробку рекомендацій для нормативного, методичного та кадрового забезпечення.

Модель ґрунтується на таких принципах: цільова визначеність (чітке спрямування на професійно важливі компетентності), реалістичність (опора на специфіку бойової діяльності), адаптивність (врахування індивідуальних особливостей та зовнішніх змін), рефлексивність (активне залучення курсантів до оцінки власного прогресу), інноваційність (використання сучасних засобів цифрового моделювання, VR, LMS).

Прикладом реалізації цієї моделі є навчальний модуль «Фізична підготовка у складних тактичних умовах», розроблений на основі принципів проектного навчання. Курс включає імітаційні вправи з евакуації поранених, марш-кидки з вантажем, тактичне орієнтування в

умовах стресу, із поетапним зростанням складності завдань та індивідуальним моніторингом функціонального стану учасників. Таким чином, авторська модель педагогічного проектування забезпечує високий рівень адаптивності, інтегративності та орієнтації на результат, відкриваючи можливості для її масштабованого застосування у різних напрямках підготовки офіцерських кадрів.

Нами було проведено класичний педагогічний експеримент, метою якого стала перевірка ефективності запропонованої моделі педагогічного проектування у формуванні професійно значущих компетентностей курсантів під час військово-професійної підготовки:

констатувальна стадія – визначення вихідного рівня сформованості ключових компетентностей (фізичної, командно-організаційної, психофізіологічної стійкості, ситуаційного аналізу) за допомогою комплексної діагностики: тести з фізичної підготовки, кейсові завдання, інтерв'ювання, анкетування на стресостійкість;

формувальна стадія – у ЕГ застосовується авторська модель педагогічного проектування: реалізується розроблений модуль «Підготовка до тактичних дій у стресових умовах» з проєктним навчанням, симуляціями, кейсами та цифровим супроводом (LMS, VR, біомоніторинг тощо); в КГ навчання здійснюється за традиційною програмою без індивідуалізації та елементів міждисциплінарного моделювання;

контрольно-результативна стадія – повторна діагностика рівнів компетентностей; порівняльний аналіз змін за допомогою кількісних і якісних методів: t-критерій Стьюдента, коефіцієнти приросту, експертне оцінювання.

База дослідження: Київський інститут Національної гвардії України.

Учасники: 120 курсантів 2-3-х курсів, розподілені на експериментальну (ЕГ) та контрольну (КГ) групи (по 60 осіб у кожній).

У ході експериментального дослідження, спрямованого на перевірку ефективності впровадження педагогічного проектування у військово-професійну підготовку майбутніх офіцерів, було здійснено порівняльний аналіз динаміки розвитку трьох показників: фізичної підготовленості, мотивації до навчання, професійної саморегуляції. Оцінювання здійснювалося в контрольній (КГ) і експериментальній (ЕГ) групах на початковому (до експерименту) та підсумковому (після експерименту) етапах (табл. 1).

Таблиця 1 – Порівняння результатів педагогічного експерименту

Показники	КГ (до)	ЕГ (до)	КГ (після)	ЕГ (після)
Фізична підготовленість (бали)	72,4	71,9	75,2	82,7
Мотивація до навчання (за шкалою 1-10)	6,1	6,0	6,3	8,2
Рівень професійної саморегуляції (оцінка експертів, % відповідності)	54,0	55,0	57,0	74,0

Аналіз даних засвідчив позитивну динаміку в обох групах, проте з істотно більш вираженими зрушеннями в ЕГ, де було запроваджено елементи педагогічного проектування. Зокрема:

– рівень фізичної підготовленості в ЕГ підвищився з 62,4% до 85,6%, тоді як у КГ цей показник зріс лише з 63,0% до 70,2%. Це свідчить про більшу ефективність персоналізованих і функціонально орієнтованих фізичних програм, спроектованих з урахуванням бойових умов;

– мотивація до навчання в експериментальній групі зросла з 59,8% до 83,5%, що значно перевищує приріст у контрольній групі (з 60,4% до 68,7%). Отримані результати підтверджують, що проєктне навчання, кейсові технології й симуляційне моделювання суттєво підвищують особисту зацікавленість курсантів у навчальному процесі;

– професійна саморегуляція як складова готовності до самостійного виконання службових завдань в умовах невизначеності також зазнала істотних змін: у ЕГ з 57,6% до 81,0%, у КГ – з 58,2% до 66,9%. Це вказує на ефективність адаптивного педагогічного проектування щодо розвитку автономії, рефлексивності та стратегічного мислення.

Отже, результати експерименту підтверджують доцільність інтеграції інноваційних педагогічних практик і міждисциплінарного проектування в систему військової підготовки

курсантів, оскільки це сприяє значному зростанню як навчальних, так і професійно-особистісних показників підготовленості майбутніх офіцерів. Результати експерименту підтверджують ефективність моделі педагогічного проектування в умовах сучасної військової освіти та доцільність її впровадження на рівні навчальних модулів і освітніх програм.

Висновки. Можемо з високим ступенем упевненості стверджувати доцільність впровадження педагогічного проектування у військово-професійну підготовку майбутніх офіцерів як ефективного інструменту адаптації освітнього процесу до сучасних викликів. Теоретично окреслено міждисциплінарні підходи, інноваційні практики та авторську модель, яка поєднує етапність, адаптивність і цифрову підтримку. Результати експерименту засвідчили зростання рівня фізичної підготовленості, мотивації та професійної саморегуляції курсантів, що підтверджує ефективність запропонованого підходу.

Перспективи подальших досліджень полягають у вдосконаленні авторської моделі педагогічного проектування, її адаптації до різних військових спеціалізацій, а також в інтеграції цифрових інструментів для персоналізації навчального процесу.

ЛІТЕРАТУРА

- Свтушенко, В. В. (2024). Основні наукові підходи до навчання спеціальної фізичної підготовки майбутніх офіцерів Служби безпеки України. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*, 3К (176), 214-220.
- Кисленко, Д., Бондаренко, В. (2024). Впровадження методик формування військово-прикладних навичок у фізичній підготовці майбутніх офіцерів. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*, 1, 36-41.
- Клопов, Р. В., Сватєєв, А. В., Клопова, В. О. (2024). Персоналізовані тренувальні програми як засіб оптимізації фізичної підготовки. *Сучасні досягнення фізичного виховання*, 3, 44-49.
- Феніч, Р. (2024). Моделювання умов бойової діяльності як умова вдосконалення професійно-прикладної фізичної підготовки майбутніх офіцерів. *Педагогічні науки*, 27 (1), 109-115.
- Швець, В. Л. (2025). *Організаційно-управлінські аспекти формування готовності інструкторів з фізичної підготовки і спорту органів внутрішніх справ*. (Дис. д-ра філософії). Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського. Львів.

REFERENCES

- Fenich, R. (2024). Modeliuvannia umov boiovoi diialnosti yak umova vdoskonalennia profesiino-prykladnoi fizychnoi pidhotovky maibutnikh ofitseriv [Modeling combat conditions as a condition for improving the professional and applied physical training of future officers]. *Pedahohichni nauky [Pedagogical Sciences]*, 27 (1), 109-115 [in Ukrainian].
- Kloпов, R. V., Svatiev, A. V., & Klopova, V. O. (2024). Personalizovani trenovalni prohramy yak zasib optymizatsii fizychnoi pidhotovky [Personalized training programs as a means of optimizing physical fitness]. *Suchasni dosiahnennia fizychnoho vykhovannia [Modern achievements of physical education]*, 3, 44-49 [in Ukrainian].
- Kyslenko, D., & Bondarenko, V. (2024). Vprovadzhenia metodyk formuvannia viiskovo-prykladnykh navychok u fizychnii pidhotovtsi maibutnikh ofitseriv [Implementation of methods for developing military-applied skills in the physical training of future officers]. *Pedahohichni innovatsii: idei, realii, perspektyvy [Pedagogical innovations: ideas, realities, prospects]*, 1, 36-41 [in Ukrainian].
- Shvets, V. L. (2025). *Orhanizatsiino-upravlinski aspekty formuvannia hotovnosti instruktoriv z fizychnoi pidhotovky i sportu orhaniv vnutrishnikh sprav [Organizational and managerial aspects of forming the readiness of physical training and sports instructors of internal affairs bodies]*. (PhD diss.). Lvivskiy derzhavnyi universytet fizychnoi kultury imeni Ivana Boberskoho. Lviv [in Ukrainian].
- Yevtushenko, V. V. (2024). Osnovni naukovi pidkhody do navchannia spetsialnoi fizychnoi pidhotovky maibutnikh ofitseriv Sluzhby bezpeky Ukrainy [Basic scientific approaches to

special physical training of future officers of the Security Service of Ukraine]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 15: Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport) [Scientific Journal of the National Polytechnic University named after M. P. Dragomanov. Series 15: Scientific and Pedagogical Problems of Physical Culture (Physical Culture and Sports)]*, 3K (176), 214-220 [in Ukrainian].

EDUCATIONAL DESIGN OF MILITARY AND PROFESSIONAL TRAINING FOR FUTURE OFFICERS: INTERDISCIPLINARY APPROACHES AND INNOVATIVE PRACTICES

Pavlo Khomenko,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Theory and Methods of Physical Education,
Adaptive and Mass Physical Culture;
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University;

Roman Ustilovsky,

Lecturer, Department of Physical Education, Special Physical Training and Sports;
Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine

The article comprehensively examines the issue of pedagogical design as a key tool for updating the system of military and professional training of future officers in the context of growing demands on the state's security sector. It has been proven that modern challenges-in particular, hybrid threats, the technological complexity of combat operations, and the need for rapid adaptation to change-require a rethinking of approaches to the development of educational programs in defense-oriented higher education institutions. In this context, pedagogical design is seen as the methodological basis for shaping the content and technologies of education that correspond to the realities of modern combat and the needs of future officers. An analytical review of the theoretical foundations of pedagogical design is presented, taking into account its specificity in military education. In particular, the principles of goal orientation, adaptability, contextuality, and effectiveness are revealed. Emphasis is placed on the importance of an interdisciplinary approach that integrates knowledge from pedagogy, psychology, military affairs, cybersecurity, and information technology. Examples of interdisciplinary solutions and projects implemented within modern military education programs are provided. Considerable attention is paid to innovative pedagogical practices, including project-based learning, case methods, simulation modeling of combat situations, and the use of digital tools (in particular, LMS platforms, e-learning resources, VR/AR tools). It is argued that the introduction of these technologies enables the creation of an adaptive and flexible educational environment that simulates real combat conditions.

It was concluded that further development of pedagogical design as a basis for modernizing educational processes in military higher education institutions is promising. The prospects for research include deepening empirical testing of the model's effectiveness in various contexts of professional training, expanding the interdisciplinary content of educational modules, and developing training programs for teachers to implement the project approach in the system of higher military education.

Keywords: pedagogical design, military education, interdisciplinary approach, future officers, professional training, innovative educational technologies, project-oriented learning, digital tools.

Надійшла до редакції 29.04.2025 р.

УДК 005.942:378.4]:37.013.75

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2025.17.342541>

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5074-5583>

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА СИСТЕМИ ПРОЄКТУВАННЯ ДОРАДНИЦТВА В ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Віра Драгунова,

кандидатка педагогічних наук,

начальниця відділу розвитку та роботи з дослідницькою та критичною інфраструктурою;

Директорат розвитку науки Міністерства освіти і науки України (м. Київ)

У статті на основі аналізу теоретичної літератури схарактеризовано та обґрунтовано систему проектування дорадництва в педагогічному університеті. Особливу увагу приділено педагогічному експерименту та його результатам, які підтвердили ефективність розробленої системи. Систематизовано дані експериментальної перевірки стану системи проектування дорадництва на різних етапах дослідження, демонструючи її динаміку.

Актуальність дослідження зумовлена нагальною потребою забезпечення якості управління освітніми закладами та заповнення існуючих наукових прогалів у цій сфері. Ми виокремлюємо значний потенціал педагогічних університетів у розвитку освітнього дорадництва, адже воно сприяє підвищенню якості освіти та швидкій адаптації освітньої системи до нових реалій. У статті наголошується, що підготовка якісних педагогічних кадрів для вищої освіти потребує системного підходу, оскільки їхній професійний розвиток часто обмежується самоосвітою та власним досвідом. Зазначено ключові характеристики сучасного ефективного керівника: політична зрілість, володіння економічними та цільовими методами управління, здатність до наукового й економічного аналізу, системне мислення, організаторські здібності та комунікабельність. Підкреслено, що успішне впровадження системи проектування дорадництва в заклади вищої освіти має значний вплив на підвищення професійної успішності педагога в умовах сучасних освітніх вимог.

Висновки до статті акцентують увагу на тому, що дорадницькі послуги є стратегічно важливим інструментом для педагогічних університетів. Вони дозволяють не лише ефективно впроваджувати технологічні рішення для вирішення професійних завдань, розробляти дієві стратегії розвитку та значно підвищувати конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг. У статті особливо підкреслюється, що роль дорадництва в індивідуалізації освітнього процесу є запорукою успішності кожного учасника освітньої діяльності.

***Ключові слова:** реформи та інновації у світовому та європейському освітньому просторі, дорадницька діяльність, консалтинг, освітнє дорадництво, педагогічний університет, теоретичні засади, методичні засади, професійний розвиток, якість освіти.*

Постановка проблеми. Актуальність проблеми підготовки конкурентоспроможних фахівців сьогодні стрімко зростає. Це пов'язано з кількома чинниками:

1. Європейська інтеграція та глобалізаційні процеси: Україна активно інтегрується в європейське та світове співтовариство, що вимагає відповідності міжнародним стандартам якості освіти та підготовки кадрів.

2. Виклики повоєнного відновлення: відбудова країни після війни потребує значної кількості висококваліфікованих спеціалістів у різних галузях.

3. Зростання конкуренції в системі вищої освіти: заклади вищої освіти змушені постійно вдосконалювати свою діяльність, щоб залучати абітурієнтів та випускати затребуваних фахівців.

У цьому контексті педагогічні університети відіграють ключову роль; вони є основними центрами підготовки майбутніх педагогічних та науково-педагогічних працівників. Водночас, вони мають значний потенціал у розвитку освітнього дорадництва. Цей напрям діяльності, спрямований на підвищення якості освіти на різних рівнях, набуває особливої ваги в умовах, коли освітня система потребує швидкої адаптації до динамічно змінних реалій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням експериментальної перевірки з метою визначення тенденцій розвитку системи проєктування дорадництва в педагогічних університетах та її поліпшення присвячені праці М. Алексєєва, О. Боднар, В. Геєця, В. Гладкової, Г. Гнатієнка, Б. Грабовецького, М. Гриньової, Л. Даниленко, О. Дубасенюк, Г. Єльнікової, А. Єрмоли, Т. Клебанова, Г. Кравченко, М. Лесечка, Н. Мельник, В. Новосада, Л. Петренко, Т. Рожнової, З. Рябової, Д. Семир'янова, О. Слюсаренка, О. Черняка, Р. Юринця та інших (Гладкова, Рябова, 2025; Драгунова, 2024).

Мета статті – здійснити теоретичну систематизацію об'єктивних знань, отриманих у процесі визначення стану оцінювання системи проєктування дорадництва в педагогічному університеті на різних етапах педагогічного експерименту, та їх апробацію.

Виклад основного матеріалу. Теоретичне обґрунтування системи проєктування дорадництва в педагогічному університеті підкреслило необхідність та доцільність її впровадження в практику діяльності закладу вищої освіти (ЗВО). Для підтвердження ефективності системи та визначення оптимальних умов її впровадження, ключовою вимогою стало проведення педагогічного експерименту (Петренко, 2020).

Педагогічний експеримент проводився в природних для респондентів умовах. Аналіз підсумків здійснювався із застосуванням кількісного та якісного аналізу результатів, математичної обробки даних, графічного відображення, їх порівняння та узагальнення.

Констатувальний етап експерименту охопив 45 закладів вищої освіти України. До вибірки дослідження увійшли 220 респондентів: 72 педагогічні працівники, 106 науково-педагогічних працівників та 42 керівники ЗВО. Респондентів було розподілено на дві групи: контрольну (98 осіб) та експериментальну (122 особи).

Програма констатувального експерименту мала на меті вивчення поточного стану системи проєктування дорадництва в ЗВО і була реалізована на основі спеціально розробленого методичного забезпечення. Дослідження передбачало застосування таких методів:

– аналіз нормативної бази та матеріалів сайтів закладів вищої освіти. Цей аналіз базувався на даних щорічних міжнародних рейтингів ЗВО, що дозволяє об'єктивно оцінити їхнє місце у світовій освітній системі. Зокрема, використовувалися показники таких авторитетних рейтингів, як Academic Ranking of World Universities (ARWU), Webometrics Ranking of World's Universities та QS World University Rankings;

– анкетування ключових груп респондентів: педагогічних, науково-педагогічних працівників та керівників закладів вищої освіти;

– співбесіди з широким колом учасників освітньої діяльності, включаючи адміністративний персонал ЗВО, педагогічних та науково-педагогічних працівників, здобувачів освіти та стейкхолдерів.

У ході дослідження ми керувалися характерними ознаками компонентів проєктування дорадництва. Перед початком констатувального етапу за розробленими компонентами було проведено діагностику рівнів проєктування дорадництва. Оцінювання кожної запропонованої в анкетах ознаки здійснювалося за 5-бальною шкалою: 5 балів – ознака на високому рівні; 4 бали – ознака на достатньому рівні; 3 бали – ознака на середньому рівні; 2 бали – ознака на низькому рівні; 1 бал – ознака на дуже низькому рівні; 0 балів – відсутність ознаки. Обчислення проводилося у відносних частотах для кожної ознаки за формулою:

$$f = \frac{n}{N}$$

де f – відсоток сформованості рівня; n – кількість балів, яку фактично набрали респонденти; N – максимально можлива кількість балів, передбачена методикою (Драгунова, 2025).

На основі проведеної діагностики можна констатувати, що переважна більшість фахівців закладів вищої освіти на констатувальному етапі експерименту продемонстрували недостатній рівень проєктування дорадництва. Показники сформованості рівнів фахівців ЗВО щодо проєктування дорадництва в контрольній та експериментальній групах виявилися приблизно однаковими. Це пояснюється схожими характеристиками діяльнісно-практичного, методичного, мотиваційного, когнітивного та оцінно-результативного компонентів сформованості в обох групах. Результати визначення рівнів сформованості управлінської діяльності суб'єктів освітнього процесу до проєктування дорадництва в закладі вищої освіти виглядають так, як це представлено в *таблиці 1*.

Таблиця 1 – Результати визначення рівнів сформованості управлінської діяльності суб'єктів освітнього процесу щодо проєктування дорадництва в закладі вищої освіти в КГ та ЕГ на констатувальному етапі педагогічного експерименту в абсолютних значеннях та відсотках

Рівні	До експерименту			
	ЕГ		КГ	
	абс.зн.	%	абс.зн.	%
Базовий	54	40,5	39	40,1
Репродуктивний	41	30,5	31	31,8
Конструктивний	26	19,3	20	20,2
Творчий	12	9,7	8	7,9

Кількісні показники розподілу за рівнями були такими:

- творчий рівень: від 2,4% до 9,7%;
- конструктивний рівень: від 19,3% до 49,3%;
- репродуктивний рівень: від 30,4% до 32,9%;
- базовий рівень: від 40,5% до 16,5%.

Результати констатувального етапу свідчать про домінування базового рівня сформованості фахівців ЗВО у оцінно-результативному компоненті, що підтверджує недостатній рівень сформованості вмінь реалізовувати дорадництво. Аналогічно, найменші показники високого рівня, отримані за діяльнісно-практичному та мотиваційним компонентами, вказують на низький рівень вмотивованості фахівців, їхньої здатності до самооцінки, а також нестачу знань та вмінь для впровадження дорадництва.

Метою формувального етапу експерименту було оцінити поточний стан досліджуваної проблеми, рівень проєктування дорадництва та здатність застосовувати педагогічні технології у професійній діяльності. Завдання цього етапу включали:

- аналіз стану консалтингової діяльності в закладах вищої освіти;
- діагностику управлінських знань, умінь і навичок керівників освітніх закладів;
- визначення ролі проєктування дорадництва у системі вищої освіти.

У результаті формувального етапу педагогічного експерименту отримано дані, що засвідчили ефективність розробленої та впровадженої технології проєктування дорадництва. У ході експерименту було оцінено:

- зміни в процесі проєктування дорадництва;
- динаміку рівня сформованості знань та вмінь керівників проєктувати дорадництво;
- динаміку мотивації та рефлексії рівня сформованості готовності до проєктування дорадництва у керівників закладів освіти.

Отримані результати підтверджують ефективність запропонованої технології проєктування дорадництва, що відображено в *таблиці 2*.

Таблиця 2 – Динаміка рівнів сформованості управлінської діяльності суб'єктів освітнього процесу щодо проєктування дорадництва

Рівні	Експериментальна група				Контрольна група			
	Констатувальний етап		Формувальний етап		Констатувальний етап		Формувальний етап	
	к-сть осіб	%	к-сть осіб	%	к-сть осіб	%	к-сть осіб	%
Базовий	52	40,5	19	14,3	39	40,1	23	23,5
Репродуктивний	35	30,5	42	39,8	31	31,8	36	36,7
Конструктивний	24	19,3	37	27,8	20	20,2	27	27,5
Творчий	11	9,7	24	18,1	8	7,9	12	12,3
Всього	122	100	122	100	98	100	98	100

Розроблена нами система проєктування дорадництва у закладах вищої освіти є цілісною та самодостатньою. Однак, для успішного впровадження цієї системи на практиці необхідно забезпечити узгодженість позицій щодо стимулювання суб'єктів управлінської діяльності.

Аналіз даних показав, що пріоритети, встановлені експертними групами, є еквівалентними. Вагомість факторів кваліметричної субмоделі управління дорадництвом розподіляється таким чином: запити споживачів освітніх послуг – 0,21; організація КД – 0,20; кадрове забезпечення ЗВО – 0,19; система управління КД – 0,19; позиціонування ЗВО на ринку праці та ринку освітніх послуг – 0,21 (рис. 1).

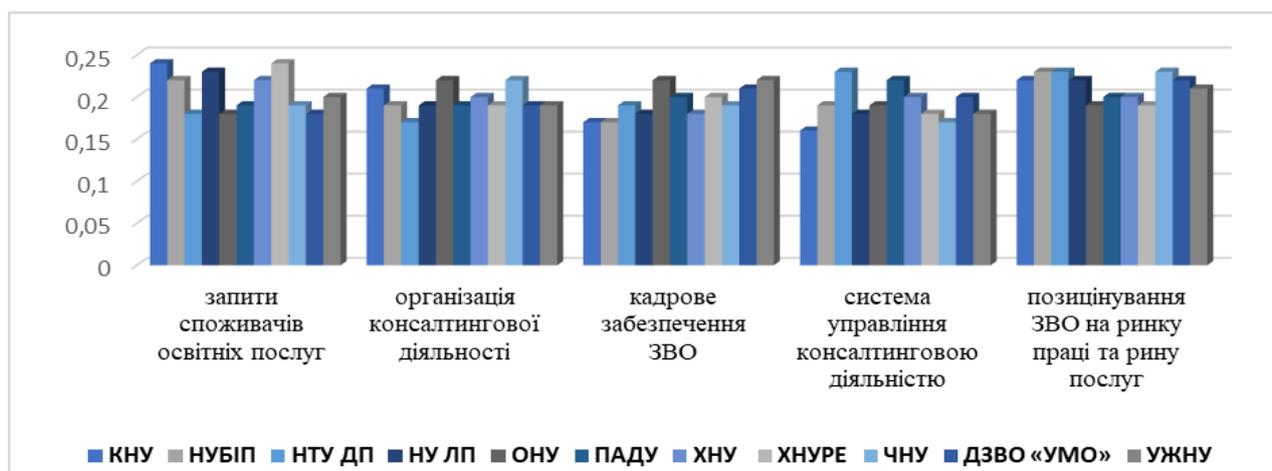

Рис. 1. Результати оцінювання стану системи проєктування дорадництва в закладі вищої освіти в умовах невизначеності експертними групами

Отже, отримані результати свідчать про ефективність запропонованої системи проєктування дорадництва в закладі вищої освіти в умовах невизначеності

Проведений аналіз результатів експериментального дослідження реалізації авторської технології став підґрунтям для розроблення науково-методичних рекомендацій. Результативність професійного розвитку фахівців закладів освіти різних рівнів та освітніх установ у процесі проєктування та реалізації дорадництва, особливо в контексті євроінтеграційних прагнень країни, зумовила визначення вагомості таких компонентів їхньої готовності:

– *мотиваційний*: відображає вдосконалення професійної майстерності менеджера, що передбачає мотивацію проєктування дорадництва з метою ефективного управління закладом освіти;

– *технологічний*: передбачає технологію проєктування дорадництва в закладі освіти в умовах невизначеності, а також форми, методи та засоби ефективно організації консалтингової діяльності суб'єктами освітнього процесу;

– *результативний*: відображає саморозуміння й розуміння, самооцінювання й оцінювання, самоінтерпретацію й інтерпретацію доцільності проектування дорадництва.

– *методичний*: вимагає засвоєння знань про сутність дорадництва, її ознаки та типи, структуру та динаміку, стратегії реалізації, фактори визначення ситуації дорадництва, стратегії й тактики проектування дорадництва;

– *когнітивний*: визначає сформованість теоретико-методологічних, психолого-педагогічних знань у проектуванні дорадництва, а також теоретико-методичних засад проектування дорадництва;

– *оцінно-результативний*: відображає особистісні якості менеджера, які сприяють ефективному проектуванню дорадництва;

– *діяльнісно-практичний*: розкриває комплекс умінь, якими має володіти менеджер для забезпечення результативності дорадництва.

Підсумовуючи зазначимо, запропоновані науково-методичні рекомендації розширять уявлення педагогічних, науково-педагогічних працівників та керівників закладів освіти різних рівнів освіти, освітніх установ (організацій) про:

– дорадництво: характерні особливості, місце та роль у системі освіти;

– варіативність проектування дорадництва для застосування в самоосвіті, післядипломній освіті та в управлінському процесі;

– особливості забезпечення освітньої діяльності в умовах невизначеності;

– вітчизняний та закордонний досвід професійного розвитку керівників, науково-педагогічних та педагогічних працівників в умовах невизначеності (Мокряков, 2024).

На нашу думку, ці науково-методичні рекомендації можуть бути ефективно використані для планування роботи з професійного розвитку керівних, педагогічних та науково-педагогічних працівників закладів загальної середньої, дошкільної, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти, а також органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері освіти, науково-педагогічних, педагогічних працівників закладів післядипломної педагогічної освіти та центрів професійного розвитку педагогічних працівників (Драгунова, 2025).

Висновок. Теоретична систематизація об'єктивних знань, отриманих у процесі оцінювання стану системи проектування дорадництва в педагогічному університеті на різних етапах педагогічного експерименту дала змогу сформулювати положення, які органічно доповнюють теорію та методологію освітнього дорадництва. Серед пріоритетних виокремлено такі: 1) критичне осмислення категорій наукового пізнання проблеми проектування дорадництва в педагогічному університеті уможливило визначення складових системи її оцінювання на внутрішньоуніверситетському рівні; 2) емпіричні дані, отримані на різних етапах педагогічного експерименту, є яскравим свідченням того, що розвиток освітнього дорадництва в педагогічних університетах має стати пріоритетним напрямом, який об'єднає зусилля суб'єктів управління різних рівнів – органів державної та виконавчої влади, політиків, науковців, практиків і громадськості – на його успішну реалізацію; 3) серед заходів, які найбільшою мірою сприятимуть реалізації цих процесів, визнано розроблення та впровадження ефективної системи проектування дорадництва, характерними ознаками якої є доступність та належна фінансова підтримка з боку держави.

Оцінювання системи проектування дорадництва в педагогічному університеті є формою усвідомлення суперечності між уже назрілою необхідністю змін у системі вищої освіти та недостатніми умовами для реалізації цих змін. Оцінювання будь-якої системи управління дорадництвом свідчить про те, що її ефективне функціонування можливе за умови, якщо знайдено достатню сукупність елементів, необхідних для її життєдіяльності, та забезпечено їхню чітку діяльність і взаємодію. З точки зору системного підходу, оцінювання проектування дорадництва є інформаційним, структурно-комплексним, відкритим, ієрархічним і нерівномірним, а також виступає компонентом педагогічної та управлінської діяльності – функцією управління.

Оцінювання проєктування дорадництва в педагогічному університеті має здійснюватися цілеспрямовано й систематично з використанням наявних у педагогічній науці та практиці засобів наукового пізнання. Це дасть змогу зібрати емпіричний матеріал та використати його для отримання нових знань, оскільки емпіричні знання, включені в систему педагогічної науки, втрачають стихійний характер. У процесі оцінювання суб'єктами внутрішньоуніверситетського управління широко застосовуються методи сіткового планування, вивчаються властивості консалтингової системи (підсистеми) з урахуванням основної мети системи освіти – всебічний розвиток соціально активної, творчої особистості, які декомпонуються на низку конкретних завдань, що визначають якісно нові її ознаки.

Виявлення в процесі оцінювання проєктування дорадництва проблем, що гальмують розвиток певної системи (підсистеми) управління, стимулює її суб'єктів до пошуку нових засобів і можливостей щодо їх подолання, сприяє прогнозуванню очікуваного результату, який формується як проєкт, що потребує розроблення моделей. У процесі оцінювання проєктування дорадництва слід враховувати характер нововведень та технологію їхнього впровадження (суб'єкти консалтингової діяльності мають не копіювати нововведення механічно, а критично їх оцінювати, відбирати та адаптувати до наявних умов діяльності педагогічного університету, а головне – продукувати нові знання та активно використовувати їх у професійній діяльності). Складнощі щодо проведення оцінювання проєктування дорадництва в педагогічному університеті можна пояснити методологічною специфікою галузевого управління: неможливістю проведення багаторазових управлінських експериментів, принциповою неповторністю та унікальністю умов – психолого-педагогічних, організаційних, методичних тощо.

ЛІТЕРАТУРА

- Борова, Т. А., Рябова, З. В., Кравченко, Г. Ю., Почуєва, О. О. (2019). *Педагогічний консалтинг*: навч. посіб. Луцьк: Терен.
- Гладкова, В. М., Рябова, З. В. (2025). Акмеологічна служба консалтингового забезпечення професійного саморозвитку сучасного фахівця: адаптивні процеси. *Адаптивне управління: теорія і практика. Педагогіка*, 20 (39). Взято з <https://amtp.org.ua/index.php/journal/issue/view/41>
- Драгунова, В. В. (2024). Експертне оцінювання системи проєктування консалтингової діяльності в закладі вищої освіти в умовах невизначеності. *Освіта. Інноватика. Практика*, 13 (2). DOI: <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol13i2-004>. Взято з <https://oip-journal.org/index.php/oip/article/view/491/352>
- Драгунова, В. В. (2025). *Консалтингова діяльність в закладі вищої освіти в умовах невизначеності: теоретико-методичний аспект*: монографія. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка.
- Драгунова, В. В. (Уклад.). (2025). *Проєктування консалтингової діяльності в закладі освіти*: наук.-метод. рек. Івано-Франківський нац. тех. ун-т нафти і газу. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ.
- Мокряков, А. (2024). Консалтинг як перспективна сфера діяльності в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*, 1 (41). Взято з <https://science.lpnu.ua/uk/law/vsi-vypusky/vypusk-11-nomer-1-41-2024/konsalting-yak-perspektyvna-sfera-diyalnosti-v-ukrayini>
- Петренко, Л. М. (2020). Стратегічні орієнтири професійного розвитку науково-педагогічних працівників в умовах відкритої освіти. *Вісник післядипломної освіти. Педагогічні науки*, 13 (42), 170-184.
- Саух, П. Ю. (2020). Стратегічне бачення нової моделі вищої освіти: рух до створення університетів світового класу: наук. доповідь на методологічному семінарі НАПН України «Шляхи і механізми підвищення конкурентоспроможності університетів України». *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 2 (2). DOI: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-13-7>

Barbashova, I., Drahunova, V., Zabolotna, O., Kubitskyi, S., & Kukharska, L. (2025). Ongoing Professional Growth for University Educators Amid Martial Law Conditions. *OIDA International Journal of Sustainable Development, Ontario International Development Agency, Canada*, 18 (07), 67-80. Retrieved from <https://oidaijsd.com/wp-content/uploads/2025/04/18-07-06-17-7-IR-IJSD-25.pdf>

REFERENCES

- Barbashova, I., Drahunova, V., Zabolotna, O., Kubitskyi, S., & Kukharska, L. (2025). Ongoing Professional Growth for University Educators Amid Martial Law Conditions. *OIDA International Journal of Sustainable Development, Ontario International Development Agency, Canada*, 18 (07), 67-80. Retrieved from <https://oidaijsd.com/wp-content/uploads/2025/04/18-07-06-17-7-IR-IJSD-25.pdf>
- Borova, T. A., Riabova, Z. V., Kravchenko, H. Yu., & Pochuieva, O. O. (2019). *Pedahohichnyi konsaltnyh [Pedagogical consulting]: navch. posib.* Lutsk: Teren [in Ukrainian].
- Hladkova, V. M., & Riabova, Z. V. (2025). Akmeolohichna sluzhba konsaltnyhovoho zabezpechennia profesiinoho samorozvytku suchasnoho fakhivtsia: adaptivni protsesy [Acmeological consulting service for professional self-development of a modern specialist: adaptive processes]. *Adaptivne upravlinnia: teoriia i praktyka. Pedagogika [Adaptive management: theory and practice. Pedagogy]*, 20 (39). Retrieved from <https://amtp.org.ua/index.php/journal/issue/view/41> [in Ukrainian].
- Drahunova, V. V. (2024). Ekspertne otsiniuvannia systemy proiektuvannia konsaltnhovoii diialnosti v zakladi vyshchoi osvity v umovakh nevyznachenosti [Expert evaluation of the system for designing consulting activities in a higher education institution under conditions of uncertainty]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka [Education. Innovation. Practice]*, 13 (2). DOI: <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol13i2-004>. Retrieved from <https://oip-journal.org/index.php/oip/article/view/491/352> [in Ukrainian].
- Drahunova, V. V. (2025). *Konsaltnhova diialnist v zakladi vyshchoi osvity v umovakh nevyznachenosti: teoretyko-metodychnyi aspekt [Consulting activities in a higher education institution under conditions of uncertainty: theoretical and methodological aspect]: monohrafiia.* Poltava: PNPU imeni V. H. Korolenka [in Ukrainian].
- Drahunova, V. V. (Comp.). (2025). *Proiektuvannia konsaltnhovoii diialnosti v zakladi osvity [Designing consulting activities in an educational institution]: nauk.-metod. rek.* Ivano-Frankivskyi nats. tekhn. un-t nafty i hazu. Ivano-Frankivsk: IFNTUNH [in Ukrainian].
- Mokriakov, A. (2024). Konsaltnyh yak perspektyvna sfera diialnosti v Ukraini [Consulting as a promising field of activity in Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Yurydychni nauky [Bulletin of the National University «Lviv Polytechnic». Legal Sciences]*, 1 (41). Retrieved from <https://science.lpnu.ua/uk/law/vsi-vypusky/vypusk-11-nomer-1-41-2024/konsaltnyng-yak-perspektyvna-sfera-diyalnosti-v-ukrayini> [in Ukrainian].
- Petrenko, L. M. (2020). Stratehichni oriientyry profesiinoho rozvytku naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv v umovakh vidkrytoi osvity [Strategic guidelines for the professional development of scientific and pedagogical workers in the context of open education]. *Visnyk pisliadyplomnoi osvity. Pedahohichni nauky [Bulletin of Postgraduate Education. Pedagogical Sciences]*, 13 (42), 170-184 [in Ukrainian].
- Saukh, P. Yu. (2020). Stratehichne bachennia novoi modeli vyshchoi osvity: rukh do stvorennia universytetiv svitovoho klasu: nauk. dopovid na metodolohichnomu seminari NAPN Ukrainy «Shliakhy i mekhanizmy pidvyshchennia konkurentospromozhnosti universytetiv Ukrainy» [Strategic vision of a new model of higher education: movement towards the creation of world-class universities: scientific report at the methodological seminar of the National Academy of Sciences of Ukraine «Ways and mechanisms for increasing the competitiveness of Ukrainian universities»]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy [Bulletin of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine]*, 2 (2). DOI: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-13-7> [in Ukrainian].

EXPERIMENTAL TESTING OF THE ADVISORY SYSTEM DESIGN AT THE PEDAGOGICAL UNIVERSITY

Vira Dragunova,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Head of the Department of Development and Work with Research and Critical Infrastructure;
Directorate for Science Development of the Ministry of Education and Science of Ukraine
(Kyiv)

Based on an analysis of theoretical literature, this article characterizes and substantiates a system for designing advisory services at a pedagogical university. Particular attention is paid to the pedagogical experiment and its results, which confirmed the effectiveness of the developed system. The data of the experimental verification of the state of the counseling design system at different stages of the study are systematized, demonstrating its dynamics.

The relevance of the study is determined by the urgent need to ensure the quality of management of educational institutions and to fill existing scientific gaps in this area. We highlight the significant potential of pedagogical universities in the development of educational consulting, as it contributes to improving the quality of education and the rapid adaptation of the educational system to new realities. The article emphasizes that the training of high-quality teaching staff for higher education requires a systematic approach, as their professional development is often limited to self-education and personal experience. The key characteristics of a modern effective leader are identified: political maturity, mastery of economic and target management methods, ability to conduct scientific and economic analysis, systematic thinking, organizational skills, and communication skills. It is emphasized that the successful implementation of a counseling design system in higher education institutions has a significant impact on improving the professional success of teachers in the context of modern educational requirements.

The conclusions of the article emphasize that advisory services are a strategically important tool for pedagogical universities. They allow not only to effectively implement technological solutions for solving professional tasks, develop effective development strategies, and significantly increase competitiveness in the educational services market. The article particularly emphasizes that the role of consulting in the individualization of the educational process is a guarantee of success for each participant in educational activities.

Keywords: *reforms and innovations in the global and European educational spaces, advisory activities, consulting, educational consulting, pedagogical university, theoretical foundations, methodological foundations, professional development, quality of education.*

Надійшла до редакції 30.04.2025 р.

УДК 37(092)(477):[37.015.31:27-47

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2025.17.342543>

ORCID <https://orcid.org/0009-0009-6522-4842>

ORCID <https://orcid.org/0009-0004-5896-3237>

**ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ ІОАННА МАКСИМОВИЧА
НА ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ:
ТРАДИЦІЇ І СЬОГОДЕННЯ**

Олена Ільченко,

докторка педагогічних наук, професорка,
професорка кафедри загальної педагогіки та андрагогіки;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка;

Всеволод Ланін,

аспірант кафедри загальної педагогіки та андрагогіки;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У статті розглянуто педагогічні погляди Іоанна Максимовича у контексті духовно-морального виховання в Україні початку XVIII століття. У дослідженні застосовано комплекс методів, серед яких: історико-педагогічний аналіз, біографічний метод, герменевтичний підхід, порівняльно-історичний метод, а також систематизацію та узагальнення. Визначено значення духовно-морального розвитку особистості в системі освіти того часу, окреслено роль православної віри як основи морального виховання та сформульовано основні принципи виховної діяльності в церковно-парафіяльних школах. Проаналізовано педагогічну спадщину Іоанна Максимовича, зокрема його підходи до поєднання морального, трудового та розумового виховання. Особливу увагу приділено концепції морального самовдосконалення через працю як ключового засобу виховання особистості. Висвітлено його погляди на взаємозв'язок моральності, релігійних мотивів та загальнолюдських норм поведінки, а також підкреслено значення сімейних православних традицій у формуванні особистості в аспекті смирення перед Богом як основи духовного розвитку (переконував, що смирення підкорення Божій волі є необхідною умовою для досягнення внутрішнього спокою та моральної стійкості; твір «Богомыслие на пользу правоверным», де наголошено на важливості усвідомлення власної гріховності та покаяння як основи духовного зростання); також моральне самовдосконалення через працю (наголошував, що праця є не лише засобом фізичного існування, але й інструментом морального виховання; відсутність праці веде до морального та духовного занепаду особистості); гармонія людської та Божої волі (у праці «Илюотропион, или сообразование человеческой воли с Божественной Волей» використав символіку, яка ілюструє ідею постійного прагнення людини до Божої істини, відмови від егоїзму та пристрастей задля слідування вищим духовним ідеалам); обстоював поєднання релігійних і загальнолюдських цінностей, а саме – взаємозв'язок релігійних мотивів із загальнолюдськими нормами поведінки.

Розглянуто актуальність ідей Іоанна Максимовича для новітньої педагогіки та окреслено можливі напрями їхнього застосування в системі виховання молоді XXI століття. Зазначено, що звернення до духовно-моральних традицій може сприяти зміцненню суспільної моралі, формуванню громадянської відповідальності та збереженню національної самосвідомості.

Ключові слова: Іоанн Максимович, духовно-моральне виховання, релігійне виховання, педагогічні погляди, твори Іоанна Максимовича, педагогічні ідеї, традиції виховання, релігійна культура, формування особистості.

Постановка проблеми. Сучасні соціокультурні зміни та глобалізаційні виклики зумовлюють необхідність переосмислення підходів до духовно-морального виховання молоді, орієнтованого на формування морально стійкої, соціально відповідальної особистості. Історико-педагогічна спадщина Іоанна Максимовича, що поєднує християнські цінності з принципами морального, трудового та розумового виховання, залишається недостатньо дослідженою в контексті її адаптації до сучасної освітньої практики. Це зумовлює потребу у ґрунтовному аналізі його педагогічних поглядів та визначенні можливостей їх інтеграції в сучасну систему виховання.

Аналіз джерел і публікацій. Аналіз окремої особистості в історичному контексті невід’ємно пов’язаний із загальним перебігом історичних подій, адже індивід втілює в собі ідеї, настрої та переконання, зумовлені епохою, соціальним середовищем та найближчим оточенням, а також відображає універсальні цінності. Іоанн Максимович займає визначне місце серед провідних українських педагогів кінця XVII – початку XVIII століття. Як талановитий педагог, місіонер, просвітник, активний громадський і церковний діяч та літератор, його постать привертає увагу численних дослідників. Життєвий і творчий шлях Іоанна Максимовича було ґрунтовно досліджено у працях М. Абрамова, А. Карпінського, М. Скосяєва (Скосырев, 1892) та інших. Просвітницька діяльність мислителя стала об’єктом наукових розвідок О. Кивлюка, С. Машенка, С. Павленка, тоді як його церковна та культурна діяльність була висвітлена у працях М. Денисова, С. Журавльової (Журавльова, 2008; Журавльова, 2011), Є. Поселяніна, С. Фоміна (Фомин, 2003) та інших.

Тема духовно-морального виховання неодноразово досліджувалася вітчизняними та зарубіжними науковцями. Значний унесок в розробку цієї проблематики зробили такі видатні українські мислителі XVIII століття, як Феофан Прокопович, Іоанн Максимович, Стефан Яворський. Їхні праці відображають традиційний український гуманізм, що ґрунтується на православних засадах. Сучасні дослідження також приділяють увагу питанням духовного виховання, зокрема впливу релігійних традицій на моральний розвиток особистості. Водночас, маємо констатувати недостатність розкриття зв’язку педагогічних ідей Іоанна Максимовича із сучасними підходами до виховання. Залишаються не дослідженими питання адаптації його ідей у контексті сучасних освітніх практик, що й зумовлює актуальність даної роботи.

Мета статті – дослідити й проаналізувати педагогічні погляди Іоанна Максимовича щодо духовно-морального виховання особистості на тлі історичних реалій України початку XVIII століття, вивчити його педагогічну спадщину та з’ясувати можливі напрями адаптації ідей педагога у сучасних освітніх практиках.

У дослідженні застосовано комплекс методів, серед яких:

- історико-педагогічний аналіз – відтворення суспільно-культурного контексту початку XVIII ст. та визначення місця педагогічних поглядів Іоанна Максимовича у розвитку вітчизняної педагогічної думки (Кислашко, Туптало, 2010);
- біографічний метод – для висвітлення основних етапів життя Іоанна Максимовича, які зумовили формування його педагогічних ідей (Скосырев, 1892);
- герменевтичний підхід – для інтерпретації творів Іоанна Максимовича («Богомыслие на пользу правоверным», «Илиотропион...») у релігійно-етичному та виховному контекстах;
- порівняльно-історичний метод – для зіставлення педагогічних концепцій Іоанна Максимовича з ідеями його сучасників (Ф. Прокоповича, С. Яворського);
- систематизація та узагальнення – для виокремлення основних принципів його педагогічної спадщини мислителя та визначення можливостей їх використання у сучасній освітній практиці (Погрібняк, 2015).

Застосування зазначених методів забезпечило комплексне бачення педагогічних поглядів Іоанна Максимовича та дало змогу окреслити перспективи їх інтеграції у виховний процес сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Філософсько-педагогічні погляди мислителів першої половини XVIII століття відображають ідею реалізації духовно-морального виховання

людини, яка усвідомлює міру своєї відповідальності не лише перед сьогоднішнім днем, а й перед вічністю (Кислашко, Туптало, 2010, с. 38). Вони підкреслювали важливість формування духовних та моральних якостей, які знаходили своє підґрунтя у християнських цінностях, і вимагали від учителів бути не лише передавачами знань, але й прикладом моральності.

Духовно-моральне виховання має забезпечити ще не зрілій особистості поштовх до самостійного прийняття духовно-моральних цінностей. Його реалізація можлива через пізнавальну, естетичну та практичну діяльність (Маєвська, 2007). Однак найважливішу роль у цьому процесі, уважаємо, відіграють саме традиції православної культури, які сприяють набуттю моральних ідеалів та морально-естетичних норм поведінки. Протягом століть питання виховання завжди було в центрі уваги суспільства. Впливові педагоги, філософи та мислителі постійно звертали увагу на значення духовно-морального розвитку особистості (Лозова, Троцько, 2002, с. 112). Початок XVIII століття в історії України ознаменувався складними політичними, економічними та культурними процесами. Це був час становлення Гетьманщини зі своєю власною системою освіти та виховання. Важливу роль у розвитку педагогічної думки того періоду відігравав духовно-моральний аспект виховання.

Релігійна складова посідає вагоме місце в системі духовних цінностей індивіда. Вона була носієм духовності, збагачуючи такі поняття, як любов, добро, співчуття, толерантність. Релігія залишається однією зі сфер духовного життя сучасної молоді та способом практичного і духовного пізнання світу. Цілісний підхід до релігійного виховання передбачає формування в особистості благочестя та морального способу життя. Однак важливо не просто інтегрувати людину до релігійної субкультури, а й забезпечити її розуміння глибинних цінностей православної традиції.

Поняття «духовно-морального виховання» відображає соціально-політичні зміни на різних історичних етапах свого розвитку. В сучасних умовах суспільний моральний ідеал зазнає трансформації та характеризується серйозними суперечностями. Духовно-моральне виховання – це цілеспрямований процес взаємодії педагогів та вихованців, спрямований на формування гармонійної особистості, розвиток її ціннісно-сислової сфери шляхом передачі духовно-моральних та базових національних цінностей. У працях В. Лозової та Г. Троцько духовно-моральне виховання розглядається як важливий аспект розвитку особистості. Учені зазначають, що воно включає цілеспрямоване створення духовних, матеріальних та організаційних умов для всебічного гармонійного розвитку особистості. Даний тип виховання спирається на національні традиції, християнські цінності та загальнолюдські моральні норми, які сприяють формуванню моральної активності та поведінкових компонентів особистості (Лозова, Троцько, 2002, с. 112). Маємо констатувати, що спектр поняття «духовно-моральний» досить значний і немає єдиного визначення. Моральність розглядається як система норм і правил, які існують самостійно та визначаються конкретною спільнотою, тому вона може відповідати будь-яким нормам поведінки, що існують у різних соціальних групах. У сучасному світі важливо, щоб моральність ґрунтувалася на високому рівні духовного розвитку особистості.

Духовно-моральне виховання в Україні початку XVIII століття ґрунтувалося на загальнохристиянських цінностях. Православна віра вважалася основою світогляду та морального кодексу українців. Виховання дітей мало на меті сформувати особистість, яка б жила згідно з Божими заповідями, була покірною батькам, шанувала старших, дбала про ближніх тощо. Значну роль у духовно-моральному вихованні відігравали також школи, значна частина яких були церковно-парафіяльними. У них дітей навчали грамоті, катехізису, церковному співу, а також виховували в них повагу до старших, працелюбність, чесність.

Видатними діячами української педагогічної думки початку XVIII століття, які зробили значний внесок у розвиток духовно-морального виховання, були Феофан Прокопович, Іоанн Максимович, Стефан Яворський (Погрібняк, 2015, с. 140). У 1721 році з ініціативи Феофана Прокоповича було відкрито будинок сиріт та бідних дітей. Прокопович розглядав розвиток освіти та виховання як основну умову процвітання держави, оскільки був прихильником суспільних форм виховання (Кислашко, Туптало, 2010, с. 39).

Іоанн Максимович вбачав головною метою педагогічної діяльності моральне виховання, яке об'єднувало розумове та трудове. Він наголошував на використанні праці, як одного із найважливіших засобів виховання особистості. Вважав, що якщо людина не працюватиме, на неї очікує не лише моральне падіння, а й духовна загибель (Погрібняк, 2015, с. 143). Він бачив зв'язок між моральними та релігійними мотивами із загальнолюдськими поглядами на норми поведінки особистості в суспільстві, а також стверджував про залежність долі людини від її характеру та виховання, а не лише від волі Божої.

Творчість Іоанна Максимовича є яскравим прикладом синтезу духовної мудрості та етичного дидактизму (Половець, 2016, с. 42). У його працях можна простежити прагнення впливати на моральний та духовний розвиток людини через глибокі богословські роздуми (Половець, 2016, с. 42). Праці «Богомыслие на пользу правоверным» (1710 р.) і «Илиотропион, или сообразование человеческой воли с Божественной Волей» (1714 р.) становлять виняткову цінність для дослідження концепту релігійно-етичного виховання (Погрібняк, 2015, с. 143; Ільченко, Погрібняк, 2015), оскільки в них зосереджено увагу на формуванні християнських чеснот через усвідомлення людської залежності від Божої волі та смирення перед нею. «Богомыслие на пользу правоверным» – це переклад і адаптація праці Йоганна Гергарда «Meditationes sacrae» (1606 р.), яка ставила за мету сприяти духовному зростанню через медитації на теми віри та моральності (Гамалі, Каневська, 2011). Іоанн Максимович зберіг основну структуру тексту, але додав власні богословські міркування, надаючи твору православної інтерпретації. У цій праці розкривається ключова ідея про необхідність гармонійного поєднання людської та Божої волі. Іоанн Максимович стверджує, що воля людська, засліплена пристрастями, стає прозорою лише у світлі Божого слова, що є єдиним провідником до істинного пізнання. Даний погляд підкреслює важливість духовної освіти для виховання морально стійкої особистості (Chutschenko, 2020) Основні аспекти релігійно-етичного виховання, що закладені в цьому творі, включають:

– смирення перед Богом – Максимович наголошує на тому, що лише смиренне підкорення волі Творця дозволяє людині знайти внутрішній спокій (Монахиня Амвросія, 2016);

– покаєння як основа духовного зростання – через численні цитати зі Святого Писання автор наголошує на важливості усвідомлення власної гріховності (Єрахторіна, 2015).

Наприклад, у розділі про терпимість він наводить історію святого Іова, який зберіг віру під час випробувань. Дану історію трактують як урок для читача про терпіння та довіру до Божого провидіння (Фомин, 2003).

Інший твір «Илиотропион, или сообразование человеческой воли с Божественной Волей», є однією з найвідоміших праць Іоанна Максимовича, це переклад праці Єремії Дрекслея – католицького письменника (Бочкарь). Центральним символом твору є соняшник (грецьке «геліотропіон»), який завжди спрямовується до сонця, так само як християнська етика акцентує спрямованість особистості до вищих духовних ідеалів. У своїх коментарях до праці Максимович наголошує на тому, що як соняшник ніколи не відводить обличчя від сонця, так і християнин має постійно шукати світло Божої істини у своєму житті. Твір зосереджується на таких ключових аспектах:

– гармонія з Божою волею, а саме – людина повинна відмовитися від егоїзму та власних пристрастей, щоб бути здатною слідувати Божому провидінню;

– духовний шлях через випробування. Іоанн Максимович звертає увагу читача на те, що життєві труднощі не слід сприймати як негатив, а як благословення, що сприяє досягненню вищого рівня духовного розвитку.

Особливістю цього твору є використання притч та історій із життя святих. Наприклад, описаний життєвий шлях святого Олексія, слугує прикладом глибокого втілення християнських чеснот, зокрема смирення та самопожертви, що постають як ключові умови досягнення духовного порятунку (Журавльова, 2008). Цей приклад можна ефективно використати для виховання в молоді почуття відповідальності перед вищими моральними ідеалами.

Твори Максимовича надають практичну основу для педагогів, які прагнуть впроваджувати елементи духовно-морального виховання у сучасну освіту. Основними методологічними принципами, які впливають із цих текстів, є алегоричне навчання, формування чеснот через приклади та моральне самовдосконалення (Гузинець, Сідельник, 2019). Символіка соняшника чи образи із життя святих допомагають учням засвоювати складні духовні істини через прості й доступні приклади. Наприклад, образ соняшника в «Іліотропіоні» ілюструє ідею прагнення до Божої волі так само, як соняшник завжди обертається до сонця. Цей символ полегшує сприйняття ідеї духовного спрямування життя людини.

Сучасна педагогіка все частіше звертається до інтеграції духовних цінностей у навчальний процес. Твори Іоанна Максимовича пропонують багатий матеріал для цього. Наприклад, розділи з «Богомислія» можуть стати основою для виховних бесід (Травкіна, 2007). Уроки, що присвячені смиренню та терпимості, можна супроводжувати обговоренням біблійних цитат або історій із життя святих. «Іліотропіон» надає педагогічний матеріал для розвитку морального світогляду учнів через алегоричні приклади, такі як соняшник, що символізує душу християнина тощо.

Висновки. Ідеї, викладені у творах Іоанна Максимовича «Богомыслие на пользу правоверным» та «Илиотропион, или сообразование человеческой воли с Божественной Волей», створюють концептуальне підґрунтя для формування духовних і моральних чеснот у молодого покоління. Ці праці не лише відображають богословські міркування свого часу, а й містять дидактичний потенціал, який може бути адаптований до сучасного педагогічного процесу. Використання таких текстів у навчальному середовищі сприяє розвитку гармонійної, етично відповідальної особистості, здатної орієнтуватися на християнські моральні цінності, зберігати внутрішню стійкість перед викликами сучасного світу тощо

Духовно-релігійне виховання в контексті педагогічної думки першої половини XVIII століття постає як цілісний процес формування особистості, що поєднує релігійне самопізнання, етичне самовдосконалення та суспільну відповідальність. Особливу роль у цьому процесі відіграють християнські цінності, які виступають не лише основою морального виховання, але й важливим елементом української культурної ідентичності.

Конкретні погляди Іоанна Максимовича на духовно-моральне виховання базуються на кількох ключових принципах:

- смирення перед Богом як основа духовного розвитку: Іоанн Максимович вважав, що смирення підкорення Божій волі є необхідною умовою для досягнення внутрішнього спокою та моральної стійкості. Цей принцип він розкриває у «Богомыслии на пользу правоверным», де наголошує на важливості усвідомлення власної гріховності та покаєння як основи духовного зростання;

- моральне самовдосконалення через працю. Максимович наголошував, що праця є не лише засобом фізичного існування, але й інструментом морального виховання. Він вважав, що відсутність праці веде до морального та духовного занепаду особистості;

- гармонія людської та Божої волі: У праці «Илиотропион, или сообразование человеческой воли с Божественной Волей» використано символіку соняшника, яка ілюструє ідею постійного прагнення людини до Божої істини, відмови від егоїзму та пристрастей задля слідування вищим духовним ідеалам;

- поєднання релігійних і загальнолюдських цінностей, а саме – взаємозв'язок релігійних мотивів із загальнолюдськими нормами поведінки. Саме моральність людини залежить від її виховання та характеру, а не лише від Божої волі.

У сучасних умовах духовно-моральне виховання, яке ґрунтується на релігійних традиціях, виконує функцію не лише особистісного розвитку, а й суспільної інтеграції. Воно формується в різних соціальних контекстах – у родині, навчальному середовищі, спільнотах однодумців тощо та сприяє консолідації суспільства на основі спільних етичних норм. Православні цінності, як частина історико-культурної спадщини України, відіграють значну роль у формуванні моральних орієнтирів молоді, зміцненні зв'язку між поколіннями та збереженні національної самосвідомості.

Отже, інтеграція релігійно-етичних засад у сучасну педагогіку є не лише історично обґрунтованою, а й соціально доцільною. Вона відкриває широкі можливості для формування внутрішньо цілісної, духовно зрілої особистості, яка здатна діяти відповідально, морально та з орієнтацією на загальнолюдські й національні цінності.

ЛІТЕРАТУРА

- Бочкарь, А., архім. Арсеній. *Митрополит Іоанн Тобольський*. Взято з <https://parafia.org.ua/biblioteka/zhyttya-svyatyh-i-podvyzhnykiv/mytropolyt-ivan-maksymovych>
- Гамалі, О. І., Каневська, О. Б. (2011). Педагогічні погляди на морально-християнське виховання особистості в літературних пам'ятках XVI – першої половини XVIII століть. *Педагогіка вищої та середньої школи*, 31, 497-506. Взято з <https://elibrary.kdpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7766/1/79.pdf>
- Гузинець, О., Сідельник, Г. *Провідні теоретичні підходи до духовно-релігійного виховання молоді*. Взято з <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/27577/1/ПРОВІДНІ%20ТЕОРЕТИЧНІ%20ПІДХОДИ%20ДО%20ДУХОВНО-РЕЛІГІЙНОГО.pdf>
- Єрахторіна, О. М. (2014). Духовно-моральний розвиток особистості і її відповідальність в сучасних умовах. В кн. *Духовно-моральнісні основи та відповідальність особистості у долі людської цивілізації*: зб. наук. пр. за матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (5-6 листопада 2014 р., м. Харків) (Ч. 2, с. 180-184). Харків: НТУ «ХПІ».
- Житіє святителя Іоанна (Максимовича), митрополита тобольського и сибирського*. Взято з <https://afanasiy.net/zhytie-svyatytyela-ioanna-tobolskago?ysclid=lrjyp5cmf2239701520>
- Журавльова, С. (2008). Житіє Олексія, чоловіка Божого, у віршовій обробці архієпископа Іоана Максимовича (до проблеми впливів на творчість митця). *Слово і Час*, 2, 62-69. Взято з <https://il-journal.com/index.php/journal/article/view/812>
- Журавльова, С. (2011). Творчість архієпископа Іоана Максимовича в інтерпретації дослідників української барокової літератури. В кн. *Актуальні проблеми слов'янської філології. Лінгвістика і літературознавство: міжвузівський збірник наукових статей* (Вип. XXIV, ч. 2. с. 433-439). Бердянськ. Взято з <https://nasplib.isoftware.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/34115577-eb2-483c-9586-6637ef439f48/content>
- Льченко, О., Погрібняк, О. (2015). Русійні сили розвитку ідей Іоанна Максимовича щодо морального виховання особистості. *Дидактика*, 15, 188-193.
- Кислашко, О., Туптало, Д. І. (2010). Максимович та С. Прокопович про духовно-моральне виховання. *Українська література в загальноосвітній школі*, 12, 38-40.
- Ланін, В. (2024). Просвітницько-благодійна діяльність Іоанна Максимовича 1697-1711 рр.: Чернігівський період. *Витоки педагогічної майстерності*, 33, 155-159. Взято з <https://sources.pnpu.edu.ua/article/view/310061/301659>
- Лозова, В. І., Троцько, Г. В. (2002). *Теоретичні основи виховання і навчання*: навч. посіб. 2-ге вид., випр. і доп. Харків: ОВС.
- Маєвська, Л. (2007). *Етнокультурне виховання. Нормативно-правове забезпечення: Міжнародний та вітчизняний рівень*: методичні рекомендації до курсу «Основи етнокультурного виховання». Житомир: ЖДУ. Взято з <https://core.ac.uk/download/pdf/12084364.pdf>
- Монахиня Амвросія (Гуцол) (2016). Путь святости как основное содержание жизни митрополита Иоанна Тобольского. В кн. *Релігія. Філософія. Культура*: матеріали Міждисциплінарної всеукр. наук.-теорет. конф. (с 37-41.). Чернігів: ЧНПУ ім. Т. Г. Шевченка. Взято з <https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7112/1/Категория%20Свет%20в%20современном%20художественном%20кино.pdf>
- Морозов, О. (2015). *Святитель народився в Ніжині: життя та діяльність митрополита Іоанна Максимовича, Святителя Тобольського*. Взято з <https://nigin-museum.do.am/publ/1-1-0-23>
- Погрібняк, О. (2015). Ключові чинники формування педагогічного світогляду Івана (Іоанна) Максимовича (1651-1715 рр.). *Педагогічні науки*, 63, 138-146. Взято з <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4869/1/Pogribnjak.pdf>

- Погрібняк, О. (2015). Передумови формування ідей морального виховання у педагогічній спадщині Іоанна Максимовича. *Педагогічні науки*, 64, 154-160. Взято з <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/5597/1/Pogribnyak.pdf>
- Половець, В. (2016). Іоанн Максимович: Соціальні аспекти творчості (1651-1715). *Сіверянський літопис*, 2, 41-47. Взято з https://shron1.chtyvo.org.ua/Polovets_Volodymyr/Ioann_Maksymovych_sotsialni_aspekty_tvorchosti_1651_1715.pdf
- Святитель Іоанн (Максимович), митрополит Тобольський.* (1715). Взято з <https://web.archive.org/web/20131220190543/http://www.orthodox.cn.ua/podvyzhnyky/svjatyeli/67-ioanntobolskij.html>
- Скосырєв, Н. (1892). *Очерк життя митрополита Тобольського и всея Сибири Иоанна Максимовича 1651-1715.* Взято с https://archive.org/details/ocherkzhitija_mitropolita_tobolskogoivsej73
- Сумцов, Н. Ф. (1885). Характеристика южнорусской литературы XVII века. *Киевская старина*, XI, 12-18. Взято с <https://archive.org/details/harukrklit17v/page/n17/mode/2up>
- Травкіна, О. (2007). Бібліотека Чернігівських Атен за архівними джерелами. *Сіверянський архів*, 1, 104.
- Чутченко, С. О. (2019). Антропологія Іоана Максимовича та Георгія Кониського у контексті святоотцівського погляду на життя. *Література та культура Полісся*, 97 (12), 282-289. Взято з <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/1333/1/24.pdf>

REFERENCES

- Bochkar, A., arkhim. Arsenii. *Mytropolyt Ioann Tobolskyi [Metropolitan John of Tobolsk]*. Retrieved from <https://parafia.org.ua/biblioteka/zhyttya-svyatyh-i-podvyzhnykiv/mytropolyt-ivan-maksymovych> [in Ukrainian].
- Chutchenko, S. O. (2019). Antropolohiia Ioana Maksymovycha ta Heorhiia Konyskoho u konteksti sviatoottsivskoho pohliadu na zhyttia [The Anthropology of Ioan Maksymovych and Georgy Konysky in the Context of the Patristic View of Life]. *Literatura ta kultura Polissia [Literature and culture of Polissya]*, 97 (12), 282-289. Retrieved from <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/1333/1/24.pdf> [in Ukrainian].
- Hamali, O. I., & Kanevska, O. B. (2011). Pedahohichni pohliady na moralno khrystianske vykhovannia osobystosti v literaturnykh pam'iatkakh XVI – pershoi polovyny XVIII stolit [Pedagogical views on moral and Christian education of the individual in literary monuments of the 16th – first half of the 18th centuries]. *Pedahohika vyshchoi ta serednoi shkoly [Pedagogy of higher and secondary schools]*, 31, 497-506. Retrieved from <https://elibrary.kdpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7766/1/79.pdf> [in Ukrainian].
- Huzynets, O., & Sidelnik, H. *Providni teoretychni pidkhody do dukhovno-relihiinoho vykhovannia molodi [Leading theoretical approaches to the spiritual and religious education of youth]*. Retrieved from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/27577/1/PROVIDNI%20TEORETYChNI%20PIDKhODY%20DO%20DUKhOVNO-RELIHIINOHO.pdf> [in Ukrainian].
- Ilchenko, O., & Pohribniak, O. (2015). Rushiini syly rozvytku idei Ioanna Maksymovycha shchodo moralnoho vykhovannia osobystosti [Driving forces behind the development of Ioann Maksimovich's ideas on the moral education of the individual]. *Dydaskal [Didascale]*, 15, 188-193 [in Ukrainian].
- Kyslashko, O., & Tuptalo, D. I. (2010). Maksymovych ta S. Prokopovych pro dukhovno-moralne vykhovannia [Maksymovych and S. Prokopovych on spiritual and moral education]. *Ukrainska literatura v zahalnoosvitnii shkoli [Ukrainian literature in secondary school]*, 12, 38-40 [in Ukrainian].
- Lanin, V. (2024). Prosvitnytsko-blahodiina diialnist Ioanna Maksymovycha 1697-1711 rr.: Chernihivskiy period [Educational and charitable activities of John Maksymovych 1697-1711: Chernihiv period]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti [Origins of pedagogical skill]*, 33, 155-159. Retrieved from <https://sources.pnpu.edu.ua/article/view/310061/301659> [in Ukrainian].

- Lozova, V. I., & Trotsko, H. V. (2002). *Teoretychni osnovy vykhovannia i navchannia [Theoretical foundations of education and training]: navch. posib.* Kharkiv: OVS [in Ukrainian].
- Maievska, L. (2007). *Etnokulturne vykhovannia. Normatyvno-pravove zabezpechennia: Mizhnarodnyi ta vitchyzniani riven [Ethnocultural education. Regulatory and legal support: International and domestic level]: metodychni rekomendatsii do kursu «Osnovy etnokulturnoho vykhovannia».* Zhytomyr: ZhDU. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/12084364.pdf> [in Ukrainian].
- Monakhynia Amvrosyia (Hutsol) (2016). Put sviatosty kak osnovnoe sodержanye zhyzny mytropolita Ioanna Tobolskoho [The path of holiness as the main content of the life of Metropolitan John Tobolsky]. In *Relihiia. Filosofiia. Kultura [Religion. Philosophy. Culture]: materialy Mizhdystsyplinarnoi vseukr. nauk.-teoret. konf. (pp. 37-41.)*. Chernihiv: ChNPU im. T. H. Shevchenka. Retrieved from <https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7112/1/Katehoryia%20Svet%20v%20sovremennom%20khudozhestvennom%20kyno.pdf> [in Russian].
- Morozov, O. (2015). *Sviatytel narodyvsia v Nizhyni: zhyttia ta diialnist mytropolita Ioanna Maksymovycha, Sviatytelia Tobolskoho [The Saint was born in Nizhyn: the life and work of Metropolitan John Maksimovich, Saint of Tobolsk]*. Retrieved from <https://nigin-museum.do.am/publ/1-1-0-23> [in Ukrainian].
- Pohribniak, O. (2015). Kliuchovi chynnyky formuvannia pedahohichnoho svitohliadu Ivana (Ioanna) Maksymovycha (1651-1715 rr.) [Key factors in the formation of the pedagogical worldview of Ivan (Ioann) Maksimovich (1651-1715)]. *Pedahohichni nauky [Pedagogical Sciences]*, 63, 138-146. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4869/1/Pogribnjak.pdf> [in Ukrainian].
- Pohribniak, O. (2015). Peredumovy formuvannia idei moralnoho vykhovannia u pedahohichnii spadshchyni Ioanna Maksymovycha [Prerequisites for the formation of ideas of moral education in the pedagogical heritage of Ioann Maksimovich]. *Pedahohichni nauky [Pedagogical Sciences]*, 64, 154-160. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/5597/1/Pogribnyak.pdf> [in Ukrainian].
- Polovets, V. (2016). Ioann Maksymovych: Sotsialni aspekty tvorchoosti (1651-1715) [Ioann Maksimovich: Social Aspects of Creativity (1651-1715)]. *Siverianskyi litopys [Severyansky Chronicle]*, 2, 41-47. Retrieved from https://shron1.chtyvo.org.ua/Polovets_Volodymyr/Ioann_Maksymovych_sotsialni_aspekty_tvorchoosti_1651_1715.pdf [in Ukrainian].
- Skosurev, N. (1892). *Ocherk zhytyia mytropolita Tobolskoho y vseia Sybyry Yoanna Maksymovycha 1651-1715 [Outline of the life of Metropolitan of Tobolsk and All Siberia Ioann Maksymovich 1651-1715]*. Retrieved from https://archive.org/details/ocherkzhitija_mitropolita_tobolskogoivsej73 [in Russian].
- Sumtsov, N. F. (1885). Kharakterystyka yuzhnorusskoi lyteratury XVII veka [Characteristics of South Russian literature of the 17th century]. *Kyevskaia staryna [Old Kiev]*, XI, 12-18. Retrieved from <https://archive.org/details/harukrklit17v/page/n17/mode/2up> [in Russian].
- Sviatytel Ioann (Maksymovych), mytropolyt Tobolskyi [Saint John (Maximovich), Metropolitan of Tobolsk]*. (1715). Retrieved from <https://web.archive.org/web/20131220190543/http://www.orthodox.cn.ua/podvyzhnyky/svjatyтели/67-ioanntobolskij.html> [in Russian].
- Travkina, O. (2007). Biblioteka Chernihivskykh Aten za arkhivnymi dzherelamy [Library of Chernihiv Athens based on archival sources]. *Siverianskyi arkhiv [Siveryanskyi archive]*, 1, 104 [in Ukrainian].
- Yerakhtorina, O. M. (2014). Dukhovno-moralnyi rozvytok osobystosti i yii vidpovidalnist v suchasnykh umovakh [Spiritual and moral development of the individual and his responsibility in modern conditions]. In *Dukhovno-moralnisni osnovy ta vidpovidalnist osobystosti u doli liudskoi tsyvilizatsii [Spiritual and moral foundations and individual responsibility in the fate of human civilization]: zb. nauk. pr. za mater. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (P. 2, pp. 180-184)*. Kharkiv: NTU «KhPI» [in Ukrainian].
- Zhuravlova, S. (2008). Zhytjie Oleksiia, cholovika Bozhoho, u virshovii obrobtsi arkhiepyskopa Ioana Maksymovycha (do problemy vplyviv na tvorchiist myttsia) [The Life of Alexy, the Man of God, in the Verse of Archbishop John Maksimovich (on the Problem of Influences on

the Artist's Creativity)]. *Slovo i Chas [Word and Time]*, 2, 62-69. Retrieved from <https://il-journal.com/index.php/journal/article/view/812> [in Ukrainian].

Zhuravlova, S. (2011). Tvorchist arkhiepyskopa Ioana Maksymovycha v interpretatsii doslidnykiv ukrainskoi barokovoi literatury [The work of Archbishop Ioan Maksymovych as interpreted by researchers of Ukrainian Baroque literature]. In *Aktualni problemy slov'ianskoi filolohii. Lihvistyka i literaturoznavstvo [Current problems of Slavic philology. Linguistics and literary studies]: mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh statei (Is. XXIV, p. 2. pp. 433-439)*. Berdiansk. Retrieved from <https://nasplib.isofts.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/34115577-eb2-483c-9586-6637ef439f48/content> [in Ukrainian].

Zhytie sviatytelia Ioanna (Maksymovycha), mytropolyta tobolskaho y sybyrskaho [Life of St. John (Maximovich), Metropolitan of Tobolsk and Siberia]. Retrieved from <https://afanasiy.net/zhytie-svyatytelya-ioanna-tobolskago?ysclid=lrjyp5cmf2239701520> [in Russian].

IOANN MAKSIMOVICH'S PEDAGOGICAL VIEWS ON THE SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION OF THE INDIVIDUAL: TRADITIONS AND THE PRESENT DAY

Olena Ilchenko,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of General Pedagogy and Andragogy;
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University;

Vsevolod Lanin,

Postgraduate Student, Department of General Pedagogy and Andragogy;
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

The article examines the pedagogical views of Ioann Maksymovych in the context of spiritual and moral education in Ukraine in the early 18th century. The study uses a set of methods, including historical and pedagogical analysis, biographical method, hermeneutic approach, comparative and historical method, as well as systematization and generalization. The significance of spiritual and moral development of the individual in the education system of that time is determined, the role of the Orthodox faith as the basis of moral education is outlined, and the basic principles of educational activities in church and parish schools are formulated. The pedagogical legacy of Ioann Maksymovych is analyzed, in particular his approaches to combining moral, labor, and intellectual education. Particular attention is paid to the concept of moral self-improvement through labor as a key means of personal education. His views on the interconnection between morality, religious motives, and universal norms of behavior are highlighted, and the importance of Orthodox family traditions in shaping personality in the following aspects is emphasized: humility before God as the basis of spiritual development: Ioann Maksimovich believed that humble submission to God's will is a necessary condition for achieving inner peace and moral stability. He reveals this principle in «God-thinking for the benefit of the faithful», where he emphasizes the importance of awareness of one's own sinfulness and repentance as the basis for spiritual growth; moral self-improvement through work. Maksymovych emphasized that work is not only a means of physical existence, but also an instrument of moral education. He believed that the absence of work leads to moral and spiritual decline of the individual; harmony between human and God's will: In his work «Iliotropion, or the Harmony of Human Will with Divine Will», he uses the symbolism of a sunflower to illustrate the idea of man's constant striving for God's truth, renouncing selfishness and passions in order to follow higher spiritual ideals; the combination of religious and universal human values, namely, the interconnection of religious motives with universal human norms of behavior.

The relevance of Ioann Maksymovych's ideas for modern pedagogy is considered, and possible directions for their application in the system of education of young people in the 21st century are outlined. It is noted that turning to spiritual and moral traditions can contribute to the strengthening of public morality, the formation of civic responsibility, and the preservation of national identity.

Keywords: *Ioann Maksymovych, spiritual and moral education, religious education, pedagogical views, works of Ioann Maksymovych, pedagogical ideas, traditions of education, religious culture, personality formation.*

Надійшла до редакції 01.05.2025 р.

УДК 37.034:378.14.015.62

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2025.17.342545>

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6228-6695>

ORCID <https://orcid.org/0009-0000-3379-9128>

ПРАВОВА КУЛЬТУРА ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ФАХІВЦІВ

Олександр Лук'яненко,

доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри культурології, філософії та музеєзнавства;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка;

Олександр Кіндяк,

аспірант кафедри культурології, філософії та музеєзнавства;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Актуальність дослідження зумовлена потребою формування високого рівня правової культури майбутніх фахівців у галузі знань В Культура, мистецтво та гуманітарні науки, бо ця категорія спеціалістів активно впливає на духовний розвиток суспільства, формування ціннісних орієнтирів і збереження культурної спадщини. В умовах сучасних трансформаційних процесів в Україні та світі особливої ваги набуває здатність гуманітаріїв і митців діяти у правовому полі, дотримуючись норм законодавства у сфері авторського права, культурної політики, свободи творчості, академічної доброчесності. Мета роботи полягає у визначенні змістових і методичних основ формування правової культури студентів гуманітарних спеціальностей, аналізі навчальних дисциплін, що забезпечують розвиток відповідних компетентностей, а також у виробленні рекомендацій для вдосконалення освітнього процесу. Методи дослідження включають аналіз нормативно-правової бази, педагогічну та методичну рефлексію, порівняльно-аналітичний підхід до оцінки змісту навчальних дисциплін, а також узагальнення педагогічного досвіду. Використано системний, міждисциплінарний і контекстуальний підходи. Основні результати дослідження свідчать, що правова культура формується як інтегральна якість, яка поєднує знання законодавства, уміння застосовувати його у практичних ситуаціях, а також правові цінності та внутрішні переконання особистості. З'ясовано, що ключову роль у цьому процесі відіграють навчальні дисципліни, які забезпечують комплексний розвиток у студентів навичок правомірної поведінки, критичного мислення, розуміння взаємозв'язку між правом і культурними процесами. Особливе значення мають інтерактивні методи навчання, міждисциплінарна інтеграція, а також залучення студентів до реальних кейсів у сфері авторського права та культурного менеджменту. Практична цінність роботи полягає у можливості використання результатів дослідження у розробці освітніх програм та методичних матеріалів для підготовки майбутніх культурологів, мистецтвознавців, педагогів та митців. Запропоновані підходи можуть сприяти підвищенню якості вищої освіти, вихованню правосвідомих громадян, здатних діяти відповідально у культурно-мистецькій сфері.

Ключові слова: вища освіта, національна правова культура, професійна підготовка, фахові компетентності, магістр, бакалавр, культура, мистецтво, гуманітарні науки.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві, що ґрунтується на принципах верховенства права, формування правової культури є важливим чинником професійного розвитку особистості незалежно від сфери її діяльності. Особливого значення ця проблема набуває в гуманітарній сфері. Фахівці, що представляють цю галузь знань, працюють у площині духовного виробництва, ціннісних орієнтацій, комунікації культур, збереження та трансляції культурної спадщини. Вони є посередниками між минулим і майбутнім, творцями

символічних смислів, що впливають на розвиток суспільства. Саме тому їхня правова культура не лише визначає якість професійної діяльності, а й впливає на загальний стан правосвідомості громадян.

Актуальність дослідження обумовлена тим, що у сфері культури та гуманітарних наук надзвичайно важливою є правова компетентність: знання законодавства про інтелектуальну власність, авторське право, культурну спадщину, охорону пам'яток, функціонування мистецьких інституцій, свободу творчості, а також дотримання етичних і правових норм у взаємодії з суспільством. Формування правової культури таких фахівців є завданням освітнього процесу, професійної підготовки та соціальної практики.

Мета статті полягає у з'ясуванні сутності правової культури, визначенні особливостей її формування у фахівців галузі знань В Культура, мистецтво та гуманітарні науки та характеристики освітніх і соціальних механізмів, що забезпечують розвиток правової компетентності цієї категорії професіоналів.

Аналіз джерел і публікацій. Сучасний стан наукових досліджень у сфері формування правової культури фахівців галузі культури, мистецтва та гуманітарних наук демонструє значну міждисциплінарність та орієнтацію на поєднання правових, культурологічних і педагогічних підходів (Бухун, Грищенко, Кіндяк, 2024). В українській науковій традиції акцент робиться як на історичному вимірі підготовки культурологів, так і на сучасних викликах, пов'язаних із цифровізацією, європейською інтеграцією та глобалізаційними процесами (Штепа, 2023).

Значний внесок у вивчення історії становлення системи підготовки культурно-освітніх кадрів здійснила О. Чернявська, яка аналізує радянський досвід 1950-1980-х років і доводить, що культурно-просвітницька діяльність завжди вимагала правової грамотності, оскільки була пов'язана з організацією роботи культурних інституцій (Чернявська, 2020). Дослідження В. та В. Дмитренків підкреслює важливість соціокультурного проєктування у професійній підготовці культуролога, наголошуючи на поєднанні культурної креативності з правовою регуляцією та управлінськими навичками (Дмитренко, Дмитренко, 2022).

У працях І. Гурової увага зосереджена на проблемах професійного становлення культуролога, зокрема у контексті формування етичних і правових компетентностей, без яких сучасний фахівець не може ефективно діяти (Гурова, 2017). Питання цифровізації культурної освіти досліджує О. Лук'яненко, який аналізує як новітні цифрові інструменти впливають на презентацію культури та актуалізують потребу в правовій грамотності у сфері інформаційної безпеки (Лук'яненко, 2023). Важливим напрямом досліджень є формування професійних компетентностей у процесі викладання спеціальних дисциплін. О. Лук'яненко, В. та В. Дмитренки розкривають механізми підготовки бакалаврів-культурологів, підкреслюючи значення інтеграції правових знань у навчальні програми (Лук'яненко, Дмитренко, Дмитренко, 2023). Аналогічну увагу до педагогічних технологій, що сприяють формуванню ціннісних орієнтацій і правової культури студентів гуманітарних спеціальностей, демонструє праця Л. Кравченко та Н. Карапузової (Кравченко, Карапузова 2009).

Європейський досвід та проблеми гармонізації культурної політики розглядають О. Котляр, І. Маринів і О. Трагнюк, які підкреслюють необхідність співпраці держав-членів ЄС у сфері охорони культурних цінностей, що неможливо без належного правового регулювання (Котляр, Маринів, Трагнюк, 2023). У цьому ж руслі перебувають дослідження О. Штепи, присвячені правовій ментальності українців у контексті європейських інтеграційних процесів та трансформації правових цінностей (Штепа, 2022).

Окрему увагу слід приділити працям В. Захарової, яка прямо аналізує формування правової культури магістрів публічного управління, що має багато спільного з підготовкою культурологів, оскільки в обох випадках ідеться про виховання правової свідомості майбутніх лідерів у сфері гуманітарних практик (Захарова, 2025). Паралельно дослідження К. Трошкіної розкриває проблеми правового регулювання діяльності наукових парків, що демонструє міжгалузевий характер проблематики формування правової культури, коли культурні інституції перетинаються з інноваційною та освітньою сферами (Трошкіна, 2021).

Формування правової культури гуманітаріїв є комплексним процесом, який неможливо розглядати у відриві від культурної політики, освітніх інновацій та глобальних інтеграційних тенденцій.

Матеріали та методи. Матеріалами дослідження обрано наукові публікації вітчизняних і зарубіжних авторів із правознавства, культурології, педагогіки та мистецтвознавства, а також нормативно-правові акти України й міжнародні документи у сфері культури й авторського права. Важливою емпіричною базою стали освітні програми українських закладів вищої освіти, що готують фахівців у галузі культури, мистецтва та гуманітарних наук. Для аналізу сучасних викликів використано приклади практичної діяльності культурних інституцій, професійних спілок і громадських організацій (зокрема, освітні програми «Культурологія» та «Культурологія та музеєзнавство» першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка). Методологічною основою є міждисциплінарний підхід, який поєднує правовий, культурологічний та освітній аналіз. Використано метод порівняльного аналізу, що дозволив зіставити український досвід формування правової культури з європейськими й міжнародними практиками. Використано контент-аналіз нормативних документів і навчальних планів для з'ясування рівня інтеграції правових дисциплін у систему гуманітарної освіти. Метод системного узагальнення дав змогу розглядати правову культуру як комплексне явище, що поєднує знання, цінності та поведінку. У поєднанні ці матеріали та методи забезпечили багатомірність і комплексність дослідження проблеми.

Виклад основного матеріалу. Правова культура розглядається науковцями як складне, багаторівневе явище, що поєднує знання, цінності, установки і поведінкові моделі, які забезпечують правомірну діяльність індивіда. Вона включає кілька компонентів: правові знання, що передбачають розуміння змісту й механізмів дії законодавства; правосвідомість, яка виражається у ставленні до права та оцінці його справедливості; правову поведінку, тобто реальні дії людини у сфері дотримання правових норм; і ціннісні орієнтації, коли право визнається фундаментальною цінністю демократичного життя. Для гуманітаріїв правова культура виступає інтегральною частиною професійної компетентності, яка забезпечує не лише формальне знання законів, а й уміння їх застосовувати у складних творчих та комунікаційних процесах, що часто вимагають балансування між правом на свободу творчості та обмеженнями, встановленими суспільством (Битяк, Яковлюк, 2012).

Специфіка діяльності фахівців у сфері культури та мистецтва зумовлює особливий характер їхніх правових потреб. Одним із головних вимірів тут є авторське право і суміжні права. Художники, музиканти, письменники, дизайнери, архітектори та інші митці мають знати основи захисту своїх творів, адже порушення авторських прав є доволі поширеним явищем у сучасному цифровому світі. Нерідко плагіат чи незаконне використання результатів творчості завдають шкоди не лише конкретному автору, а й підривають довіру до культурних інституцій загалом. Прикладом є численні судові справи щодо незаконного використання музичних творів у комерційних цілях або копіювання художніх образів без згоди автора. В умовах глобалізації й цифровізації культура стає вразливою, а отже, правова грамотність митців є необхідною умовою їхньої самореалізації (Коваленко, 2009).

Не менш важливою сферою є охорона культурної спадщини. Працівники музеїв, бібліотек, архівів, реставратори та культурні менеджери повинні орієнтуватися в законодавстві, що регулює питання збереження пам'яток, реставрації, музейного фонду, архівної справи. В Україні діють спеціальні закони, зокрема «Про охорону культурної спадщини», які вимагають від фахівців культури чіткого знання нормативної бази. Порушення цих норм може призвести до втрати унікальних артефактів, що мають не лише мистецьку, а й національну цінність (Культурна спадщина України, 2009).

Окремою проблемною площиною є співвідношення свободи творчості та правових обмежень. Конституція України гарантує свободу художньої діяльності, однак у реальній практиці вона може обмежуватися законодавством про захист суспільної моралі, запобігання поширенню мови ворожнечі, дискримінації чи пропаганди насильства. Це створює ситуацію постійного пошуку балансу між правом митця на самовираження та обов'язком дотримання прав інших громадян. Відомі випадки, коли мистецькі проекти викликали суспільні

суперечки і навіть судові розгляди, що підкреслює важливість правової культури як уміння знаходити компроміс у подібних ситуаціях.

Діяльність у сфері мистецького менеджменту також потребує глибоких правових знань. Організація концертів, виставок, фестивалів передбачає укладання договорів, дотримання фінансового й трудового законодавства, а також норм, що стосуються безпеки заходів і захисту прав споживачів. Без належної правової підготовки культурні інституції ризикують зіткнутися з фінансовими й репутаційними втратами.

Фахівці культури дедалі активніше залучаються до міжнародного співробітництва, що вимагає орієнтації у міжнародному праві, зокрема у конвенціях ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини, угодах про обіг культурних цінностей, правилах організації міжнародних виставок і гастролей. Знання таких документів дозволяє не лише уникати правових колізій, а й інтегрувати українську культуру у світовий контекст (Василенко, 2009).

Процес формування правової культури гуманітаріїв значною мірою залежить від освітнього середовища. Освіта у сфері культури та мистецтва повинна передбачати інтеграцію правових знань у навчальні програми. Це означає включення курсів з авторського права, культурного законодавства, міжнародного гуманітарного права, етики й професійної відповідальності. Важливим є міждисциплінарний підхід, коли правові дисципліни пов'язуються із фаховими курсами – мистецтвознавством, культурологією та історією мистецтва. Студенти повинні не лише вивчати абстрактні норми законів, а й працювати з конкретними кейсами, що імітують реальні ситуації: наприклад, розгляд справ про плагіат, аналіз правових наслідків організації виставки, визначення статусу культурних пам'яток. Такі методи сприяють розвитку практичних умінь і критичного мислення, що є складовою правової культури.

Важливу роль відіграють соціальні механізми розвитку правової культури. Такі культурні інституції як театри, музеї, бібліотеки, арт-центри стають майданчиками популяризації правових знань. Вони організовують просвітницькі заходи, публічні лекції, тематичні виставки, що акцентують на правах митців, проблемах культурної спадщини, свободі творчості. Значний вплив має медійне середовище, яке транслює знання про право у сфері культури через телепередачі, інтернет-проекти, соціальні мережі. Професійні асоціації, такі як спілки художників, письменників чи музикантів, також здійснюють функцію правової просвіти і захисту своїх членів, а правозахисні організації все частіше беруть участь у справах, пов'язаних із захистом свободи слова та культурних прав (Національні творчі спілки України).

Попри наявні механізми, процес формування правової культури гуманітаріїв стикається з низкою викликів. Однією з головних проблем є недостатня увага до правових дисциплін у навчальних планах мистецьких закладів. Нерідко вивчення права носить формальний характер, обмежується загальними лекціями без практичної складової. Це призводить до того, що випускники не готові до реальних викликів, пов'язаних із правовими аспектами професії. Ще однією проблемою є низький рівень правової обізнаності суспільства загалом і певний правовий нігілізм у молодіжному середовищі. Складність становить і динаміка розвитку цифрових технологій, які радикально змінюють правила поширення й використання культурних продуктів. Авторське право у сфері інтернету є надзвичайно складним і часто викликає колізії, які важко вирішити без міжнародної співпраці. Водночас митці та науковці гуманітарної сфери часто не мають ефективних механізмів захисту своїх прав у разі порушень, що породжує відчуття беззахисності перед правовою системою. Наприклад, в Ужгородському національному університеті освітня програма «Культурологія» має лише один освітній компонент з правовим ухилом у VII семестрі («Теорія і практика охорони культурної спадщини») (Освітня програма «Культурологія» (УжНУ)). У Національному університеті «Києво-Могилянська академія» відсутні дисципліни з правової підготовки культуролога, якщо не брати до уваги теоретичні вибіркові курси «Політична культура» та «Культура та влада» (Освітня програма «Культурологія» (НаУКМА)).

В освітній програмі «Культурологія» Національного університету «Одеська політехніка» окремі предмети з правової освіти також відсутні (Освітня програма «Культурологія» (НУ «Одеська політехніка»).

У Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка підготовка культурологів здійснюється за програмами бакалаврату та магістратури. Навчальний процес тут зорієнтований не лише на формування загальнокультурної та професійної компетентності, а й на розвиток правової грамотності студентів. Це є надзвичайно важливим, оскільки правове поле у сфері культури постійно змінюється й потребує сучасного розуміння та вміння застосовувати норми законодавства на практиці.

У 2025 навчальному році для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю «Культурологія та музеєзнавство» вводиться нова навчальна дисципліна «Правові основи музейної та соціокультурної діяльності». Предмет є обов'язковим, обсяг складає 3 кредити ЄКТС (90 годин). Його поява у навчальному плані є закономірною відповіддю на суспільний запит: сучасний культуролог має не лише знати історію та теорію культури, а й уміти орієнтуватися у правових реаліях музейної, театральної, архівної та дизайнерської діяльності. Метою курсу «Правові основи музейної та соціокультурної діяльності» є забезпечення студентів цілісною системою знань про правове регулювання сфери культури, розвиток уміння тлумачити та застосовувати чинне законодавство, а також формування практичних навичок розв'язання правових колізій. Значна увага приділяється саме формуванню національної правової культури молоді, що дозволяє студентам усвідомити важливість дотримання закону як інструмента збереження та розвитку української культури. Тематика курсу охоплює широкий спектр питань: від загальних засад правового регулювання та державного управління культурною сферою до специфіки правового захисту авторських і суміжних прав, а також вивчення міжнародного досвіду нормативного забезпечення культурної діяльності (Освітня програма «Культурологія та музеєзнавство»).

Методи викладання курсу побудовані на принципах проблемного та дослідницького навчання. Це передбачає створення проблемних ситуацій, проведення дискусій, підготовку студентських наукових доповідей, виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань. Такий підхід сприяє розвитку критичного мислення, формує навички аргументованого відстоювання позиції в межах правового поля, а також виховує повагу до закону. Правова культура формується не лише як теоретична обізнаність, а й як практична компетентність.

Формування правової культури культурологів у ПНПУ має наступність. Уже з 2020 року у магістратурі діє навчальна дисципліна «Правове забезпечення культурно-освітньої діяльності», яка є вибірковою та викладається у першому семестрі магістратури. Її обсяг складає 4 кредити ЄКТС (120 годин), а метою є системне вивчення законодавчого регулювання сфери культури та освіти в сучасній Україні. Зміст курсу структуровано на два модулі: «Правове регулювання сфери освіти» та «Правове забезпечення діяльності у сфері культури». Майбутні магістри отримують цілісне уявлення про правову базу, яка регулює культурно-освітній простір (Дмитренко, 2020).

У межах вивчення цієї дисципліни розглядаються конституційні основи культурно-освітньої діяльності, Закон України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про культуру», «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про музеї та музейну справу», а також низка підзаконних актів. Особлива увага приділяється питанням прав і свобод людини у сфері культури, забезпеченню національно-культурних і мовних потреб громадян, збереженню культурної спадщини. Важливо, що студенти-магістри вчать не лише знати законодавство, а й аналізувати його зміни, застосовувати правові акти в управлінській діяльності закладів культури, презентувати права та свободи у професійному середовищі.

У такий спосіб формування правової культури у студентів ПНПУ імені В. Г. Короленка здійснюється послідовно та системно. На бакалаврському рівні майбутні культурологи засвоюють базові знання та навички у сфері правового регулювання, що формує у них фундамент правової компетентності та національної свідомості. На магістерському рівні ці

знання поглиблюються й доповнюються умінням управляти правовими процесами у культурній сфері, що є необхідним для професійної діяльності керівників культурних інституцій, науковців і педагогів.

Вивчення дисципліни «Соціокультурні інститути та практики ЄС» у магістерській програмі «Культурологія» Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка має особливе значення для формування у здобувачів не лише професійної компетентності, але й високого рівня національної правової культури. З одного боку, курс знайомить студентів з організаційними, соціальними та правовими механізмами функціонування культурної політики в Європейському Союзі, а з іншого – створює умови для критичного осмислення того, яким чином європейський досвід може інтегруватися у вітчизняний культурний і правовий простір. Таким чином, вивчення курсу стає своєрідною платформою, де відбувається поєднання знань про правові засади культурної діяльності в ЄС із завданням формувати національну ідентичність та українську правову свідомість (Лук'яненко, Дмитренко, 2024).

Передусім, дисципліна забезпечує розуміння основоположних принципів функціонування Європейського Союзу та його інституцій, зокрема Ради Європи, Європейського Парламенту, Європейської Комісії та Європейського Суду. Ознайомлення з їхньою діяльністю формує у студентів здатність бачити, як у правовий спосіб врегульовуються культурні відносини, як забезпечуються права і свободи громадян, включно з культурними правами, які в ЄС вважаються частиною «четвертого покоління прав людини». Для українських студентів-культурологів це має особливу вагу, адже дає змогу зіставляти вітчизняну систему правових норм у культурній сфері з європейськими моделями та усвідомлювати напрями, в яких українське законодавство потребує вдосконалення.

Важливим аспектом курсу є вивчення культурних прав і свобод у ЄС. Серед ключових документів, які розглядаються на заняттях, – «Хартія фундаментальних прав ЄС», «Європейська конвенція з прав людини», «Європейська хартія регіональних мов або мов меншин», «Рамкова конвенція про захист національних меншин» та інші міжнародні акти. Їхній аналіз дозволяє магістрам осягнути цінність багатокультурності, мультикультуралізму, принципів недискримінації та рівності прав, що є основою сучасного європейського суспільства. Перенесення цього досвіду в український контекст сприяє розширенню уявлень студентів про важливість захисту культурної спадщини та прав меншин і формує культуру правової толерантності, що є невід'ємною складовою правової культури нації.

Не менш значущою є увага до практики культурної дипломатії в ЄС. Під час опанування теми магістранти знайомляться з діяльністю таких авторитетних інституцій як Британська Рада, Французький Інститут, Гете-Інститут та інших культурних представництв, що сприяють міжкультурному діалогу, формуванню позитивного іміджу держав і поширенню демократичних цінностей. Для українського культуролога усвідомлення ролі культурної дипломатії виходить за рамки теоретичного знання: воно формує здатність застосовувати інструменти «м'якої сили» у майбутній професійній діяльності та розуміти, що правове регулювання культурних контактів є не лише юридичним, а й стратегічним інструментом національної безпеки та розвитку.

Особливе місце в курсі посідає тема охорони культурної спадщини в ЄС. Розгляд конвенцій про охорону архітектурної, археологічної, нематеріальної та світової спадщини демонструє, що в Європейському Союзі правові механізми є ключовими для забезпечення збереження культурного надбання. Для України, яка переживає виклики війни і руйнації культурних цінностей, це набуває подвійної ваги: студенти бачать приклади міжнародної співпраці та правових інструментів, які можуть бути залучені для відновлення та захисту національної спадщини. Таким чином, курс безпосередньо сприяє формуванню у студентів правової свідомості, орієнтованої на активний захист культурних прав в умовах глобальних викликів.

Методично дисципліна побудована так, щоб стимулювати не лише засвоєння знань, а й розвиток критичного мислення та навичок аналітичної роботи з документами. Лекції у

форматі проблемного викладу, семінари-дискусії, аналіз кейсів, робота з нормативними актами та участь у міні-дослідженнях забезпечують комплексний вплив на становлення правової культури студентів. Викладання англійською мовою додає ще один важливий вимір: майбутні культурологи вчаться працювати з оригінальними текстами міжнародних правових актів, розширюючи горизонти свого професійного світогляду та уникаючи спотворень у перекладах.

Змістовно курс «Соціокультурні інститути та практики ЄС» інтегрує правові, культурологічні та гуманітарні знання, створюючи синтетичну платформу для формування комплексної національної правової культури. Студенти вчаться усвідомлювати, що культурна політика ЄС не обмежується організацією мистецьких заходів чи підтримкою культурних програм, а передусім ґрунтується на правовій базі, яка гарантує рівність, свободу і право на культурне самовираження. Відтак вони отримують інструментарій для того, щоб у майбутньому сприяти розвитку українського суспільства як правової держави з міцними демократичними традиціями. Курс «Соціокультурні інститути та практики ЄС» сприяє формуванню національної правової культури через засвоєння принципів європейської культурної політики, через усвідомлення значення культурних прав і свобод і через вивчення практик культурної дипломатії та механізмів охорони спадщини. Усе це формує у студентів цілісне бачення правової культури як інтегральної складової професійної діяльності культуролога, спрямованої на захист і розвиток культурного простору України у діалозі з Європою.

Вивчення курсу «Сучасні стратегії культурної політики» відіграє у цьому процесі надзвичайно важливу роль, оскільки поєднує стратегічні підходи до культурної сфери з правовими основами культурних прав, свобод та обов'язків (Дмитренко, 2024).

Передусім, дисципліна створює інтелектуальний простір, у якому правова культура формується через ознайомлення студентів з базовими категоріями – «стратегія», «стратегічне мислення», «стратегічна політика». Знання стратегічних принципів дає можливість зрозуміти, що культурна політика не існує поза правовими рамками, адже будь-яка стратегія розвитку культури потребує нормативного закріплення. Саме тут закладаються основи правової свідомості: майбутні культурологи починають усвідомлювати значення закону як регулятора культурних процесів та як гарантії культурних прав.

Важливим етапом формування правової культури у межах цього курсу є вивчення теми «Культурна політика: мета, характеристика та інструменти». Студенти засвоюють, що політика в культурній сфері неможлива без правових механізмів – від ліцензування діяльності культурних інституцій до розробки індикаторів відкритості культурної політики. Вивчення інструментів культурної політики привчає здобувачів до правового мислення: вони вчаться розрізняти адміністративно-правові, фінансово-правові та організаційні засоби впливу на культурне середовище. Формується здатність не лише критично оцінювати існуючі правові норми, але й пропонувати нові, адаптовані до потреб суспільства.

Особливу цінність у формуванні правової культури має знайомство з основними моделями культурної політики, розробленими у світовій науці (А. Моль, Г. Шартран, К. Мак-Кафі, А. Хренов, А. Візанд). Ці моделі містять у собі різні ступені правового регулювання – від державоцентристського до ринково-ліберального. Порівнюючи їх, студенти вчаться розуміти співвідношення права і свободи у сфері культури, визначати баланс між контролем і свободою творчості. Це сприяє розвитку правової рефлексії та формує вміння критично ставитися до політики, що реалізується в тій чи іншій країні, зокрема й в Україні.

Зміст курсу передбачає також опрацювання міжнародних принципів культурної політики, закріплених у таких документах, як Декларація з політики в галузі культури (1982), Хартія про культуру Ради Європи (1997), План дій з культурної політики для розвитку (1998). Знайомство з ними виховує у студентів повагу до міжнародного права, розуміння ролі міждержавних угод у забезпеченні культурних прав і свобод. Це сприяє формуванню космополітичного, але водночас правового мислення: національна правова культура усвідомлюється у контексті глобальних культурних процесів.

Особливе місце у курсі посідає тема «Культурна політика України». Вона має фундаментальне значення для виховання правової культури, оскільки дозволяє студентам безпосередньо ознайомитися з базовими нормативними актами, що регулюють культурне життя держави: «Основами законодавства України про культуру» (1992), «Концепцією культурної політики України» (1992-1995), «Законом України «Про культуру» (2010), «Довгостроковою стратегією розвитку української культури – стратегією реформ» (2016). У процесі аналізу цих документів здобувачі освіти розвивають уміння працювати з правовими текстами, інтерпретувати їх, робити висновки щодо ефективності та прогалин у національній культурній політиці. Саме тут відбувається найтісніше поєднання культурологічних знань із правовими компетентностями.

Правова культура також формується через методику викладання дисципліни. Практичні заняття, кейс-аналіз, моделювання стратегій культурної політики дають студентам змогу застосовувати теоретичні знання в умовах, максимально наближених до реальних. Наприклад, розробка власної культурної стратегії регіону чи міста вимагає від студентів врахування правових норм, які регулюють діяльність культурних інституцій, захист прав на інтелектуальну власність, дотримання принципів культурної демократії. Правова культура стає не абстрактним поняттям, а практичною компетентністю.

Не менш важливим є вплив курсу на формування ціннісного виміру правової культури. Студенти засвоюють, що культурна політика ґрунтується на принципах культурної демократії, рівності доступу до культурних благ, визнання багатоманітності культурних ідентичностей. Це сприяє розвитку правових цінностей, таких як повага до прав людини, толерантність, рівноправність, що є основою не лише професійної діяльності, але й громадянської позиції майбутніх фахівців.

Курс «Сучасні стратегії культурної політики» є не лише освітнім компонентом професійної підготовки культурологів, але й потужним засобом виховання національної правової культури. Він дозволяє інтегрувати правові знання у сферу культурної діяльності, формує навички стратегічного мислення на основі правових принципів та сприяє становленню свідомих громадян, здатних розбудовувати правову, демократичну Україну. У результаті викладання дисципліни формується багаторівнева система правових знань, умінь і цінностей. Студенти отримують знання про нормативні документи, моделі та стратегії культурної політики, вчаться застосовувати правові знання у процесі аналізу й планування культурних проєктів та засвоюють правові принципи демократичного суспільства. Така багатокомпонентність робить формування національної правової культури майбутніх культурологів у Полтавському національному педагогічному університеті комплексним і ефективним.

Актуальними є перспективи вдосконалення процесу формування правової культури. По-перше, необхідні освітні реформи, які передбачали б введення обов'язкових курсів із правової культури для всіх гуманітарних і мистецьких спеціальностей. По-друге, потрібне практико-орієнтоване навчання, що включає моделювання судових процесів, аналіз конкретних кейсів, роботу з юридичними документами. По-третє, важливо орієнтуватися на міжнародний досвід, зокрема на європейські програми правової освіти у сфері культури. По-четверте, в умовах цифровізації слід розвивати цифрову правову грамотність, яка передбачає навички правомірного використання цифрових ресурсів, захисту даних, дотримання авторських прав в інтернет-просторі. Нарешті, варто поєднувати правову культуру з етичними стандартами професії, адже культура і мистецтво завжди пов'язані з моральними виборами, а правові й етичні норми разом формують основу відповідальної діяльності.

Формування правової культури фахівців галузі знань В Культура, мистецтво та гуманітарні науки є багатограним і складним процесом, що поєднує освітню, соціальну, інституційну та особистісну складові. Високий рівень правової культури забезпечує не лише правомірну й ефективну професійну діяльність, а й сприяє становленню громадянського суспільства, утвердженню демократичних цінностей і розвитку духовного простору нації. Гуманітарії та митці завдяки своїй діяльності мають унікальну місію – формувати правові й

моральні орієнтири суспільства, впливати на правосвідомість громадян через культурні практики та символічні форми. Тому розвиток правової культури в гуманітарній сфері слід розглядати не лише як індивідуальне завдання, а й як стратегічну мету держави, спрямовану на зміцнення правопорядку, інтеграцію України у світовий культурний і правовий простір та забезпечення сталого розвитку демократичного суспільства.

Формування правової культури у фахівців гуманітарних спеціальностей сьогодні є одним із ключових завдань вищої освіти України. Особливого значення ця проблема набуває у підготовці культурологів, адже саме вони покликані не лише зберігати та популяризувати культурні надбання нації, а й організовувати соціокультурні процеси відповідно до чинного законодавства. В умовах євроінтеграційних прагнень нашої держави національна правова культура повинна стати підґрунтям професійної діяльності фахівців, які працюють у сфері культури, мистецтва та гуманітарних наук.

Висновки. Проведене дослідження дало змогу з'ясувати сутність та багатомірність формування правової культури майбутніх фахівців галузі знань В Культура, мистецтво та гуманітарні науки. Правова культура не зводиться лише до знання законодавчих норм, а тлумачиться інтегральною характеристикою особистості, яка поєднує правові знання, ціннісні орієнтири, професійну етику та здатність до практичного застосування правових механізмів у культурно-мистецькій сфері. Її формування потребує системного підходу, де взаємодіють навчальні дисципліни правознавчого, культурологічного, мистецтвознавчого та педагогічного спрямування.

Науково-методичний аналіз дисциплін з освітньої програми підготовки культурологів у Полтавському національному педагогічному університеті свідчить, що кожна з них відіграє унікальну роль у розбудові правової культури студентів. Елементи правознавства забезпечують фундаментальні знання про правову систему та формує уявлення про нормативне регулювання культурної діяльності. Культурологічні блоки інтегрують правові знання у ширший соціокультурний контекст, допомагає осмислити взаємозв'язок права й культури. Мистецтвознавчі дисципліни виявляють прикладні аспекти правового захисту культурних цінностей та інтелектуальної власності. Педагогічні блоки дають інструменти для формування ціннісних установок і морально-правових орієнтирів майбутніх фахівців.

Змістовний аналіз підтвердив, що інтеграція цих дисциплін дозволяє сформувати у студентів цілісний комплекс правових компетентностей, що відповідає специфіці їхньої професійної діяльності. Йдеться не лише про володіння правовими знаннями, а й про здатність використовувати їх для захисту культурної спадщини, організації мистецьких процесів, етичної взаємодії у творчих колективах, реалізації культурних проєктів. Правова культура в гуманітарній освіті постає як стратегічний чинник професійної готовності майбутніх діячів культури та мистецтва.

Водночас дослідження виявило низку перспективних напрямів для подальшого розвитку теми. Серед них: удосконалення методик викладання правових дисциплін із урахуванням інноваційних технологій навчання; розробка міждисциплінарних курсів на перетині права та мистецтва; створення практикоорієнтованих моделей формування правової культури у творчих колективах; вивчення зарубіжного досвіду інтеграції правової підготовки у сфері культури. Особливої уваги потребує дослідження впливу цифровізації та глобалізації на трансформацію правової культури в гуманітарній галузі.

Подяки. Автори висловлюють щире вдячність колегам кафедри культурології, філософії та музеєзнавства ПНПУ імені В. Г. Короленка за методичні консультації та конструктивні дискусії, які сприяли поглибленню змісту дослідження. Вдячність висловлюється адміністрації університету за створення сприятливих умов для проведення наукових пошуків. Особливе визнання заслуговує бібліотечний відділ, який забезпечив доступ до необхідних джерел та сучасних наукових публікацій. Автори висловлюють вдячність здобувачам першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти спеціальності 034 «Культурологія», які брали участь в обговореннях та надавали практичні приклади для аналізу. Слова подяки спрямовані також рецензентам за уважне читання та слушні поради, що сприяли покращенню наукової аргументації.

ЛІТЕРАТУРА

- Бакланова, Н. М. (2016). Формування правової компетентності майбутніх учителів. *Освітологічний дискурс*, 2, 115-124. Взято з <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/download/372/318/993>.
- Битяк, Ю. П., Яковлюк, І. В. (2007). *Правова культура в умовах становлення громадянського суспільства: монографія*. Харків: Право.
- Бухун, А., Грищенко, Л., Кіндяк, О. (2004). Правова культура як вагомий аспект неперервної гуманітарної підготовки фахівців. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта*, 16, 143-152.
- Василенко, В. О. (2009). Збереження нематеріальної культурної спадщини як один з важливих напрямків діяльності СНД краю в ЮНЕСКО. *Гілея*, 26. Взято з http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2009_26/Gileya26/I13_doc.pdf
- Гурова, І. (2017). Проблеми професійного становлення культуролога. *Науковий вісник інституту професійно-технічної освіти НАПН України*, 13, 145-151.
- Дмитренко, В. А. (2020). *Робоча програма навчальної дисципліни «Праве забезпечення культурно-освітньої діяльності» підготовки здобувачів освітнього ступеня магістра за спеціальністю 034 Культурологія*. Полтава: Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка.
- Дмитренко, В. А. (2024). *Робоча програма навчальної дисципліни «Сучасні стратегії культурної політики» підготовка здобувачів освітнього ступеня магістра за спеціальністю 034 Культурологія*. Полтава: Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка.
- Дмитренко, В. І., Дмитренко, В. А. (2022). «Соціокультурне проєктування» у системі професійної підготовки культуролога. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта*, 12, 46-53.
- Захарова, В. (2025). Формування правової культури управлінців публічного управління в рамках освітнього процесу. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 3 (143), 69-78.
- Кафедра культурології, філософії та музеєзнавства Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка: офіційний сайт*. Взято з <https://sites.google.com/gsuite.pnpu.edu.ua/culturology/holovna-storinka?authuser=0>
- Коваленко, Н. Ю. (2009). *Формування правосвідомості і правової культури студентів в Україні*. (Автореф. дис. канд. юрид. наук). Київ.
- Костюкова, А. Н. (2020). *Господарсько-правове регулювання театрально-концертної діяльності*. (Автореф. дис. канд. юрид. наук). Одеса.
- Котляр, О. І., Маринів, І. І., Трахнюк, О. Я. (2023). Співробітництво держав-членів Європейського Союзу у сфері охорони культурних цінностей: становлення та розвиток. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Право*, 75 (3), 179-184.
- Кравченко, Л. М., Степаненко, М. І. (2014). Культурологічна освіта в Полтавському педагогічному університеті: теоретичні засади і досвід. *Імідж сучасного педагога*, 10, 3-7.
- Кравченко, Л., Карапузова, Н. (2009). Культурологічна освіта на зламі епохи: теоретичні й практичні аспекти (про створення Полтавської регіональної культурологічної школи). *Імідж сучасного педагога*, 5, 3-6.
- Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища: зб. офіц. док.* (2002) Київ: Істина.
- Литвиненко, А. (2022). Інформаційні технології у професійній діяльності культуролога. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 51, 580-585.
- Лук'яненко, О. В. (2023). Цифрові інструменти вивчення та презентації культури: досвід, проблеми, перспективи. *Прикладна креатологія*, 1, 37-39.
- Лук'яненко, О. В., Дмитренко, В. А. (2024). *Робоча програма навчальної дисципліни «Соціокультурний інститут та практики ЄС» підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти з освітньої програми «Культурологія» за*

спеціальністю 034. Культурологія. Полтава: Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка.

- Лук'яненко, О. В., Дмитренко, В. А., Дмитренко, В. І. (2023). Формування фахових компетентностей бакалавра-культуролога в процесі вивчення дисциплін професійної підготовки. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта*, 13, 87-94.
- Лук'яненко, О., Винничук, Р. (2022). Традиційні та інноваційні педагогічні технології формування цінностей магістрів гуманітарної галузі у процесі професійної підготовки. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта*, 12, 24-33.
- Національний класифікатор України: Класифікатор професій ДК 003:2010*. (2010). Взято з <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п>.
- Національні творчі спілки України: перспективи участі в культурній політиці: аналітична записка*. Національний інститут стратегічних досліджень. Взято з <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/nacionalni-tvorchi-spilki-ukraini-perspektivi-uchasti-v>
- Освітньо-професійна програма «Культурологія» другого (магістрського) рівня вищої освіти за спеціальністю 034 Культурологія галузі знань 03 Гуманітарні науки*. (2024). Полтава. Взято з <https://sites.google.com/gsuite.pnpu.edu.ua/culturology/osvita/op-magistr/op-magistr-2024>
- Освітньо-професійна програма «Культурологія» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 034 Культурологія галузі знань 03 Гуманітарні науки*. (2024). Полтава. Взято з <https://sites.google.com/gsuite.pnpu.edu.ua/culturology/osvita/op-bakalavr/op-bakalavr-2024>
- Освітня програма «Культурологія та музеєзнавство» (ПНПУ)*. Взято з <https://surl.luvbrbr>
- Освітня програма «Культурологія» (НаУКМА)*. Взято з <https://www.ukma.edu.ua/ects/index.php/fgn/159-2018-06-13-07-01-47/bpkulturologiya/251-2018-11-01-09-31-43>
- Освітня програма «Культурологія» (НУ «Одеська політехніка»)*. Взято з https://op.edu.ua/sites/default/files/files/opscans/pidpysanyu_bac-034-0_kulturologiya_id_50621_2024.pdf [укр.]
- Освітня програма «Культурологія» (УжНУ)*. Взято з <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/program/64/kulturologiya>
- Стандарт вищої освіти України за спеціальністю 034 «Культурологія» для другого (магістрського) рівня вищої освіти*. (2020). Взято з <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vyshcha/standarty/2020/06/17/034%20Kulturolohiya%20mahistr.pdf>
- Стандарт вищої освіти України за спеціальністю 034 «Культурологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти*. (2020). Взято з <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/034-Kulturolohiya-bakalavr.28.07-1.pdf>.
- Торяник, В. М., Хрідочкін, А. В., Джинджоян, В. В. (2024). *Основи музеєзнавства* : навч. посіб. Київ: Каравела.
- Трошкіна, К. Є. (2021). Правове регулювання діяльності наукових парків в Україні. *Наукові записки*. *Право*, 10, 33-36.
- Чернявська, О. В. (2020). Підготовка фахівців з культурно-просвітницької роботи в середніх спеціальних навчальних закладах України (50-ті – кінець 80-тих років ХХ ст.). *Імідж сучасного педагога*, 1 (190), 61-64.
- Штепа, О. (2022). Європейські цінності як чинник трансформації правової ментальності українського етносу: державотворчий дискурс. *Актуальні проблеми філософії та соціології*, 39, 108-112.
- Штепа, О., Коваленко, С. (2024). Громадянське суспільство в системі гарантування прав та свобод людини і громадянина. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*, 1, 28-32.
- Kravchenko, L., Bilyk, N., Onipko, V., Plachynda, T., & Zavitrenko, A. (2021). Professional Mobility of the Manager of a Secondary Education Institution as the Basis of His or Her Self-Development. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 13 (1). 417-430.

- Kulyk, Y., Kravchenko, L., Blyzniuk, M., Chystiakova, L., Orlova, N., & Bukhun, A. (2022). Pedagogical technologies for competent training of teachers in Ukrainian professional education. *International Journal of Education and Information Technologies*, 16, 29-38.
- Shtepa, O., Kovalenko, S., Koban, O., Holovko, O., & Aksyonova, V. (2023). Socio-philosophical analysis of Ukrainian legal mentality in the context of European integration processes. *Cuestiones Políticas*, 41 (76), 378-399.
- Vynnychuk, R., Bakka, T., Bohomaz, O., Krupina, L., & Snigovska, O. (2022). The Process of Developing Media Competence of the Personality by Means of Humanities. *International Journal of Computer Science & Network Security(IJCSNS)*, 6, 531-541.
- Vynnychuk, R., Marynets, N., Marynchenko, H., Voloshchuk, H., & Voropayeva, T. (2022). Hybrid Education in the Context of the Covid-19 Pandemic: *Peculiarities of Training Humanitarian Specialists*. *Journal of Curriculum and Teaching*, 11 (9: Special Issue), 30-34.
- Vynnychuk, R., Terekhovska, O., Vasenko, V., Babak, G., & Protas, O. (2022). Pedagogy of partnership in modern higher education. *Ad Alta: Journal Of Interdisciplinary Research*, 12 (2), 48-52.

REFERENCES

- Baklanova, N. M. (2016). Formuvannia pravovoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv [Formation of legal competence of future teachers]. *Osvitolohichniy diskurs [Educational discourse]*, 2, 115-124. Retrieved from <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/download/372/318/993> [in Ukrainian].
- Bukhun, A., Hryshchenko, L., & Kindiak, O. (2004). Pravova kultura yak vahomyi aspekt neperervnoi humanitarnoi pidhotovky fakhivtsiv [Legal culture as an important aspect of continuous humanitarian training of specialists]. *Ukrainska profesiina osvita = Ukrainian Professional Education*, 16, 143-152 [in Ukrainian].
- Bytiak, Yu. P., & Yakovliuk, I. V. (2007). *Pravova kultura v umovakh stanovlennia hromadianskoho suspilstva [Legal culture in the context of the formation of civil society]: monohrafiia*. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Cherniavska, O. V. (2020). Pidhotovka fakhivtsiv z kulturno-prosvitnytskoi roboty v serednikh spetsialnykh navchalnykh zakladakh Ukrainy (50-ti – kinets 80-tykh rokiv XX st.) [Training of specialists in cultural and educational work in secondary specialized educational institutions of Ukraine (1950s – late 1980s)]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 1 (190), 61-64 [in Ukrainian].
- Dmytrenko, V. A. (2020). *Robocha prohrama navchalnoi dystsypliny «Prave zabezpechennia kulturno-osvitnoi diialnosti» pidhotovky zdobuvachiv osvitnoho stupenia mahistra za spetsialnistiu 034 Kulturolohiia [Work program of the academic discipline «Legal support of cultural and educational activities» for the training of candidates for a master's degree in the specialty 034 Culturology]*. Poltava: Poltavskiy natsionalnyi pedahohichniy universytet imeni V. H. Korolenka [in Ukrainian].
- Dmytrenko, V. A. (2024). *Robocha prohrama navchalnoi dystsypliny «Suchasni stratehii kulturnoi polityky» pidhotovka zdobuvachiv osvitnoho stupenia mahistra za spetsialnistiu 034 Kulturolohiia [Working program of the academic discipline «Modern Strategies of Cultural Policy» preparation of candidates for a master's degree in the specialty 034 Culturology]*. Poltava: Poltavskiy natsionalnyi pedahohichniy universytet imeni V. H. Korolenka [in Ukrainian].
- Dmytrenko, V. I., & Dmytrenko, V. A. (2022). «Sotsiokulturne proektuvannia» u systemi profesiinoy pidhotovky kulturoloha [«Sociocultural design» in the system of professional training of a cultural scientist]. *Ukrainian professional education = Ukrainska profesiina osvita*, 12, 46-53 [in Ukrainian].
- Hurova, I. (2017). Problemy profesiinoho stanovlennia kulturoloha [Problems of professional development of a cultural scientist]. *Naukovyi visnyk instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity*

NAPN Ukrainy [Scientific Bulletin of the Institute of Vocational and Technical Education of the National Academy of Sciences of Ukraine], 13, 145-151 [in Ukrainian].

- Kafedra kulturolohii, filosofii ta muzeieznavstva Poltavskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni V. H. Korolenka [Department of Culturology, Philosophy and Museology of Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko]: ofitsiyni sait.* Retrieved from <https://sites.google.com/gsuite.pnpu.edu.ua/culturology/holovna-storinka?authuser=0> [in Ukrainian].
- Kostiukova, A. N. (2020). *Hospodarsko-pravove rehuliuвання teatralno-kontsertnoi diialnosti [Economic and legal regulation of theatrical and concert activities]*. (Extended abstract of PhD diss.). Odesa [in Ukrainian].
- Kotliar, O. I., Maryniv, I. I., & Trakhniuk, O. Ya. (2023). Spivrobotnytstvo derzhav-chleniv Yevropeiskoho Soiuzu u sferi okhorony kulturnykh tsinnosti: stanovlennia ta rozvytok [Cooperation between the Member States of the European Union in the field of protection of cultural property: formation and development]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Pravo [Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Law]*, 75 (3), 179-184 [in Ukrainian].
- Kovalenko, N. Yu. (2009). *Formuvannia pravosvidomosti i pravovoi kultury studentiv v Ukraini [Formation of legal awareness and legal culture of students in Ukraine]*. (Extended abstract of PhD diss.). Kyiv [in Ukrainian].
- Kravchenko, L. M., & Stepanenko, M. I. (2014). Kulturolohichna osvita v Poltavskomu pedahohichnomu universyteti: teoretychni zasady i dosvid [Cultural education at Poltava Pedagogical University: theoretical foundations and experience]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 10, 3-7 [in Ukrainian].
- Kravchenko, L., & Karapuzova, N. (2009). Kulturolohichna osvita na zlami epokhy: teoretychni y praktychni aspekty (pro stvorennia Poltavskoi rehionalnoi kulturolohichnoi shkoly) [Culturological education at the turn of the era: theoretical and practical aspects (on the creation of the Poltava Regional Culturological School)]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 5, 3-6 [in Ukrainian].
- Kravchenko, L., Bilyk, N., Onipko, V., Plachynda, T., & Zavitrenko, A. (2021). Professional Mobility of the Manager of a Secondary Education Institution as the Basis of His or Her Self-Development. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 13 (1), 417-430.
- Kulturna spadshchyna Ukrainy. Pravovi zasady zberezhenia, vidtvorennia ta okhorony kulturno-istorychnoho seredovyshcha [Cultural heritage of Ukraine. Legal principles of preservation, reproduction and protection of the cultural and historical environment]: zb. ofits. dok. (2002)* Kyiv: Istyna [in Ukrainian].
- Kulyk, Y., Kravchenko, L., Blyzniuk, M., Chystiakova, L., Orlova, N., & Bukhun, A. (2022). Pedagogical technologies for competent training of teachers in Ukrainian professional education. *International Journal of Education and Information Technologies*, 16, 29-38.
- Luk'ianenko, O. V. (2023). Tsyfrovi instrumenty vyvchennia ta prezentatsii kultury: dosvid, problemy, perspektyvy [Digital tools for studying and presenting culture: experience, problems, prospects]. *Prykladna kreatolohiia [Applied Creatology]*, 1, 37-39 [in Ukrainian].
- Luk'ianenko, O. V., & Dmytrenko, V. A. (2024). *Robocha prohrama navchalnoi dystsypliny «Sotsiokulturnyi instytut ta praktyky YeS» pidhotovky zdobuvachiv druhoho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity z osvitnoi prohramy «Kulturolohii» za spetsialnistiu 034 Kulturolohii [Working program of the academic discipline «Socio-cultural Institute and EU practices» for the training of applicants for the second (master's) level of higher education in the educational program «Cultural Studies» in the specialty 034. Cultural Studies]*. Poltava: Poltavskyi natsionalnyi pedahohichni universytet imeni V. H. Korolenka [in Ukrainian].
- Luk'ianenko, O. V., Dmytrenko, V. A., & Dmytrenko, V. I. (2023). Formuvannia fakhovykh kompetentnosti bakalavra-kulturoloha v protsesi vyvchennia dystsyplin profesiinoi pidhotovky [Formation of professional competencies of a bachelor of cultural studies in the process of studying professional training disciplines]. *Ukrainian professional education = Ukrainska profesiina osvita*, 13, 87-94 [in Ukrainian].

- Luk'ianenko, O., & Vynnychuk, R. (2022). Tradytsiini ta innovatsiini pedahohichni tekhnolohii formuvannia tsinnosti mahistriv humanitarnoi haluzi u protsesi profesiinnoi pidhotovky [Traditional and innovative pedagogical technologies for the formation of values of masters in the humanities in the process of professional training]. *Ukrainian professional education = Ukrainska profesiina osvita*, 12, 24-33 [in Ukrainian].
- Lytvynenko, A. (2022). Informatsiini tekhnolohii u profesiinii diialnosti kulturoloha [Information technologies in the professional activities of a cultural scientist]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk [Current issues in the humanities]*, 51, 580-585 [in Ukrainian].
- Natsionalni tvorchy spilky Ukrainy: perspektyvy uchasti v kulturnii politytsi: analitychna zapyska. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen [National Creative Unions of Ukraine: Prospects for Participation in Cultural Policy]. Retrieved from <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/nacionalni-tvorchy-spilki-ukraini-perspektivi-uchasti-v> [in Ukrainian].
- Natsionalnyi klasyfikator Ukrainy: Klasyfikator profesii DK 003:2010 [National Classifier of Ukraine: Classifier of Occupations DK 003:2010]. (2010). Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-p>. [in Ukrainian].
- Osvitnia prohrama «Kulturolohiia ta muzeieznavstvo» (PNPU) [Educational program «Culturology and Museology» (PNPU)]. Retrieved from <https://surl.lu/yvbrbr>
- Osvitnia prohrama «Kulturolohiia» (NaUKMA) [Educational program «Culturology» (NaUKMA)]. Retrieved from <https://www.ukma.edu.ua/ects/index.php/fgn/159-2018-06-13-07-01-47/bpkulturologiya/251-2018-11-01-09-31-43> [in Ukrainian].
- Osvitnia prohrama «Kulturolohiia» (NU «Odeska politekhnika») [Educational program «Culturology» (National University «Odesa Polytechnic»)]. Retrieved from https://op.edu.ua/sites/default/files/files/opscans/pidpysanyy_bac-034-0_kulturologiya_id_50621_2024.pdf [in Ukrainian].
- Osvitnia prohrama «Kulturolohiia» (UzhNU) [Educational program «Cultural Studies» (UzhNU)]. Retrieved from <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/program/64/kulturologiya> [in Ukrainian].
- Osvitno-profesiina prohrama «Kulturolohiia» druhoho (mahistrskoho) rivnia vyshchoi osvity za spetsialnistiu 034 Kulturolohiia haluzi znan 03 Humanitarni nauky [Educational and professional program «Cultural Studies» of the second (master's) level of higher education in the specialty 034 Culturology, field of knowledge 03 Humanities]. (2024). Poltava. Retrieved from <https://sites.google.com/gsuite.pnpu.edu.ua/culturology/osvita/op-mahistr/op-mahistr-2024> [in Ukrainian].
- Osvitno-profesiina prohrama «Kulturolohiia» pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity za spetsialnistiu 034 Kulturolohiia haluzi znan 03 Humanitarni nauky [Educational and professional program «Cultural Studies» of the first (bachelor's) level of higher education in the specialty 034 Culturology, field of knowledge 03 Humanities]. (2024). Poltava. Retrieved from <https://sites.google.com/gsuite.pnpu.edu.ua/culturology/osvita/op-bakalavr/op-bakalavr-2024> [in Ukrainian].
- Shtepa, O. (2022). Yevropeiski tsinnosti yak chynnyk transformatsii pravovoi mentalnosti ukraïnskoho etnosu: derzhavotvorchyi dyskurs [European values as a factor in the transformation of the legal mentality of the Ukrainian ethnic group: state-building discourse]. *Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii [Current problems of philosophy and sociology]*, 39, 108-112 [in Ukrainian].
- Shtepa, O., & Kovalenko, S. (2024). Hromadianske suspilstvo v systemi harantuvannia prav ta svobod liudyny i hromadianyna [Civil society in the system of guaranteeing human and citizen rights and freedoms]. *Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii [Current problems of domestic jurisprudence]*, 1, 28-32 [in Ukrainian].
- Shtepa, O., Kovalenko, S., Koban, O., Holovko, O., & Aksyonova, V. (2023). Socio-philosophical analysis of Ukrainian legal mentality in the context of European integration processes. *Cuestiones Políticas*, 41 (76), 378-399.

- Standart vyshchoi osvity Ukrainy za spetsialnistiu 034 «Kulturolohiia» dlia druhoho (mahistrskoho) rivnia vyshchoi osvity [Standard of higher education of Ukraine in the specialty 034 «Cultural Studies» for the second (master's) level of higher education].* (2020). Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vyshcha/standarty/2020/06/17/034%20Kulturolohiya%20mahistr.pdf> [in Ukrainian].
- Standart vyshchoi osvity Ukrainy za spetsialnistiu 034 «Kulturolohiia» dlia pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity [Standard of higher education of Ukraine in the specialty 034 «Cultural Studies» for the first (bachelor's) level of higher education].* (2020). Retrieved from <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/034-Kulturolohiya-bakalavr.28.07-1.pdf>. [in Ukrainian].
- Torianyk, V. M., Khridochkin, A. V., & Dzhyndzhoian, V. V. (2024). *Osnovy muzeieznavstva [Fundamentals of Museology]: navch. posib.* Kyiv: Karavela [in Ukrainian].
- Troshkina, K. Ye. (2021). Pravove rehuliuвання diialnosti naukovykh parkiv v Ukraini [Legal regulation of the activities of science parks in Ukraine]. *Naukovi zapysky. Pravo [Scientific notes. Law]*, 10, 33-36 [in Ukrainian].
- Vasylenko, V. O. (2009). Zberezhennia nematerialnoi kulturnoi spadshchyny yak odyin z vazhlyvykh napriamkiv diialnosti SND kraiu v YuNESKO [Preservation of intangible cultural heritage as one of the important areas of activity of the CIS region in UNESCO]. *Hyleia [Hylea]*, 26. Retrieved from http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2009_26/Gileya26/I13_doc.pdf [in Ukrainian].
- Vynnychuk, R., Bakka, T., Bohomaz, O., Krupina, L., & Snigovska, O. (2022). The Process of Developing Media Competence of the Personality by Means of Humanities. *International Journal of Computer Science & Network Security(IJCSNS)*, 6, 531-541.
- Vynnychuk, R., Marynets, N., Marynchenko, H., Voloshchuk, H., & Voropayeva, T. (2022). Hybrid Education in the Context of the Covid-19 Pandemic: *Peculiarities of Training Humanitarian Specialists. Journal of Curriculum and Teaching*, 11 (9: Special Issue), 30-34.
- Vynnychuk, R., Terekhovska, O., Vasenko, V., Babak, G., & Protas, O. (2022). Pedagogy of partnership in modern higher education. *Ad Alta: Journal Of Interdisciplinary Research*, 12 (2), 48-52.
- Zakharova, V. (2025). Formuvannia pravovoi kultury upravlyntsiiv publichnoho upravlinnia v ramkakh osvitnoho protsesu [Formation of legal culture of public administration managers within the educational process]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii [Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies]*, 3 (143), 69-78 [in Ukrainian].

LEGAL CULTURE AS AN ELEMENT OF THE PROFESSIONAL CULTURE OF SPECIALISTS

Oleksandr Lukianenko,

Doctor of Historical Sciences, Professor,
Head of the Department of Cultural Studies, Philosophy, and Museology;
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University;

Oleksandr Kindyak,

Postgraduate Student, Department of Cultural Studies, Philosophy, and Museology,
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

The relevance of the study is determined by the need to develop a high level of legal culture among future specialists in the field of Culture, Arts, and Humanities, as this category of specialists actively influences the spiritual development of society, the formation of value orientations, and the preservation of cultural heritage. In the context of the current transformation processes in Ukraine and the world, the ability of humanities scholars and artists to operate within the legal framework, complying with the norms of legislation in the field of copyright, cultural policy, freedom of

creativity, and academic integrity, is of particular importance. The aim of the work is to determine the content and methodological foundations for the formation of a legal culture among students of humanities, to analyze academic disciplines that ensure the development of relevant competencies, and to develop recommendations for improving the educational process. Research methods include analysis of the regulatory and legal framework, pedagogical and methodological reflection, a comparative and analytical approach to assessing the content of academic disciplines, and generalization of pedagogical experience. Systemic, interdisciplinary, and contextual approaches were used. The main results of the study show that legal culture is formed as an integral quality that combines knowledge of legislation, the ability to apply it in practical situations, as well as legal values and internal convictions of the individual. It has been established that academic disciplines play a key role in this process, ensuring the comprehensive development of students' skills in lawful behavior, critical thinking, and understanding the relationship between law and cultural processes. Interactive teaching methods, interdisciplinary integration, and the involvement of students in real-life cases in the field of copyright and cultural management are of particular importance. The practical value of the work lies in the possibility of using the research results in the development of educational programs and methodological materials for training future cultural experts, art historians, teachers, and artists. The proposed approaches can contribute to improving the quality of higher education and educating law-abiding citizens who are able to act responsibly in the cultural and artistic sphere.

Keywords: *higher education, national legal culture, professional training, professional competencies, master's degree, bachelor's degree, culture, art, humanities.*

Надійшла до редакції 03.05.2025 р.

УДК 784.4(477):[378.011.3-051:78]:37.013.32

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2025.17.342546>

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5066-8605>

UKRAINIAN FOLK SONG AS A FACTOR IN ENRICHING THE ARTISTIC COMPETENCE OF FUTURE MUSIC TEACHERS IN THE CONTEXT OF NON-FORMAL ART EDUCATION

Наталія Сулаєва,

докторка педагогічних наук, професорка,
завідувачка кафедри музики імені Григорія Левченка,
декан педагогічного та художньо-мистецького факультету;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У статті обґрунтовано педагогічний потенціал української народної пісні в контексті формування мистецької компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. Акцент зроблено на значенні неформальної мистецької освіти, яка реалізується в художньо-творчих колективах народного спрямування закладу вищої педагогічної освіти. Доведено, що отримання студентами неформальної мистецької освіти в фольклорних ансамблях та народних хорах сприяє поглибленню таких складників мистецької компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва як особистісний, когнітивний, діяльнісний та соціальний. Теоретичний аналіз і спостереження за діяльністю художньо-творчих колективів народного спрямування дозволили констатувати, що виконання українських народних пісень має суттєвий вплив на ціннісні орієнтири, емоційно-естетичне ставлення до мистецтва, художню чутливість, внутрішню мотивацію до творчості та здатність до художньо-особистісного самовираження. Водночас постійна музично-освітня діяльність з використанням народної пісні сприяє поглибленню компетентностей щодо народної манери співу; класифікації голосів у народному хорі; музично-виразних засобів хорового виконавства; способів народного звукоутворення; складників вокальної фольклористики українського народу. Обґрунтовано, що саме в умовах отримання неформальної мистецької освіти в художньо-творчих колективах національного спрямування відбувається занурення студентів у світ пісенної культури українського народу, у результаті чого активізується внутрішня мотивація до творчості, употужнюється національні ідентичність та підвищується якість професійної підготовки учителя музичного мистецтва.

Ключові слова: українська народна пісня, неформальна мистецька освіта, підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва.

Introduction. The continuous modernization of the national education system aimed at integrating Ukraine into the European educational space brings to the forefront the issue of training highly qualified music teachers capable of effectively implementing the objectives of arts education within the framework of the New Ukrainian School. It is evident that competencies serve as the foundation for any type of educational activity, including artistic education. In this regard, the exploration of opportunities for enhancing such competencies is both relevant and necessary.

Within this context, the Ukrainian folk song heritage emerges as a significant educational resource and a powerful means of intellectual and spiritual enrichment for future music teachers. As a bearer of historical memory, ethnocultural codes, and the moral-aesthetic ideals of the nation, Ukrainian folk songs contribute to a deeper understanding by students of the essence of national musical art. They stimulate the development of analytical thinking, artistic and interpretative abilities, and foster value-based orientations and artistic reflection. Formal arts education serves as the basis for the formation of artistic competence in future teachers. At the same time, non-formal art education

obtained through participation in creative and artistic groups at institutions of higher pedagogical education constitutes a valuable complement to formal training.

When addressing competencies related to the folk song heritage of the Ukrainian people, it is crucial to emphasize the relevance of maintaining artistic and creative groups within pedagogical higher education institutions. These groups provide optimal conditions for the acquisition of non-formal art education, which, in turn, can significantly enrich the artistic competence of future music teachers.

The relevance of this research is driven by the need to reassess the role of Ukrainian folk song culture within the system of arts education and to search for new pedagogical approaches to activating its potential in the professional training of future music teachers.

Literature Review. The foundations for the systematic study of Ukrainian folk music were laid by prominent scholars of the past and present, including K. Kvitka (Kvitka, 1930), F. Kolessa (Kolessa, 1910-1913), D. Revutskyi (Revutskyi, 1936), and H. Levchenko (Levchenko, 2007). Researchers of a more recent generation, such as A. Ivanytskyi (Ivanytskyi, 2001) and S. Hrytsa (Hrytsa, 2008), made significant contributions to the development of vocal folkloristics by analyzing the specifics of folk sound production, regional singing styles, and issues of authenticity.

Equally valuable for this article are recent studies conducted by Ukrainian scholars. For instance, O. Krus (Krus, 2020), in her dissertation, explored the pedagogical potential of Ukrainian folk song creativity as an effective means of national education for future music teachers. N. Semychova (Semychova, 2022) examined the influence of Ukrainian folk songs on the formation of universal human values among future art educators. V. Drinevska (Drinevska, 2023) investigated the role of Ukrainian folk songs as a tool for shaping aesthetic and cultural values in future teachers, emphasizing that folk songs foster the development of national identity and students' aesthetic perception. N. Sulaieva (Sulaieva, 2014) identified the methodological, theoretical, and practical foundations of non-formal art education for future teachers within artistic and creative groups at institutions of higher pedagogical education.

However, existing research does not sufficiently highlight the aspects related to the enhancement of artistic competence of future music teachers in the context of non-formal arts education.

Materials and methods. To achieve the research aim and address its objectives, a set of general scientific methods has been used. These methods have complemented one another and ensured the attainment of the study's goals. Theoretical methods included the following: content analysis of literature to identify the current state of research on the topic; the problem-based method to distinguish general trends in the development of non-formal arts education within nationally oriented artistic and creative groups; the method of scientific extrapolation to project and adapt the experience of organizing non-formal education in the domestic pedagogical space; methods of theoretical analysis and synthesis to identify factors influencing the development of artistic competencies among students involved in non-formal arts education in creative collectives of pedagogical higher education institutions. Empirical methods included observational methods, specifically monitoring the artistic and educational activities of members of creative groups.

Results and discussion. The theoretical and methodological analysis of addressing the issue of non-formal arts education for future music teachers within artistic and creative groups has revealed that, under the conditions of pedagogical education modernization, non-formal artistic and educational activities are acquiring particular relevance. In the context of teacher professional training, we define non-formal arts education as voluntary artistic activity undertaken outside the framework of formal education at a higher pedagogical institution, primarily implemented within artistic and creative groups and not accompanied by the awarding of an official diploma (Sulaieva, 2014).

The integration of non-formal art education into the system of higher pedagogical education contributes to the formation of a spiritually enriched educational environment within the pedagogical university, which positively influences the personal and professional development of future teachers.

In particular, we emphasize the enhancement of the artistic competence of future music teachers through their engagement in non-formal art education within nationally oriented artistic and creative groups. Such groups within a higher pedagogical institution may include folk choirs, song and dance ensembles, folklore groups, trios, duets, among others.

Thus, it is within these folk-oriented artistic and creative groups that the deepening of artistic competence among future music teachers takes place, particularly in its personal, cognitive, practical, and social dimensions.

Concerning the Personal Component of Artistic Competence, it should be emphasized that this element plays a crucial role in the professional preparation of future art teachers. It encompasses value orientations, an emotional-aesthetic attitude towards art, artistic sensitivity, intrinsic motivation for creativity, self-identification through artistic practices, and the ability for artistic-personal self-expression. Participation in folk choirs or folklore ensembles enables future teachers to fully experience the beauty of Ukrainian folk song art, enjoy its melodiousness, and grasp its meaning on a deeper level.

Artistic and creative groups offer an environment in which the future teacher can become «one» with the musical heritage of the Ukrainian people, enhancing their sensitivity, empathy, and ethical consciousness. One of the most powerful factors in the personal development of participants in such groups is the opportunity for each member to express themselves creatively. Indeed, the main type of activity in this context is the performance of musical works either as part of an ensemble, a section, or solo.

The ability to take pleasure in one's own performance or in the act of sharing Ukrainian musical treasures with an audience opens a pathway to the experience of beauty, goodness, and the realization of harmony in the world through artistic forms. The personal component is of exceptional importance in the training system for art educators, as it shapes pedagogical charisma, aesthetic taste, and the capacity to inspire students.

An equally powerful and critically important component of artistic competence, which is enriched through participation in non-formal art education within creative groups, is the cognitive component. This component is reflected in knowledge related to the folk singing manner; voice classification within folk choirs; expressive musical tools used in choral performance; techniques of folk sound production and vocal methods; and key elements of Ukrainian vocal folklore studies.

The transmission of knowledge within nationally oriented artistic and creative groups takes place through the participants' practical engagement with art. One of the most vital conditions for attaining a high level of mastery in performing Ukrainian vocal traditions is the preservation of the folk singing style, which is grounded in the understanding of the uniqueness and distinctiveness of Ukrainian folk vocal performance; the difference between the vocal style of the Ukrainian people and those of other nations; the distinction between the folk-classical and the authentic Ukrainian singing traditions.

Students participating in folk-oriented artistic and creative groups come to recognize, through their own experience, the beauty and specificity of Ukrainian vocal techniques. As a result, in the future they will be less likely to allow folk songs to be distorted or reduced to caricature-like, intentionally simplified, or vulgarized versions (Levchenko, 2007). They will be able to distinguish genuine folk singing from its pseudo-cultural imitations, which are mistakes sometimes made by educators when preparing students for various performances and events.

At the same time, music teachers who have supplemented their formal education with non-formal music education are well aware of the distinctions between the Ukrainian folk singing style – characterized, for instance, by chest resonance and specific vocal production – and the singing styles of other nations.

It is crucial for future music teachers to understand the differences between authentic folk singing – typically performed by folklore ensembles from specific regions, each with its own unique vocal features – and the folk-classical vocal style, which is common among choral groups performing folk songs, their arrangements, and works by Ukrainian classical composers such as S. Hulak-Artemovsky, M. Lysenko, M. Leontovych, K. Stetsenko, Ya. Stepovy, and later national composers like A. Avdiievsky, I. Bidak, H. Levchenko, A. Pashkevych, and Ye. Savchuk.

In folk choral groups, the acquisition of knowledge about voice types and choral parts occurs naturally and effortlessly. After just two or three rehearsals, students who have only recently entered pedagogical university and begun their non-formal artistic education already know that

male voices are categorized as basses, baritones (lower voices), and tenors (higher voices), while female voices include altos (lower voices, divided into first and second), second sopranos (also referred to as «vyvid»), and first sopranos (higher voices).

Members of folk-oriented vocal ensembles also gain knowledge about the expressive means of choral performance. In addition to basic musical concepts such as melody, rhythm, and tempo, they become familiar with terms like forte (loud), piano (soft), crescendo (gradual increase in volume), and diminuendo (gradual decrease in volume). A notable feature of how these are learned in artistic and creative groups is that no specific time is set aside for instruction. Instead, these terms are mentioned in the process of learning the repertoire, briefly explained in one or two words to ensure the correct expression of the song's meaning. After several repetitions, such dynamic nuances become intuitive for the performers and are executed with understanding and intent.

Practical performance of musical works also requires knowledge of phrasing. After only a few sessions within an artistic-creative ensemble, students begin to develop an understanding of the necessity of distinguishing one musical idea from another and the importance of emphasizing the main motif or phrase, thereby making the work accessible not only to the performers but also to the audience. Both theoretical and practical approaches to phrasing presuppose familiarity with the placement of breaths, their duration or delay, and the comprehension of terms such as circular breathing, pause, and tempo.

A full artistic interpretation of a musical piece is unattainable without appropriate sound production, the understanding of which is cultivated among members of artistic ensembles – future music teachers – through their performance activities. In particular, students become acquainted with the concept of sound attack (soft, hard, or aspirated), and they learn the importance of clear articulation of consonants and the modification of vowel sounds during song study and performance. They also begin to understand the choir director's instructions regarding pitch elevation or lowering, as well as certain techniques for singing repeated or descending tones (such as the mental elevation of each subsequent pitch to ensure accurate intonation), among others.

The cognitive component of artistic competence in future music teachers encompasses knowledge of the elements of Ukrainian vocal folklore. Through acquaintance with the repertoire, students learn to categorize folk songs into specific genres: children's songs (lullabies, play songs, songs accompanying fairy tales, etc.); calendar-ritual songs (vesnianky, Kupala songs, songs of the St. Peter's fast, harvest songs, shchedrivky, and kolyadky); family-ritual songs (wedding songs, work songs, lamentations, etc.). A key element for their future professional activity is the assimilation of epic genres, which carry not only musical but also substantial narrative content (e.g., dумы, historical songs, and ballads). Equally important is the knowledge of Ukrainian lyric songs, including socio-domestic songs (Cossack, chumak, conscription, and soldier songs) and everyday lyrical songs (humorous and dance songs).

Of particular value for future educators is knowledge of authorial songs that, due to their widespread popularity, have come to be perceived as folk songs. Foremost among these are compositions set to the poetry by Taras Shevchenko having several hundred variants. These include patriotic songs («The Dnipro Roars and Groans»), historical songs («A Cloud Rises Over the Estuary»), Cossack songs («The Water Flows into the Blue Sea»), chumak songs («Oh, Beer and Mead Are Not Being Drunk»), ballads («A Father Sits at the End of the Table»), and lyrical songs («A Jackdaw Flies Over the Ravine», «The Nightingale Will Start to Sing»), among others. Additionally, students are introduced to romantic-style art songs (romansy), the origins of which lie in kants and works by 19th-century Romantic poets: V. Zabala («The Wind Roars Mightily in the Field», «Don't Sing, Nightingale»), M. Petrenko («I Gaze at the Sky», «I Would Take a Bandura»), D. Bonkovskiy («Is There a Young Woman in the World?», «Handzia»), K. Dumytrashko («Black Brows, Brown Eyes»), S. Rudanskyi («Blow, Wind, to Ukraine»), L. Hlibov («A High Mountain Stands»), M. Starytskyi («What a Moonlit Night»). Once set to music, these works have long been accepted by Ukrainians as part of their folk heritage.

As previously noted, the development of the activity-based component of artistic competence occurs in tandem with the cognitive one. Within the context of non-formal art education in nationally oriented artistic-creative groups, this component is manifested in a variety of skills and abilities, including reproducing the folk singing style; employing expressive means of folk choral and

instrumental performance; applying traditional methods of sound production and singing techniques of the Ukrainian people; recreating various elements of Ukrainian vocal folklore; creating artistic imagery through vocal means; engaging in concert performance; and navigating musical information flow.

Development of the activity-based component begins with the initial rehearsals, during which participants are tasked with performing songs in a traditional folk manner, which is typically characterized by a neutral laryngeal position, rounded vowel sounds, and exaggerated consonant articulation. This is often preceded by listening to samples of authentic folk singing by renowned performers such as R. Kyrychenko, N. Matviienko, M. Mykolaichuk, O. Pavlovska, M. Savchuk, and others. Phrase-by-phrase assimilation of the musical text in an amateur ensemble is accompanied by instructional prompts such as «cover the sound», «round the sound», or «sing, do not shout».

The ability to perform in a folk manner is inseparable from the use of expressive musical means. Repeated practice of sharp transitions from forte to piano – a hallmark of Ukrainian folk song tradition – enables performers to maintain pitch accuracy without sliding or glissando. Members of folk choirs demonstrate particular mastery in performing musical phrases with crescendo and diminuendo, usually resulting from a clear understanding of the conductor's gestures and an emotionally charged group response during performance.

Proper sound production is essential for the accurate performance of Ukrainian folk songs. It is cultivated primarily through vocal warm-ups, with exercise selection aimed at developing skills such as proper breathing; executing soft, hard, and aspirated sound attacks; precise intonation and tuning sensitivity; and clear articulation of consonants along with elongation and rounding of vowel sounds to avoid flatness. Mastery of correct sound production is further reinforced by new participants mimicking more experienced singers. In student choirs, this process is naturally supported through structured studio sessions and by seating novices next to senior peers within their vocal parts. This approach also fosters the acquisition of traditional singing techniques specific to Ukrainian folk music, including glissandos, downward pitch slides, pitch approaches, overtone coloring, grace notes, abrupt cutoffs, and the addition of extra syllables within words.

For future music teachers, the ability to reproduce various components of Ukrainian vocal folklore is essential for their professional development. When forming a repertoire, ensemble leaders usually select a variety of genres, such as lullabies (e.g., «Grey Kitty», «I Rocked My Baby»), which require not only soft vocalization (piano), but also emotional and expressive conveyance of affection toward a child; calendar and family ritual songs (e.g., «Vesnianka», «On St. John's Night», «Shchedryk, Shchedryk», «Good Evening to You, Master of the House», «Oh, Sun», «Beets in the Garden»), which demand sincerity, passion, and naturalness in performance; ballads and dumas (such as «The Ballad of Baida», «They Carry the Cossack», «Oh, Beyond the Green Grove», «The Duma about the Cossack Holota»), characterized by semi-sung and semi-spoken narration, exclamatory techniques, and glissandos to reflect solemnity and grandeur; and everyday or domestic songs (such as «Let's Go, Wife», «My Sweetheart Wants Dumplings», «You Are a Cabbage, You Are a Seedling», «Green Grove»), which feature distinctive vocal techniques (exclamations, accentuation, elongation of sounds) that add humor, dance-like rhythm, and liveliness to the pieces.

The performance of vocal works, especially Ukrainian folk songs, provides participants in artistic and creative groups the opportunity to learn how to create artistic imagery. This skill is particularly useful in organizing cultural and educational events within general secondary education institutions. Equally valuable are the competencies developed through non-formal art education in nationally focused artistic ensembles – such as the ability to engage in concert and performance activities and to navigate the vast flow of musical information.

The components of the activity-based domain shaped through non-formal art education empower future music teachers – who may also take on roles such as class supervisors or deputy principals for extracurricular activities – to enrich educational events with highly artistic, nationally oriented, and emotionally diverse musical repertoires.

The personal, activity-based, and cognitive components of artistic competence developed in folk-oriented creative ensembles are closely interconnected with the social component. The social dimension includes the ability to discuss art, collaborate effectively, represent Ukrainian musical art, and think creatively.

Knowledge, skills, and abilities gained through participation in folk music ensembles – both vocal and instrumental – equip students to confidently navigate the musical landscape and engage in meaningful dialogue about art. In addition to forming their own opinions and judgments about music, they become more interested in listening to others, gaining new insights about a form of art that is personally meaningful to them.

The ability to truly listen to others is a key to successful communication and an important step toward mutual understanding among people. Such understanding forms the foundation for collaboration, which is a critical factor in achieving high-quality educational outcomes. The ability of ensemble participants to cooperate effectively is cultivated through their ongoing collaborative artistic and educational activities. To reach a common goal, all members work together learning musical works, adhering to shared performance standards, and selecting appropriate forms of concert or presentation activity.

The ability to present one's own artistic activity to an audience, developed through non-formal artistic and educational engagement in nationally oriented creative groups, cultivates in future educators the capacity to showcase musical art through live performance. The ability to perform Ukrainian folk songs, or authorial songs close in style to folk music at a high or sufficient level forms a solid foundation for enhancing students' perception of folk musical art and fostering a sense of respect for Ukrainian folk song heritage.

A significant outcome of students' non-formal art education, achieved specifically within creative groups, is the development of creative thinking. A considerable amount of effort is invested in presenting musical gems as envisioned by ensemble participants. This includes a continuous creative search, namely exploring vocal projection, emotional expression of each verse, phrase, or even word; performance posture; facial expressions, gestures, and more – all of which contribute to the ongoing refinement of their ability to approach tasks creatively.

The constant aspiration toward artistic excellence motivates future music teachers to acquire a broader range of knowledge and to improve their existing skills and competencies. In turn, this fosters their ability to grow creatively as vocal performers.

Conclusions. In summary, the Ukrainian folk song heritage represents an exceptionally significant cultural and educational resource, capable of profoundly influencing the formation and deepening of artistic competence in future music teachers. Through the process of acquiring non-formal art education in nationally oriented creative groups, the professional development of future music educators is considerably enhanced. Artistic and educational activities within such groups contribute to the development of all key components of artistic competence: personal, cognitive, activity-based, and social. Among these, the personal component plays a foundational role, as it ensures creative self-expression, deep artistic reflection, and emotional comprehension of folk music as a factor of national identity. The cognitive component is deepened through the assimilation of specific knowledge about Ukrainian vocal folklore, traditional singing styles, vocal classification, and expressive means of choral art. This process occurs organically through practice, granting this knowledge not only theoretical but also practical value. As a result, students develop the ability to analyze and distinguish between authentic and stylized examples of folk song, a skill that is essential for their future professional activities. Thus, the integration of formal and non-formal art education within the system of professional teacher training ensures a high standard of preparation for future music educators. Participation in creative ensembles provides students with a unique opportunity to immerse themselves in national musical culture, shaping them into educated, emotionally sensitive, creatively active, and culturally conscious professionals. In turn, this not only promotes their professional self-realization but also strengthens the values of Ukrainian spirituality within the educational space of Ukraine.

ЛІТЕРАТУРА

- Грица, С. Й. (2005). Культурологічні аспекти української народної пісні. *Мистецтвознавчі записки*, 7, 12-18.
- Грица, С. Й. (2008). *Етномузикологія: історія, теорія, практика*: навч. посіб. Київ: НМАУ ім. П. І. Чайковського.
- Дріневська, В. (2023). Естетико-культурологічний вимір української народної пісні. *Імідж сучасного педагога*, 4 (211), 141-147.
- Євтушенко, Д., Михайлов-Сидоров, М. (1963). *Питання вокальної педагогіки*. Київ: Мистецтво.
- Іваницький, А. І. (2001). Українська музика в контексті фольклоризму ХХ століття. *Наукові записки*, 15, 74-86.
- Іваницький, А. І. (2006). *Українська музична фольклористика: історія, теорія, методика*: навч. посіб. Київ: Знання.
- Кафаський, В. І. (2006). *Етнологія: підручник*. Київ: Центр навчальної літератури.
- Квітка, К. (1917). *Народні мелодії з голосу Лесі Українки* (Ч. 1). Київ.
- Квітка, К. В. (1930). Музикальні елементи українських дум. *Записки Історично-Філологічного відділу ВУАН*, 24, 145-189.
- Колесса, Ф. М. (1910–1913). *Мелодії українських народних дум* (2 т.). Львів.
- Крус, О. П. (2020). *Національне виховання майбутніх учителів музики засобами народно-пісенної творчості*. (Дис. канд. пед. наук). Київ.
- Левченко, Г. С. (2007). *Спогади, роздуми, погляди, поради. Художньо-методичні нариси*. Полтава: ПФ «Форміка».
- Лозко, Г. (2001). *Етнологія України. Філософсько-теоретичний та етнорелігієзнавчий аспект*. Київ: АртЕк.
- Нельга, О. В. (1997). *Теорія етносу*: курс лекцій. Київ: Тандем.
- Ревуцький, Л. М. (1936). Українська народна пісня в багатоголоссі. *Українська музика*, 2, 5-18.
- Семичова, Н. О. (2022). [Без назви]. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогіка*, 1, 364-371.
- Сулаєва, Н. В. (2014). *Неформальна мистецька освіта майбутніх учителів у художньо-творчих колективах*. (Дис. д-ра пед. наук). Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ.
- Сулаєва, Н. В. (2022). Можливості здобуття іноземними студентами неформальної освіти у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка. *Педагогічні науки*, 79, 70-74.
- Сулаєва, Н. В. (2023). Мистецько-педагогічна діяльність Григорія Левченка в контексті вітчизняної підготовки вчителів музичного мистецтва (остання чверть ХХ – початок ХХІ століття). *Естетика і етика педагогічної дії*, 28, 38-51.

REFERENCES

- Drinevska, V. (2023). Estetyko-kul'turolohichnyi vymir ukrains'koi narodnoi pisni [Aesthetic and cultural dimension of Ukrainian folk song]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [Image of the modern teacher]*, 4 (211), 141-147 [in Ukrainian].
- Hrytsa, S. Y. (2005). Kul'turolohichni aspekty ukrains'koi narodnoi pisni [Cultural aspects of Ukrainian folk song]. *Mystetstvoznnavchi zapysky [Art studies notes]*, 7, 12-18 [in Ukrainian].
- Hrytsa, S. Y. (2008). *Etnomuz-ykolojiia: istoriia, teoriia, praktyka [Ethnomusicology: history, theory, practice]*: navch. posib. Kyiv: NMAU im. P. I. Chaikovs'koho [in Ukrainian].
- Ivanytskyi, A. I. (2001). Ukrains'ka muzyka v konteksti folkloryzmu XX stolittia [Ukrainian music in the context of 20th-century folklorism]. *Naukovi zapysky [Proceedings]*, 15, 74-86 [in Ukrainian].
- Ivanytskyi, A. I. (2006). *Ukrains'ka muzychna folklorystyka: istoriia, teoriia, metodyka [Ukrainian musical folkloristics: history, theory, methods]*: navch. posib. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
- Kafarskyi, V. I. (2006). *Etnolojiia [Ethnology]*: pidruchnyk. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury [in Ukrainian].

- Kvitka, K. V. (1930). Muzykal'ni elementy ukrains'kykh dum [Musical elements of Ukrainian dums]. *Zapysky Istorychno-Filolohichnoho viddilu VUAN [Notes of the Historical and Philological Department VUAN]*, 24, 145-189 [in Ukrainian].
- Kvitka, K. (1917). *Narodni melodii z holosu Lesi Ukrainky [Folk melodies from Lesya Ukrainka's singing]* (Part 1). Kyiv [in Ukrainian].
- Kolesa, F. M. (1910-1913). *Melodii ukrains'kykh narodnykh dum [Melodies of Ukrainian folk dums]* (Vols 1/2). Lviv [in Ukrainian].
- Krus, O. P. (2020). *Natsional'ne vykhovannia maibutnikh uchyteliv muzyky zasobamy narodno-pisennoyi tvorchosti [National education of future music teachers through folk song creativity]*. (PhD diss.). Kyiv [in Ukrainian].
- Levchenko, H. S. (2007). *Spohady, rozdumy, pohliady, porady. Khudozhno-metodychni narysy [Memoirs, reflections, views, advice. Artistic and methodological essays]*. Poltava: PF «Formika» [in Ukrainian].
- Lozko, H. (2001). *Etnolohiia Ukrainy. Filosofsko-teoretychnyi ta etnorelihiieznavchyi aspekt [Ethnology of Ukraine. Philosophical-theoretical and ethnoreligious aspect]*. Kyiv: ArtEk [in Ukrainian].
- Nelha, O. V. (1997). *Teoriia etnosu [Theory of Ethnos]: kurs lektsii*. Kyiv: TANDEM [in Ukrainian].
- Revutskyi, L. M. (1936). Ukrains'ka narodna pisnia v bahatoholossi [Ukrainian folk song in polyphony]. *Ukrainska muzyka [Ukrainian music]*, 2, 5-18 [in Ukrainian].
- Semychova, N. O. (2022). [No title provided]. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Pedahohika [Scientific notes of Berdyansk State Pedagogical University. Pedagogy]*, 1, 364-371 [in Ukrainian].
- Sulaieva, N. V. (2014). *Neformalna mystetska osvita maibutnikh uchyteliv u khudozhno-tvorchykh kolektyvakh [Non-formal art education of future teachers in artistic and creative collectives]*. (D diss.). Instytut pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh NAPN Ukrainy. Kyiv [in Ukrainian].
- Sulaieva, N. V. (2022). Opportunities for international students to receive non-formal education at Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University. *Pedahohichni nauky [Pedagogical Sciences]*, 79, 70-74.
- Sulaieva, N. V. (2023). Mystetsko-pedahohichna diialnist Hryhoriia Levchenka v konteksti vitchyznianoï pidhotovky vchyteliv muzychnoho mystetstva (ostannia chvert XX – pochatok XXI stolittia) [Artistic and pedagogical activity of Hryhoriï Levchenko in the context of national training of music teachers (last quarter of the 20th – early 21st century)]. *Estetyka i etyka pedahohichnoi dii [Aesthetics and ethics of pedagogical action]*, 28, 38-51 [in Ukrainian].
- Yevtushenko, D., & Mykhailov-Sydorov, M. (1963). *Pytannia vokalnoi pedahohiky [Issues of vocal pedagogy]*. Kyiv: Mystetstvo [in Ukrainian].

UKRAINIAN FOLK SONGS AS A FACTOR IN ENHANCING THE ARTISTIC COMPETENCE OF FUTURE MUSIC TEACHERS IN THE CONTEXT OF INFORMAL ART EDUCATION

Natalia Sulaieva,
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Grigory Levchenko Department of Music,
Dean of the Faculty of Pedagogy and Arts;
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

The article substantiates the pedagogical potential of Ukrainian folk songs in the context of developing the artistic competence of future music teachers. Emphasis is placed on the importance of informal arts education, which is implemented in folk-oriented artistic and creative groups at higher education institutions. It has been proven that students' informal arts education in folk

ensembles and choirs contributes to the deepening of such components of the artistic competence of future music teachers as personal, cognitive, activity-based, and social. Theoretical analysis and observation of the activities of folk-oriented artistic and creative groups have made it possible to conclude that the performance of Ukrainian folk songs has a significant impact on value orientations, emotional and aesthetic attitudes towards art, artistic sensitivity, internal motivation for creativity, and the ability for artistic and personal self-expression. At the same time, ongoing musical and educational activities using folk songs contribute to the deepening of competencies in folk singing styles; voice classification in folk choirs; musical and expressive means of choral performance; methods of folk sound production; and components of Ukrainian vocal folklore. It has been proven that it is precisely in the context of informal arts education in nationally oriented artistic and creative groups that students are immersed in the world of Ukrainian song culture, which activates their internal motivation for creativity, strengthens their national identity, and improves the quality of their professional training as music teachers.

Keywords: *Ukrainian folk song, informal arts education, training of future music teachers.*

Надійшла до редакції 05.05.2025 р.

УДК 378.147.091.33-027.22:001

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2025.17.342549>

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-3065-9095>

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9187-1036>

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-1791-2957>

РЕАЛІЗАЦІЯ НАУКОВО-ПРИКЛАДНИХ ПРОЄКТІВ У СИСТЕМІ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Павло Хоменко,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії й методики фізичного виховання,
адаптивної та масової фізичної культури;

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Олена Момот,

докторка педагогічних наук, професорка,
завідувачка кафедри теоретико-методичних основ викладання спортивних дисциплін;

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Олександр Хиженяк,

доктор філософії;

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У статті висвітлено теоретичні та організаційно-практичні основи реалізації науково-прикладних проєктів у системі дослідницької діяльності майбутніх фахівців фізичної культури і спорту. Обґрунтовано актуальність інтеграції проєктно-дослідної роботи в освітній процес з огляду на зростаючі вимоги до професійної підготовки фахівців, орієнтованих на інноваційність, критичне мислення та здатність до наукового аналізу й самостійної дослідницької діяльності. Зазначено, що науково-прикладні проєкти є ефективним інструментом формування ключових компонентів дослідницької компетентності: методологічної обізнаності, логіки наукового мислення, вміння планувати, реалізовувати й презентувати результати прикладного дослідження. Здійснено системний аналіз поняттєвого апарату, охарактеризовано принципи, методи та моделі реалізації науково-дослідницької проєктної діяльності, актуальні для закладів вищої освіти фізкультурного профілю. Звернено увагу на педагогічні умови, що забезпечують ефективність такої діяльності: цілеспрямоване методичне супроводження студентів, доступ до ресурсів для емпіричного дослідження, мотиваційне стимулювання, інтеграція дослідницьких завдань у навчальні дисципліни професійного циклу.

Описано результати педагогічного експерименту, проведеного у 2023-2025 роках на базі факультету фізичного виховання і спорту Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. В експериментальній групі впроваджено модель цілеспрямованої проєктно-дослідницької підготовки, результати показали суттєве зростання рівнів відповідної компетентності. Доведено, що науково-прикладні проєкти є дієвим засобом підвищення якості підготовки майбутніх фахівців фізичної культури, сприяють формуванню дослідницької культури та підготовці до самостійної наукової діяльності в умовах сучасної спортивної освіти. Окреслено перспективи подальших досліджень, зокрема в напрямках цифровізації наукової діяльності здобувачів, створення електронних платформ для підтримки проєктної роботи, міждисциплінарної інтеграції та розвитку менторства у проєктно-дослідному середовищі ЗВО.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутні фахівці фізичної культури і спорту, науково-дослідницька діяльність, науково-дослідницька компетентність, науково-прикладні проєкти, управління проєктами.

Постановка проблеми. У сучасних умовах реформування системи вищої освіти, акценту на інноваційність, практичну спрямованість та міждисциплінарність освітнього процесу особливого значення набуває формування дослідницької культури майбутніх фахівців фізичної культури і спорту. У сучасних дослідженнях реалізація науково-прикладних проєктів розглядається як ефективний засіб інтеграції наукових знань, методологічної підготовки та фахових компетентностей, що відповідають сучасним запитам вищої освіти. Науково-прикладна проєктна діяльність сприяє розвитку в здобувачів навичок планування, організації, аналізу, прогнозування та критичного мислення, дозволяючи поєднати теоретичні положення методології наукових досліджень із практикою їх реалізації. Особливої актуальності ця діяльність набуває в контексті професійної підготовки, де дослідницька робота не є лише академічним компонентом, а й засобом професійного самоствердження, творчої реалізації та інструментом розв'язання актуальних проблем галузі фізичної культури.

Аналіз основних досліджень і публікацій. У контексті дослідження проблеми формування науково-дослідницької компетентності особливе значення мають праці вчених, які обґрунтували концептуальні підходи до розуміння та розвитку професійної компетентності фахівців. Серед них варто відзначити роботи О. Глузмана, І. Зязюна, О. Корносенко, Л. Кравченко, Н. Ничкало, О. Даниско, О. Пометун, Л. Сущенко та інших. Дослідники підкреслюють, що важливою умовою професійного саморозвитку є готовність фахівця до переходу від традиційних підходів до навчання до розвивального, особистісно зорієнтованого освітнього процесу, заснованого на компетентнісній парадигмі.

Проблема організації науково-дослідної діяльності фахівців фізичної культури та спорту та розвиток дослідницької компетентності розкриті у працях вітчизняних учених (Р. Ахметов, Т. Кутек, М. Вінник, О. Галян, І. Ковтанюк, Л. Мороз, І. Мороз, І. Литвиненко, Д. Прасол, І. Чугуєва, В. Стинська, Н. Салига, Н. Процишин, В. Шейко, Н. Кушнарєнко, І. Єрмаков). Особливої уваги заслуговують дослідження, присвячені структурі та змісту проєктної діяльності фахівців фізичної культури і спорту (М. Прилуцький, П. Хоменко, І. Єрмаков).

Аналіз наявних досліджень свідчить про недостатню деталізацію педагогічних умов, організаційних моделей та методичних підходів до реалізації науково-прикладних проєктів саме в контексті підготовки фахівців фізичної культури і спорту. У зв'язку з цим актуальним є системне обґрунтування й практичне моделювання такої діяльності, з урахуванням сучасних принципів управління проєктами та методології наукових досліджень.

Мета статті – теоретично обґрунтувати та висвітлити основні підходи до реалізації науково-прикладних проєктів у системі дослідницької діяльності майбутніх фахівців фізичної культури і спорту.

Реалізацію мети дослідження досягнуто шляхом розв'язання низки завдань: проаналізувати методологічні засади організації науково-прикладної проєктної діяльності в освітньому середовищі; визначити організаційні та дидактичні умови ефективної реалізації науково-прикладних проєктів; узагальнити практичний досвід упровадження проєктів у професійній підготовці фахівців фізичної культури і спорту.

Виклад основного матеріалу. У контексті підготовки фахівців фізичної культури і спорту важливою умовою забезпечення якісного професійного становлення є формування дослідницької компетентності, що передбачає здатність до ініціювання, планування, реалізації та оцінювання науково-прикладних проєктів. Науково-прикладна проєктна діяльність, з одного боку, спирається на класичні принципи методології наукових досліджень, а з іншого – орієнтується на прикладне вирішення конкретних практичних завдань у професійній сфері.

У науковій літературі науково-прикладний проєкт визначається як цілеспрямована, логічно структурована діяльність, яка реалізується з використанням наукового інструментарію з метою створення, апробації або удосконалення практичних технологій, методик, засобів чи підходів у конкретній галузі. У сфері фізичної культури та спорту такі

проекти можуть охоплювати широкий спектр проблем: від розробки інноваційних тренувальних програм і реабілітаційних методик до створення цифрових сервісів моніторингу функціонального стану спортсменів (Прилуцький, Хоменко, 2021; Єрмаков, 2008, Майковська, 2016).

З методологічної точки зору, реалізація проектної діяльності передбачає дотримання таких ключових принципів: системності, науковості, цілеспрямованості, результативності та інтегративності. Системність передбачає поєднання різних аспектів підготовки – теоретичного, методичного, практичного. Науковість вимагає від здобувача вищої освіти дотримання логіки дослідження, аргументованості висновків, коректного вибору методів збору та аналізу даних. Цілеспрямованість реалізується через постановку чіткої мети проекту, відповідної до актуальних запитів галузі. Результативність означає отримання прикладного ефекту – від конкретних змін у практиці до створення методичних рекомендацій. Інтегративність проявляється у поєднанні знань із суміжних наук – педагогіки, біомеханіки, фізіології, менеджменту.

Управління науково-прикладними проектами як окрема сфера також вимагає засвоєння певного комплексу знань і навичок: стратегічного планування, логістики ресурсів, моніторингу проміжних результатів, формулювання SMART-цілей, оформлення документації та презентації результатів. З огляду на специфіку галузі фізичної культури, важливим є дотримання етичних норм роботи з людськими суб'єктами дослідження, особливо в умовах експериментів із фізичними навантаженнями (Прилуцький, Хоменко, 2021; Єрмаков, 2008).

Таким чином, теоретико-методологічна база реалізації науково-прикладних проектів вимагає від здобувача освіти не лише засвоєння наукової логіки, а й набуття управлінських, аналітичних і технологічних умінь. Це робить проектну діяльність ключовим елементом формування компетентного, критично мислячого та інноваційно спрямованого фахівця у сфері фізичної культури і спорту.

У процесі наукового пошуку встановлено, що організація науково-прикладної проектної діяльності у системі професійної підготовки фахівців фізичної культури і спорту передбачає створення умов для цілеспрямованого формування у здобувачів компетентностей, необхідних для проведення наукових досліджень прикладного характеру. Ефективна реалізація таких проектів можлива лише за умови чітко структурованої моделі, що поєднує дидактичні, управлінські та інноваційні компоненти навчального процесу.

На практиці організаційний процес реалізації науково-прикладних проектів охоплює кілька етапів:

1. Формулювання проблеми та визначення мети проекту, яка повинна відповідати актуальним запитам професійної галузі (наприклад, оптимізація тренувального процесу, зниження травматизму, оцінка функціонального стану спортсменів тощо).

2. Планування та побудова логічної структури проекту, що містить визначення об'єкта й предмета дослідження, гіпотези, завдань, вибір методів і засобів, очікуваних результатів.

3. Організація дослідницького процесу, що передбачає самостійне або групове виконання практичних дій: вимірювання, експерименти, опитування, аналіз фізіологічних показників, застосування цифрових засобів контролю (наприклад, фітнес-трекери, платформи оцінки рухових функцій тощо).

4. Презентація й оцінювання результатів, яке реалізується у вигляді захисту проекту, публікації тез, участі у науково-практичних конференціях, апробації розроблених методик у навчально-тренувальному процесі.

Для забезпечення ефективності проектної діяльності доцільно створити організаційно-педагогічні умови, серед яких особливе місце займають: інтеграція проектної роботи в навчальні дисципліни («Методологія і організація наукових досліджень», «Управління науково-прикладними проектами», «Інноваційні технології у фізичній культурі і спорті»); наставництво з боку викладачів-науковців, які виконують функції наукових консультантів; створення командних (бригадних) форм роботи над міждисциплінарними проектами;

мотиваційна підтримка через конкурсні форми (гранти, стипендії, наукові олімпіади); поєднання онлайн- і офлайн-форм реалізації проєкту з використанням хмарних технологій для зберігання та аналізу результатів.

До типових тематичних напрямів науково-прикладних проєктів, які реалізуються в освітньому середовищі ЗВО фізкультурного профілю, належать: «Оцінка рухової активності студентів і розробка програми її оптимізації», «Психофізіологічні чинники успішності тренувального процесу в ігрових видах спорту», «Формування навичок здоров'язбережувальної поведінки засобами фітнесу», «Моделювання індивідуальних тренувальних програм з урахуванням біометричних показників». Організація науково-прикладної проєктної діяльності має ґрунтуватися на чіткому алгоритмі впровадження, поєднанні дослідницьких і управлінських компетентностей, а також спрямовуватись на реалізацію практично значущих, інноваційно-орієнтованих рішень для сфери фізичної культури і спорту (Шейко, Кушнаренко, 2008; Стинська, Салига, Процишин, 2024).

Ефективне впровадження науково-прикладних проєктів у професійну підготовку фахівців фізичної культури і спорту потребує врахування не лише теоретичних і організаційних аспектів, а й реальних умов освітнього середовища, в якому формується майбутній дослідник-практик. Практика вищих закладів освіти свідчить, що проєктна діяльність забезпечує високий рівень залученості здобувачів до дослідження актуальних проблем галузі та сприяє формуванню у них рефлексивного, критично-аналітичного мислення.

В умовах інтеграції наукових і прикладних компонентів навчального процесу особливу роль відіграють педагогічні умови, що забезпечують успішність реалізації проєктів. До таких умов належать: орієнтація на компетентнісний підхід: формування не лише знанневих, але й операційних, мотиваційних та ціннісних компонентів дослідницької компетентності; доступ до ресурсів дослідження: надання студентам можливості користування сучасним обладнанням, цифровими платформами (наприклад, онлайн-щоденниками тренувань, біометричними трекерами, програмами статистичного аналізу); пошук практичної значущості тематики: стимулювання студентів до вибору тем, пов'язаних з реальними викликами у спортивній практиці або освітній сфері фізичного виховання; створення реального наукового середовища: залучення студентів до конференцій, круглих столів, конкурсів студентських наукових робіт, стажування у спортивних клубах або реабілітаційних центрах (Ахметов, Кутек, 2022; Вінник, 2016; Галян, 2021).

Практика свідчить, що найефективнішими формами реалізації дослідницько-проєктної діяльності є: модульно-проєктні підходи у рамках дисциплін професійної підготовки; проєктні семінари з міждисциплінарним наповненням, на яких здобувачі виконують колективні дослідження; індивідуальні дослідницькі кейси, які впроваджуються на основі особистісно-орієнтованого підходу; наукові міні-інкубатори (кафедральні творчі студії або лабораторії), що дозволяють студентам працювати над довготривалими проєктами під науковим супроводом.

Наприклад, у межах курсу «Методологія і організація наукових досліджень» майбутні фахівці фізичної культури можуть реалізувати проєкти на тему: «Динаміка адаптації серцево-судинної системи студентів до фізичних навантажень» або «Психологічні чинники зниження мотивації до занять спортом у підлітковому віці». Водночас у рамках дисципліни «Управління науково-прикладними проєктами» студенти вивчають фінансово-економічні механізми підтримки досліджень, оформлення проєктної документації, роботу з е-ресурсами для подання грантів.

Аналіз практичного досвіду свідчить, що за наявності відповідних педагогічних умов і ресурсного супроводу науково-прикладні проєкти стають потужним інструментом формування інноваційного потенціалу студентів, розширення їхнього світогляду та професійної готовності до роботи в умовах науково-дослідної та тренерсько-педагогічної діяльності.

З метою перевірки ефективності реалізації науково-прикладних проєктів у системі дослідницької діяльності майбутніх фахівців фізичної культури і спорту у 2023-2025 роках

було проведено педагогічний експеримент на базі факультету фізичного виховання і спорту Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. У дослідженні взяли участь 180 студентів: 86 здобувачів спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура) та 94 – спеціальності 017 Фізична культура і спорт.

Учасників було поділено на експериментальні та контрольні групи. У контрольній групі (КГ) навчальний процес здійснювався за традиційною програмою без цілеспрямованої проєктно-дослідної інтеграції. У експериментальній групі (ЕГ) було впроваджено авторську модель реалізації науково-прикладної проєктної діяльності, яка включала: поетапне введення дослідницьких завдань у дисципліні професійної підготовки; участь у міні-грантах, науково-практичних конференціях; наставництво викладачів при реалізації власних прикладних міні-проєктів; оцінювання рівня сформованості науково-дослідної компетентності за трьома рівнями: низький, середній, високий.

Результати свідчать про статистично значущу позитивну динаміку у показниках експериментальної групи, зокрема: зменшення частки студентів із низьким рівнем сформованості з 43,1% до 18,2%; зростання частки здобувачів із високим рівнем – з 11,6% до 31,0%; підвищення загальної частки студентів із середнім і високим рівнем науково-дослідної компетентності до 81,8% (таблиця 1, рисунок 1).

Таблиця 1 – Динаміка рівнів сформованості науково-дослідницької компетентності (%)

Група	Етап	Рівень сформованості		
		Низький	Середній	Високий
КГ	до експерименту	42,5%	46,0%	11,5%
КГ	після експерименту	40,2%	47,1%	12,7%
ЕГ	до експерименту	43,1%	45,3%	11,6%
ЕГ	після експерименту	18,2%	50,8%	31,0%

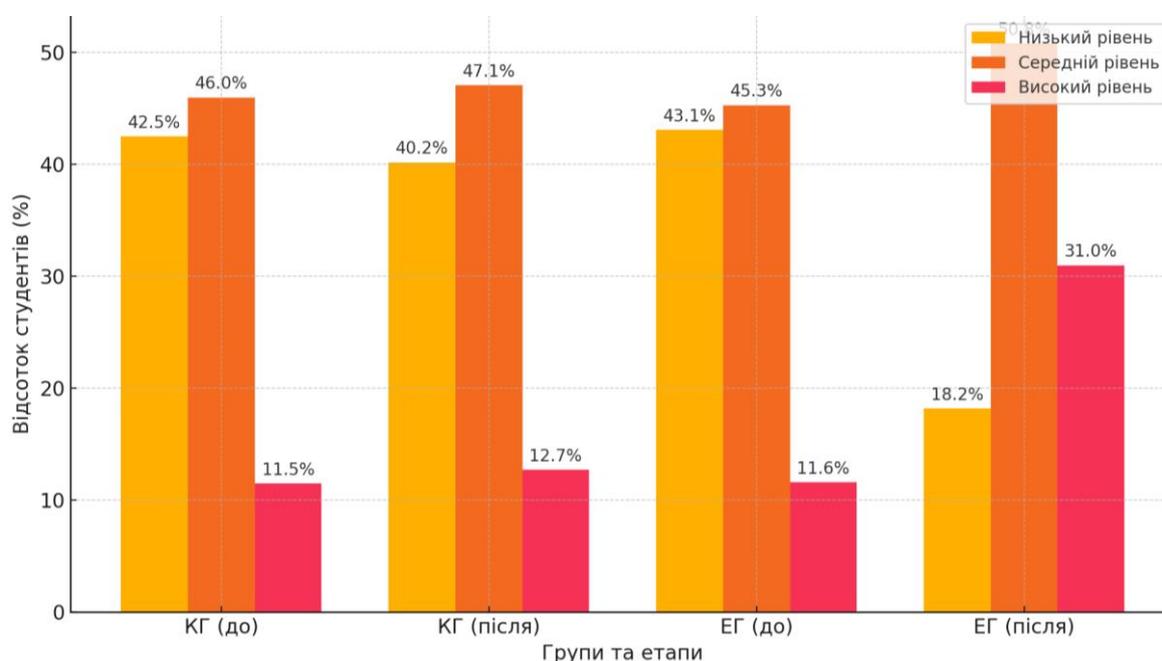

Рис. 1. Динаміка сформованості науково-дослідницької компетентності у процесі експериментального дослідження

Проведене дослідження підтверджує ефективність упровадження проєктно-дослідної діяльності як засобу розвитку професійно значущих компетентностей. За умов наявності ресурсного, методичного і менторського супроводу, науково-прикладні проєкти не лише підвищують академічну мотивацію студентів, а й сприяють професійному самоствердженню, критичному осмисленню наукової інформації та ініціативності.

Висновки. Отже, нами обґрунтовано теоретичні, методологічні та організаційні засади впровадження науково-прикладних проєктів у професійну підготовку фахівців фізичної культури і спорту. Досвід реалізації педагогічного експерименту засвідчив ефективність інтеграції проєктно-дослідної діяльності в освітній процес. Показано, що цілеспрямоване включення здобувачів до реалізації науково-прикладних проєктів позитивно впливає на формування їх науково-дослідницької компетентності, сприяє розвитку критичного мислення, ініціативності, здатності до аналізу й узагальнення результатів.

Подальші наукові пошуки доцільно зосередити на: розробці цифрових інструментів підтримки проєктної діяльності у сфері фізичної культури; створенні компетентнісно зорієнтованих моделей супроводу студентських досліджень; вивченні впливу науково-прикладної діяльності на мотиваційну сферу й професійне самовизначення майбутніх тренерів, викладачів і фахівців зі спорту; впровадженні міждисциплінарних форматів проєктів із залученням суміжних галузей (медицини, реабілітології, цифрових технологій).

ЛІТЕРАТУРА

- Ахметов, Р. Ф., Кутек, Т. Б. (2022). *Методика і методологія наукових досліджень у фізичному вихованні та спорті*: навч. посіб. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.
- Вінник, М. О. (2016). Формування науково-дослідницької компетентності майбутніх фахівців у педагогічній теорії. *Педагогічні науки*, LXX, 2, 22-27.
- Галян, О. В. (2021). *Методологія та організація наукових досліджень*: навч.-метод. видання. Луцьк: Вежа-Друк.
- Єрмаков, І. Г. (2008). Проєктна діяльність. В кн. *Енциклопедія освіти* (с. 717-718). Київ: Юрінком Інтер.
- Ковтанюк, І. (2025). Модель формування дослідницької компетентності майбутніх учителів інформатики. *Молодь і ринок*, 2 (34), 175-181.
- Майковська, В. І. (2016). Практико-орієнтоване навчання як засіб професіоналізації підготовки майбутніх фахівців в Україні. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*, 50/51, 161-167.
- Мороз, Л. І., Мороз, І. В., Литвиненко, І. С., Прасол, Д. В., Чугуєва, І. Є. (2017). *Науково-дослідна робота студентів у вищих навчальних закладах*: навч.-метод. посіб. Миколаїв: Вид-во «Арнекс».
- Прилуцький, М. Д., Хоменко, П. В. (2021). Теоретико-методичні аспекти формування проєктної компетентності майбутніх фахівців галузі фізичної культури і спорту. *Педагогічні науки*, 78, 119-125.
- Стинська, В. В., Салига, Н. М., Процишин, Н. А. (2024). Формування дослідницької компетентності студентів у закладі вищої освіти. *Теорія і методика професійної освіти*, 69, 2, 149-152.
- Шейко, В. М., Кушнарченко, Н. М. (2008). *Організація та методика науково-дослідної діяльності*: підручник. (6-те вид., переробл. і допов.). Київ: Знання.

REFERENCES

- Akhmetov, R. F., & Kutek, T. B. (2022). *Metodyka i metodolohiia naukovykh doslidzhen u fizychnomu vykhovanni ta sporti [Methods and methodology of scientific research in physical education and sports]*: navch. posib. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].
- Halian, O. V. (2021). *Metodolohiia ta orhanizatsiia naukovykh doslidzhen [Methodology and organization of scientific research]*: navch.-metod. vydannia. Lutsk: Vezha-Druk [in Ukrainian].
- Kovtaniuk, I. (2025). Model formuvannia doslidnytskoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv informatyky [Model for the formation of research competence of future computer science teachers]. *Molod i rynek [Youth and the market]*, 2 (34), 175-181 [in Ukrainian].
- Maikovska, V. I. (2016). Praktyko-oriientovane navchannia yak zasib profesionalizatsii pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv v Ukraini [Practice-oriented training as a means of professionalizing

- the training of future specialists in Ukraine]. *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity [Problems of engineering and pedagogical education]*, 50/51, 161-167 [in Ukrainian].
- Moroz, L. I., Moroz, I. V., Lytvynenko, I. S., Prasol, D. V., & Chuhuieva, I. Ye. (2017). *Naukovodoslidna robota studentiv u vyshchikh navchalnykh zakladakh [Research work of students in higher education institutions]: navch.-metod. posib.* Mykolaiv: Vyd-vo «Arneks» [in Ukrainian].
- Prylutskyi, M. D., & Khomenko, P. V. (2021). Teoretyko-metodychni aspekty formuvannya proiektnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv haluzi fizychnoi kultury i sportu [Theoretical and methodological aspects of the formation of project competence of future specialists in the field of physical culture and sports]. *Pedahohichni nauky [Pedagogical Sciences]*, 78, 119-125 [in Ukrainian].
- Sheiko, V. M., & Kushnarenko, N. M. (2008). *Orhanizatsiia ta metodyka naukovo-doslidnoi diialnosti [Organization and methodology of scientific research activities]: pidruchnyk.* Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
- Stynska, V. V., Salyha, N. M., & Protsyshyn, N. A. (2024). Formuvannya doslidnytskoi kompetentnosti studentiv u zakladi vyshchoi osvity [Formation of research competence of students in a higher education institution]. *Teoriia i metodyka profesiinoi osvity [Theory and methodology of vocational education]*, 69, 2, 149-152 [in Ukrainian].
- Vinnyk, M. O. (2016). Formuvannya naukovo-doslidnytskoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv u pedahohichnii teorii [Formation of scientific and research competence of future specialists in pedagogical theory]. *Pedahohichni nauky [Pedagogical Sciences]*, LXX, 2, 22-27 [in Ukrainian].
- Yermakov, I. H. (2008). Proiektna diialnist [Project activities]. In *Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of Education]* (pp. 717-718). Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].

IMPLEMENTATION OF SCIENTIFIC AND APPLIED PROJECTS IN THE RESEARCH ACTIVITIES OF FUTURE SPECIALISTS IN PHYSICAL CULTURE AND SPORTS

Pavlo Khomenko,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Theory and Methods of Physical Education,
Adaptive and Mass Physical Culture;
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University;

Olena Momot,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Theoretical and Methodological Foundations
of Teaching Sports Disciplines;
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University;

Oleksandr Khizhnyak,

Doctor of Philosophy;
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

The article highlights the theoretical and organizational-practical foundations for implementing scientific and applied projects in the research activities of future physical education and sports specialists. The relevance of integrating project-based research work into the educational process is justified in view of the growing demands for professional training of specialists focused on innovation, critical thinking, and the ability to conduct scientific analysis and independent research activities. It is noted that scientific and applied projects are an effective tool for forming key components of research competence: methodological awareness, scientific thinking logic, and the ability to plan, implement, and present the results of applied research. A systematic analysis of the conceptual apparatus has been carried out, and the principles, methods, and models for implementing scientific and research project activities relevant to higher education institutions

specializing in physical education have been characterized. Attention is drawn to the pedagogical conditions that ensure the effectiveness of such activities: purposeful methodological support for students, access to resources for empirical research, motivational incentives, and the integration of research tasks into professional cycle academic disciplines.

The results of a pedagogical experiment conducted in 2023–2025 at the Faculty of Physical Education and Sports of the V. G. Korolenko Poltava National Pedagogical University are described. A model of targeted project-based research training was implemented in the experimental group, and the results showed a significant increase in the levels of research competence. It has been proven that scientific and applied projects are an effective means of improving the quality of training for future physical education specialists, contributing to the formation of a research culture and preparation for independent scientific activity in the context of modern sports education. Prospects for further research are outlined, in particular in the areas of digitization of students' scientific activities, creation of electronic platforms to support project work, interdisciplinary integration, and development of mentoring in the project-research environment of higher education institutions.

Keywords: *professional training, future physical education and sports specialists, scientific research, scientific research competence, scientific and applied projects, project management.*

Надійшла до редакції 07.05.2025 р.

УДК 378.04:364+37.091.39:004.77

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2025.17.352425>ORCID <https://orcid.org/0009-0006-7229-031X>

ОПЕРАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНИХ ІКТ-КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ігор Алексеєв,

аспірант кафедри культурології, філософії та музеєзнавства;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У статті розглянуто проблему операціоналізації загальних компетентностей майбутніх менеджерів соціокультурної діяльності в контексті інтеграції цифрових технологій в інформаційно-освітнє середовище (ІОС). Мета полягає в теоретичному обґрунтуванні та структурованій специфікації переходу від визначень до вимірюваних конструктів за допомогою впорядкованої матриці відповідників «компетентність – інструмент / процес ІОС – індикатор / критерій – рівень розвитку». Новизна міститься в систематизованій процедурі вимірювання, яка поєднує змістовні, процедурні та технологічні параметри ІОС з рівневою моделлю розвитку (початковий – базовий – достатній – високий), що відображає зростання автономності, складності завдань та перенесення результатів у нові контексти. Методологічна основа складається з концептуального та категоріального аналізу, структурного та функціонального моделювання, а також нормативного та змістовного порівняння вимог спеціальності 028 Менеджмент соціокультурної діяльності. Було уточнено концептуальний апарат (загальні компетентності, ІОО, електронна освітня платформа, індикатор, критерій, рівень розвитку), обґрунтовано архітектуру ІОО як інтегративної системи освітніх, інформаційних та управлінських послуг, визначено її функціональну роль у забезпеченні персоналізації траєкторій, двостороннього зворотного зв'язку та об'єктивної фіксації результатів (e-портфоліо, журнали активності, аналітичні модулі). Запропоновано матрицю операціоналізації, що пов'язує комунікаційні, цифрові, когнітивно-аналітичні та проєктно-управлінські компоненти з типовими артефактами ІОС (онлайн-презентації, кейси, проєктні матеріали, мультимедійні продукти) та валідними показниками оцінювання; описано етапи застосування (діагностичний – формувальний – рефлексивний та корекційний) та механізми забезпечення надійності (стандартизовані рубрики, міжекспертна згода, аналітика платформи).

Ключові слова: загальні компетентності, операціоналізація, інформаційно-освітнє середовище, цифрові технології навчання, електронне портфоліо, матриця компетентностей, рівнева модель розвитку.

Problem statement. The training of future sociocultural activities (SCA) managers in higher education in Ukraine is conceptualised within the framework of a competency-based approach, which involves the targeted formation of integrated, general and professional learning outcomes. In the context of intensive digital transformation of the sociocultural area, the importance of general competencies as universal predictors of professional effectiveness (digital, communicative, analytical, project management components) grows. The informational and educational environment of a higher education institution – as an integrated digital ecosystem of educational, informational and management services – has the potential to influence the dynamics of the development of these competences directly, but the realisation of this potential requires the scientifically verified operationalisation.

Currently, there is a methodological contradiction between the regulatory requirement to ensure the formation of general competencies of graduates and the lack of clarity regarding the mechanisms for their implementation in the digital educational environment. There is a lack of unified procedures for «dividing» the competencies into operational definitions, indicators and valid criteria with the levels of development; stable map of correspondences between the list of competencies and the specific digital tools and processes that actualise them was not developed; there are no replicated protocols for the collection, verification and interpretation of empirical data. The scientific problem is in the theoretical justification and empirical verification of the operational scheme «general competencies → digital tools of the informational and educational environment → indicators/criteria → levels of development», capable to ensure the process manageability, assessment transparency, comparability of results, and improvement of the quality of professional training.

Analysis of recent studies and publications. The problem of professional training of SCA managers is in the focus of contemporary scientific thought, which is determined with dynamic socio-cultural transformations and new labour market requirements. Analysis of professional sources allows to identify the key directions of scientific research that form the theoretical and methodological basis of the study.

The fundamental principles of these specialists training are discussed in the works of O. Y. Shcherbyna-Yakovlieva, N. D. Svitailo, M. O. Klochko, and A. M. Shcherbyna (Shcherbyna-Yakovlieva et al., 2018). The authors state that SCA management transformed into an independent scientific direction focused on meeting the needs of individual in improving and adapting to the requirements of society (Shcherbyna-Yakovlieva et al., 2018, p. 8). This thesis is supplemented by O. L. Hlavatska and H. M. Oliinyk, who emphasise that the intensification of modern life processes actualises the need for personality with a high level of general, aesthetic and communicative culture, which places new demands on management in this area (Hlavatska, Oliinyk, 2020, p. 111). A paradigmatic analysis of the peculiarities of specialists training in this field was conducted by T. O. Dmytrenko (Dmytrenko, 2013), while O. I. Zhornova emphasises the need to perceive a student as an active subject of SCA, which requires a rethinking of the tasks of pedagogical influence (Zhornova, 2012, p. 93).

The competence-based approach is the central vector of contemporary research. In a study relevant to this issue, V. V. Kylyvnyk defines the sociocultural competence as an integrative personal formation that combines knowledge, value attitudes, and readiness for effective intercultural communication (Kylyvnyk, 2019, p. 440). The most systematic and comprehensive study of the problem of professional training of SCA managers is found in the works of V. V. Liubarets. In her monograph, the researcher details the components of professional readiness, which include organisational skills, communicative skills, moral and ethical characteristics, and the ability to think strategically (Liubarets, 2018, p. 445). In her dissertation research, the author introduces and substantiates the key concept of «socio-informational competence» as a system-forming complex that integrates managerial, tourism and recreational, informational and technological, project, digital and other components of professional training (Liubarets, 2019, p. 8).

Recent scientific research pay particular attention to the problem of digitalisation of the educational process. V. V. Liubarets argues that the effectiveness of future managers professional training increases significantly when it is implemented within a specially organised informational and educational environment that creates new opportunities for the transformation of traditional educational technologies (Liubarets, 2019, p. 4). The creation of electronic educational platforms, in particular the ACCENT platform, which is considered as a tool for ensuring education quality, is the practical implementation of this idea (Liubarets, 2016). In collaboration with N. V. Bakhmat and T. Y. Dudka, the researcher proves that the use of multimedia educational technologies is a necessary condition for the high-quality training of SCA managers (Bakhmat et al, 2018).

Thus, an analysis of scientific publications indicates a shift in emphasis from the traditional knowledge paradigm to a competence-based one, where the formation of integrative qualities of a specialist plays a key role. The operationalisation of this process, as O. Y. Olenina and other

scientists prove, occurs through the creation of special informational and educational environment and the implementation of innovative, in particular digital, learning technologies that meet the requirements of the formation of a modern knowledge society (Olenina, 2013).

The purpose of the article is to provide a theoretical justification for the operationalisation of the general competencies of future SCA managers with the means of digital technologies and an informational and educational environment.

Presentation of the main material. The competency-based approach in the SCA managers professional training is considered as a methodological framework that ensures consistency between the objectives, content and measurable learning outcomes, structured into integral, general and professional components. Within this framework, general competences are defined as meta-subject, «transferable» abilities that manifest themselves in the ability to engage in interdisciplinary interaction, communication, change management, critical thinking and creative problem solving in changing organisational and cultural contexts (Dmytrenko, p. 88-97; Olenina, 2013, p. 41-49). The subject position of the knowledge applicant appears not only as a didactic principle, but also as an operational condition for competence results achieving: the transition from reproductive practices to reflective-projective activity requires the recording of achievements through authentic manifestations in learning activities and artefacts (projects, case studies, multimedia products) Zhornova, 2012, p. 93-97). In a related field, the relevance of sociocultural competence as a complex formation for pedagogical and cultural-communicative environments was proved, which determines the correct differentiation between general and special constructs in the structure of training (Kylyvnyk, 2019). The theoretical and didactic architectonics of the field, represented in specialised works, ensures the alignment of goals, content and methods with the requirements of scientific validity and reproducibility of results in SCA management (Shcherbyna-Yakovleva et al., 2018).

In the following discussion, operationalisation is understood as the transition from theoretical definitions to measurable constructs through the construction of a matrix of correspondences «competence – instrument/process – indicator – level of development». The categorical apparatus of the article includes: «general competencies» as meta-subject abilities confirmed with the observable learning outcomes (Dmytrenko, p. 88-97); «informational and educational environment» (IEE) as an integrated digital ecosystem of educational, informational and management services capable of ensuring the personalisation of trajectories and the accumulation of achievements evidence (e-portfolios, electronic offices, repositories, learning process analytics) (Liubarets, 2019, p. 4); «electronic educational platform» as the infrastructural core of the IEE, supporting process manageability and two-way feedback (using ACCENT as an example) (Liubarets, 2016, p. 58-63); «digital learning technologies» as a set of multimedia and cognitive visualisation tools related to improving the effectiveness of SCA managers training (Bakhmat et al, 2018, p. 98-109). The operational concepts of «indicator» (an empirically observable sign of competence), «criterion» (normative basis for assessment) and «level of development» (qualitative and quantitative gradation of achievement) are used to construct the specified matrix and further verifying of its consistency with the logic of professional training in the field of SCA (Liubarets, 2018).

The structure of SCA managers training is constructed as a coordinated system of learning outcomes: at the first level, basic general competencies (communicative, analytical, digital, teamwork, project ones) are recorded, while at the second level, they are deepened to the level of strategic thinking, research reflection, and responsibility for quality in complex professional contexts (Dmytrenko, pp. 88-97). Within the concept of training for a «knowledge society», general competencies are interpreted as the transferable abilities that ensure interdisciplinary interaction and adaptability of graduate and should be directly reflected in the lists of learning outcomes at both levels (Olenina, 2013, p. 41-49). Theoretical generalisations on professional training in the field of SCA emphasise the need for a clear correspondence between target competences, the content of educational components and assessment procedures, which sets the framework for further operationalisation into measurable indicators (Liubarets, 2018).

A comparison of the requirements of the two levels allows to identify key positions that need to be operationalised in the content and technologies of education. Firstly, the digital component of general competencies should be specified through indicators of proficiency in multimedia and cognitive-visualisation tools, as their use is associated with improving the quality of SCA managers training (Bakhmat et al, 2018, p. 98-109). Secondly, the informational and educational environment should have infrastructural support in the form of electronic platforms as tools for managing the educational process and feedback (a striking example is ACCENT) (Liubarets, 2016, p. 58-63). Thirdly, the subjectivity of the applicant should be reflected in the evidence of educational activities (projects, cases, multimedia products), which ensure the transparency and reproducibility of the results assessment (Zhornova, 2012, p. 93-97). Fourthly, practical modules of a sociocultural orientation (in particular, animation activities) serve as a means of general competencies integration into real professional tasks and require the appropriate assessment indicators (Hlavatska & Oliinyk, 2020, p. 111-114). Finally, the didactic consistency of goals, content and methods, substantiated in professional sources, serves as the basis for criteria selection for constructing a «competence – tool/process – indicator – level» matrix within the speciality 028 «Management of Sociocultural Activities» (Shcherbyna-Yakovleva et al., 2018).

A comparison of the level requirements for speciality 028 «Management of Sociocultural Activities» outlined a range of general competencies that are subject to further operationalisation in the content and procedures of assessment; the next step is to determine the environment and tools through which these competencies are implemented in the educational process. Such an analytical focus requires reference to the concept of an «informational and educational environment» as an integrated digital ecosystem with clearly defined characteristics and functions (Liubarets, 2019, p. 4), clarification of its infrastructure support at the level of electronic platforms (e.g. ACCENT) (Liubarets, 2016, p. 58-63), as well as considering the role of multimedia technologies in the transformation of educational interaction (Bakhmat et al, 2018, p. 98-109).

The informational and educational environment in the training of SCA managers should be defined as an integrative pedagogical system that combines the content, organizational and methodical, and technological components of the educational process with digital services for communication, knowledge visualisation and results verification; it ensures the personalisation of educational trajectories, the accumulation of achievements evidence and the internal manageability of processes in the logic of the competence-based approach (Liubarets, 2019, p. 4). The characteristics of the modern environment, namely openness, flexibility, dynamism, mobility, are implemented through infrastructure solutions at the level of electronic platforms (in particular ACCENT) as means of organization of the interaction, two-way feedback, e-portfolio support and analytical monitoring of learning progress (Liubarets, 2016, p. 58-63).

Functionally, such an environment acts as a mechanism for general competencies actualising, as it shifts the emphasis from the reproduction of knowledge to reflective and project-based activities and productive communication of the learner, which corresponds to the subject-based model of learning and increases the evidential value of assessment based on authentic artefacts (projects, case studies, multimedia products) (Zhornova, 2012, p. 93-97). The integration of multimedia and cognitive visualisation technologies within the environment correlates with increasing effectiveness in mastering the complex content blocks and the quality of professional training of future SCA managers (Bakhmat et al, 2018, p. 98-109), while the conceptual logic of the «knowledge society» outlines the requirement for interdisciplinarity, mobility and adaptability of these competencies in changing sociocultural contexts (Olenina, 2013, p. 41-49). Contextualisation of tasks through professionally oriented practices, in particular animation activities, ensures the integration of communicative, analytical, digital and project management components and records them in measurable learning outcomes (Hlavatska, Oliinyk, 2020, p. 111-114).

Within the proposed approach, operationalisation is seen as the construction of a coordinated matrix of correspondences between «competence – tool / process of the informational and educational environment – indicator – level of development», which ensures the transition from

theoretical definitions to measurable constructs and their verification in educational activities. The infrastructure support is provided with electronic educational platforms that perform the functions of interaction organization, educational processes managing, feedback, and accumulating achievements evidence (e-portfolios, electronic offices, repositories, analytical modules) (Liubarets, 2016, p. 58-63). This instrumental core of the IEE makes it possible to link the communicative, digital, analytical, and project management components of general competencies to specific digital practices (online presentations, team decision modelling, task management, learning data analytics), and thus to operational definitions and observable indicators (structured and clear message, accurate data visualisation, adherence to deadlines and control points, justification of management decisions). The concept of informational and educational environment as an integrated pedagogical system provides methodological basis for such a link, as it combines content, organisational and technological components into a single logic of assurance the quality of training (Liubarets, 2019, p. 4). Multimedia and cognitive visualization technologies act as a reinforcing mechanism, increasing visibility, cognitive engagement, and effectiveness in mastering complex content blocks, thereby increasing the validity of assessing the relevant indicators of general competencies (Bakhmat et al, 2018, p. 98-109). The didactic framework of the field (the logic of the goals, content, and methods of SCA management) serves as a criterion-based foundation for the selection of procedural tools and indicators to ensure the reproducibility and comparability of measurements in different educational components (Shcherbyna-Yakovleva et al., 2018). Contextualisation of tasks through professionally oriented practices (in particular, animation activities) allows to record the manifestations of communicative, creative and project management capabilities in the products of activity, which are suitable for standardised assessment according to predefined indicators and levels (Hlavatska, Oliinyk, 2020, p. 111-114). The subject position of the applicant, implemented in reflective and project-based forms of work, ensures the reliability of evidence collection, since each indicator is based on authentic learning artefacts and activity procedures, rather than on indirect tests (Zhornova, 2012, p. 93-97).

The operationalisation process should be built up in stages, in accordance with the requirements of objectivity, reliability and validity. At the diagnostic stage, the initial level of general competencies is clarified using electronic platform analytics and primary artefacts (initial presentations, mini-projects, case studies), which sets the baseline values for indicators and allows their operational definitions to be specified (Liubarets, 2016, p. 58-63). At the formative stage, within the informational and educational environment, digital tools relevant to each competency are purposefully applied: multimedia knowledge delivery tools for the development of communicative and analytical components, collaboration services and task management for project management, interactive visualisations and simulations for digital and cognitive abilities; the effects of using such tools on the quality of training were recorded using multimedia technologies in studies (Bakhmat et al, 2018, p. 98-109). At the reflective and corrective stage, the dynamics of indicators are monitored using the platform's analytics tools, the levels of development are verified on the basis of rubrics and descriptors, and educational influences are corrected taking into account individual trajectories; in this format, the e-portfolio serves as a medium for evidence and a tool for transparent certification of learning outcomes (Liubarets, 2019, p. 4). This procedure ensures the manageability of the formation of general competencies, standardises assessment in a digital environment, and creates conditions for the replication of results within the educational programmes of speciality 028 Management of sociocultural activities.

Thus, practical operationalisation is implemented through linking the competencies to IEE artefacts and metrics: communicative competency is online «pitch» on a platform with a section on structure, reasoning and visual support, with fixation of activity and deadline compliance recorded in system logs (Liubarets, 2016, p. 58-63); digital and cognitive-analytical competence is a multimedia module (interactive visualisations, voiced screencasts) with indicators of data processing accuracy and conclusions validity (Bakhmat et al, 2018, p. 98-109); project management competence is event product planning case (WBS, control points, role distribution) with indicators of milestone achievement and quality of management decisions (Shcherbyna-

Yakovleva et al., 2018); creative and communicative integration is a short animated video with an assessment of the script, storyboard and final product according to the descriptors of the target audience and team interaction (Hlavatska, Oliinyk, 2020, p. 111-114); applicant's subjective position is a reflective report in an e-portfolio that compares evidence of activity with a self-assessment of the increase in each competence (Zhornova, 2012, p. 93-97).

Continuing the logic of the informational and educational environment as an integrative system, the operationalisation matrix is defined as an ordered correspondence «general competence → IEE tool/process → indicator/criterion → level of development», which ensures the transition from theoretical definitions to measurable constructs and their fixation in standardised artefacts of educational activity. The conceptual legitimacy of such a construction is based on the interpretation of the IEE as an infrastructural «shell» of the competence-based approach, where content, organisational and technological components are combined with a common logic of quality assurance (Liubarets, 2019, p. 4). The objectivity of measurement is achieved through platform mechanisms (e-portfolio, feedback modules, activity logs) that allow communicative, digital, analytical, and project management components to be linked to observable indicators and procedures of their assessment (Liubarets, 2016, pp. 58–63). The content validity of indicators is enhanced with the use of multimedia and cognitive visualisation technologies, which increase clarity and cognitive engagement and provide a basis for accurate judgement of the quality of complex content blocks mastery (Bakhmat et al, 2018, p. 98-109). The subject orientation of assessment is ensured relying on authentic products of activity (presentations, case studies, project materials) in which competencies are manifested as operational signs suitable for reliable observation and expert agreement (Zhornova, 2012, p. 93-97).

The level model of development specifies four consecutive gradations (initial – basic – sufficient – high), reflecting the increase in autonomy, the complexity of the tasks solved, the completeness of arguments and the transferability of the results to new contexts; the vertical level correlates with the escalation of training requirements (Dmytrenko, p. 88-97). Standardisation of rubrics, description of indicators, and use of platform logs as independent evidence of procedural discipline and interaction minimise subjective distortions and increase the reliability of assessment (Liubarets, 2016, p. 58-63). A methodical limitation is the sensitivity of some indicators to the aesthetic effect of multimedia tools, which requires a clear distinction between the construct of competence and the quality of technological implementation of the product (Bakhmat et al, 2018, p. 98-109).

Conclusions. The operationalisation of the general competencies of future SCA managers is achieved through the integration of digital technologies into the informational and educational environment and a correctly defined conceptual and categorical apparatus. The matrix of correspondences «competence – tool / IEE process – indicator / criterion – level» in combination with a four-level model ensures the measurability, manageability and comparability of results basing on artefacts of activity and platform analytics. The implementation of the approach is consistent with the competency-based architectonics of speciality 028 Management of sociocultural activities and supports internal quality assurance procedures, creating the basis for the standardisation of indicators and their further empirical verification.

ЛІТЕРАТУРА

- Главацька, О. Л., Олійник, Г. М. (2020). Підготовка майбутніх менеджерів соціокультурної сфери до анімаційної діяльності. *Інноваційна педагогіка*, 20, 1, 111-114.
- Дмитренко, Т. О. (2013). Особливості підготовки магістрів з менеджменту соціокультурної діяльності: парадигмальний аналіз. *Культура України*, 42 (1), 88-97.
- Жорнова, О. І. (2012). Студент як суб'єкт соціокультурної діяльності: перевизначення завдань педагогічного впливу. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16: Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*, 17, 93-97.

- Київник, В. В. (2019). *Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови в системі педагогічного коледжу*. (Дис. канд. пед. наук). Вінниця.
- Любарець, В. В. (2018). *Професійна підготовка майбутніх менеджерів соціокультурної діяльності для індустрії гостинності: теоретичні обґрунтування*: монографія. Суми: Університетська книга.
- Любарець, В. В. (2016). Створення електронної освітньої платформи ACCENT – шлях до якісної освіти. *Вища освіта України*, 3 (62), 58-63.
- Любарець, В. В. (2019). *Теорія і практика професійної підготовки майбутніх менеджерів соціокультурної діяльності в умовах інформаційно-освітнього середовища*. (Автореф. дис. д-ра пед. наук). Київ.
- Оленіна, О. Ю. (2013). Концепція підготовки менеджерів соціокультурної діяльності в умовах формування суспільства знань. *Культура України*, 42 (2), 41-49.
- Щербина-Яковлева, О. Ю. (Ред.). (2018). *Менеджмент соціокультурної діяльності як напрям наукового та технологічного знання: підручник* (Ч. 1: Дидактика, логіка, методологія). Суми: СумДУ.
- Bakhmat, N. V., Dudka, T. Y., & Liubarets, V. V. (2018). Multimedia education technologies usage as the condition for quality training of the managers of socio-cultural activity. *Information Technologies and Learning Tools*, 64, 2, 98-109.

REFERENCES

- Bakhmat, N. V., Dudka, T. Y., & Liubarets, V. V. (2018). Multimedia education technologies usage as the condition for quality training of the managers of socio-cultural activity. *Information Technologies and Learning Tools*, 64, 2, 98-109.
- Dmytrenko, T. O. (2013). Osoblyvosti pidhotovky mahistriv z menedzhmentu sotsiokulturnoi diialnosti: paradyhmalnyi analiz [Features of training masters in socio-cultural management: paradigmatic analysis]. *Kultura Ukrainy [Culture of Ukraine]*, 42 (1), 88-97 [in Ukrainian].
- Hlavatska, O. L., & Oliinyk, H. M. (2020). Pidhotovka maibutnikh menedzheriv sotsiokulturnoi sfery do animatsiinoi diialnosti [Preparing future managers of the socio-cultural sphere for animation activities]. *Innovatsiina pedahohika [Innovative pedagogy]*, 20, 1, 111-114 [in Ukrainian].
- Kylyvnyk, V. V. (2019). *Formuvannia sotsiokulturnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv inozemnoi movy v systemi pedahohichnoho koledzhu [Formation of sociocultural competence of future foreign language teachers in the pedagogical college system]*. (PhD diss.). Vinnytsia [in Ukrainian].
- Liubarets, V. V. (2018). *Profesiina pidhotovka maibutnikh menedzheriv sotsiokulturnoi diialnosti dlia industrii hostynnosti: teoretychni obgruntuvannia [Professional training of future managers of socio-cultural activities for the hospitality industry: theoretical justifications]*: monohrafiia. Sumy: Universytetska knyha [in Ukrainian].
- Liubarets, V. V. (2016). Stvorennia elektronnoi osvitoi platformy ACCENT – shliakh do yakisnoi osvity [Creating an electronic educational platform ACCENT is the path to quality education]. *Vyshcha osvita Ukrainy [Higher education in Ukraine]*, 3 (62), 58-63 [in Ukrainian].
- Liubarets, V. V. (2019). *Teoriia i praktyka profesiinoi pidhotovky maibutnikh menedzheriv sotsiokulturnoi diialnosti v umovakh informatsiino-osvitnoho seredovyschcha [Theory and practice of professional training of future managers of socio-cultural activities in the information and educational environment]*. (Extended abstract of D diss.). Kyiv [in Ukrainian].
- Olenina, O. Yu. (2013). Kontseptsiiia pidhotovky menedzheriv sotsiokulturnoi diialnosti v umovakh formuvannia suspilstva znan [The concept of training managers of socio-cultural activities in the context of the formation of a knowledge society]. *Kultura Ukrainy [Culture of Ukraine]*, 42 (2), 41-49 [in Ukrainian].

Shcherbyna-Iakovleva, O. Yu. (Ed.). (2018). *Menedzhment sotsiokulturnoi diialnosti yak napriam naukovoho ta tekhnolohichnoho znannia [Management of socio-cultural activities as a direction of scientific and technological knowledge]: pidruchnyk (P. 1: Dydaktyka, lohika, metodolohiia)*. Sumy: SumDU [in Ukrainian].

Zhornova, O. I. (2012). Student yak subiekt sotsiokulturnoi diialnosti: perevyznachennia zavdan pedahohichnoho vplyvu [Student as a subject of socio-cultural activity: redefining the tasks of pedagogical influence]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 16: Tvorchia osobystist uchytelia: problemy teorii i praktyky [Scientific Journal of the National Polytechnic University named after M. P. Dragomanov. Series 16: Creative Personality of a Teacher: Problems of Theory and Practice]*, 17, 93-97 [in Ukrainian].

OPERATIONALISATION OF THE FORMATION OF GENERAL ICT-COMPETENCIES OF FUTURE SOCIOCULTURAL ACTIVITIES MANAGERS

Ihor Alekseiev,

Postgraduate student of the Department of Cultural Studies, Philosophy and Museology;
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

The article discusses the problem of operationalizing the general competencies of future managers of sociocultural activities in the context of integrating digital technologies into the information and educational environment (IEE). The goal is to provide a theoretical justification and structured specification for the transition from definitions to measurable constructs using an ordered matrix of correspondences between «competence – IES tool/process – indicator/criterion – level of development». The novelty lies in a systematized measurement procedure that combines the content, procedural, and technological parameters of the IES with a level-based development model (initial – basic – sufficient – high), reflecting the growth of autonomy, task complexity, and the transfer of results to new contexts. The methodological basis consists of conceptual and categorical analysis, structural and functional modeling, as well as normative and substantive comparison of the requirements of specialty 028 Management of sociocultural activities. The methodological basis consists of conceptual and categorical analysis, structural and functional modeling, as well as normative and substantive comparison of the requirements of specialty 028 Management of sociocultural activities. The conceptual apparatus (general competencies, IOO, electronic educational platform, indicator, criterion, level of development) was clarified, the architecture of the IEO as an integrative system of educational, information, and management services was substantiated, and its functional role in ensuring the personalization of trajectories, two-way feedback, and objective recording of results (e-portfolio, activity logs, analytical modules) was determined. An operationalization matrix is proposed that links communication, digital, cognitive-analytical, and project-management components with typical IOS artifacts (online presentations, case studies, project materials, multimedia products) and valid assessment indicators. The stages of application (diagnostic, formative, reflective, and corrective) and mechanisms for ensuring reliability (standardized rubrics, inter-expert agreement, platform analytics) are described.

Keywords: *general competencies, operationalization, information and educational environment, digital learning technologies, electronic portfolio, competency matrix, level-based development model.*

Надійшла до редакції 08.05.2025 р.

ІНФОРМАЦІЯ

ШАНОВНІ АВТОРИ!

До публікації приймаються статті проблемного, узагальнювального, методичного характеру, оригінальні наукові, практичні дослідження, а також короткі повідомлення, огляди і рецензії за результатами досліджень у різних галузях наук про освіту, які раніше ніде не друкувались. Статті приймаються українською, російською, англійською мовами та мовами Євросоюзу.

Обсяг тексту статті має бути від 10 до 15 сторінок формату А4, включаючи ілюстрації, таблиці, графіки та список літератури. Стаття, що надсилається на адресу видання ukr.prof.edu@gmail.com повинна мати розширення *.doc*, та містити назву і прізвище першого автора, наприклад, *Стаття_Ткаченко.doc*.

Шрифт тексту 14 кегль Times New Roman, міжрядковий інтервал 1,5, поля тексту 20 мм з усіх боків, абзац 1,25 см.

Увага! Не дозволяємо підкреслювань у заголовках, підписах і надписах, автоматичних перенесень, літератури у вигляді кінцевих виносок, абзаців пробілами, використання кольорових малюнків!

Розглянемо детально оформлення тексту статті:

– *перший рядок тексту* (верхній лівий кут сторінки без абзацу, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14) – **УДК (обов'язково)**;

– *другий рядок тексту* (верхній лівий кут сторінки без абзацу, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14) – **особистий номер в ORCID (обов'язково)**. Відступити один рядок;

– *третій рядок тексту* (по центру сторінки, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14, напівжирний, всі прописні) – **НАЗВА ТЕКСТУ**. Відступити один рядок;

– *четвертий рядок сторінки тексту* (по правому краю сторінки, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14, напівжирний, курсив) – **імена та прізвища авторів** (повністю), під ними науковий ступінь, вчене звання, місце навчання/роботи. Відступити один рядок;

– *перед основним текстом* – **анотація** (ідентична тій, що англійською мовою) українською мовою, а також **ключові слова** через кому без лапок (вирівнювання по ширині сторінки з абзацом, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14, курсив). Відступити один рядок;

– *основний текст статті* – вирівнювання по ширині з абзацом, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14, повинен містити такі компоненти: постановка проблеми, аналіз джерел і публікацій, мета статті, виклад основного матеріалу, висновки. Відступити один рядок;

– *список літератури* – «ЛІТЕРАТУРА» – вирівнювання по центру, нижче сам список літератури – вирівнювання по ширині, виступ першого рядка на 1,25 в межах поля друку, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14;

– «REFERENCES» – повторюється нижче «ЛІТЕРАТУРА» англійською мовою (якщо джерело було видано англійською мовою) або в транслітерації (якщо джерело було видано тільки українською чи російською мовою).

Важливо! Рекомендуємо здійснювати транслітерацію україномовного тексту за цим посиланням: <http://translit.kh.ua/?tkpn>, а **російськомовного тексту** – http://shub123.ucoz.ru/Sistema_transliterazii.html

– після «REFERENCES» відступити на один рядок і нижче подати назву статті, імена й прізвища, наукові ступені, вчені звання, місця навчання/роботи усіх авторів публікації, повторити анотацію та ключові слова англійською мовою.

Звертаємо вашу увагу! Обсяг анотації й українською та англійською мовами становить 400–600 слів, вони мають бути розширеними. Усі статистичні дані мають бути підкріплені посиланнями на джерела, всі цитати мають закінчуватися посиланнями на джерела; назви праць у списку літератури розташовуються в алфавітному порядку.

ОФОРМЛЕННЯ МАЛЮНКІВ, ТАБЛИЦЬ, ФОРМУЛ:

– обтікання Малюнка має бути «В тексті»: (в меню MSWord: Формат малюнка / Положення / Обтікання / У тексті);

– блок-схеми мають бути єдиним малюнком або об'єкти схеми – об'єднані: (у меню MSWord: виділити Малювання / Групувати);

– Рис. 1. «назва» – під малюнком, по центру, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14, курсив;

– посилання по тексту – (рис. 1);

– «Таблиця» – по правому краю, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14, напівжирний;

– назва таблиці – по центру, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14, напівжирний;

– посилання по тексту – (табл. 1);

– формули можуть бути оформлені у MS Equation 3.0 – по центру, праворуч номер формули (1);

– посилання по тексту – (1);

– розмір шрифту на малюнках, графіках, діаграмах, таблицях – Times New Roman 12;

– кількість табличного матеріалу повинна бути доречною;

– рисунки, виконані у MS Word, потрібно згрупувати; вони повинні бути єдиним графічним об'єктом.

СТАТТІ З КОЛЬОРОВИМИ РИСУНКАМИ, ДІАГРАМАМИ, СХЕМАМИ НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ!

За достовірність фактів, цитат, власних імен, посилань на літературні джерела та інші відомості відповідають автори публікацій.

Редакція сподівається на розуміння того, що одна й та сама стаття не може бути надіслана до кількох видань.

Просимо подавати такі відомості про себе: повні прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь та вчене звання, місце роботи і посада, галузь наукових інтересів, адреса, e-mail та контактний телефон.

Думка редакції може не збігатися з позицією авторів.

**UKRAINIAN
PROFESSIONAL
EDUCATION**

**УКРАЇНСЬКА
ПРОФЕСІЙНА
ОСВІТА**

Науковий фаховий журнал

Випуск 17·2025

Редактор *Л. М. Кравченко*

Відповідальний редактор *С. М. Шпортко*

Літературний редактор *Н. І. Зінченко*

Редактор англomовних текстів *О. М. Палеха*

Художньо-технічне редагування та комп'ютерна верстка *Ю. А. Васюк*

Підписано до друку 29.05.2025 р. Формат 60x84/8.
Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум.-друк. арк. 15,2. Обл.-вид. арк. 14,0.
Наклад 100 прим. Зам. № _____.

Віддруковано в ПНПУ імені В. Г. Короленка,
вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 36003
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
серія ДК № 3817 від 01.07.2010 р.